



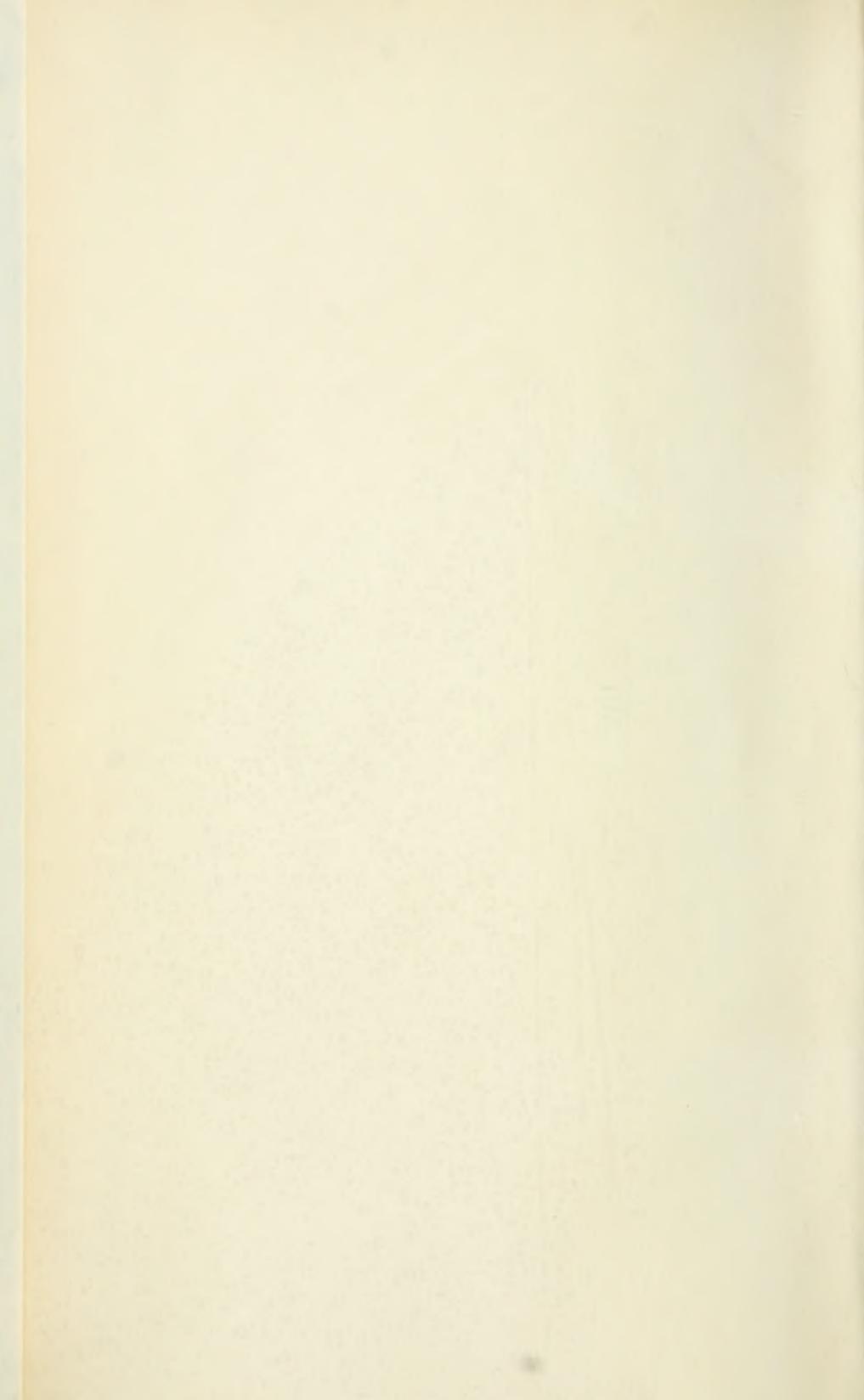
Digitized by the Internet Archive  
in 2011 with funding from  
University of Toronto

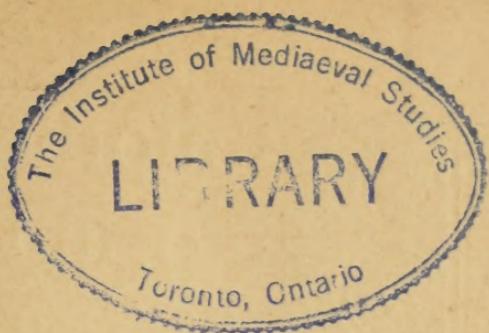


= 2 =









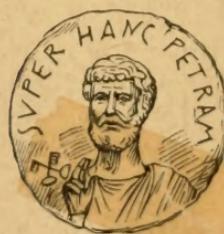


bibliotheca San-  
ctorum Patrum  
et Scriptorum eccl-  
esiasticorum Theologiae et christianarum  
Litterarum cultoribus accommodata.

SERIES VII

SCRIPTORES MEDII AEVI

VOLUMNIS I PARS II.



ROMAE

*Apud Directionem Bibliothecae Ss. Patrum*

*Via dei Crescenzi, 13-15*

M DCCCC VIII

# Sancti Gregorii Magni

## Epistolae Selectae

CURANTE

Sac. NICOLAO TURCHI

Litterarum atque Historiae in Gymnasio Urbaniano  
de Propaganda Fide professore.

---

P A R S   I I

---

R O M A E

*Ex Officina typographica Forzani et Socii*

*Via Dogana Vecchia, 27*

M DCCCC VIII

*Omnia iura proprietatis vindicabuntur*



MAR 22 1972

IMPRIMATUR

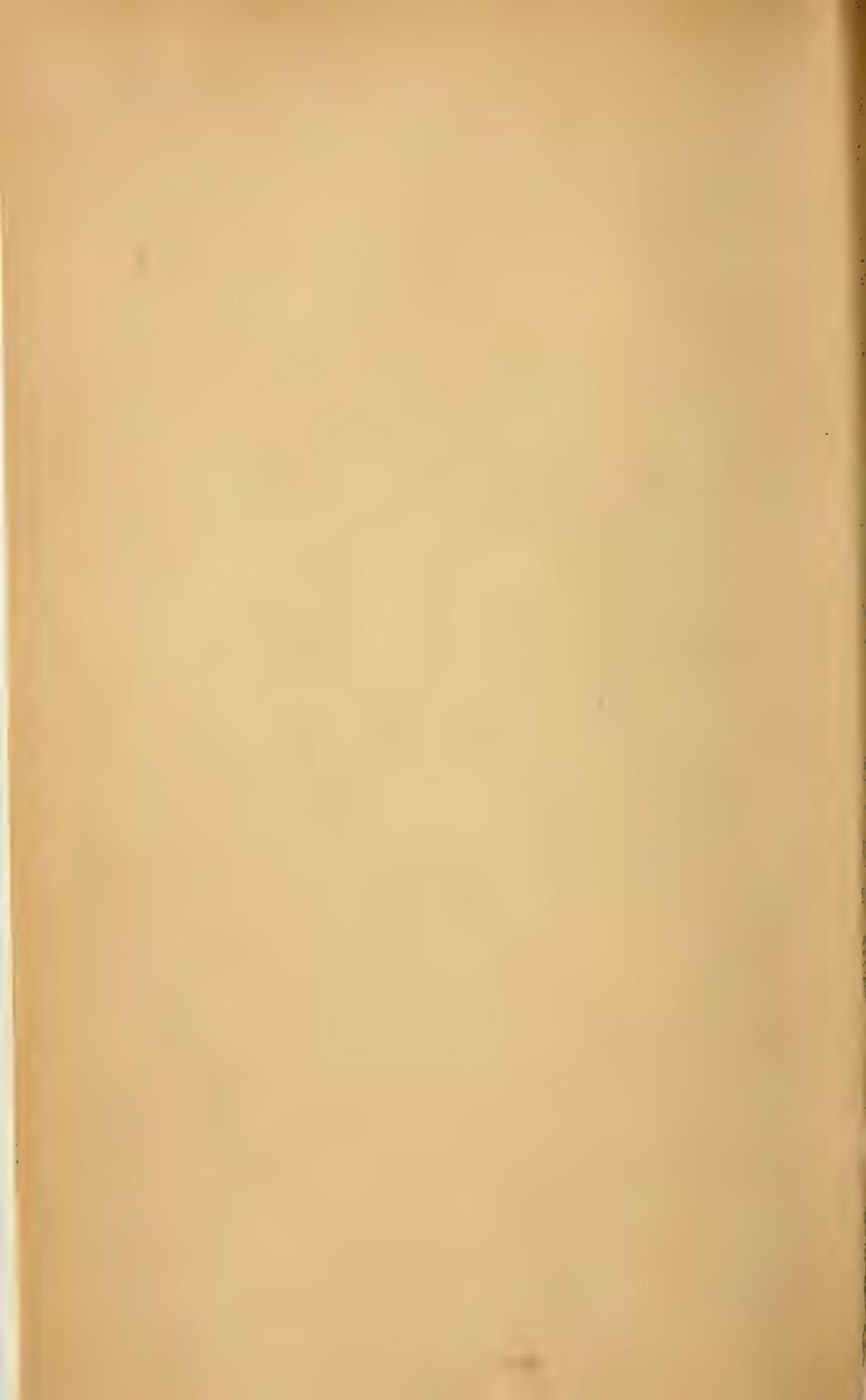
Fr. ALBERTUS LEPIDI, O. P. S. P. A. Magister.

IMPRIMATUR

JOSEPHUS CEPPETELLI, Patriarcha Constantin. Vicesgerens.

IV.

EPISTOLAE SANCTI GREGORII  
PASTORALES



---

---

## LVI.

*Gregorius I papa Petro, episcopo Terracinensi, mandat, ut Iudeis de veteri loco congregationis eorum pulsis, novum locum denuo eis ademptum restituat. Ut clementia Iudeos ad christianam fidem convertat, monet.*

591, mart.

Ed. E: lib. I, ep. 34 (I, p. 47). Ed. M: lib. I, ep. 35. Jaffé, Reg. 1104 (788).

### GREGORIUS PETRO EPISCOPO TERRACINENSI

Ioseph praesentium lator Iudeus insinuavit nobis de loco quodam, in quo ad celebrandas festivitates suas Iudei in 10 Terracinensi castro consistentes convenire consueverant, quod tua eos fraternitas expulisset, et in alium locum pro colendis similiter festivitatibus suis te quoque noscente et consentiente migraverint. Et nunc de eodem loco expulsos se denuo conqueruntur. Sed si ita est, volumus, tua fra- 15 ternitas ab huiusmodi se querela suspendat et ad locum, quem, sicut praediximus, cum tua conscientia quo congregentur adepti sunt, eos sicut mos fuit ibidem liceat convenire. Hos enim, qui a christiana religione discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo ad unita- 20 tem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo praedicationis et praeventus futuri iudicis terror ad credendum invitare poterat, minis et terroribus repellantur. Oportet ergo magis, ut ad audiendum de vobis verbum Dei benigne convenient, quam austeritate, quae supra modum extenditur, 25 expavescant.

7. Terracina urbs episcopal is in Campania Romana.

## LVII.

*Gregorius I papa Virgilium (Arelatensem) et Theodorum Massiliensem episcopos hortatur, ne Iudeaos ad baptismum cogant.*

591, iun.

Ed. E: lib. I, ep. 45 (I, p. 71). Ed. M: lib. I, ep. 47. Jaffé, Reg. 1115 (751). 5

GREGORIUS VIRGILIO ET THEODORO EPISCOPIS  
MASSILIAE GALLIARUM

Scribendi ad fraternitatem vestram reddendumque debitae salutationis alloquium licet nulla congrui temporis vel personarum esset occasio, actum est, ut uno in tempore et quae decebant de dilectione proximitatis fraternalae persolverem et quorundam querimoniam, quae ad nos perlata est, quomodo errantium salvandae sint animae, non tacerem. Plurimi siquidem Iudaicae religionis viri in hac provincia commanentes ac subinde in Massiliae partibus pro diversis negotiis ambulantes ad nostram perduxere notitiam, multos consistentium in illis partibus Iudeorum vi magis ad fontem baptismatis quam praedicatione perductos. Nam intentum quidem huiuscmodi et laude dignum censeo et de Domini nostri descendere dilectione profiteor. Sed hanc eandem intentionem, nisi competens scripturae sacrae comitetur effectus, timeo, ne aut mercedis opus exinde non prove-

6. De Vergilio Arelatensi episcopo v. P. I, not. 8, p. 136; Theodorus sedet in cathedra Massiliensi (nunc Marseille) ab an. 574 ad an. 594 et multa est perpessus ob partes Childeberti regis quas tuebatur contra Gunthramnum eius patrum. Cfr. GREG. TUR. *Hist. Franc.* VI, 11; VIII, 12; IX, 22.

7. «Massiliae Galliarum» unica inscriptio probabilius indicat locum quo epistola deferri debebat.

9. Hoc «debitae salutationis «alloquium» procul dubio ad usum Ecclesiae vetustissimum refertur, quo, qui episcopi electi essent, ordinationis suae nuncium ad alios episcopos mittere solebant.

niat, aut iuxta aliquid animarum quas eripi volumus quod absit dispendia subsequantur. Dum enim quispiam ad baptismatis fontem non praedicationis suavitate, sed necessitate pervenerit, ad pristinam superstitionem remeans inde 5 deterius moritur, unde renatus esse videbatur. Fraternitas ergo vestra huiuscmodi homines frequenti praedicatione provocet, quatenus mutare veterem magis vitam de doctoris suavitate desiderent. Sic enim et intentio nostra recte perficitur et conversi animus ad priorem denuo vomitum non 10 mutatur. Adhibendus ergo illis est sermo, qui et errorum in ipsis spinas urere debeat et praedicando quod in his te-nebrascit inluminet. Ut pro his ammonitione frequenti mercedem fraternitas vestra capiat et eorum quantos Deus donaverit ad regenerationem novae vitae perducat.

## LVIII.

*Gregorius I papa Bacaudae (Formiensi) et Agnello (Fundensi) episcopis mandat, ut una cum Petro episcopo (Terracinensi) exquirant, num vox psallentium ex loco sub synagoga in ecclesiam vicinam perferatur, et si necesse sit, alium locum Iudeis assignent. Ceterum Iudeos gravari vetat.*

591, sept. oct.

Ed. E: lib. II, ep. 6 (I, p. 104). Ed. M: lib. I, ep. 10. Jaffé, Reg. 1157 (739).

## GREGORIUS BACAUDAE ET AGNELLO EPISCOPIS

## DE HEBREIS.

25 Supplicaverunt nobis Hebrei Terracinae degentes, ut locum, quem sub synagoge hactenus habuerunt, eum illis

4. Chilpericus Francorum Neustriae rex multos Iudeos compulerat ut baptizarentur, veluti in GREG. TUR. *Hist. Franc.* VI, 17 scriptum legimus.

14. In editione Ewaldiana loco ad, particula ac habetur, errori

certe typographi adscribenda.

22. De Bacauda v. P. I, not. 9, p. 4; Agnellus episcopus Fundensis fuit, qui post Petrum (de quo v. P. II, p. 163) episcopatum Terracinensem assumpsit.

nostra quoque auctoritate esset habendi licentia. Sed quia pervenit ad nos, eo quod locus ipse sic vicinus esset ecclesiae, ut etiam vox psallentium perveniret, scripsimus fratri et coepiscopo nostro Petro, et si ita esset, aut vox de eodem loco in ecclesiae ore sonaret, Iudeorum celebrationibus pri-  
varetur. Ideoque fraternitas vestra cum suprascripto Petro fratrem et coepiscopo nostro locum ipsum diligenter inspi-  
ciat, et si ita est, aut aliquid vobis ecclesiae fuerit visum officere, alium locum intra ipsum castellum praevide, ubi praefati Hebrei convenient, quo sua possint sine impedimento 10 ceremonia celebrare. Talem vero fraternitas vestra praevideat, si hoc fuerint loco privati, ut nulla exinde in futuro querella nascatur.

Praedictos vero Hebreos gravari vel affligi contra rationis ordinem prohibemus. Sed sicut Romanis vivere legi-  
bus permittuntur, annuente iustitia actosque suos ut norunt nullo impediente disponant. Eis tamen Christiana mancipia habere non liceat.

## LIX.

*Gregorius I papa Venantio, episcopo Lunensi, de Iudeorum manci- 20  
piis Christianis praecipit.*

594, mai.

Ed. E: lib. IV, ep. 21 (I, p. 225). Ed. M: lib. IV, ep. 21. Jaffé, Reg. 1293 (92<sup>8</sup>).

## GREGORIUS VENANTIO EPISCOPO LUNENSI

Multorum ad nos relatione pervenit, a Iudeis in Lu-  
nensi civitate degentibus in servitium Christiana detineri 25  
mancipia. Quae res nobis tanto visa est asperior, quanto

4. Epistola häc ad Petrum  
missa non habetur in Registro:  
illa enim quam supra retulimus  
(P. II, p. 163) non loquitur de voce  
psallentium.

18. Cfr. Cod. Iust. I, 9, 10.

23. Venantius hic idem est qui

Romam ad Gregorium venerat.  
Cfr. ad eundem ep. IV, 21; V, 5,  
17; VIII, 5; IX, 86, 114, 143. Luna  
Etruriae urbs non procul a Ma-  
crae fluminis ostio sita, media ae-  
tate subversa. In eius locum Luni  
vel Sarzana exstructae sunt.

eam fraternitatis tuae patientia operabatur. Oportebat quippe te respectu loci tui atque christianaे religionis intuitu nullam relinquere occasionem, ut superstitioni Iudaicae simplices animae, non tam suasionibus, quam potestatis iure, 5 quodammodo deservirent. Quamobrem hortamur fraternitatem tuam, ut secundum piissimarum legum tramitem, nulli Iudeo liceat Christianum mancipium in suo retinere dominio. Sed si qui penes eos inveniuntur, libertas eis tuitionis auxilio ex legum sanctione servetur. Hi vero qui in 10 possessionibus eorum sunt, licet et ipsi ex legum distinctione sint liberi, tamen quia colendis terris eorum diutius adheserunt, utpote conditionem loci debentes, ad colenda quae consueverant rura permaneant, pensiones praedictis viris praebent, cuncta quae de colonis vel originariis iura praecipiunt peragant. Nihil eis extra haec oneris amplius indicatur. Quod si quisquam de his vel ad alium migrare locum, vel in obsequium suum retinere voluerit, ipse sibi reputet, qui ius colonarium, temeritate sua, ius vero dominii sibi iuris severitate damnavit. In his ergo omnibus 15 ita te volumus sollerter inpendi, ut nec direpti gregis pastor reus existas, nec apud nos minor aemulatio fraternitatem tuam reprehensibilem reddat.

8. Cfr. *Cod. Iust.* I, 10, 1 et P. I, not. 12, p. 110.

10. «Hi qui in possessionibus «eorum sunt» ii coloni sunt qui non poterant terram dominorum relinquere et adscriptitii dicebantur. Horum conditio miserrima erat et «servituti glebae» colonorum medii aevi merito comparatur. Cfr. *Cod. Iust.* IX, tit. 47, *De agricolis et censitis et colonis*. Cfr. etiam SAVIGNY, *Ueber den römischen Colonat in Vermischte Schriften*, 1850, II, pp. 1-66;

SEECK, art. *Colonatus* in PAULY-WISSOWA, *Real-Encyclopädie*, VII, coll. 483-510, Stuttgart, 1900; J. MARQUARDT, *De l'organisation financière chez les Romains* in *Manuel des antiquités romaines*, Paris, Thorin, 1888, vol. X, pp. 301 et seq.

14. *Originarii* erant ex colonis adscriptitiis prognati, qui proinde in servitute perpetua vitam degabant nec sine terra quam fodiebant vendi poterant.

## LX.

*Gregorius I papa Pelagio de Turnis et Sereno Massiliensi (nec non Aetherio Lugdunensi) episcopis a paribus Augustinum, servum Dei, latorem praesentium aliosque servos Dei et Candidum presbyterum, rectorem patrimonioli ecclesiae Romanae, commendat.*

5  
596, iul. 23.

Ed. H: lib. VI, ep. 50 (I, p. 424). Ed. M: lib. VI, ep. 52. Jaffé, Reg. 1435 (1065).

GREGORIUS PELAGIO DE TURNIS ET SERENO DE MASSILIA,  
EPISCOPIS GALLIS, A PARIBUS

Licet apud sacerdotes habentes Deo placitam caritatem 10  
religiosi viri nullius commendatione indigeant, quia tamen  
aptum scribendi se tempus ingessit, fraternitati vestrae no-  
stra mittere scripta curavimus insinuantes latores praesen-  
tium Augustinum servum Dei, de cuius certi sumus studio,  
cum aliis servis Dei illic nos pro utilitate animarum auxi- 15  
liante Domino direxisse. Quem necesse est ut sacerdotali  
studio sanctitas vestra adiuvare et sua ei solacia praebere  
festinet. Cui etiam ut promptiores ad suffragandum pos-  
sitis existere, causam vobis iniunximus suptiliter indicare,  
scientes, quod ea cognita tota vos propter Deum devotione 20  
ad solaciandum, quia res exigit, commodetis.

Candidum praeterea presbyterum communem filium,  
quem ad gubernationem patrimonioli ecclesiae nostrae trans-  
misimus, caritati vestrae in omnibus commendamus.

3. BEDA, *H. E.* I, 24, ait hanc  
epistolam etiam Aetherio Lugdu-  
nensi missam de quo v. ep. IX,  
218; XI, 40; XIII, 8.

8. Pelagius Gregorio celebri  
illo Francorum historico successit

in sede Turonensi (*Tours*). Ad  
Serenum qui Theodorico Massi-  
liensi successit, v. ep. IX, 208;  
XI, 10, 41.

14. De Augustino v. P. I, not. 3,  
p. 36.

## LXI.

*Gregorius I papa servos Domini hortatur, ne aut molestiis itineris  
aut hominum sermone ab incepto deterreantur utque Augustino praeposito  
remeanti, quem abbatem factum nuntiat, per omnia oboediant.*

5

596, iul. 23.

Ed. H: lib. VI, ep. 50<sup>a</sup> (I, p. 425). Ed. M: lib. VI, ep. 51. Jaffé, Reg. 1434 (1064).

GREGORIUS SERVUS SERVORUM DEI  
SERVIS DOMINI NOSTRI

Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his  
 10 quae copta sunt cogitatione retrorsum redire, summo studio,  
dilectissimi filii, oportet, ut opus bonum, quod auxiliante  
Domino coepistis, impleatis. Nec labor vos ergo itineris  
nec maledicorum hominum linguae deterreant, sed omni  
instantia omnique fervore quae inchoastis Deo auctore pe-  
 15 ragite, scientes, quod laborem magnum maior aeternae re-  
tributionis gloria sequitur. Remeanti autem Augustino  
praeposito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in  
omnibus humiliter oboedite, scientes hoc vestris animabus  
per omnia profuturum, quicquid a vobis fuerit in eius am-  
 20 monitione completum. Omnipotens Deus sua vos gratia  
protegat et vestri laboris fructum in aeterna me patria vi-  
dere concedat, quatenus, etsi vobiscum laborare nequeo, si-  
mul in gaudio retributionis inveniar, quia laborare scilicet  
volo.

8. Monachi cum Augustino ad Anglos ad fidem convertendos missi in Provincia constiterant incerti an ab incepto desisterent, atque Augustinum ad Gregorium miserant ut a gravissimo munere

eos liberaret. Quibus Gregorius per litteras nostras respondit, quas Augustinus ipse sociis retulit.

13. Linguae scil. sacerdotum Galliarum, ut patet ex ep. VI, 57 quam vides infra, p. 170.

Deus vos incolumes custodiat, dilectissimi filii. Data die decima kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo quarto, post consulatum eiusdem domini nostri anno decimo tertio, inductione decima quarta.

5

## LXII.

*Gregorius I papa Brunichildae, reginae Francorum, commendat Augustinum, servum Dei, praesentium latorem, cum aliis servis Dei ad Anglos iam ad fidem christianam propensos, sed a sacerdotibus, qui in vicino sint, neglectos missum, cui iniunxerit, ut aliquos secum e vicino debeat presbyteros ducere: item Candidum et patrimoniolum ecclesiae Romanae commendat.*

10

596, iul.

Ed. H: lib. VI, ep. 57 (I, p. 431). Ed. M: lib. VI, ep. 59. Jaffé, Reg. 1433 (1075).

## GREGORIUS BRUNIGILDAE REGINAE FRANCORUM.

Excellentiae vestrae christianitas ita nobis veraciter olim innotuit, ut de bonitate eius nullatenus dubitemus, sed magis certum modis omnibus teneamus, quia in causa fidei devote et studiose concurrat et religiosae sinceritatis suae solacia copiosissime sumministret. Ex qua re bene confidentes paterna caritate salutantes indicamus ad nos pervenisse Anglorum gentem Deo annuente velle fieri christianam, sed sacerdotes qui in vicino sunt pastoralem erga eos sollicitudinem non habere. Quorum ne animae in aeterna damnatione valcent deperire, curae nobis fuit praesentium portitorem Augustinum servum Dei, cuius zelum et studium

15

20

14. Brunichilda, Athanagilda regis Visigothorum Hispaniae filia, Sigiberti Austrasiae regis uxor, quae post viri occisionem summam rerum pro Childeberto filio et Theudeberto atque Theodorico nepotibus usurpavit. De ea egre-

gie scripsit G. KURTH, *La reine Brunehaut in Revue des questions historiques*, 1891, II, 5-97.

22. Cfr. P. II, not. 13, p. 169.

25. De Augustino v. P. I, not. 3, p. 36.

bene nobis est cognitum, cum aliis servis Dei illic dirigere,  
 ut per eos ipsorum potuissemus voluntates addiscere et de  
 eorum conversione vobis quoque adnitentibus, in quantum  
 est possibile, cogitare. Quibus etiam iniunximus ut, ad  
 5 agenda haec e vicino secum debeant presbyteros ducere.  
 Excellentia ergo vestra, quae prona in bonis esse consuevit  
 operibus, tam pro nostra petitione, quam etiam divini ti-  
 moris consideratione eum dignetur habere in omnibus com-  
 mendatum atque ei tuitionis suae gratiam vehementer im-  
 10 pendat et labori eius patrocinii sui ferat auxilium et, ut  
 plenissime possit habere mercedem, ad suprascriptam An-  
 glorum gentem sua tuitione securum ire provideat, quatenus  
 Deus noster, qui in hoc vos saeculo bonis sibi placitis de-  
 coravit, idem et in aeterna requie cum suis vos sanctis fa-  
 15 ciat gratulari.

Praeterea dilectissimum filium nostrum Candidum pre-  
 sbyterum et patrimonium ecclesiae nostrae quod illic  
 situm est vestrae christianitati commendantes petimus, ut  
 tuitionis vestrae gratiam in omnibus consequatur.

## LXIII.

*Gregorius I papa Victorem, episcopum Panormitanum, motus petitione  
 Hebraeorum, qui Romae habitant, bortatur, ne Iudeos Panormi degentes iniuriis  
 affici patiatur utque iudices electi litem aut componant aut ad se deferant.*

598, iun.

25 Ed. H: lib. VIII, ep. 25 (II, p. 27). Ed. M: lib. VIII, ep. 25. Jaffé, Reg. 1514 (1146).

## GREGORIUS VICTORI EPISCOPO PANORMITANO

Sicut Iudeis non debet esse licentia quicquam in syna-  
 gogis suis ultra quam permisum est lege praesumere, ita  
 in his quae eis concessa sunt nullum debent praeiudicium

26. Ad Victorem v. ep. V, 4; VI, 39; VIII, 25; IX, 18.

sustinere. Quae autem nobis in hac urbe Roma habitantes Hebraei pro his qui Panormi degunt conquesti sunt, data vos ab eis petitio, quae in subditis tenetur, informat. Si 5 igitur querimonia eorum veritate fulcitur, oportet, ut fraternitas vestra legis serie diligenter inspecta ita eis, quicquid 10 hac de re decretum est, custodire debeat ac servare, ut nec ipsa aliquid iniustum facere nec illi pati praeiudicium videantur. Si vero est aliquid, quod ad restituendum ea quae 15 sunt postulata rationabiliter possit obsistere, iudices a partibus elegantur, qui ea quae aequitati conveniente valeant definire. Quod si forte illic contentio ipsa finiri nequiviterit, ad nos venire causam necesse est, quatenus sine vestra invidia quae amica iustitiae visa fuerint decernantur. Quousque ergo causa ipsa finem accipiat a consecratione locorum 20 quae ablata dicuntur fraternitas se vestra suspendat.

15

## LXIV.

*Gregorius I papa Eulogio, episcopo Alexandrino, de valetudine queritur; de haereticorum Alexandrinorum conversione gaudet. Narrat Augustinum, monasterii sui monachum, a Germaniarum episcopis episcopum consecratum Anglorum gentis plus quam decem milia in sollemnitate Dominicae nativitatis primae inductionis baptizasse. De Eudoxio haeretico se ab eo informatum esse gratias agit. De erroribus ecclesiae Constantiopolitanae sententiam eius laudat. Reprehendit eum, quod in epistula ad sese missa verbis: «sicut iussistis» et appellatione «universalis» usus sit, quamquam haec appellatio a Chalcedonensi synodo pontifici Romano oblata sit.*

25  
598, iul.

Ed. H: lib. VIII, ep. 29 (II, p. 30). Ed. M: lib. VIII, ep. 30. Jaffé, Reg. 1518 (1150).

## GREGORIUS EULOGIO EPISCOPO ALEXANDRINO

Communis filius praesentium lator sanctitatis vestrae scrip-  
ta deferens aegrum me repperit, aegrum reliquit; qua ex re 30

28. De Eulogio v. P. I, not. 6, p. 16.

contigit, ut ad largum vestrae beatitudinis fontem brevis epistolae meae vix parva potuisset aqua resudare. Superni autem muneric fuit, ut in dolore corporis positus suavissimae sanctitatis vestrae scripta susciperem quae me de doctrina Alexandrinae ecclesiae, de conversione hereticorum, de concordia fidelium sublimiter laetificaret, quatenus ipsa mentis laetitia immanitatem mihi molestiae temperaret. Et quidem de bonis vestris nova semper exultatione gaudemus, sed tamen ita vos perfecte agere nova esse nullo modo deputamus. Quod enim crescit sanctae ecclesiae populus, quod ad caeleste horreum spiritales segetes multiplicantur, hoc de omnipotentis Dei gratia, quae in beatissimis vobis large influit, numquam habuimus incertum. Gratias itaque omnipotenti Domino solvimus, quia impletum videmus in vobis esse quod scriptum est: « Ubi plurimae segetes, ibi manifesta fortitudo boum ». Si enim bos fortis aratrum linguae in terra cordis audientium non traxisset, tanta fidelium seges minime surrexisset.

Sed quoniam in bonis quae agitis scitur, quod et aliis congaudentis, vestrae vobis gratiae vicem reddo et non dissimilia nuntio, quia, dum gens Anglorum in mundi angulo posita in cultu lignorum ac lapidum perfida nuncusque remaneret, ex vestrae mihi orationis adiutorio placuit, ut ad eam monasterii mei monachum in praedicatione transmittere Deo auctore debuissem. Qui data a me licentia a Germaniarum episcopis episcopus factus cum eorum quoque so-

5. Qui haeretici isti fuerint non liquet. In ep. X, 14 ad eumdem quam vides in P. I, p. 29 – loquitur noster de Agnoitarum errore. Cfr. de Agnoitis P. I, not. 21, p. 30 et ep. X, 21 quam vides infra.

16. *Prov. XIV*, 4.

22. De Celtarum Britanniae religione cfr. E. ANWYL, *Celtic Reli-*

*gion*, London, 1906 et CH. SQUIRE, *The mythology of ancient Britain and Ireland*, London, 1906.

26. Augustinus postquam Aethelbertum Anglorum regem cum sua gente in die Christi Natali. an. 597 baptizavit, in Galliam venit ut a Vergilio Arelatensi episcopus consecraretur. Nota hic

laciis ad praedictam gentem in finem mundi perductus est, et iam nunc de eius salute et opere ad nos scripta pervernerunt, quia tantis miraculis vel ipse vel hi qui cum eo transmissi sunt in gente eadem **coruscant**, ut apostolorum virtutes in **signis** quae exhibent imitari videantur. In solemnitate autem Dominicæ nativitatis, quae hac prima indictione transacta est, plusquam decem milia Angli ab eodem nuntiati sunt fratre et coepiscopo nostro baptizati. Quod idecirco narravi, ut cognoscatis, quid in Alexandrino populo loquendo et quid in mundi finibus agitis orando. Vestrae enim orationes sunt in eo loco ubi non estis, quorum operationes sanctae monstrantur in eo loco ubi estis.

Praeterea de Eudoxi heretici persona, de cuius errore in Latina lingua nil repperi, mihi a vestra beatitudine largissime gaudeo satisfactum. Virorum quippe fortissimorum Basilii, 15 Gregorii atque Epiphani testimonia protulisti, et manifeste peremptum cognoscimus eum in quo heroes nostri tot iacula dederunt.

De his vero erroribus qui nunc in Constantinopolitana ecclesia probantur exorti doctissime omnia, et ut iudicium 20 tantae sedis proferri decuit, respondistis. Unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia adhuc arcae Dei insunt tabulae testamenti. Quid est enim sacerdotale cor, nisi arca testa-

episcopos Galliarum a Germana Francorum origine appellari. Cfr. IO. DIAC. *Vita S. Greg.* II, 46.

13. Eudoxius hic sedes Antiochenam et Constantinopolitanam invaserat atque Valentem imperatorem in Ariana haeresi confirmaverat. De eius erroribus Gregorius cum eius damnationem a Cyriaco Const. episcopo facta in sua ep. synodica non probasset, testimonia de Eudoxio quaesierat in ep. VII, 31 ad Eulogium et

Anastasium, quam vides infra; quorum primus, ut nostra testatur, loculentissima trium Orientalium Patrum testimonia adduxit. Eius haeresis quae Arianismum sapiebat damnata est in Conc. Const. I, can. 1. Cfr. THEODORETI *H. E.* IV, 11; SOCRATIS *H. E.* II, 19, 27, 40, 43; IV, 1, 14; SOZOMENI *H. E.* III, 5; IV, 12.

19. De his erroribus, qui ex Ariana haeresi manabant, loquitur noster in ep. VII, 31 quam vides infra.

menti, in qua, quia spiritalis doctrina viget, procul dubio tabulae legis iacent?

Indicare quoque vestra beatitudo studuit iam se quibusdam non scribere superba vocabula, quae ex vanitatis radice prodiierunt, et mihi loquitur dicens « sicut iussistis ». Quod verbum iussionis, peto, a meo auditu removete, quia scio, qui sum, qui estis: loco enim mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo iussi, sed quae utilia visa sunt indicare curavi. Non tamen invenio vestram beatitudinem hoc ipsum quod memoriae vestrae intuli perfecte tenere voluisse. Nam dixi nec mihi vos nec cuiquam alteri tale aliquid scribere debere, et ecce in praefatione epistolae, quam ad me ipsum qui prohibui direxistis, superbae appellationis verbum universalem me papam dicentes imprimere curastis. Quod, peto, dulcissima mihi sanctitas vestra ultra non faciat, quia vobis subtrahitur quod alteri plus, quam ratio exigit, praebetur. Ego enim non verbis quaero prosperari, sed moribus. Nec honorem esse deputo, in quo fratres meos honorem suum perdere cognosco. Meus namque honor est honor universalis ecclesiae. Meus honor est fratum meorum solidus vigor. Tunc ego vere honoratus sum, cum singulis quibusque honor debitus non negatur. Si enim universalem me papam vestra sanctitas dicit, negat se hoc esse, quod me fatetur universum. Sed absit hoc. Recedant verba quae vanitatem inflant, caritatem vulnerant.

Et quidem in sancta Chalcedonensi synodo atque post a subsequentibus patribus hoc decessoribus meis oblatum vestra sanctitas novit. Sed tamen nullus eorum uti hoc umquam vocabulo voluit, ut, dum in hoc mundo honorem sacerdotum diligenter omnium, apud omnipotentem Deum custodirent suum.

25. De hac quaestione tituli οἰκουμενικοῦ v. ep. V, 37, 39, 44, 45 quas edidimus in P. I, pp. 115-135.

31. De historica veracitate huius tituli oblationis, cfr. P. I, not. 8, p. 119.

Proinde debitum salutationis alloquium solvens peto, ut  
in sanctis orationibus vestris mei memores esse dignemini,  
quatenus a peccatorum meorum nexibus, quia meis meritis  
non valeo, vestris intercessionibus absolvar.

## LXV.

5

*Gregorius I papa Ianuario, episcopo Caralitano, mandat, ut synagogam a Petro quondam Iudeo paschali die dominico occupatam imagine Mariae cruceque remotis Iudeis restituat. Monet Agilulfum regem finita pace alteram non facturum esse; Caralim igitur aliaque loca praemuniri iubet.*

10

599, iul.

Ed. H: lib. IX, ep. 195 (II, p. 182). Ed. M: lib. IX, ep. 6. Jaffé, Reg. 1722 (1162).

## GREGORIUS IANUARIO EPISCOPO CARALI

Iudei de civitate vestra hic venientes questi nobis sunt,  
quod synagogam eorum, quae Caralis sita est, Petrus, qui  
ex eorum superstitione ad christiana fidei cultum Deo vo-  
lente perductus est, adhibitis sibi quibusdam indisciplinatis  
sequenti die baptismatis sui, hoc est dominico in ipsa fe-  
stivitate paschali, cum gravi scandalo sine vestra occupa-  
verit voluntate atque imaginem illic geneticis Dei domi-  
niique nostri et venerandam crucem vel birrum album, quo  
de fonte surgens indutus fuerat, posuisse. De qua re et fi-  
liorum nostrorum Eupaterii gloriosi magistri militum atque  
magnifici Spesindeo praesidis aliorumque nobilium civitatis

20

13. De Ianuario v. P. I, not. 17,  
p. 108.

14. TACITUS, *Ann.* II, 85, ait  
plures Iudeos a Tiberio in Sar-  
diniam insulam missos fuisse.

21. *Birrus* « sumitur pro quavis

« veste, tunica, chlamyde ». DU  
CANGE.

23. Ad Eupaterium v. ep. IX,  
70.

24. Ad Spesindeum v. ep. XI,  
12.

vestrae ad nos haec eadem scripta attestantia cucurrerunt. Qui etiam adiecerunt a vobis hoc praesensum et praedictum Petrum, ne hoc auderet, fuisse prohibitum. Quod cognoscentes omnino laudavimus, quia, sicut revera bonum decuit sacerdotem, nil fieri, unde iusta esset reprehensio, voluistis. Sed quia per hoc, quod minime vos in his quae prave acta sunt miscuistis, displicere vobis quod factum est demonstrastis, considerantes hac de re vestrae voluntatis intentum ac magis iudicium, his hortamur affatibus, ut sublata exinde cum ea qua dignum est veneratione imagine atque cruce debeatis quod violenter ablatum est reformare, quia, sicut legalis definitio Iudeos novas non patitur erigere synagogas, ita quoque eos sine inquietudine veteres habere permittit. Ne ergo suprascriptus Petrus vel alii qui ei in hac indiscipline pravitate praebuere solacium sive consensum hoc zelo fidei se fecisse respondeant, ut per hoc quasi eis necessitas fieret convertendi, ammonendi sunt atque scire debent, quia haec circa eos temperantia magis utenda est, ut trahatur ab eis velle, non ut ducantur inviti, quia scriptum est: « Voluntarie sacrificabo tibi »; item: « Et ex « voluntate mea confitebor illi ». Sanctitas ergo vestra gratiam inter civitatis suae habitatores adhibitis sibi filiis suis, quibus una vobiscum haec displicant, sacerdotali adhortatione, sicut eam decet, studeat facere, quia hoc maxime tempore, quando de hoste formido est, divisum habere populum non debetis.

Quia vero non minorem de vobis, quam de nobis sollicitudinem gerimus, hoc quoque pariter indicandum curavimus, quod finita hac pace Agilulfus Langobardorum rex pacem non faciat. Unde necesse est, ut fraternitas vestra,

20. *Psal.* LIII, 8.

21. *Psal.* XXVII, 7.

29. Agilulfus industias duorum annorum, ab an. 599 ad an. 601,

« petitore et medio » Gregorio, exercitui Byzantini Imperii concesserat.

dum licet, civitatem suam vel alia loca fortius muniri provideat atque immineat, ut abundantanter in eis condita procurarentur, quatenus, dum hostis illic Deo sibi irato accesserit, non inveniat, quod laedat, sed confusus abscedat. Sed et nos pro vobis, quantum possumus, cogitamus et his quorum interest, ut se ad obsistendum Deo adiutore preparare debeat, inminemus, quia, sicut vos nostras tribulationes vestras attenditis, ita quoque nos vestras afflictiones nostras similiter reputamus.

## LXVI.

10

*Gregorius I papa Reccaredum, regem Wisigothorum, amplissimis verbis collaudat, quod per eum «cuneta Gothorum gens ab errore Arrianae haereseos in fidei rectae soliditatem translata sit» et quod, ut Probinus presbyter narraverit, pecuniam Iudeorum, qui legem «contra perfidiam» eorum conditam redimere essent nisi, contempserit. De muneribus b. Petro oblatis gratias agit. Reliquias beati Petri apostoli et beati Iohannis Baptiste mittit.*

599, aug.

Ed. H: lib. IX, ep. 228 (II, p. 221). Ed. M: lib. IX, ep. 122. Jasie, Reg. 1757 (1279).

## GREGORIUS RECCAREDO REGI VUISIGOTHORUM

20

Explere verbis, excellentissime fili, non valeo, quantum tuo opere, tua vita delector. Audita quippe novi diebus nostris virtute miraculi, quod per excellentiam tuam cuncta Gothorum gens ab errore Arrianae hereseos in fidei rectae soliditate translata est, exclamare cum Propheta libet: « Haec «est inmutatio dexteræ excelsi ». Cuius enim vel saxeum

20. Reccaredus Leovigildi regis ariani filius atque Hermenegildi frater, consiliis Leandri Hispalensis episcopi (de quo v. P. I, not. 20, p. 14) usus, catholicam fidem am-

plexus est cum omni sua gente, an. 587, eamque in Conc. Tolet. III publice professus est.

26. Psal. LXXVI, 12.

pectus tanto hoc opere cognito non statim in omnipotentis  
 Dei laudibus atque in tuae excellentiae amore mollescat?  
 Haec me, fateor, quae per vos acta sunt saepe convenientibus filiis meis dicere, saepe cum eis pariter ammirari delectat; haec me plerumque etiam contra me excitant, quod piger ego et inutilis tunc inertis otio torpeo, quando in animarum congregationibus pro lucro caelestis patriae reges elaborant. Quid itaque ego in illo tremendo examine iudici venienti dicturus sum, si tunc illuc vacuus venero, ubi tua excellentia greges post se fidelium dicit, quos modo ad veracis fidei gratiam per studiosam et continuam praedicationem traxit? Sed est mihi, bone vir, hoc ex Dei munere in magna consolatione, quia opus sanctum, quod in me non habeo, diligo in te, cumque de tuis actibus magna exultatione gaudeo, ea quae per laborem tua sunt mea per caritatem fiunt. De conversione igitur Gothorum in vestro opere et nostra exultatione libet cum angelis exclamare: «Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis». Nos enim, ut existimo, nos gratiarum amplius omnipotenti Domino debitores existimus, qui, etsi vobiscum nil egimus, vestro tamen operi congaudendo participes sumus. Beatus vero Petrus Apostolorum princeps quam libenter munera excellentiae vestrae suscepit, ipsa cunctis liquido vita vestra testatur. Scriptum quippe est: «Vota iustorum placabilia». Neque enim in omnipotentis Dei iudicio quid datur, sed a quo detur, aspicitur. Hinc est enim quod scriptum est: «Respexit Dominus ad Abel et ad munera eius; ad Cain autem et ad munera illius non respexit». Dicturus quippe, quia Dominus respexit ad munera, praemisit sollicite, quia «respexit ad Abel». Ex qua re patenter ostenditur, quia non offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt. Vestra itaque oblatio quam

sit grata, ostenditis, qui daturi aurum prius ex conversione gentis subditae animarum munera dedistis.

Quod vero transmissos abbates, qui oblationem vestram beato Petro apostolo deferebant, vi maris dicitis fatigatos ex ipso itinere ad Spanias remeasse, non munera vestra repulsa sunt quae postmodum pervenerunt; sed eorum qui transmissi fuerant, constantia probata, an scirent sancto desiderio obiecta pericula vincere et in fatigatione corporis mente minime lassari. Adversitas enim quae bonis votis obicitur probatio virtutis est, non iudicium reprobationis.<sup>10</sup> Quis enim nesciat, quam prosperum fuit, quod beatus Paulus apostolus praedicatus ad Italiam veniebat? et tamen veniens naufragium pertulit. Sed navis cordis in marinis fluctibus integra stetit.

Praeterea indico, quia crevit de vestro opere in laudibus Dei, hoc quod dilectissimo filio meo Probino presbytero narrante cognovi, quia, cum vestra excellentia constitutionem quandam contra Iudeorum perfidiam dedisset, hi de quibus prolati fuerat rectitudinem vestrae mentis inflectere pecuniarum summam offerendo moliti sunt; quam excellentia vestra contempsit et omnipotens Dei placere iudicio requirens auro innocentiam praetulit. Qua in remihi David regis factum ad memoriam venit; cui dum concupita aqua de cisterna Bethleemitica, quae inter hostiles cuneos habebatur, ab obsequentibus militibus fuisse allata,<sup>15</sup> protinus dixit: « Absit a me, ut sanguinem hominum istorum bibam »; quam quia fudit et bibere noluit, scriptum est: « Libavit eam Domino ». Si igitur ab armato rege in

18. Cfr. *Leges Wisig.* XI, 2, 12: « nulli Iudeo licet Christianum mancipium comparare nec donatum accipere »; et *Cone. Tot. III* in MANSI, *Coll. Cone.* IX, col. 996, cap. XIV: « Suggestente Concilio id gloriosissimus do-

« minus noster (Reccaredus) canonibus inserendum praecepit, ut Iudeis non licet Christianas habere uxores vel concubinas, neque mancipia christiana compare in usus proprios » etc.

27. I *Paral.* XI, 19.

sacrificium Dei versa est aqua contempta, pensemus, quale sacrificium omnipotenti Deo rex optulit, qui pro amore illius non aquam, sed aurum accipere contempsit? Itaque, fili excellentissime, fidenter dicam, quia libasti aurum Domino, quod contra eum habere noluisti. Magna sunt haec et omnipotentis Dei laudi tribuenda.

Sed inter haec vigilanti sunt studio antiqui hostis insidiae cavendae; qui quanto maiora in hominibus dona conspicit, tanto haec auferre suptilioribus insidiis exquirit. Neque enim latrunculi in via capere viatores vacuos expetunt, sed eos qui auri vascula vel argenti ferunt. Via quippe est vita praesens. Et tanto quisque necesse est ut insidiantes spiritus caveat, quanto maiora sunt dona, quae portat. Oportet ergo excellentiam vestram in tanto hoc de conversione gentis subditae munere, quod accepit, summopere custodire prius humilitatem cordis ac deinde munditiam corporis. Cum enim scriptum sit: «Omnis qui se exaltat humiliabitur et «qui se humiliat exaltabitur», profecto liquet, quia ille veraciter alta amat, qui mentem suam ab humilitatis radice non desecat. Saepe namque malignus spiritus, ut bona destruat, quibus prius adversari non valuit, ad operantis mentem post peractam operationem venit eamque tacitis cogitationibus in quibusdam suis laudibus excutit ita, ut decepta mens ammiretur ipsa, quam sint magna quae fecit. Quae dum per occultum tumorem apud semetipsam extollitur, eius qui donum tribuit gratia privatur. Hinc est enim, quod per Prophetae vocem contra superbientem animam dicitur: «Ha- «bens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine «tuo». Fiduciam quippe animae in pulchritudine sua habere, est in semetipsa de iusta actione praesumere. Quae in suo nomine fornicatur, quando in hoc quod recte egit

18. LUC. XIV, 11; XVIII, 14;  
MATTH. XXIII, 12.

29. EZECH. XVI, 15.

non conditoris laudem dilatari appetit, sed suae opinionis gloriam requirit. Hinc rursus per Prophetam scriptum est: « Quo pulchrior es, descende ». Anima etenim unde est pulchrior, inde descendit, quando ex virtutis decore, quo exaltari apud Deum debuit, ab eius gratia per suam elationem cadit. Quid ergo in his agendum est, nisi ut, malignus spiritus cum nobis ad elevandam mentem reducit bona quae egimus, nos semper ad memoriam mala nostra revo- cemus, quatenus et nostra cognoscamus esse quae peccando fecimus et solius omnipotentis Dei munera, cum peccata declinamus? Custodienda quoque est munditia corporis in studiis bonae actionis, quia iuxta vocem praedicantis Apostoli: « Templum Dei sanctum est, quod estis vos ». Qui rursus ait: « Haec est enim voluntas Dei, sanctificatio ve- « stra ». Quam sanctificationem quid dixerit, ostendens protinus adiunxit: « Ut abstineatis vos a fornicatione, ut « sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctifi- « catione et honore et non in passionibus desiderii ».

Ipsa quoque regni gubernacula erga subiectos magno sunt moderamine temperanda, ne potestas menti subripiat; tunc enim regnum bene regitur, cum regnandi gloria animo non dominatur. Curandum quoque est, ne ira subripiat, ne fiat citius omne quod licet; ira quippe, etiam cum delinquentium culpas exequitur, non debet menti quasi domina praeire, sed post rationis tergum velut ancilla famuli, ut ad faciem iussa veniat. Nam si semel mentem possidens ceperit, iustum esse deputat etiam quod crudeliter facit; hinc enim scriptum est: « Ira viri iustitiam Dei non « operatur »; hinc rursum dicitur: « Sit omnis homo velox « ad audiendum, tardus autem ad loquendum et tardus ad « iram ». Haec autem vos auctore Deo omnia servare non

3. EZECH. XXXII, 19.

13. I Cor. III, 17.

15. I Thess. IV, 3.

29. IAC. I, 20.

31. IAC. I, 9. }

ambigo. Sed occasione ammonitionis exorta, bonis vestris actibus me furtive subiungo, ut quod non ammoniti facitis, quando vobis et ammonens additur, iam non soli faciatis. Omnipotens autem Deus in cunctis actibus vestris caelestis brachii extensione vos protegat vobisque et praesentis vitae prospera et post multa annorum curricula gaudia aeterna concedat.

Clavem vero parvulam vobis a sacratissimo beati Petri apostoli corpore pro eius benedictione transmisimus, in qua inest ferrum de catenis eius inclausum, ut quod collum illius ad martyrium ligaverat, vestrum ab omnibus peccatis solvat. Crucem quoque latori praesentium dedimus vobis offerendam, in qua lignum dominicae crucis inest et capilli beati Iohannis Baptistae. Ex qua semper solacium nostri Salvatoris per intercessionem praecursoris eius habeatis. Reverentissimo autem viro fratri et coepiscopo nostro Leandro pallium a beati Petri apostoli sede transmisimus, quod et antiquae consuetudini et vestris moribus et eius bonitati atque gravitati debemus.

## LXVII.

*Gregorius I papa Augustino, episcopo Anglorum, summam omnium suorum de gente Anglorum ad fidem christianam transducta nuntiat lacitiam. Miracula edentem, ut superbiam caveat, hortatur.*

601, iun. 1.

Ed. H: lib. XI, ep. 36 (II, p. 305). Ed. M: lib. XI, ep. 28. Jaffé, Reg. 1826 (1379).

## GREGORIUS AUGUSTINO EPISCOPO ANGLORUM

« Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis », quia granum frumenti mortuum est cadens in terra, ne solum regnaret in caelo, cuius morte vivimus,

26. De Augustino v. P. I, not. 3, p. 36 et P. II, not. 26, p. 173.

cuius infirmitate roboramur, cuius passione a passione eri-  
pimur, cuius amore in Brittannia fratres quaerimus, quos  
ignoramus, cuius munere, quos nescientes quaerebamus, in-  
venimus. Quis autem narrare sufficiat, quanta hic laetitia  
in omnium corde fidelium fuerit exorta, quod gens Anglo- 5  
rum operante omnipotentis Dei gratia et tua fraternitate la-  
borante expulsis errorum tenebris sanctae fidei luce perfusa  
est, quod mente integerrima iam calcat idola, quibus prius  
vesano timore subiacebat, quod omnipotenti Deo puro corde  
substernitur, quod a pravi operis lapsibus sanctae praedica- 10  
tionis regulis ligatur, quod praecepsis divinis animo subiacet  
et intellectu sublevatur, quod usque ad terram se in oratione  
humiliat, ne mente iaceat in terra? Cuius hoc opus  
est, nisi eius qui ait: « Pater meus usque nunc operatur,  
« et ego operor »? Qui ut mundum ostenderet non sa- 15  
pientia hominum sed sua se virtute convertere, praedicatores  
suos, quos in mundum misit, sine litteris elegit, haec etiam  
modo faciens, quia in Anglorum gentem fortia dignatus est  
per infirmos operari. Sed est in isto dono caelesti, frater 20  
carissime, quod cum magno gaudio vehementissime debeat  
formidari. Scio enim, quia omnipotens Deus per dilectionem  
tuam in gente quam eligi voluit magna miracula ostendit. Unde necesse est, ut de eodem dono caelesti et timendo  
gaudeas et gaudendo pertimescas; gaudeas videlicet, quia An- 25  
glorum animae per exteriora miracula ad interiorem gratiam  
pertrahuntur, pertimescas vero, ne inter signa quae fiunt in-  
firmus animus in sui praesumptione se elevet et, unde foras  
in honore attollitur, inde per inanem gloriam intus cadat.  
Meminisse etenim debemus quod discipuli cum gaudio a 30  
praedicatione redeentes, dum caelesti magistro dicerent:  
« Domine, in nomine tuo etiam daemonia nobis subiecta  
« sunt », protinus audierunt: « Nolite gaudere super hoc,

« sed potius gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in « caelo ». In privata enim et temporali laetitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant. Sed de privata ad communem, de temporali ad aeternam laetitiam revocantur, quibus dicitur: « In hoc gaudete, quia nomina vestra « scripta sunt in caelo ». Non enim omnes electi miracula faciunt, sed tamen eorum nomina omnium in caelo tenentur ascripta. Veritatis etenim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono quod commune cum omnibus habent et in quo finem laetitiae non habent.

Restat itaque, frater carissime, ut inter ea quae operante Deo exterius facis semper te interius suptiliter iudices ac suptiliter intellegas et temetipsum, quis sis et quanta sit in eadem gente gratia, pro cuius conversione etiam faciendo-  
rum signorum, dona percepisti, et, si quando te creatori nostro seu per linguam sive per opera reminiscaris deli-  
quisse, semper haec ad memoriam revoces, ut surgentem cordis gloriam memoria reatus premat et, quicquid de fa-  
ciendis signis acceperis vel accepisti, haec non tibi, sed illis  
deputes donata, pro quorum tibi salute collata sunt.

Occurrit autem menti ista cogitanti, quid de uno Dei famulo actum sit, etiam egregie electo. Certe Moyses dum Dei populum ex Aegypto educeret, mira, sicut tua fraternitas novit, signa in Aegypto operatus est. In Sina monte quadraginta diebus et noctibus ieunans legis tabulas accepit inter coruscos et tonitruos pertimescente omni populo, omnipotentis Dei servitio solus familiari etiam collocutione coniunctus est, rubrum mare aperuit, in itinere ducem habuit nubis columnam, esurienti populo manna depositus, carnes desiderantibus usque ad satietatem nimiam in heremo per miraculum ministravit. Sed cum iam sitis tempore ad petram ventum fuisse, diffisus est seque de eadem

aquam educere posse dubitavit, quam iubente Domino percussit atque largis utique fluentis aperuit. Quanta autem post haec per triginta et octo annos in deserto miracula fecerit, quis enumerare, quis investigare valeat? Quotiens res dubia animum pulsasset, recurrens ad tabernaculum secreto Dominum requirebat atque de ea protinus Deo loquente docebatur. Iratum Dominum populo placabat suae precis interventione, surgentes in superbia atque in discordia dissidentes dehiscentis terrae hiatibus absorbebat, victoriis premebat hostes, signa monstrabat civibus. Sed cum iam ad 10 reprobationis terram ventum fuisset, vocatus in monte est et, quam culpam ante triginta, ut dixi, et octo annos fecerat, audivit, quia de educenda aqua dubitavit, et propter hoc, quia terram reprobationis intrare non possit, agnovit. Qua in re considerandum nobis est, quantum timendum sit 15 omnipotentis Dei iudicium, qui per illum famulum tot signa faciebat, cuius culpam tam longo tempore adhuc servabat in cogitatione. Si igitur, frater carissime, et illum agnoscimus post signa pro culpa mortuum, quem omnipotenti Deo novimus praecipue electum, quanto nos debemus metu 20 contremescere, qui necdum adhuc novimus, si electi sumus?

De reproborum vero miraculis quid dicere debo, cum tua bene fraternitas noverit, quid in evangelio Veritas dicit: « Multi venient in illa die dicentes mihi: domine, in tuo nomine prophetavimus et in tuo nomine daemonia eieci- 25 « mus et in tuo nomine virtutes multas fecimus. Sed dico « illis: nescio, qui estis; recedite a me omnes operarii ini- « quitatis ». Valde ergo premendus est animus inter signa et miracula, ne fortasse in his propriam gloriam quaerat et privato suae exaltationis gaudio exultet. Per signa enim 30 animarum lucra quaerenda sunt et illius gloria, cuius virtute ipsa eadem signa generantur. Unum vero nobis Do-

minus signum dedit, de quo et vehementer gaudere et electio-  
nis in nobis gloriam possimus agnoscere, dicens: « In hoc  
« scietur, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis  
« ad invicem ». Quod signum Prophetam requirebat, cum  
5 diceret: « Fac mecum, Domine, signum in bonum, ut vi-  
« deant qui me oderunt et confundantur ».

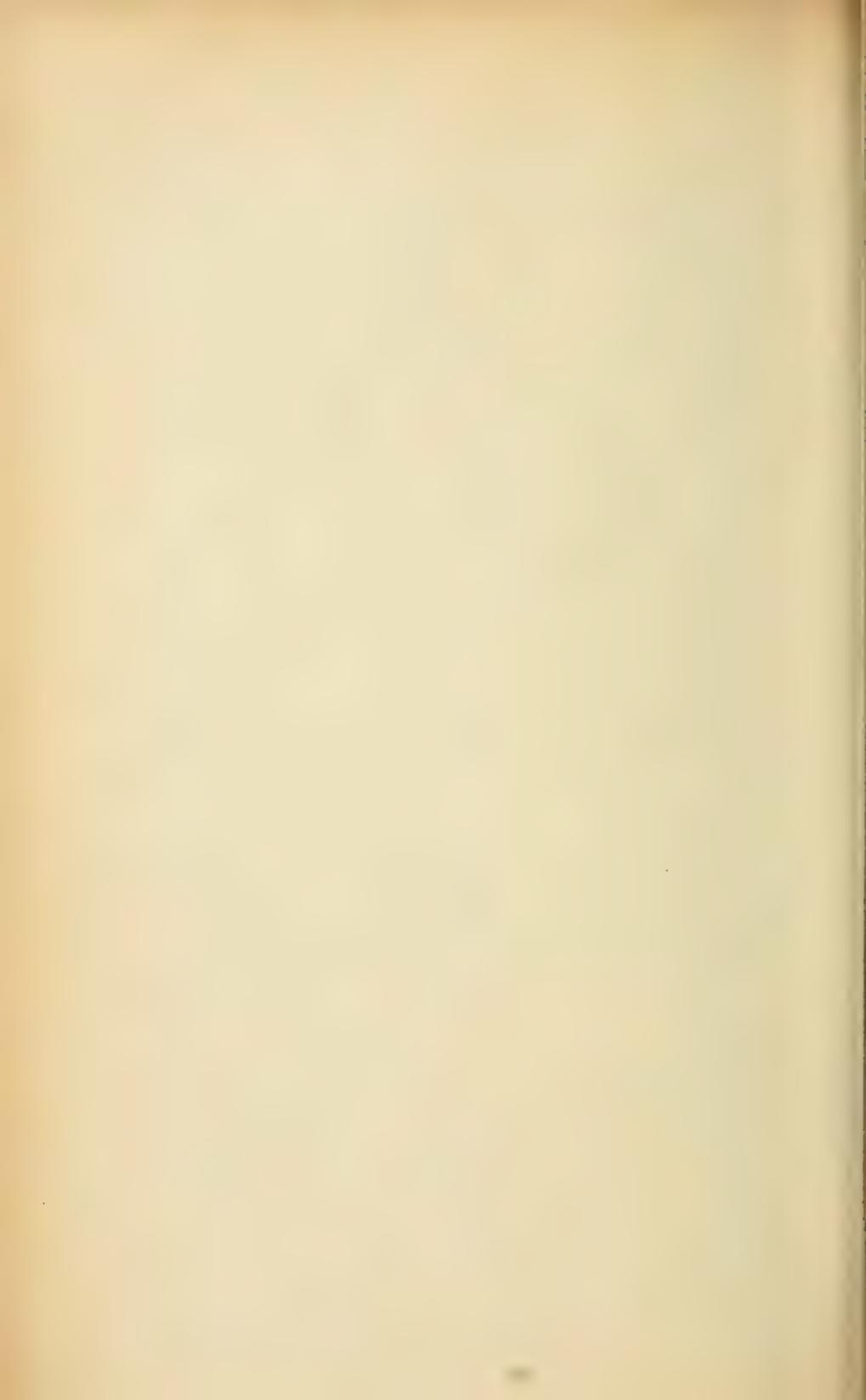
Haec autem dico, quia auditoris mei animum in humili-  
tate sternere cupio. Sed ipsa tua humilitas habeat fidu-  
ciam suam. Nam peccator ego spem certissimam teneo,  
10 quia per omnipotentis creatoris ac redemptoris nostri Dei  
domini Iesu Christi gratiam iam tua peccata dimissa sunt  
et idcirco electus es, ut per te dimittantur aliena. Nec  
habebis luctum de quolibet reatu in posterum, qui de mul-  
torum conversione gaudium conaris facere in caelo. Isdem  
15 vero conditor et redemptor noster cum de paenitentia ho-  
minis loqueretur, ait: « Ita dico vobis: maius gaudium erit  
« in caelo super uno peccatore paenitentiam agente, quam  
« super nonaginta novem iustos, quibus non opus est pae-  
« nitentia ». Et si de uno paenitente grande fit gaudium  
20 in caelo, quale gaudium factum credimus de tanto populo  
a suo errore converso, quia ad fidem veniens mala quae  
egit paenitendo damnavit? In hoc itaque caelo et angelorum  
gaudio repetamus ipsas quas praediximus voces angelorum,  
dicamus igitur, dicamus omnes: « Gloria in excelsis Deo  
25 « et in terra pax hominibus bona voluntatis ».

Data die kalendarum Iuniarum.

4. IOH. I, 53.

19. LUC. XV, 7.

6. *Psal.* LXXXV, 17.



V.

EPISTOLAE SANCTI GREGORII  
LITURGICAE



---

---

## LXVIII.

*Gregorius I papa Leandro, episcopo de Spaniis (Hispalensi), de pontificatus onere queritur. Laetatur de Reccaredi conversione. Decernit de tripla baptismatis mersione. Codices quosdam mittit, sed nondum expositionem in b. Iob, quae adhuc a librariis conscribatur.*

591, apr.

Ed. E: lib. I, ep. 41 (I, p. 56). Ed. M: lib. I, ep. 43. Jaffé, Reg. 1111 (747).

### GREGORIUS LEANDRO EPISCOPO DE SPANIIS

Respondere epistolis vestris tota intentione voluisse, nisi pastoralis curae ita me labor attereret, ut mihi magis flere libeat, quam aliquid dicere. Quod vestra quoque reverentia in ipso litterarum mearum textu vigilanter intellegit, quando ei neglegenter loquor, quem vehementer diligo. Tantis quippe in hoc loco huius mundi fluctibus quatior, ut vetustam ac putrescentem navem, quam regendam occulta Dei dispensatione suscepi, ad portum dirigere nullatenus possim. Nunc ex adverso fluctus inruunt, nunc ex latere cumuli spumosi maris intumescent, nunc a tergo tempestas insequitur. Interque haec omnia turbatus cogor modo in ipsa clavum adversitate dirigere, modo, curvato navis latere, minas fluctuum ex obliquo declinare. Ingemisco, quia sentio, quod neglegente me crescit sentina viatorum, et tempestate fortiter obviante iamiamque putridae naufragium tabulae sonant. Flens reminiscor, quod perdidii meae placidum litus quietis, et suspirando terram conspicio,

8. De Leandro v. P. I, not. 20, p. 14.

quam tamen rerum ventis adversantibus tenere non possum. Si ergo me, frater karissime, diligis, tuae mihi orationis in his fluctibus manum tende; ut quo laborantem me adiuvas, ex ipsa vice mercedis in tuis quoque laboribus valentior existas.

Explere autem loquendo nullatenus valeo gaudium meum, quod communem filium gloriosissimum Reccaredum regem ad catholicam fidem integerima agnovi devotione conversum. Cuius dum mihi per scripta vestra mores exprimitis, amare me etiam quem nescio fecistis. Sed quia antiqui hostis insidias scitis, quoniam bellum durius contra victores proponit, nunc erga eundem virum vestra sollertia sanctitas vigilet, ut bene coepita perficiat, nec se de perfectis bonis operibus extollat, ut fidem cognitam vitae quoque meritis teneat; et quia aeterni regni civis sit operibus ostendat, quatenus post multa annorum curricula de regno ad regnum transeat.<sup>15</sup>

De trina vero mersione baptismatis, nil responderi verius potest quam ipsi sensistis, quia in una fide nil officit sanctae Ecclesiae consuetudo diversa. Nos autem quod tertio mergimus, triduanae sepulturae sacramenta signamus, ut dum tertio ab aquis infans educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur. Quod si quis forte etiam pro summae Trinitatis veneratione aestimet fieri, neque ad hoc aliquid obsistit, baptizandum semel in aquis mergere, quia dum in tribus subsistentiis una substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest, infantem in baptimate vel ter vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum trinitas, et in una potest divinitatis singularitas designari. Sed si nunc

6. De Reccaredo v. P. II, not. 10,  
p. 178.

17. Mos sicut Romanae Ecclesiae antiquissimus ut baptismata triplici mersione conferretur. Usum hunc Gregorius commendat, symbolicum eius sensum de triduana resur-

rectione memorans; at nec usum Hispanicum de unica mersione contemnit cum ad Catholicos ab haereticis discriminandos utilis esse possit. Cfr. DUCHESNE, *Origines*, p. 320.

usque ab haereticis infans in baptismate tertio mergebatur, fiendum apud vos esse non censeo, ne dum mersiones numerant, divinitatem divident, dumque quod faciebant faciunt, morem vestrum se viciisse glorientur.

5 Dulcissimae autem mihi fraternitati vestrae codices dixi, quorum notitiam subter inserui. Ea autem quae in beati Iob expositione dicta fuerant, et vobis scribitis dirigenda, quia haec verbis sensibusque tepentibus per homelias dixeram, utcumque studii in librorum ductum permutare, 10 quae nunc adhuc a librariis conscribuntur. Et nisi portitoris praesentium me festinatio coangustasset, cuncta vobis transmittere sine aliqua inminutione voluisse; maxime quia et hoc ipsum opus ad vestram reverentiam scripsi, ut ei quem prae ceteris diligo, in meo videar labore desudasse.

15 Praeterea si vobis indulgeri tempora ab ecclesiastica occupatione cognoscitis, quid sit iam scitis, quamvis etiam absentem corpore, praesentem mihi te semper intueor, quia vultus tui imaginem intra cordis viscera impressam porto.

## LXIX.

20 *Gregorius I papa Iohannem, episcopum Ravennatem, nisi in sacris procurandis pallio uti vetat. Iohannis (III) papae privilegio, quod transmisserit, praesumptionem eius non confirmari docet. Primis diaconis eius mapularum usum concedit. De quaestione in clericos quosdam habenda addit.*

593, *ital.*

25 Ed. E: lib. III, ep. 54 (I, p. 210). Ed. M: lib. III, ep. 56. Jaffé, Reg. 1259 (S.6).

### GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO RAVENNATI

Non multum temporis intervallum est, quod quaedam nobis de tua fraternitate fuerant nuntiata, de quibus vobis,

7. Agitur hic de celeberrimo illo *Moralium* volumine (de quo v. P. I, not. 4, p. 15) cuius primam et secundam partem iam Pontifex Lean-

dro miserat ut ex ep. V, 53 (P. I, p. 14) colligitur.

26. Iohannes Ravennae episcopus fuit ab anno 579 ad an. 595.

veniente illuc Castorio notario sanctae cui Deo auctore praesidemus Ecclesiae, subtiliter nos indicasse meminimus. Per venerat namque ad nos, quaedam in ecclesia vestra contra consuetudines atque humilitatis tramitem geri, quae sola ut bene nostis est officii sacerdotalis erectio. Quae si sapientia vestra mansuete vel cum episcopali suscepisset studio, non de illis accendi debuerat, sed oportuerat te haec eadem cum gratiarum actione corrigere. Contra morem quippe ecclesiasticum est, si non patientissime toleratur, quod a nobis absit, etiam iniusta correctio.

Mota autem nimis vestra fraternitas atque cum tumore cordis quasi satisfaciens scripsit nobis, pallio te non nisi post dimissos de secretario filios ecclesiae et missarum tempore atque in laetaniis uti sollemnibus. Verbis aliquid te usurpare contra generalis Ecclesiae consuetudinem apertissima veritate professus es. Quomodo enim fieri potest, ut illud cineris atque cilicii tempore per plateas inter populorum strepitus agas licite, quod te agere in conventu pauperum, nobilium, et in secretario ecclesiae velut inlicitum excusasti? Illud tamen frater karissime tibi non putamus ignotum, quod prope de nullo metropolita in quibuslibet mundi partibus sit auditum, extra missarum tempus usum sibi pallii vendicasse. Et quod bene hanc consuetudinem generalis Ecclesiae novriteris, vestris nobis manifestissime significastis epistolis, quibus praeceptum beatae memoriae decessoris nostri Iohannis papae

1. *Notarii* erant qui Romano episcopo opem ferebant in Ecclesiae administratione. Castorius res Pontificis gerebat cum exarcha Byzantino qui Ravennae residencebat.

12. *Pallium*, episcopale insigne ab Imperatoribus concessum; ab episcopis Romano, Ostiensi et Rennate iure in sacris adhibitum et ab Imperatore vel a Romano Pontifice pro opportunitate aliis epi-

scopis concessum. Illo nonnisi in sacris celebrandis uti poterat: at Iohannes Ravennae episcopus etiam extra sacra ferebat, quod Gregorius arcte prohibet, ut consuetudini contrarium. Cfr. DUCHESNE, *Origines*, p. 384.

25. Hic papa Iohannes III fuit, qui ab an. 560 ad 573 Romanam rexit Ecclesiam.

nobis in subditis transmisistis adnexum, continentem omnes consuetudines ex privilegio decessorum nostrorum concessas vobis ecclesiaeque vestrae debere servari. Confitemini igitur aliam esse generalis Ecclesiae consuetudinem, postquam ea quae vos geritis, vobis ex privilegio vendicatis. Nulla ergo nobis in hac re ut arbitramur poterit remanere dubietas. Aut enim mos omnium metropolitarum etiam a tua est fraternitate servandus, aut si tuae ecclesiae aliquid specialiter dicis esse concessum, praeceptum a prioribus Romanae urbis pontificibus, quod haec Ravennati ecclesiae sunt concessa, a vobis oportet ostendi. Quod si hoc non ostenditur, restat postquam talia agere neque consuetudine generali neque privilegio vendicas, ut usurpasste te comprobes quod fecisti. Et quid dicturi sumus futuro iudici, frater dilectissime, si illud quod grave iugum atque vinculum cervicis nostrae, non dico pro ecclesiastica, sed pro quadam saeculari nobis dignitate defendimus, gravare nos iudicantes si tanto pondere vel parvi temporis spatium careamus? Decorari pallio volumus forsan moribus indecori, dum nihil in episcopali cervice splendidius quam fulget humilitas.

Oportet igitur fraternitatem tuam, si honores suos sibi quibuslibet argumentis stabili proposuit mente defendere, aut generalitatis usum ex non scripto sequi, aut ex scripto privilegiis se tueri. Vel si postremo nihil horum est, aliis metropolitis huius te praebere nolumus prae sumptionis exemplum. Sed ne forte putas, quia nos haec vobis scribentes quae pro fraterna sunt caritate negleximus, scitote in nostro scrinio de privilegiis ecclesiae tuae subtiliter perquisitum.

11. Iohannes Ravennae episcopus huic Papae requisitioni satisfacere conatur in ep. III, 66, in qua de pallio haec scribit: « quoniam iam de secretario descendantibus filiis ecclesiae et ingredientibus

diaconibus ut mox procedatur, tunc primus diaconus episcopo Ravennatis ecclesiae pallium con suevit induere; quod et in leta niis sollemnibus uti pariter con suevit »; Reg. I, p. 229.

Et quidem quaedam inventa sunt, quae omnino possint fraternitatis tuae intentionibus obviare, nihil autem in quo de huiusmodi capitulis pars vestrae possit ecclesiae roborari. Nam et de ipsa consuetudine tuae quam opponis ecclesiae, quae vobis olim ut a partibus vestris probaretur scripsimus, iam satis nos sollicitudinem gessisse cognoscite inquirentes filios nostros Petrum diaconem, atque Gaudiosum primicerium, necnon et Michahelium defensorem sedis nostrae, vel alios, qui pro diversis responsis Ravennam a nostris decessoribus sunt transmissi, et haec te in praesentia sua egiisse 10 districtissime negaverunt. Apparet igitur secrete non potuisse geri, nisi quod usurpabatur inlicite. Unde quod latenter subintroductum est nulla debet stabilitate persistere. Quae ergo superflue a te vel a tuis decessoribus sunt praesumpta, cum caritatis intuitu atque cum fraterna stude 15 benignitate corrigere. Nullatenus non dico per te sed per aliorum vel decessorum tuorum normam ab humilitatis temptes regula deviare. Ut enim ea quae superius dixi breviter colligam ammoneo, quatenus nisi decessorum meorum munificentia tibi haec per privilegium attributa docueris, uti in plateis pallio ulterius non praesumas, ne non habere et ad missas incipias, quod audacter et in plateis usurpas. De secretario autem quod fraternitas tua rese- 20 disse cum pallio et filios ecclesiae suscepisse et fecit et excusavit, nunc interim nihil querimur, quia synodorum sententiam sequentes, minores culpas quae negantur ulcisci recusamus. Hoc tamen quia semel et iterum sit factum cognovimus, sed fieri ulterius prohibemus. Fraternitas autem tua sit omnino sollicita, ne hoc quod praesumptioni 25 inchoanti adhuc ceditur, in proficiente deterius vindicetur. 30

Conquesti praeterea estis, quod quidam de sacerdotali ordine Ravennatis civitatis peccatis imminentibus gravibus

7. *Primicerius erat primus no-*  
tariorum Romanae Ecclesiae.

8. *De defensore v. P. I, not. 8,*  
p. 61.

sint criminibus involuti. Quorum causam vel illic te discutere volumus, vel hic eos, si tamen probationum difficultas pro locorum longinquitate non impedit, ad haec ipsa discutienda transmittere. Quod si vel ad tuum iudicium vel ad nos, maiorum fulti patrocinio quod non credimus, venire despexerint, et in obiectis sibi capitolis contumaciter respondere nequierint, volumus, ut eis post secundam et tertiam ammonitionem tuam ministerium sacri interdicas officii, atque nobis de contumacia eorum scriptorum tuorum tenore renunties. Ut deliberemus, quemadmodum actus eorum debeas subtiliter perscrutari, atque secundum diffinitiones canonicas emendare. Cognoscat igitur fraternitas tua de causa hac nos plenissime absolutos ex eo, quod vobis causas ipsas commisimus subtiliter perquirendas, atque omnia peccata eorum si inulta evenerint et omne pondus discussonis huius in tuae animae redundare periculo. Sciens, nullam dilectionem vestram excusationem apud futurum iudicem habituram, si non excessus cleri tui cum summa canonici rigoris severitate correxeris, et hos, quibus haec fuerint ad probata, sacros ulterius ordines temerare permiseris.

Illud autem, quae pro utendis a clero vestro mappulis scriptistis, a nostris est clericis fortiter obviatum, dicentibus nulli hoc unquam aliae cuilibet concessum fuisse ecclesiae, nec Ravennates clericos vel illic vel in Romana civitate tale aliquid cum sua conscientia praesumpsisse, nec si temptatum esset ex furtiva usurpatione sibi praeiudicium generari. Sed etiam in qualibet ecclesia hoc praesumptum fuerit, asserunt emendandum, quod non concessione Romani pontificis sed sola subreptione praesumitur. Sed nos servantes honorem fraternitatis tuae, licet contra voluntatem antedicti cleri nostri, tamen primis diaconibus vestris, quos nobis

21. *Mappula* vel mappulum, linteamen albi coloris quod solummodo Romani clerici super sellam equi ponebant in processionibus solemnibus. Cfr. DUCHESNE, *Origines*, p. 396.

quidam testificati sunt etiam ante eis usus fuisse, in obse-  
quio dumtaxat tuo mappulis uti permittimus, alio autem  
tempore vel alias personas hoc agere vehementissime pro-  
hibemus.

## LXX.

*Gregorius I papa Constantinae Augustae reliquias sancti Pauli, quas  
in nova ecclesia sancti Pauli Constantinopolitana collocandas postulaverat,  
negat. Catenarum eius partem promittit.*

594, iun.

Ed. E: lib. IV, ep. 30 (I, p. 263). Ed. M: lib. IV, ep. 30. Jaffé, Reg. 1302 (937). 10

MIRACULA APOSTOLORUM ATQUE RELIQUIAE SANCTORUM  
GREGORIUS CONSTANTINAE AUGUSTAE

Serenitas vestrae pietatis religionis studio et sanctitatis amore conspicua propter eam, quae in honorem sancti Pauli apostoli in palatio aedificatur, ecclesiam caput eiusdem 15  
sancti Pauli, aut aliud quid de corpore ipsius, suis ad se iussionibus a me praecepit debere transmitti. Et dum illa mihi desiderarem imperari, de quibus facillimam oboedientiam exhibens vestram erga me amplius potuisse gratiam provocare, maior me maestitia tenuit, quod illa praecepitis, 20  
quae facere nec possum nec audeo. Nam corpora sanctorum Petri et Pauli apostolorum tantis in ecclesiis suis coruscant miraculis atque terroribus, ut neque ad orandum sine magno illic timore possit accedi. Denique dum beatae recordationis decessor meus, quia argentum quod supra sa- 25  
cratissimum corpus sancti Petri apostoli erat, longe tamen ab eodem corpore fere quindecim pedibus mutare voluit,

12. De Constantina v. P. I,  
not. 15, p. 21.

23. Id est Pelagius II (579-590);  
qui - ut in *Lib. Pontif. scriptum*

legimus - «investivit corpus beati Petri apostoli tabulis argenteis «deauratis»; L. P. (ed. Duchesne) I, p. 309.

signum ei non parvi terroris apparuit. Sed et ego aliquid similiter ad sacratissimum corpus sancti Pauli apostoli meliorare volui, et quia necesse erat, ut iuxta sepulchrum eiusmodi effodiri altius debuisset, praepositus loci ipsius ossa aliqua non quidem eidem sepulchro coniuncta repperit. Quae quoniam levare praesumpsit atque in alio loco transponere, apparentibus quibusdam tristibus signis subita morte defunctus est.

Praeter haec autem sanctae memoriae decessor meus 10 itidem ad corpus sancti Laurentii martiris quaedam meliorare desiderans, dum nescitur ubi corpus esset venerabile collocatum, effoditur exquirendo et subito sepulchrum ipsius ignoranter apertum est, et hi qui praesentes erant atque laborabant monachi et mansionarii quia corpus eiusdem martiris viderunt, quod quidem minime tangere praesumpserunt, 15 omnes intra decem dies defuncti sunt, ita ut nullus vitae superesse potuisset, qui sanctum inustum corpus illius viderat.

Cognoscat autem tranquillissima domina, quia Romanis 20 consuetudo non est, quando sanctorum reliquias dant, ut quicquam tangere praesumant de corpore.

Sed tantummodo in buxide brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora sanctorum ponitur. Quod levatum in

9. Idem Pelagius «fecit supra «corpus beati Laurentii martyris «basilikam a fundamento con- «structam et tabulis argenteis «exornavit sepulchrum eius»; L. P. ibid.

14. *Mansionarius* «custos et con- «servator aedis sacrae, aedituus, «matricularius»; DU CANGE.

21. Etiam Hormisda Romanus episcopus (514-523) hunc Romanae Ecclesiae usum confirmat. Cfr. THIEL, I, 873.

22. *Buxis* «Pyxis, arcula, Gallis «Boite, nam a Pixis voces Buxis et «Buxida videntur formatae»; DU CANGE. Unde et pro *capsella* intelligitur in qua reliquiae sanctorum recondebantur.

*Brandeum* «Velum, palla serica «vel linteal, qua Divorum reliquiae vel corpora involvi a Christianis solebant»; DU CANGE; quod postea in particulis discriptum, ut reliquia donari poterat.

ecclesia quae est dedicanda debita cum veneratione reconditur, et tantae per hoc ibidem virtutes fiunt, ac si illic specialiter eorum corpora deferantur. Unde contigit, ut beatae recordationis Leonis papae tempore, sicut a maioribus traditur, dum quidam Greci de talibus reliquiis dubitarent, praedictus pontifex hoc ipsum brandeum allatis forcibus incidit, et ex ipsa incisione sanguis effluxit. In Romanis namque vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est atque sacrilegum, si sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit. Quod si praesumpserit, certum est, quia haec temeritas impunita nullo modo remanebit.

Pro qua re de Grecorum consuetudine, qui ossa levare sanctorum se asserunt, vehementer miramur, et vix credimus. Nam quidam Greci monachi hic ante biennium venientes, nocturno silentio iuxta ecclesiam sancti Pauli corpora mortuorum in campo iacentia effodiebant, atque eorum ossa recondebat, servantes sibi dum recederent. Qui cum tenti et cur hoc facerent diligenter fuissent discussi, confessi sunt, quod illa ossa ad Grecias essent tamquam sanctorum reliquias portaturi. Ex quorum exemplo, sicut praedictum est, maior nobis dubietas nata est, utrum verum sit quod levari veraciter ossa sanctorum dicuntur.

De corporibus vero beatorum apostolorum quid ego dicturus sum, dum constet, quia eo tempore quo passi sunt ex Oriente fideles venerunt, qui eorum corpora sicut ci-vium suorum repeterent? Quae ducta usque ad secundum Urbis milliarium, in loco, qui dicitur Catacumbas, conlo-

4. Sigebertus monachus Gemblensis in suo *Chronico* (in Migne, P. L. CLX, col. 81) narrat ad an. 441, hoc de Leone papa episodium: quod Io. DIAC. *Vita Greg.* II, 42, de ipso Gregorio narrat.

22. Nam si vera sanctorum ossa

a Graecis levarentur et donarentur, falsa non requirerentur.

27. Celeber ille locus in Appia via situs, ubi nunc est basilica cum coemeterio S. Sebastiani: in quo saeviente Valeriani persecutione, an. 258 corpora beatorum Apostolorum Petri et Pauli abscon-

cata sunt. Sed dum ea exinde levare omnis eorum multitudo conveniens niteretur, ita eos vis tonitruī atque fulguris nimio metu terruit ac dispersit, ut talia denuo nullatenus temptare praesumerent. Tunc autem exeuntes Romani eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, levaverunt, et in locis quibus nunc sunt condita posuerunt.

Quis ergo, serenissima domina, tam temerarius possit existere, ut haec sciens eorum corpora non dico tangere, sed vel aliquatenus praesumat inspicere? Dum igitur talia mihi a vobis praecepta sunt, de quibus parere nullatenus potuissem, quantum invenio, non vestrum est. Sed quidam homines contra me pietatem vestram excitare voluerunt, ut mihi quod absit voluntatis vestrae gratiam subtraherent, et propterea quaesiverunt capitulum, de quo vobis quasi inoboediens invenirer. Sed in omnipotente Domino confido, quia nullo modo benignissimae voluntati subripitur, et sanctorum apostolorum virtutem, quos toto corde et mente diligitis, non ex corporali praesentia, sed ex protectione semper habebitis.

Sudarium vero, quod similiter transmitti iussistis, cum corpore eius est. Quod ita tangi non potest, sicut nec ad corpus illius accedi. Sed quia serenissimae dominae tam religiosum desiderium esse vacuum non debet, de catenis, quas ipse sanctus Paulus apostolus in collo et in manibus gestavit, ex quibus multa miracula in populo demonstrantur, partem vobis aliquam transmittere festinabo, si tamen hanc

dita sunt et in *Platonia* id est in crypta marmoribus ornata (quae nunc post absidem hodiernae basilicae conspicitur) collocata sunt. Cfr. DE ROSSI, *Roma sotterranea*, I, 235; MARUCCHI, *Guide des Catacombes romaines*, p. 176; DUCHESNE, *Liber Pontificalis*, Introd. p. CIV.

12. His verbis Gregorius – si Ioh. Diacono fidem praebeamus – Iohannem *ieiunatorem* Constantiopolitanum episcopum (de quo v. P. I, not. 9, p. 3) designat, qui haud Papae benevolus, Imperatoribus persuasit ut a Gregorio rem postularent quam sciebat illum non concessurum.

tollere limando p<sup>r</sup>aevaluero. Quia dum frequenter ex catenis eisdem multi veniunt et benedictionem petunt, ut parum quid ex limatura accipiant assistit sacerdos cum lima, et aliquibus potentibus ita concite aliquid de catenis ipsis excutitur, ut mora nulla sit. Quibusdam vero potentibus diu per catenas ipsas lima ducitur, et tamen ut aliquid exinde exeat, non obtinetur.

## LXXI.

*Gregorius I papa Iohannem, episcopum Syracusatum, docet se in referendis veteribus Ecclesiae moribus consuetudines Constantinopolitanae ecclesie non esse secutum; de alleluia, de subdiaconis spoliatis procedentibus, de Kyrieleison, de oratione Dominica scribit: in Catanensi et in Syracusana ecclesia murmurantes instruere non desistat.*

598, oct.

Ed. H: lib. IX, ep. 26 (H, p. 59). Ed. M: lib. IX, ep. 12. Jaffé, Reg. 1550 (1170). 15

## GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO SYRACUSANO

Veniens quidam de Sicilia dixit mihi, quod aliqui amici eius vel Graeci vel Latini, nescio, quasi sub zelo sanctae Romanae Ecclesiae, de meis dispositionibus murmurarent dicentes: Quomodo ecclesiam Constantinopolitanam disponit comprimere, qui eius consuetudines per omnia sequitur? Cui cum dicerem: Quas consuetudines sequimur? respondit: Quia alleluia dici ad missas extra pentecosten tempora fecistis; quia subdiaconos spoliatos procedere, quia kyrieleison dici, quia orationem Dominicam mox post cano-

16. Iohannes Maximiano episcopo successit in sede Syracusana an. 594. Circa totam epistolam hanc cfr. GRISAR, *Analecta Romana*, 1899, diss. IV; et GRISAR, *Note archeologiche: una lettera liturgica di S. Gregorio Magno in*

*Civiltà Cattolica*, 1905, 16 dec. et 1906, 3 mart.

21. « disponit comprimere » quia Gregorius Iohanni Constantinopolitano prohibuerat quominus titulo universalis uteretur. Cfr. de huius tituli quaestione: P. I, pp. 115-135.

nem dici statuistis. Cui ego respondi, quia in nullo eorum aliam ecclesiam secuti sumus.

Nam ut alleluia hic non diceretur, de Hierosolymorum ecclesia ex beati Hieronymi traditione tempore beatae memoriae Damasi papae traditur tractum; et ideo magis in hac re illam consuetudinem amputavimus, quae hic a Graecis fuerat tradita.

Subdiaconos autem ut spoliatos procedere facerem, antiqua consuetudo Ecclesiae fuit. Sed quid placuit cuidam nostro pontifici, nescio, qui eos vestitos procedere preecepit. Nam vestrae ecclesiae numquid traditionem a Graecis acceperunt? Unde habent ergo hodie, ut subdiaconi in eis in tunicis procedant, nisi quia hoc a matre sua Romana ecclesia percepérunt?

Kyrieleison autem nos neque diximus neque dicimus, sicut a Graecis dicitur, quia in Graecis omnes simul dicunt, apud nos autem a clericis dicitur, a populo respondeatur et totidem vocibus etiam Christeleison dicitur, quod apud Graecos nullo modo dicitur. In cotidianis autem missis alia quae dici solent tacemus, tantum modo kyrieleison et Christeleison dicimus, ut in his deprecationis vocibus paulo diutius occupemur.

Orationem vero Dominicam idcirco mox post precem dicimus, quia mos apostolorum fuit, ut ad ipsam solum

3. Iuxta *Ord. Rom. I*, *Alleluia* in missa Romana dicebatur tantummodo tempore paschali usque ad Pentecosten. Gregorius iussit ut etiam extra Pentecosten diceatur, ut nunc fit.

8. Iuxta morem Ecclesiae Romanae vetustissimum subdiaconi alba tantummodo induiti procedebant, ut ex *Ord. Rom. I*: «induunt se (subdiaconi) tonicas albas quales habent». Gregorius morem

ab ignoto quodam Pontifice praetermisso restituit.

15. De *Kyrie eleison* dicendum est Gregorium hac in re tantummodo usum Ecclesiae Romanae antiquum (cfr. *Conc. Vas. c. 3*, an. 529) sua auctoritate confirmasse, de alterna invocationis modulatione inter sacerdotem et populum.

23. Ante Gregorianam reformationem in Lit. Rom. Ambr. Gall. Moz., post canonem statim *fractio*

modo orationem oblationis hostiam consecrarent, et valde mihi inconveniens visum est, ut precem quam scolasticus composuerat super oblationem diceremus et ipsam traditionem quam Redemptor noster composuit super eius corpus et sanguinem non diceremus. Sed et Dominica oratio apud Graecos ab omni populo dicitur, apud nos vero a solo sacerdote.

In quo ergo Graecorum consuetudines secuti sumus, qui aut veteres nostras reparavimus aut novas et utiles constituimus, in quibus tamen alios non probamus imitari? Ergo vestra caritas, cum occasio dederit, ut ad Catenensem civitatem pergaat, vel in Syracusana ecclesia eos quos credit aut intellegit, quia de hac re murmurare potuerunt, facta collocutione doceat et quasi alia ex occasione eos

panis eucharistici sequebatur; at Gregorius orationem Dominicam ante fractionem iussit recitari, cum inconveniens ei visum esset loco illius, precem « a scholastico » compositam dici. Oratio haec scholastici, iuxta GRISAR, *Not. arch.* loc. cit. illi respondet quae Liturgiae Basili et Chrysostomi ante *Pater* collocant; et iuxta PROBST, *Die Abendländische Messe*, 1896, oratio *Libera nos et signum crucis cum patena*, quod fit a sacerdote, vestigium sunt orationis illius super populum et populi benedictionis quae ante et post *Pater* a celebrante fiebant.

Quoad « morem apostolorum », optime clar. DUCHESNE, *Origines*, p. 184, not., ait: « On n'est pas obligé de croire, malgré l'autorité de ce texte, que la liturgie apostolique n'ait connu d'autre formule que le *Pater*; mais il

« est difficile de contester que saint Grégoire l'ait pensé ».

I. Iuxta PROBST, op. cit., « orationem oblationis » legendum est: et ideo, intelligendum est Apostolorum tempore solummodo precem illam et non *Pater* dictam fuisse super hostiam; iuxta GRISAR, loc. cit., « oblationis hostiam » legendum est: et ideo, vocabulum illud *consecratio* non est intelligendum sensu stricte theologico de transubstantiatione specierum sed potius sensu liturgico antiquissimo de specierum commixtione; quae commixtio fractionem sequebatur, et etiam « officium consecrationis » interdum appellatur. Cfr. verba canonis illa: *Haec commixtio et consecratio...*

Demum est dicendum in hac de *Pater* transpositione Gregorius morem Byzantium esse secutum.

instruere non desistat. Nam de Constantinopolitana ecclesia quod dicunt, quis eam dubitet sedi apostolicae esse subiectam? Quod et piissimus dominus imperator et frater noster eiusdem civitatis episcopus adsidue profitentur.  
 5 Tamen si quid boni vel ipsa vel altera ecclesia habet, ego et minores meos, quos ab inlicitis prohibeo, in bono imitari paratus sum. Stultus est enim qui in eo se primum existimat, ut bona quae viderit, discere contemnat.

## LXXII.

10 *Gregorius I papa Sereno, episcopo Massiliensi, Cyriacum abbatem, latorem praesentium, ad Syagrium, episcopum Augustodunensem, eundem commendat. Comperisse se scribit eum in ecclesiis imagines confregisse atque proiecisse. De imaginum cultu addit.*

599, *inl.*

15 Ed. H: lib. IX, ep. 208 (II, p. 195). Ed. M: lib. IX, ep. 105. Jaffé, Reg. 1756 (1262).

## GREGORIUS SERENO EPISCOPO MASSILIENSI

Quod fraternitati vestrae tam sero scripta transmittimus,  
 non hoc torpori, sed occupationi deputate. Latorem vero  
 20 praesentium dilectissimum filium nostrum Cyriacum mo-  
 nasterii patrem vobis in omnibus commendamus, ut nulla  
 hunc in Massiliensi civitate mora detineat, sed ad fratrem  
 et coepiscopum nostrum Syagrium cum sanctitatis vestrae  
 solacio Deo protegente proficiscatur.

Praeterea indico dudum ad nos pervenisse, quod frater-  
 25 nitas vestra quosdam imaginum adoratores aspiciens eas-

16. De Sereno v. P. II, not. 8,  
 p. 168.

19. De Cyriaco v. P. I, not. 9,  
 p. 112.

91. Syagrius Augustodunensis

episcopus iussu Papae synodus  
 collegerat, ad abusus ecclesiae  
 Francorum extirpandos. Cyriacus  
 eo, ut Papae legatus, se con-  
 tulit. Cfr. ep. IX, 213.

dem ecclesiis imagines confregit atque proiecit. Et quidem zelum vos, ne quid manufactum adorari possit, habuisse laudamus, sed frangere easdem imagines non debuisse iudicamus. Idcirco enim pictura in ecclesiis adhibetur, ut hi qui litteras nesciunt saltem in parietibus videndo legant, 5 quae legere in codicibus non valent. Tua ergo fraternitas et illa servare et ab eorum adoratu populum prohibere debuit, quatenus litterarum nescii haberent, unde scientiam historiae colligerent, et populus in picturae adoratione minime peccaret.

10

## LXXXIII.

*Gregorius I papa. Serenum episcopum Massiliensem, de imaginum eversione, a se iam dudum vituperata, reprobendit hortaturque, ut conseruationem inde hortam compescat et malorum hominum societate abstineat. Quod de scriptis suis per Cyriacum quondam abbatem translatis dubitat, miratur.*

600, oct.

E. H. lib. XI, ep. 10 (II, p. 269). Ed. M: lib. XI, ep. 13. Jaffé, Reg. 1800 (1561).

## GREGORIUS SERENO EPISCOPO MASSILIENSI

Litterarum tuarum primordia ita sacerdotalem in te esse 20 benivolentiam demonstrabant, ut maior nobis fieret de fraternitate tua lactitia. Sed tanto eorum finis a suis dissensit initiosis, ut non unius, sed diversarum esse mentium talis crederetur epistola. Ex illo autem, quod de scriptis nostris, quae ad te misimus, dubitasti quam sis incautus, apparuit. 25 Nam si diligenter ea quae fraterno amore monuimus atten-disses, non solum minime dubitasses, sed immo, quid te sacerdotali gravitate oportet agere, cognovisses. Neque enim Cyriacus quondam abbas, qui scriptorum nostrorum

19. De Sereno cfr. P. II, not. 8,  
p. 168.

29. De Cyriaco v. P. I, not. 9,  
p. 112.

portitor extitit, istius disciplinae vel eruditionis fuit, ut vel ipse aliud facere, sicut putas, auderet, vel tu de eius tibi persona suspicionem falsitatis adsumeres. Sed dum monita salubria pensare postponis, contigit, ut iam non solum actu,  
5 verum etiam esses interrogatione culpabilis. Perlatum si quidem ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo succensus sanctorum imagines sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, confringeres. Et quidem quia eas adorari venuisses, omnino laudavimus, fregisse vero reprehendimus.

10 Dic, frater, a quo factum sacerdote aliquando auditum est quod fecisti? Si non aliud, vel illud te non debuit revo-  
care, ut despectis aliis fratribus solum te sanctum et esse  
crederes sapientem? Aliud est enim picturam adorare, aliud  
picturae historia, quid sit adorandum addiscere. Nam quod  
15 legentibus scriptura, hoc idiotis praestat pictura cernenti-  
bus, quia in ipsa ignorantes vident, quod sequi debeant, in  
ipsa legunt qui litteras nesciunt; unde praecipue gentibus  
pro lectione pictura est. Quod magnopere a te, qui inter  
gentes habitas, attendi decuerat, ne, dum recto zelo incaute  
20 succenderis, ferocibus animis scandalum generares. Frangi  
ergo non debuit quod non ad adorandum in ecclesiis, sed  
ad instruendas solum modo mentes fuit nescientium collo-  
catum. Et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi  
historias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discre-  
25 tione condisses, sine dubio et ea quae intendebas salubriter  
optinere et collectum gregem non dispergere, sed disper-  
sum potius poteras congregare, ut pastoris in te meritum  
nomen excelleret, non culpa dispersoris incumbaret. Haec  
autem dum in hoc animi tui incaute nimis motus exequ-  
30 ris, ita tuos scandalizasse filios perhiberis, ut maxima eorum  
pars a tua se communione suspenderet. Quando ergo ad  
ovile dominicum errantes oves adducas, qui quas habes re-  
tinere non praevales? Proinde hortamur, ut vel nunc stu-  
deas esse sollicitus atque ab hac te praesumptione compescas et

eorum animos quos a tua disiunctos unitate cognoscis paterna ad te dulcedine, omni adnisu omni studio revocare festines.

Convocandi enim sunt diversi Ecclesiae filii eisque scripturae sacrae est testimonii ostendendum, quia omne manu factum adorare non liceat, quoniam scriptum est: « Domi num Deum tuum adorabis et illi soli servies »; ac deinde subiungendum, quia quoniam picturas imaginum, quae ad aedificationem imperiti populi factae fuerant, ut nescientes litteras ipsam historiam intendentes, quid dictum sit, discre ter transisse in adorationem videras, idcirco commotus es, 10 ut eas imagines frangi praeciperes; atque eis dicendum: Si ad hanc instructionem, ad quam imagines antiquitus factae sunt, habere vultis in ecclesia, eas modis omnibus et fieri et haberi permitto; atque indica, quod non tibi ipsa visio historiae, quae pictura teste pandebatur, displicerit, sed illa 15 adoratio, quae picturis fuerat incompetenter exhibita, atque in his verbis eorum mentes demulcens eos ad concordiam tuam revoca. Et si quis imagines facere voluerit, minime prohibe, adorare vero imagines omnimodis devita. Sed hoc sollicite fraternitas tua ammoneat, ut ex visione rei gestae 20 ardorem compunctionis percipient et in adoratione solius omnipotentis sanctae Trinitatis humiliiter prosternantur.

Cuncta vero haec et amore sanctae Ecclesiae et tuae fraternitatis loquimur. Non ergo ex mea correptione frangatur a zelo rectitudinis, sed magis adiuvetur in studio piae 25 dispensationis.

Praeterea pervenit ad nos, quod dilectio tua libenter malos homines in societate sua recipiat, adeo ut presbyterum quandam, qui, postquam lapsus est et in suae adhuc dicitur iniquitatis pollutione versari, familiarem habeat. 30

Quod quidem nos ex toto non credimus, quia qui tales recipit scelera non corrigit, sed magis aliis talia perpetrare

videtur dare licentiam. Sed ne forte aliqua tibi subrepitione vel dissimulatione, ut a te reciperetur atque adhuc habeatur grate, suaserit, non solum hunc a te longius expellere, verum etiam excessus ipsius sacerdotali te zelo modis omnibus convenit resecare, alios vero, qui pravi esse memorantur, paterna adhortatione a sua pravitate compesce et ad viam stude rectitudinis revocare. Quod si, quod absit, salubri monitu eos videris in nullo proficere, et hos quoque curabis a te procul abicere, ne pravitates eorum ex eo, quod recipiuntur, displicere minime videantur et non solum ipsi inemendati remaneant, sed etiam eorum receptione alii corrumpantur. Et, considera, quam et hominibus execrabile et periculosum ante Dei sit oculos, si per eum a quo plectenda sunt crimina nutriri vitia videantur. Haec igitur, dilectissime fratrum, diligenter attende et ita agere stude, ut et pravos salubriter corrigas et scandalum de malorum societate filiorum tuorum animis non inducas.

## LXXIV.

*Gregorius I papa cives Romanos docet non esse observandas ad litteram de sabbato leges; corpus die dominico, excepta voluptatis causa, licere lavari.*

603, sept.

Ed. H: lib. XIII, ep. 3 (II, p. 367). Ed. M: lib. XIII, ep. 1. Jaffé, Reg. 1867 (1485).

25 GREGORIUS GRATIA DEI EPISCOPUS  
DILECTISSIMIS FILIIS SUIS CIVIBUS ROMAE

Pervenit ad me quosdam perversi spiritus homines, prava inter vos aliqua et sanctae fidei adversa seminasse, ita ut die sabbato aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud

25. Clar. HARTMANN hanc epist. potius *edictum* censem appellandam, tituli et argumenti causa.

nisi Antichristi praedicatores dixerim? Qui veniens diem sabbatum atque dominicum ab omni faciet opere custodiri. Quia enim mori se et resurgere simulat, haberi in veneratione vult dominicum diem et, quia iudaizare populum compellit, ut exteriorem ritum legis revocet et sibi Iudeorum perfidiam subdat, coli vult sabbatum.

Hoc enim quod per Prophetam dicitur: « Ne inferatis « onera per portas vestras die sabbati » tam diu teneri potuit, quamdiu legem licuit iuxta litteram custodiri. At postquam gratia omnipotentis Dei domini nostri Iesu Christi 10 apparuit, praecepta legis, quae per figuram dicta sunt, iuxta litteram servari non possunt. Nam si quis dicit hoc de sabbato esse servandum, dicat, necesse est, etiam carnalia sacrificia persolvenda, dicat praeceptum quoque de circumcisione corporis adhuc usque retinendum. Sed contra se 15 Paulum apostolum audiat dicentem: « Si circumcidamini, « Christus vobis nihil prodest ».

Nos itaque hoc quod de sabbato scriptum est spiritaliter accipimus, spiritualiter tenemus. Sabbatum enim requies dicitur. Verum autem sabbatum ipsum Redemptorem 20 nostrum Iesum Christum dominum habemus. Et qui lucem fidei eius agnoscit, si peccata concupiscentiae ad mentem per oculos trahit, in die sabbati onera per portas introducit. Non ergo in die sabbati onera per portas introducimus, si in Redemptoris nostri gratia constituti pondera peccati ad 25 animam per sensus corporeos non trahamus. Nam isdem Dominus ac Redemptor noster multa in die sabbati legitur operatus, ita ut Iudeos reprehenderet dicens: « Quis vestrum « bovem aut asinum suum non solvit in die sabbati et dicit « adaquare? » Si ergo ipsa per se Veritas non custodiri 30 iuxta litteram sabbatum praecepit, quisquis otium sabbati

8. IER. XVII, 28.

17. Gal. V, 2.

30. LUC. XIV, 5.

secundum legis litteram custodit, cui alteri nisi ipsi Veritati contradicit?

Aliud quoque ad me perlatum est, vobis a perversis hominibus esse praedicatum, ut dominicorum die nullus debeat lavare. Et quidem si pro luxu animi atque voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus; si autem pro necessitate corporis, hoc nec dominico die prohibemus. Scriptum quippe est: « Nemo carnem « suam odio habuit, sed nutrit et foveat eam ». Et rursum scriptum est: « Carnis curam ne feceritis in concupisciis ». Qui igitur carnis curam in concupiscentiis fieri prohibet, profecto in necessitatibus concedit. Nam si dominicorum die corpus lavare peccatum est, lavari ergo die eodem nec facies debet. Si autem hoc in corporis parte conceditur, cur hoc exigente necessitate toti corpori negetur? Dominicorum vero die a labore terreno cessandum est atque omnimodo orationibus insistendum, ut, si quid negligentiae per sex dies agitur, per diem resurrectionis dominicae precibus expietur.

Haec, carissimi filii, certa constantia et recta praediti fide custodite, stultorum hominum verba despicate, omnia quae ab eis dici cognoscitis nolite facile credere, sed in rationis trutina pensate, ut, dum erroris vento forti stabilitate resistitis, ad solida caelestis regni gaudia pervenire valeatis.

9. *Eph.* V, 29.

11. *Rom.* XIII, 14.



VI.

EPISTOLAE SANCTI GREGORII  
POLITICAE



---

---

## LXXV.

Gregorius I papa Iohanni, episcopo Ravennati, scribit de pace cum Ariulfo (duce Spoletino) ineunda, de urbibus Romana et Neapolitana ab Ariulfo et Arichi (duce Beneventano) in periculum adductis, de causa episcoporum Histriae, de Romani patricii iniquitate, de quæstionibus ecclesiastici regiminis, cet. Elemosynam incensae Severi urbi denegat, Famensi per Claudium abbatem transmittere iubet. Addit de Natali episcopo (Salonitano) in melius mutato et de Malcho episcopo, a quo rationes (patrimonii Dalmatini) postulat.

10

592, iul.

Ed. E: lib. II, ep. 45 (I, p. 143). Ed. M: lib. II, ep. 46. Jaffé, Reg. 1198 (832).

### GREGORIUS IOHANNI EPISCOPO RAVENNAE

Quod multis scriptis vestrae beatitudinis minime respondi, non hoc torpori meo sed languori deputate. Quia peccatis meis facientibus eo tempore, quo Ariulfus ad Romanam urbem veniens alios occidit, alios detruncavit, tanta mestitia affectus sum, ut in coli molestiam caderem. Valde autem mirabar, quid esset quod illa mihi notissima sollicitudo vestrae sanctitatis huic orbi meisque necessitatibus minime prodesset. Sed scriptis vestris discurrentibus agnoveros quidem sollicite agere, sed tamen apud quem agere non habere. Peccatis ergo hoc meis deputo, quia iste, qui nunc interest, et pugnare contra inimicos nostros dissimulat et nos facere pacem vetat, quamvis iam modo, etiamsi velit, fa-

12. De Iohanne v. P. II, not. 26,  
p. 193.

15. Ariulfus, dux Spoletinus qui  
Farualdo successerat. Cfr. PAULI  
DIAC. *Hist. Lang.* IV, 16 in M.

G. H. (*Scr. Lang.*), p. 21.

17. *coli molestiam* idest intestini crassi morbum.

24. *etiamsi velit*, scil. Ariulfus  
dux.

cere omnino non possumus, quia Ariulfus exercitum Auctarit et Nordulfi habens eorum sibi dari precaria desiderat, ut nobiscum loqui aliquid de pace dignetur.

De causa vero episcoporum Histriae omnia quae mihi vestra fraternitas scripsit ita esse iam ante deprehendi in his iussionibus, quae ad me a piissimis principibus venerunt, quatenus me interim ab eorum compulsione suspenderem. Ego quidem pro his quae scripsistis zelo atque ardori vestro valde congaudeo, debitoremque me vobis multiplicit factum profiteor. Scitote tamen, quia de eadem re serenissimis dominis cum summo zelo et libertate rescribere non cessabo. Movere autem vos non debet praefati excellentissimi viri Romani patricii animositas, quia nos quantum eum loco et ordine praeimus, tantum si quas sunt eius levia tolerare mature et graviter debemus. 15

Si quando tamen est aliquis locus optinendi, agat apud eum fraternitas vestra, ut pacem cum Ariulfo, si ad aliquid parum possumus, faciamus, quia miles de Romana urbe talitus est, sicut ipse novit. Theodosiaci vero, qui hic remanserunt, rogam non accipientes vix ad murorum quidem castodiam se accommodant, et destituta ab omnibus civitas, si pacem non habet, quomodo subsistet? 20

Praeterea de puella, de qua scripsistis nobis, quae de captivitate redempta est, ut requiri qualiter orta sit debuisse,

2. Auctarit et Nordulfs Lan-gobardorum duces, quorum nomina alibi non inveniuntur, si pro Nordulfo excipias ep. V, 36.

*Precaria* « questa seu roga, tributum quod exigitur quasi de « precando »; DU CANGE.

4. De Histriae episcopis v. P. I, not. 7, p. 76.

12. Epistolam, quae hic designatur, in Registro non habemus.

13. Hic est Romanus Ravennas exarcha, de quo v. P. I, not. 24, p. 11.

19. Cfr. p. 222, l. 1 seqq.

19. Theodosiaci (milites) legioni illi pertinebant quae a Theodosio Mauricii filio appellabatur.

20. *Rogae* « nomine vocatum « stipendum quod militibus irrogatur »; DU CANGE.

sciat sanctitas vestra, quia ignota persona non facile investigari potest. Illud autem quod dicitis, ut is qui ordinatus est iterum ordinetur, valde ridiculum est et ab ingenii vestri consideratione extraneum, nisi forte quod exemplum ad medium deducitur, de quo et ille iudicandus est, qui tale aliquid fecisse perhibetur. Absit enim a fraternitate vestra sic sapere. Sicut enim baptizatus semel, baptizari iterum non debet, ita qui consecratus est semel in eodem ordine iterum non valet consecrari. Sed si quis cum levi forsitan culpa ad sacerdotium venit, proculpa poenitentia indici debet et tamen ordo servari.

De Neapolitana vero urbe excellentissimo exarcho instanter inminete. Quia Aregis, ut cognovimus, cum Ariulfo se fecit et reipublicae contra fidem venit, et valde insidiatur eidem civitati, in qua si celeriter dux non mittitur omnino iam inter perditas habeatur.

De hoc vero quod dicitis incensae civitati Severi scismatici elemosynam esse mittendam, idcirco ita vestra fraternitas sentit, quia quae contra nos praemia in palatio mittat, ignorat. Quae etsi non transmitteret nobis considerandum fuit, quia misericordia prius fidelibus ac post est Ecclesiae hostibus facienda. Iuxta quippe est civitas Fanum, in qua multi captivati sunt, ad quam ego iam transacto anno transmittere volui, sed inter hostes medios non praesumpsi. Videtur ergo mihi, ut Claudiu[m] abbatem cum aliquanta

6. Valida hic et secundum leges canonicas ordinatio a Gregorio intelligitur. Non desunt enim nec exempla nec Conciliorum canones ex quibus colligatur ordinationem esse iterandam, si contra disciplinam canonicam data fuerit.

13. Aregis dux Beneventanus qui Zottoni successit, ab Agilulfo rege nominatus. Cfr. PAULI DIAC.

*Hist. Lang.* IV, 18 in *M. G. H.* (*Scr. Lang.*), p. 122.

17. Procul dubio de Severo illo Aquileiensi metropolitanu[m] agitur, de quo v. P. I, not. 16, p. 76.

22. Agitur hic fortasse de Fano Fortunae, urbe in Umbria episcopali.

25. De Claudio abate v. P. I, not. 16, p. 100.

pecunia ibi transmittere debeatis, ut liberos, quos illic pro pretio suo in servitio teneri invenerit, vel si qui adhuc captivi sunt, redimat. De summa vero eiusdem pecuniae transmittenda vobis certum sit, quia quicquid vos decernitis, mihi placet. Sin autem cum excellentissimo viro Romano 5 patricio agitis, ut pacem facere cum Ariulfo debeamus, ego ad vos personam aliam transmittere paratus sum, cum qua mercedis causae melius fiant. De fratre autem et coepiscopo nostro Natale valde contristabar, quod de illo quaedam superba cognoveram. Sed quia mores suos ipse correxit, 10 meam tristitiam simul meipsum vincendo consolatus est. Pro qua re fratrem et coepiscopum nostrum Malchum ammone, ut prius ad nos veniat, rationes suas ponat, et tunc demum alibi, ubi necesse est, proficiscatur, et si eius actus bonos cognoscimus, ei fortasse hoc ipsum patrimonium 15 quod tenuit restituamus.

## LXXVI.

*Gregorius I papa apud Mauricium imperatorem queritur se urbano simplicitatis vocabulo ab eo fatuum appellatum esse, velut Ariulfi astutia deceptum; quem venire ad rempublicam paratum fuisse; sed sibi, quam 20 Nordulfo et Leoni, minorem fidem haberi. Vires Langobardorum cotidie excrescere scribit et imperatorem admonet, ne ex terrena potestate citius indignetur sacerdotibus, quippe qui dei aut angeli vocentur. Miserias suas enumerat: pacem sibi sumptam esse, quam cum Langobardis in Tuscia positis fecisset; de Romana civitate milites ablatos esse Narnias et Perusiam; ut Perusia teneretur, Romam reliquam esse; postea Agilulfum adve-* 25

9. De Natali episcopo Salonitano  
v. P. I, not. 17, 20, pp. 149, 150.

12. Malchus episcopus cuiusdam Dalmatinae sedis quae a nobis ignoratur, ante Antoninum patrimoniū S. Petri Dalmatini rector, qui tamen Gregorio suaē admi-

nistrationis rationem reddere nobebat: at Romae tandem iudicatus, in domo Bonifacii notarii improvisa morte obiit. Cfr. ep. II, 45; III, 22; V, 6.

14. Id est in Siciliam, ut ex ep. III, 22 colligitur.

*nisse atque ante oculos suos Romanos funibus ligatos ad Franciam ductos esse venales; tum quaesitum esse, cur frumenta defuerint et non solum se, sed etiam Gregorium praefectum praetorio et Castum magistrum militum gravi dominorum indignatione percussos esse.*

5

*595, iun.*

EJ. H: lib. V, ep. 36 (I, p. 317). EJ. M: lib. V, ep. 40. Jaffé, Reg. 1353 (990).

### GREGORIUS MAURICIO AUGUSTO

In serenissimis iussionibus suis dominorum pietas, dum me de quibusdam redarguere studuit, parcendo mihi minime 10 pepercit. Nam in eis urbano simplicitatis vocabulo me fatuum appellat. In scriptura etenim sacra cum in bona intelligentia simplicitas ponitur, vigilanter saepe prudentiae aut rectitudini sociatur. Unde etiam de beato Iob scriptum est: « Erat vir simplex et rectus »; et beatus Paulus apostolus ammonet dicens: « Estote simplices in malo et prudenter in bono »; et per semetipsam Veritas in Evangelio ammonet dicens: « Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae », esse valde inutile iudicans, si aut simplicitati prudentia aut prudentiae simplicitas desit. Ut ergo servos suos ad cuncta eruditos efficeret, esse eos et simplices sicut columbas et prudentes ut serpentes voluit, quatenus in eis et serpentis astutia columbae simplicitatem acueret et columbae simplicitas serpentis astutiam temperaret.

Ego igitur, qui in serenissimis dominorum iussionibus ab Ariulfi astutia deceptus, non adiuncta prudentia simplex denuntior, constat proculdubio quia fatuus appellor; quod ita esse ego quoque ipse confiteor. Nam si hoc vestra pietas taceat, causae clamant. Ego enim si tuus non fuisset, ad ista toleranda, quaeque inter Langobardorum gla-

7. Mauricius Augustus ab an. 582 ad an. 602 Romanum rexit Imperium.

14. IOB, I, 1.

16. Rom. XVI, 19.

18. MATTH. X, 16.

25. De Ariulfo v. P. II, not. 15,  
p. 215.

dios hoc in loco patior, minime venissem. In ea autem re quam de Ariulfo perhibui, quia toto corde venire ad rem publicam paratus fuit, dum mihi non creditur, etiam mentitus esse reprehendor. Sed etsi sacerdos non sum, scio gravem esse hanc iniuriam sacerdoti, ut veritati serviens fallax credatur; et dudum novi, quoniam Nordulfo plus est creditum quam mihi, Leoni amplius quam mihi, et nunc eis qui esse ad medium videntur plus quam meis assertiōnibus credulitas impenditur.

Et quidem si terrae meae captivitas per cotidiana momenta non excresceret, de despectione mea atque inrisione laetus tacerem. Sed hoc me vehementer afflit quia unde ego crimen falsitatis tolero inde Italia cotidie ducitur sub Langobardorum iugo captiva dumque meis suggestionibus in nullo creditur, vires hostium immaniter excrescunt. Hoc tamen piissimo domino suggero, ut de me mala omnia quaelibet existimet, de utilitate vero reipublicae et causa erectionis Italiae non quibuslibet facile pias aures praebeat, sed plus rebus quam verbis creditat. Sacerdotibus autem non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur; sed excellenti consideratione propter eum cuius servi sunt eis ita dominetur, ut etiam debitam reverentiam impendat. Nam in divinis eloquiis sacerdotes aliquando dii, aliquando angeli vocantur. Nam et per Moysen de eo qui ad iuramentum deducendus est dicitur: « Applica illum ad deos », videlicet ad sacerdotes; et rursum scriptum est: « Diis non « detrahes », scilicet sacerdotibus; et Propheta ait: « Labia « sacerdotis custodient scientiam et legem requirent ex ore « eius, quia angelus Domini exercituum est ». Quid ergo

3. *venire ad rempublicam* id est foedus cum republica inire.

6. De Nordulfo v. P. II, not. 2, p. 216.

7. Leo quidam, ex-consul in

Sicilia, in ep. I, 3, 70 memoratur.

25. Ex. XXII, 8.

27. Ex. XXII, 28.

29. MALACH. II, 7.

mirum si illos vestra pietas dignetur honorare, quibus in suo eloquio honorem tribuens eos aut angelos aut deos ipse etiam appellat Deus? Ecclesiastica quoque testatur historia, quia cum piae memoriae Constantino principi scripto oblatae accusationes contra episcopos fuissent, libellos quidem accusationis accepit et eosdem qui accusati fuerant episcopos convocans in eorum conspectu libellos quos acceperat incendit dicens: « Vos dii estis, a vero Deo constituti. Ite et inter vos causas vestras disponite, quia « dignum non est, ut nos iudicemos deos ». In qua sententia, pie domine, sibi magis ex humilitate quam illis aliquid praestitit ex reverentia impensa. Ante eum quique pagani in republica principes fuerunt, qui verum Deum nescientes deos ligneos et lapideos colebant et tamen eorum sacerdotibus honorem maximum tribuebant. Quid igitur mirum, si christianus imperator veri Dei sacerdotes dignetur honorare, dum pagani, ut praedixi, principes honorem impendere sacerdotibus neverunt, qui diis ligneis et lapideis serviebant?

Haec ergo pietati dominorum non pro me, sed pro sacerdotibus suggero. Ego enim peccator homo sum et, quia omnipotenti Deo incessanter cotidie delinquo, aliquod mihi apud tremendum examen illius esse remedium suspicor, si incessantibus cotidie plagis ferior; et credo quia eundem omnipotentem Dominum anto vobis amplius placatis, quanto me ei male servientem districte affligitis. Multas enim iam plagas acceperam et supervenientibus dominorum iussionibus inveni consolationes quas non sperabam. Si enim possum, has celeriter plagas numero.

Primum quod mihi pax sumpta est, quam cum Langobardis in Tuscia positis sine ullo reipublicae dispendio fe-

10. Circa' hanc narratiunculam cfr. RUF. *H. E.* X, 2; SOCR. *H. E.* I, 18; SOZOM. *H. E.* I, 17.

ceram. Deinde corrupta pace de Romana civitate milites ablati sunt; et quidem alii ab hostibus occisi, alii vero Narriniis et Perusiae positi; et ut Perusia teneretur, Roma reliqua est. Post hoc plaga gravior fuit adventus Agilulfi, ita ut oculis meis cernerem Romanos more canum in collis funibus ligatos, qui ad Franciam ducebantur venales. Et quia nos qui intra civitatem fuimus Deo protegente manus eius evasimus, quaesitum est, unde culpabiles esse videmur, cur frumenta defuerint, quae in hac urbe diu multa servari nullatenus possunt, sicut in alia suggestione plenius 10 indicavi. Et quidem de memetipso in nullo turbatus sum, quia – teste conscientia fateor – adversa quaelibet pati paratus sum, dum modo haec omnia cum salute dumtaxat meae animae evadam. Sed de gloriosis viris Gregorio praefecto praetorio et Casto magistro militum non mediocreiter sum afflictus, qui et omnia quae potuerunt fieri nullo modo facere neglexerunt et labores vigiliarum et custodiarum civitatis in obsessione eadem vehementissimos pertulerunt et post haec omnia gravi dominorum indignatione percussi sunt. De quibus patenter intellego, quia eos non sua acta, 20 sed mea persona gravat, cum quo, quia pariter in tribulatione laboraverant, post laborem pariter tribulantur.

Quod autem dominorum pietas illud mihi pavendum et terribile omnipotentis Dei iudicium intentat, rogo per eundem onnipotentem Dominum, ne hoc ulterius faciat. 25 Nam adhuc nescimus, quis ibi qualis sit; et Paulus egregius praedicator dicit: « Nolite iudicare ante tempus, donec « veniat Dominus, qui et inluminabit abscondita tenebrarum « et manifestabit consilia cordium ». Hoc tamen breviter dico, quoniam peccator et indignus plus de venientis Iesu 30 misericordia, quam de vestrae pietatis iustitia praesumo.

4. Cfr. ep. II, 7, 32, 33, 45.

10. Haec *suggestio*, seu epistola

9. De re Urbis frumentaria cfr. deest in Registro.

P. I, not. 14, p. 44.

29. I Cor. IV, 5.

Et sunt multa quae de iudicio illius homines ignorant, quia fortasse quae vos laudatis ille reprehendit et quae vos reprehenditis ille laudabit. Inter ergo omnia incerta ad solas lacrimas redeo petens, ut isdem omnipotens Deus piissimum dominum nostrum et sua hic manu regat et in illo terribili iudicio liberum ab omnibus delictis inveniat et me ita placere, si necesse est, hominibus faciat, ut aeternam eius gratiam non offendam.

## LXXVII.

10 *Gregorius I papa apud Constantinam Augustam queritur Sardiniam, Corsicam, Siciliam insulas per iulices violentissimis exactionibus compilari. In Sardinia iudices ab iis, qui idolis immolent, praemia exigere: ex Corsica possessores propter nimiam exactionem ad Langobardos fugere cogi; in Sicilia Stephanum «marinarum chartularium» sine dictione cau-*  
 15 *sarum per possessiones ac domos titulos ponere. Imperatorem ut ad levanda mala hortetur, rogat, etiamsi dicat in Italiae expensas exactiones ex illis insulis transmitti.*

595, iun. 1.

Ed. H: lib. V, ep. 38 (I, p. 324). Ed. M: lib. V, ep. 41. Jafé, Reg. 1351 (901).

## 20 GREGORIUS CONSTANTINAE AUGUSTAE

Cum serenissimam dominam sciam de caelesti patria atque animae suae vita cogitare, culpam me committere vehementer existimo, si ea, quae pro timore omnipotentis Domini sunt sugerenda, siluero.

25 Dum in Sardinia insula multos esse gentiles cognovissem eosque adhuc pravae gentilitatis more idolorum sacrificiis deservire et eiusdem insulae sacerdotes ad praedicandum redemptorem nostrum torpentes existere, unum illic ex Italiae episcopis misi, qui multos gentilium ad fidem

20. Constantina, Maurici imp.  
uxor piissima, ad quam Gregorius  
plures epistolas misit.

29. Id est Felicem episcopum  
cum Cyriaco abbatem. Cfr. ep. IV,  
23 et P. I, not. 9, p. 112.

Domino cooperante perduxit. Sed rem mihi sacrilegam nuntiavit: quia hi qui in ea idolis immolant iudici praemium persolvunt, ut hoc eis facere liceat. Quorum dum quidam baptizati essent et iam immolare idolis deseruerint, adhuc ab eodem insulae iudice etiam post baptismum illud praemium exigitur, quod dare prius pro idolorum immolatione consueverant. Quem cum praedictus episcopus increpareret, tantum se suffragium promisso respondit, ut nisi de causis etiam talibus impleri non possit. Corsica vero insula tanta nimietate exigentium et gravamine premitur exactionum, ut ipsi qui in illa sunt eadem quae exiguntur complere vix filios suos vendendo sufficient. Unde fit, ut derelicta pia republica possessores eiusdem insulae ad nefandissimam Langobardorum gentem cogantur effugere. Quid enim gravius, quid crudelius a barbaris pati possunt, quam ut constricti atque compressi suos vendere filios compellantur? In Sicilia autem insula Stephanus quidam marinorum chartularius tanta praejudicia tantasque oppressiones operari dicitur invadendo loca singulorum atque sine dictione causarum per possessiones ac domos titulos

8. *Suffragia*, « Pecuniae quae suffragii titulo ab imperatoribus accipiebantur, cum honores deferebant, quae δεσποτικά vocantur in formula iuris iurandi Nov. » *Iust.* VIII, cuius titulus est: *Ut iudices sine suffragio fiant*; Du CANGE.

12. De lamentabili hac venditione agit *Cod. Theod.* III, 3, *De patribus qui filios distrahabunt*; et *Cod. Iust.* IV, 43 ubi ne *ingenui barbaris vendantur* imperatur.

18. « *Chartularii* dicuntur qui chartas tractant, qui chartis in servient »; Du CANGE; forsitan

titulus hic chartularii marinorum respondet τῷ χαρτουλάρῳ τῶν πλωτῶν Imperii Byzantini.

20. *Titulus* (*τίτλος*) tabella nomine vel insigne possessoris aliquius signata, quae dominium illius signabat, et persaepe graves contra pauperum eius violentias prohibebatur. Cfr. *Cod. Iust.* II, 15; TESTAUD, *Des rapports des puissants et des petits propriétaires etc.*, Bordeaux, 1898, p. 120; et N. TURCHI, *L'economia agricola dell'Impero bizantino in Riv. storico-critica d. sc. teol.*, anno II, p. 108.

ponendo, ut, si velim acta eius singula, quae ad me pervenerunt, dicere, magno volumine haec explere non possim.

Quae omnia serenissima domina sollerter aspiciat et oppressorum gemitus compescat. Haec enim ego ad piissimas aures vestras pervenisse non suspicor. Nam si pervenire potuissent, nuncusque minime permansissent. Quae piissimo domino apto sunt tempore sugerenda, ut ab anima, ab imperio atque a filiis suis tale hoc tantumque peccati pondus amoveat. Qui scio, quoniam dicturus est, quia nobis in Italiae expensis transmittitur, quicquid de praedictis insulis adgregatur. Sed ego suggero, ut, etsi minus expensae in Italia tribuantur, a suo tamen imperio oppressorum lacrimas compescat. Nam et idcirco fortasse tantae expensae in hac terra minus ad utilitatem proficiunt, quia cum peccati aliqua admixtione colliguntur. Praecipient ergo serenissimi domni nihil cum peccato colligi. Et scio, quia, etsi parum reipublicae utilitatibus tribuitur, ex eo ipso res publica multum adiuvatur. Quam etsi fortasse contingat expensis minoribus minus adiuvari, melius est temporaliter nos non vivere, quam vos ad aeternam vitam obstaculum aliquod invenire. Quae enim mentes, qualia viscera parentum esse possunt, perpendite, quando filios suos distrahunt, ne torqueantur. Qualiter autem miserendum sit filiis aliorum, hoc bene sciunt qui habent proprios. Unde mihi haec breviter suggessisse sufficiat, ne si ea quae in his partibus aguntur pietas vestra non cognosceret, me apud districtum iudicem silentii mei culpa multaret.

Data die kalendarum Iuniarum inductione XIII.

## LXXVIII.

*Gregorius I papa Agilulfo, regi Langobardorum, de pace composita  
gratias agit. Duces et maxime in his partibus constitutos», ut pacem  
turbare vellet, rogat.*

598, nov.-dec.

5

Ed. H: Lib. IX, ep. 66 (H, p. 85). Ed. M: lib. IX, ep. 42. Jaffé, Reg. 1591 (1202).

## GREGORIUS AGILULFO REGI LANGOBARDORUM

Gratias excellentiae vestrae referimus, quia petitionem nostram audientes pacem, quae utrisque esset partibus pro futura, sicut de vobis confidentiam habuimus ordinastis. Ex qua re excellentiae vestrae prudentiam et bonitatem valde laudavimus, quia pacem diligendo Deum vos, qui auctor ipsius est, amare monstratis. Nam si, quod absit, facia non fuisset, quid aliud agi habuit, nisi ut cum peccato et periculo partium misericorum rusticorum sanguis, quorum labor utrisque proficit, funderetur? Sed ut prodesse nobis eandem pacem, quemadmodum a vobis facta est, sentiamus, paterna caritate salutantes petimus, ut, quotiens occasio se dederit, ducibus vestris per diversa loca et maxime in his partibus constitutis vestris praecipiatis epistolis, ut hanc pacem, sicut promissum est, pure custodian, et occasiones sibi alias non quaerant, unde aut contentio quaedam aut ingratitudo nascatur, quatenus voluntati vestrae amplius agere gratias valeamus. Latores vero praesentium, sicut revera homines vestros, in eo quod decuit affectu suscepimus, quia iustum fuit, ut viros sapientes, et qui pacem factam Deo propitio nuntiarunt, cum caritate et suspicere et dimittere deberemus.

7. Agilulius, Langobardorum rex ab an. 591 ad an. 615, Theodolinda reginae vir.

## LXXIX.

*Gregorius I papa Theodelindae reginae Langobardorum, cuius studium in facienda pace per Probum abbatem cognoverit, gratias agit: heretur, cum rege agat «quatenus christianaे reipublicae societatem non rennuat».*

598, nov.-dec.

Ed. H: lib. IX, ep. 67 (II, p. 87). Ed. M: lib. IX, ep. 43. Jaffé, Reg. 1502 (1201).

## GREGORIUS THEODELINDAE REGINAE LANGOBARDORUM

Quia excellentia vestra ad faciendum se pacem studio  
 10 sius et benigne, sicut solet, impenderit, renuntiante filio nostro Probo abbe cognovimus. Nec enim aliter de christianitate vestra fuerat confidendum, nisi quia in causa pacis laborem et bonitatem vestram modis omnibus monstraretis. Unde omnipotenti Deo gratias agimus, qui ita cor vestrum  
 15 sua pietate regit, ut, sicut fidem rectam tribuit, ita quoque placita sibi vos semper operari concedat. Non enim, excellētissima filia, de sanguine qui ab utraque parte fundendus fuerat parvam te credas adquisisse mercedem. Ex qua re voluntati vestrae gratias referentes Dei nostri misericordiam  
 20 deprecamur, ut bonorum vobis vicem in corpore et anima hic et in futuro compenset.

Salutantes praeterea paterna dilectione hortamur, ut apud excellentissimum coniugem vestrum illa agatis, quatenus christianaē republieae societatem non rennuat. Nam sicut  
 25 et vos scire credimus, multis modis est utile, si se ad eius amicitias conferre voluerit. Vos ergo more vestro, quae ad gratiam partium pertinent, semper studete atque, ubi causa mercedis se dederit, laborate, ut bona vestra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendetis.

8. Theodolinda Garibaldi. Baroniorum regis filia, primum Austrarit postea Agilulfi uxor. Cfr.

PAUL. DIAC. *Hist. Lang.* III, 30,  
 35 in M. G. H. (*Ser. Lang.*), pp. 109  
 et 113.

## LXXX.

*Gregorius I papa Phocae Augusto, quem pacem diligere et iustitiam sequi confidit, susceptum imperium gratulatur.*

603, mai.

Ed. H: lib. XIII, ep. 34 (II, p. 396). Ed. M: lib. XIII, ep. 31. Jafic, Reg. 1899 (1516). 5

## GREGORIUS PHOCAE AUGUSTO

« Gloria in excelsis Deo », qui iuxta quod scriptum est « mutat tempora et transfert regna » et qui hoc cunctis innotuit quod per Prophetam suum loqui dignatus est dicens: « Quia dominatur excelsus in regno hominum et cui vo- 10  
« luerit ipse dat illud ». In omnipotentis quippe Dei incom-  
prehensibili dispensatione alterna vitae mortalis moderamina,  
et aliquando, cum multorum peccata ferienda sunt, unus  
erigitur, per cuius duritiam tribulationis iugo subiectorum  
colla deprimantur, quod in nostra diutius afflictione proba- 15  
vimus. Aliquando vero cum misericors Deus maerentia  
multorum corda sua decernit consolatione refovere, unum  
ad regiminis culmen provehit et per eius misericordiae vi-  
scera in cunctorum mentibus exultationis suaue gratiam in-  
fundit. De qua exultationis abundantia roborari nos citius 20  
credimus, qui benignitatem vestrae pietatis ad imperiale fa-  
stigium pervenisse gaudemus. « Lactentur caeli et exultet  
« terra » et de benignis vestris actibus universae reipublicae  
populus nunc usque vehementer afflictus hilarescat. Com-

6. De Phoca Mauricii et filio-  
rum eius interfectore atque im-  
perii Byzantini usurpatore ab an.  
602 ad an. 610, cfr. que exara-  
vimus in P. I, Prol., p. xix. A  
quibusdam rerum scriptoribus Gre-  
gorius vituperatus est ob hanc epi-  
stolam gratulatoriam ad usurpato-

rem missam. At GRISAR, *S. Gregorio Magno*, p. 195 demonstrare  
nititur Gregorium miseram Mauricii finem nostrae ep. tempore  
non cognovisse.

8. DAN. II, 2.

11. DAN. IV, 14.

23. Psal. XCI, 11.

primantur iugo vestrae dominationis superbae mentes hostium. Revelentur vestra misericordia contriti ac depressi animi subiectorum. Virtus caelestis gratiae inimicis vos terribiles faciat, pietas subditis benignos. Quiescat felicissimis temporibus vestris universa republica prolata sub causarum imagine praeda pacis. Cessent testamentorum insidiae, donationum gratiae violenter exactae. Redeat cunctis in rebus propriis secura possessio, ut sine timore habere se gaudeant, quae non sunt ab eis fraudibus adquisita. Reformetur iam singulis sub iugo pii imperii libertas sua. Hoc namque inter reges gentium et reipublicae imperatores distat, quod reges gentium domini servorum sunt, imperatores vero reipublicae domini liberorum. Sed melius haec orando quam sugerendo dicimus. Omnipotens Deus in cuncta cogitatione et opere cor vestrae pietatis suae gratiae manu teneat et, quaeque iuste, quaeque clementer agenda sunt, inhabitator vestri pectoris sanctus Spiritus benigne disponat, ut ex temporali regno vestra clementia post multorum annorum curricula ad caelestia regna pertingat.

20

## LXXXI.

*Gregorius I papa Theodelindae reginae de filio Adulouualdo nato et catholice baptizato gratulatur. Secundo abbati se subtilius responsurum promittit, ubi morbus suus remiserit, atque acta synodi tempore Iustiniani habitae transmittit. Adulouualdo regi eiusque sorori phylacteria mittit.*

25 *Petit, ut regi (Agilulfo) de facta pace gratias agat.*

603, dec.

Ed. H: lib. XIV, ep. 12 (II, p. 450). Ed. M: lib. XIV, ep. 12. Jaffé, Reg. 1925 (1544).

## GREGORIUS THEODELINDAE REGINAE

Scripta quae ad nos dudum a Genuensis partibus transmisistis gaudii vestri nos fecere participem, propter quod

28. De Thedolinda v. P. II, not. 8, p. 227.

omnipotentis Dei gratia et filium vobis donatum et, quod valde est excellentiae vestrae laudabile, catholicae eum fidei cognovimus sociatum. Nec enim de christianitate vestra aliud credendum fuerat, nisi id studere vos, ut quem divino munere suscepistis, catholicae rectitudinis auxilio muniretis, 5 ut et redemptor noster familiarem te suam famulam cognoscet et Longobardorum genti novum regem in timore suo feliciter enutriret. Unde oramus omnipotentem Deum, ut et vos in mandatorum suorum via custodiat et eundem excellentissimum filium nostrum Adulouualdum in suo faciat 10 amore proficere, quatenus, sicut hic inter homines iam magnus est, sic quoque et bonis actibus ante Dei nostri oculos sit gloriosus.

Illud autem, quod excellentia vestra scripsit, ut dilectissimo filio nostro Secundo abbatи ad ea quae scripsit responderemus, quis vel illius petitionem vel vestra desideria, quae multis esse profutura cognoscit, si aegritudo non obsisteret, duceret postponenda? Sed tanta nos podagrae infirmitas tenuit, ut non solum non dictare, sed etiam nec ad loquendum possimus adsurgere, sicut et praesentium 20 portidores legati vestri cognoverunt, qui nos et venientes infirmos invenerunt et discedentes in sunno vitae periculo atque discrimine reliquerunt. Sed si omnipotente Deo disponente convaluero, ad cuncta quae mihi scripsit suptiliter respondebo. Eam tamen synodus quae piac memoriae 25 Iustiniani tempore facta est per latores praesentium transmisi, ut praedictus dilectissimus filius meus ipsam relegens agnoscat, quia falsa sunt omnia quae contra apostolicam Sedem vel catholicam Ecclesiam audierat. Absit enim nos

10. Adulovaldus ex Agilulfo et Theodolinda natus in «Modiciae «(Monza) palatio» an. 602 ut docet PAUL. DIAC., op. cit., p. 125.

15. De Secundo «servo Christi

«de Tridento» qui historiam Langebardorum conscripsit cfr. PAUL. DIAC. op. cit. IV, 42 qui et alibi saepe eum memorat.

cuiuslibet heretici sensum recipere vel a tomo sanctae memoriae Leonis predecessoris nostri in aliquo deviare; sed quaecumque a sanctis quattuor synodis sunt definita, recipimus et, quaecumque reprobata sunt, condemnamus.

5 Excellentissimo autem filio nostro Aduloualdo regi transmittere filacta curavimus, id est crucem cum ligno sanctae crucis Domini et lectionem sancti Evangelii, theca Persica inclausum. Filiae quoque meae sorori eius tres anulos transmisi, duo cum iacinthis et unum cum albula;  
10 quae eis peto per vos dari, ut apud eos nostra caritas ex vestra excellentia condiantur.

Paterna praeterea caritate solventes salutationis officium petimus, ut excellentissimo filio nostro regi coniugi vestro pro nobis de facta pace gratias referatis atque eius animum,  
15 sicut consuistis ad pacem et de futuro per omnia provocetis, quatenus mercedem populi innocentis, qui in scandalō perire potest, ante conspectum Dei inter multa bona quae agitis invenire possitis.

1. A celeberrima scil. illa ep. 28 ad Flavianum scripta et a Chalcedonensi synodo unanimi voce probata.

6. *Filacta* « theca minor sa-  
« crarum reliquiarum quae ad col-  
« lum filacteriis seu vittis appensa...  
« portabatur »; DU CANGE. Apud  
Graecos ἑγκόλπιον.

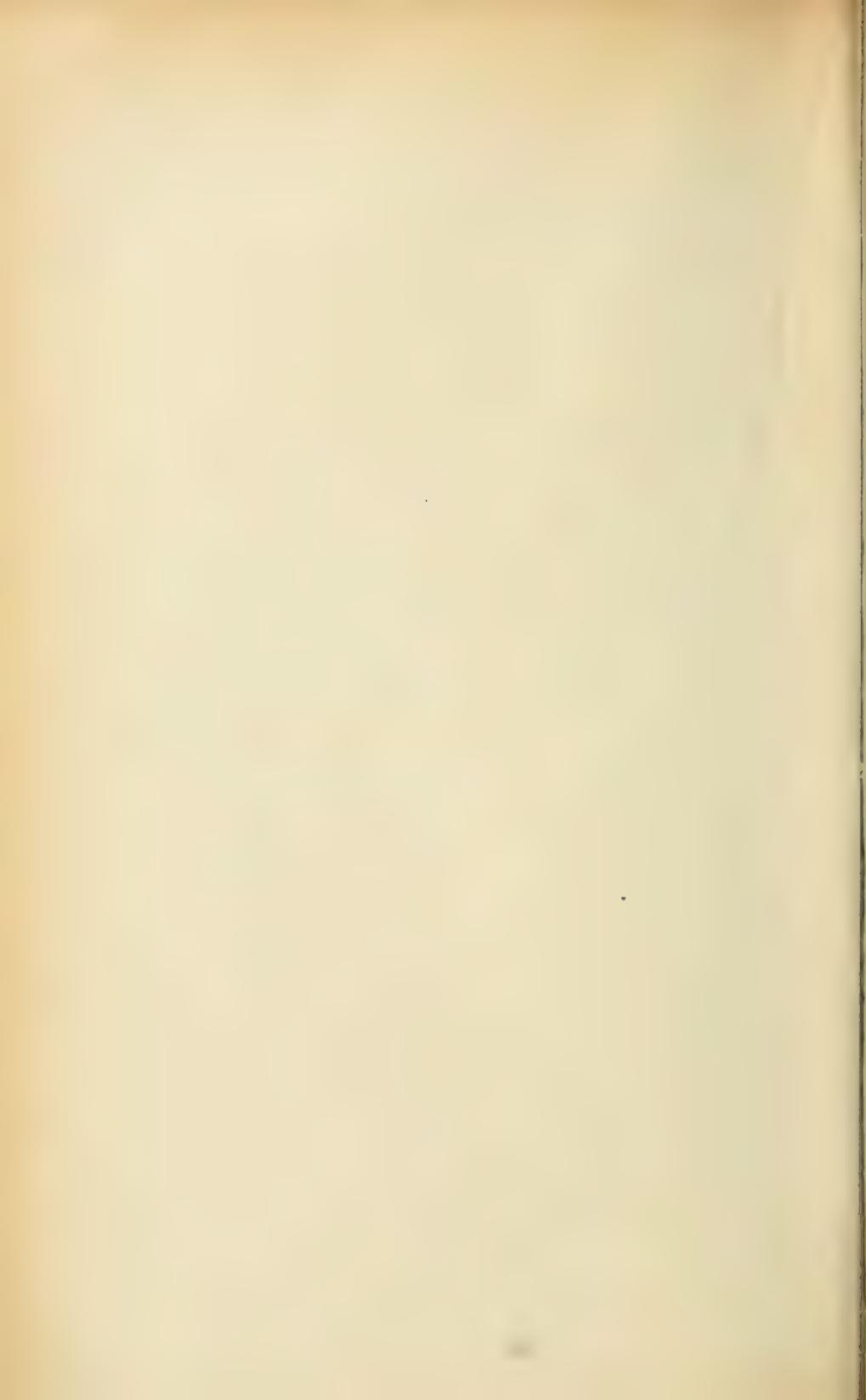
7. Christianos primaevos ad collum Evangelium religionis causa gestare solitos colligitur ex ISID. *Pel.* ep. 150; CLEM. ALEX. *Protr.* sub finem; CHRYS. *Hom.* 19 ad pop. Ant.

8. Notat FRISI, *Mem. stor. di Monza*, I, 32, hanc thecam Per-

sicam adhuc sub fine saec. XVIII Modiciae asservatam esse.

Duas sorores habuit Adulovaldus ex iisdem parentibus prognatas: Gundibergam de qua cfr. PAUL. DIAC. op. cit. IV, 47, p. 136; et aliam quae a Smaragdo exarcha capta et restituta an. 603, Parmae paulo post obiit. Cfr. PAUL. DIAC. op. cit. IV, 28, p. 126. Utridem Papae missum fuerit ignoratur.

9. Albulam MAURINI pro onyce sumunt ex EPIPH. *De duodecim gemmis*, 12, ubi « puritatem eius « albedinis » laudatur.



VII.

EPISTOLAE SANCTI GREGORII  
DOGMATICAЕ



---

---

## LXXXII.

*Gregorius I papa Columbo episcopo (Numidiae) mandat, ut in episcoporum concilio una cum Hilario chartulario de diaconis Pudentianae ecclesiae et Maximiano a Donatistis corrupto iudicium faciat. Maximianum removere iubet. De Donatistarum haeresi repellenda addit.*

592, iul. (23).

Ed. E: Eb. II, ep. 46 (I. p. 146). Ed. M: Eb. II, ep. 48. Jañu, Reg. 1200 (837).

### GREGORIUS COLUMBO EPISCOPO

Notum est, karissime in Christo frater, quod antiquus hostis, qui primum hominem de paradysi deliciis in hanc aerumnosam vitam callida persuasione depositum, et in eo iam tunc humano generi poenam mortalitatis inflxit, eadem nunc calliditate ovium Dominicarum pastores, quo facilius gregem capiat, transfusis conatur venenis inficere et iure iam potestati propriae vindicare. Sed nos, qui licet inmeriti Sedem apostolicam vice Petri apostolorum principis suscepimus gubernandam, ipso pontificatus officio cogimur, generali hosti quibus valemus nisibus obviare. Porrecta igitur petitione insinuaverunt nobis praesentium latores Constantius et Mustelus et asserunt, ecclesiae Pudentianae diacones Numidia provincia constitutae, Maximianum ecclesiae eiusdem antistitem in loco, quo deget, corruptum premio Donatistarum episcopum nova licentia fieri permisisse,

8. Ad eundem III, 47: IV, 35: de eodem III, 48. Huius sedes episcopalnis ignoratur. Gregorius valde ob animi vim, et ad Romanam Sedem devotionem eum di-

ligebat atque ut suum vicarium in Africa habebat.

23. Donatismus Africanae ecclesiae gravissimum schisma, quod ut resurrectio errorum Rebaptizan-

cum etsi hoc anterior usus permitteret, manere atque persistere fides catholica prohiberet. Ob hoc ergo fraternitatem tuam scriptis praesentibus necessario duximus adhortandam, ut veniente ad te Hilario chartulario nostro, adunato episcoporum universalis concilio, habito prae oculis terrore 5 venturi iudicii, causa eadem subtili ac sollerti debeat indagatione perquiri. Et si capitulum hoc a praesentium latoribus praedicto episcopo documentis idoneis fuerit adprobatum, a dignitate officioque quo fungitur modis omnibus degradetur, ut et ille ad poenitentiae lucra per agnitionem delicti redeat, 10 et ceteri temptare talia non praesumant. Aequum enim est, ut qui Iesum Christum, dominum nostrum, heretico accepta pecunia ut fertur vendidit, ab eius videlicet sacro-sancti corporis ac sanguinis tractandis mysteriis submoveatur. Si qua autem inter eos extra crimen hoc damnum 15 quorundam vel privatorum negotiorum, sicut et petitio diaconorum ipsorum continet, versatur intentio, hanc tua fraternitas cum praedicto chartulario nostro probata cognitione perquirat, et inter utramque partem iustitia procedente definiat.

Porro autem praesentium latorum insinuatione didicimus, Donatistarum heresim pro peccatis cotidie dilatari, et 20

tum et Novatianorum est habendum, indolem politicam rebellionis contra Imperii auctoritatem prae se fert. Donatistae nullum Ecclesiae dogma in Fidei symbolum expressum impugnabant, universam Ecclesiam ut corruptam respuebant et suam tantummodo puram remansisse clamabant. Horum schisma tempore Diocletiani persecutionis ortum, toto saeculo IV per Africam saeviit et ab Optato Milevitano atque Augustino acerime est impugnatum. Tamen

adhuc temporibus Gregorii aliquibus in locis vigebat, ut epistolae huius Pontificis perhibent. Circa historiam atque doctrinam Donatismi cfr. DUCHESNE, *Le dossier du Donatisme* in *Mélanges*, 1890, p. 589 et seq.; HÉFÉLÉ, *Hist. des Conciles*, t. I; LECLERCQ, *L'Afrique chrétienne*, II, p. 274 et seq.

4. Hilarius Papae chartularius seu notarius ad «ordinandas res «pauperum» in Africam missus (ep. I, 74), ubi iam sub Pelagio II fuerat (ep. I, 75).

valde plures data per venalitatem licentia post catholicum baptismum a Donatistis denuo baptizari. Quod quam grave sit, frater, oportet nos tota mentis intentione perpendere. Ecce lupus Dominicum gregem non iam in nocte latenter, sed in aperta luce dilaniat, et nos eum grassari in ovium nece cernimus, et nulla ei sollicitudine, nullis verborum iaculis obviamus. Quos ergo fructus Domino multiplicati gregis ostendemus, si et ipsum quem pascendum suscepimus otiosa mente cernimus a bestia devorari? Studeamus igitur cor nostrum terrenorum pastorum imitatione succendere, qui hiemales noctes imbris geluque constricti ducent saepe pervigiles, ne vel una ovis et non forte utilis pereat. Quam etsi insidiator ore voraci momorderit, quomodo satagunt, quibus cordis anhelant aestibus, in quibus vocibus ut eruant captum pecus angustia stimulante prosilient, ne a gregis domino quicquid per incuriam perdiderint exigatur? Vigilemus ergo, ne quid pereat, et si captum forte quid fuerit, vocibus divinorum eloquiorum ad gregem Dominicum reducamus, ut ille qui pastor pastorum est, vigilasse nos circa ovile suum suo dignetur misericors iudicio comprobare. Hoc quoque vos necesse est sollerter adtendere, ut si qua contra latores praesentium eiusdem episcopi fuerit recta petitio, suptili debeat indagatione perquiri, et si fortasse ipsi quoque pro sua culpa iure feriendi sunt, eis 25 pro eo quod ad nos fatigati sunt nequaquam censemus esse parcendum.

## LXXXIII.

*Gregorius I papa universos Hiberiae episcopos hortatur, ut dubietate de tribus capitulis ablata ad catholicam Ecclesiam revertantur. Librum, 30 quem Pelagius (II) papa de hac re scripserat, iis transmittit.*

592, aug.

EJ. E: lib. II, ep. 49 (I, p. 150). EJ. M: lib. II, ep. 51. Jaffe, Reg. 1203 (838).

GREGORIUS UNIVERSIS EPISCOPIS PER HIBERIAM  
DE TRIUM CAPITULORUM CAUSA

Scripta vestra summa cum gratulatione suscepit. Sed erit in me uberior valde laetitia, si mihi de vestra contigerit reversione gaudere. Prima itaque epistolae vestrae frons gravem vos pati persecutionem innotuit. Quae quidem persecutio dum non rationabiliter sustinetur, nequam proficit ad salutem. Nam nulli fas est retributionem praemiorum expectare pro culpa. Debetis enim scire, sicut beatus Cyprianus ait, quia: « Martyrem non facit poena sed 10 « causa ». Dum igitur ita sit, incongruum nimis est, de ea vos quam dicitis persecutione gloriari, per quam vos constat ad aeterna praemia minime provehi. Reducat ergo caritatem vestram tandem integritas fidei ad matrem quae vos generavit Ecclesiam. Nulla vos animorum intentio a 15 concordiae unitate dissociet, nulla persuasio repetendo vos a recto itinere defatiget. Nam in synodo, in qua de tribus

1. Pro Hiberia, omissis quae a commentatoribus sunt scripta, intelligendam censemus Hiberiam Ponticam prope Armeniam maiorem, ut colligitur etiam ex ep. XI, 52, quam vides infra, ubi agitur de epistolae latores ex Hiberia veniente cum episcoporum litteris, quas « in Hierosolimorum « urbe cum rebus quoque aliis » amisit.

2. Trium capitulorum causa seu quaestio ea est quae exarsit circa scripta Theodori Mopsuesteni, Theodoreti Cyrensis atque Ibae, damnata prius ab imperatore Justiniano (an. 544) atque postea a Concilio oecum, Constantinopolitano II (an. 553), Vigilio papa as-

sentiente. Damnatio haec non ab omnibus ecclesiis fuit unanimiter approbata atque ab episcopis praesertim Asiaticis, Gallicis, Histrianis, Africanis impugnata est, nec pugna fuit omnibus in locis eodem tempore sedata, ut ex Registro Gregoriano colligitur.

11. Propositio haec, iisdem verbis invenitur revera in AUGUSTINO, ep. III, 47 et *Comm. in Psalmos XXXI et LXVIII*; at CYPRIANUS in libro *De Unitate Ecclesiae*, XIV, sententiam huic similem exponit, scribens: « Esse martyr non potest qui in Ecclesia non est... « Exhibere se non potest martyrem « qui fraternalm non tenuit charitatem ».

capitulis actum est, aperto liquet, nihil de fide convulsum esse, vel aliquatenus immutatum, sed sicut scitis de quibusdam illic solummodo personis est actitatum, quarum una, cuius scripta evidenter a rectitudine catholicae fidei 5 deviabant, non iniuste damnata est.

Quod autem scribitis, quia ex illo tempore inter alias provincias maxime flagellatur Italia, non hoc ad eius intorquere debetis obprobrium, quoniam scriptum est: « Quem « diligit Dominus castigat, flagellat omnem filium quem 10 . . . recipit ». Si igitur ut dicitis ita est, ex eo tempore magis dilecta est apud Deum et modis omnibus adprobata, ex quo Domini sui meruit sustinere flagella. Quia vero non ita sit, quemadmodum vos in eius insultatione affirmare conamini, rationem attendite.

15 Postquam recordandae memoriae Vigilius papa in urbe regia constitutus contra Theodoram, tunc Augustam, vel Acephalos damnationis promulgavit sententiam, tunc Romana urbs ab hostibus adita et captivata est. Ergo bonam causam habuerunt Acephali et iniuste damnati sunt, post 20 quorum damnationem talia contigerunt? Absit. Hoc enim nec vestrum quempiam, nec alios, qui catholicae fidei mysteriis instituti sunt, dicere, vel aliquo modo confiteri conveniet. His denique cognitis, ab hac quandoque iam deliberatione recedite. Ut igitur de tribus capitulis animis 25 vestris ablata dubietate possit satisfactio abundanter infundi, librum, quem ex hac re sanctae memoriae decessor

5. Agitur hic de Theodoro Mopuesteno a Conc. Const. II, Sess. IV, damnato.

10. *Hebr.* XII, 6.

17. Acephali hi haeretici Euthychiani in Aegypto degentes dicti sunt, qui se a Petro Mongo patriarcha Alexandrino separarunt. Vigilius eos damnavit ineunte

anno 547, cum dec. 546 Totila, Belisario debellato, Urbem expugnaret.

26. *librum*, id est epistolam a Pelagio II ad Eliam Aquileensem aliosque Histrianos episcopos missam (quam v. in JAFFE, Reg. 1036 [688]) ad refutandos *trium capitulo* defensores, quamque teste PAULO DIAONO, op. cit. III, 20,

meus Pelagius papa scripserat, vobis utile iudicavi transmittere. Quem si deposito voluntariae defensionis studio puro vigilantique corde saepius volueritis relegere, eum vos per omnia secuturos et ad unitatem nostram reversuros nihilominus esse confido. Porro autem si post huius libri lectionem in ea qua estis volueritis deliberatione persistere, sine dubio non rationi operam, sed obstinationi vos dare monstratis. Unde iterum habita compassione caritatem vestram ammoneo, ut quoniam Deo suffragante fidei nostrae integritas in causa trium capitulorum inviolata permansit, mentis tumore deposito tanto citius ad matrem vestram, quae filios suos expectat et invitat, Ecclesiam redeatis, quanto vos ab ea cotidie pro vobis expectari cognoscitis.

## LXXXIV.

*Gregorius I papa Pantaleonem, praefectum praetorio Africæ, adhortatur, ut Donatistas comprimat utque quam primum Paulum episcopum mittat.*

594, iul.

Ed. E: lib. IV, ep. 32 (I, p. 267). Ed. M: lib. IV, ep. 34. Jaffé, Reg. 1304 (939).

GREGORIUS PANTALEONI PRAEFECTO  
PRAETORIO AFRICÆ

20

Hereticorum nefandissimam pravitatem qualiter lex persequatur instantius, excellentiae vestrae non habetur inconnitum. Hi ergo quos et fidei nostrae integritas et legum damnat districtio mundanarum non leve peccatum est, si vestris inveniant temporibus licentiam reserpandi. In illis igitur partibus quantum didicimus ita Donatistarum crevit audacia, ut non solum de suis ecclesiis auctoritate pestifera

Gregorius ipse adhuc diaconus  
scripserat.

27. De Donatistarum errore cfr.  
P. II, not. 23, p. 235.

eliant catholicae fidei sacerdotes, sed et hos, quos vera confessione aqua regenerationis abluerat, rebaptizare non metuant. Valdeque miramur, si tamen ita est, ut vobis illic positis huiuscemodi liceat hominibus pravis excedere. Primum siquidem quale de vobis hominibus iudicium relinquatis attendite, si hi qui aliorum temporibus iusta ratione compressi sunt, vobis amministrantibus viam sui excessus inveniant. Deinde perditorum animas Deum nostrum de manu vestra scitote requirere, si tantum nefas, in quantum possibilitas exigit, emendare neglegetis. Hoc enim excellentia vestra non amare suscipiat. Nam quia vos ut filios proprios diligimus, propterea haec quae pro vobis esse non ambigimus, indicamus. Paulum vero fratrem et coepiscopum nostrum ad nos sub omni festinatione dirigate, ne cuiquam impediendi eum aliqua excusatione detur occasio, ut veritatem plenius agnoscentes, qualiter tanti facinoris ultio debeat provenire, Deo adiuvante rationabili possimus tractatu disponere.

## LXXXV.

*Gregorius I papa Theodelindam, Langobardorum reginam, admonet, ut Constantii episcopi (Mediolanensis) ordinationem et communionem probet, cum professio catholicarum quatuor synodorum maximeque Chalcedonensis fidem amplectatur.*

594, iul.

*Ed. E: lib. IV, ep. 33 (I, p. 268). Ed. M: lib. IV, ep. 38. Jaffé, Reg. 1308 (943).*

## GREGORIUS THEODELINDAE REGINAE LANGOBARDORUM

Quorundam ad nos relatione pervenit, ab aliquibus episcopis gloriam vestram usque ad hoc scandalum contra sanctam Ecclesiam fuisse perductam, ut sese a catholicae

26. De Theodolinda cfr. P. II, not. 8, p. 227.

unanimitatis communione suspenderet. Quod quantum vos pure diligimus, tantum de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis stultisque hominibus creditis, qui non solum ea quae loquuntur nesciunt, sed vix ea percipere quae audierint, possunt. Qui dum neque legunt, neque legentibus credunt, in ipso errore manent, quem sibi de nobis ipsi fecerunt.

Nos enim veneramur sanctas quattuor sinodos: Nicenam, in qua Arrius; Constantinopolitanam, in qua Macedonius; Ephesinam primam, in qua Nestorius atque Dioscorus; Calcedonensem, in qua Eutyches dampnatus est. Profitentes, quia quisquis aliter sapit quam hae quattuor synodi, a fide veritatis alienus est. Damnamus autem quoscumque dominant et quoscumque absolvunt absolvimus, sub anathematis interpositione ferientes eum, qui earundem quattuor sacerdotum, maxime autem Calcedonensis, de qua quibusdam imperitis hominibus dubietas nata est, fidei addere vel adimere praesumit.

Cum itaque haec ex aperta mea professione cognoscitis, dignum est, ut de Ecclesia beati Petri apostolorum principis nullum ulterius scrupulum dubietatis habeatis. Sed in vera fide persistite et vitam vestram in petra Ecclesiae, id est in confessione beati Petri apostolorum principis solidate, ne tot vestrae lacrimae tantaque bona opera pereant, si a fide vera inveniuntur aliena. Sicut enim rami sine virtute radicis arescant, ita opera quamlibet bona videantur nulla sunt, si a soliditate fidei disiunguntur. Decet ergo gloriam vestram ad reverentissimum fratrem et coepiscopum meum Constantium cuius et fides et vita olim mihi bene est approbata, sub omni celeritate transmittere, eique directis epistolis indicare, ordinationem eius quam benigne suscepereitis.

8. Prudenter hic Gregorius de quinta synodo silet – ut ad episcopos Galliarum scribens siluerat:

cfr. ep. V, 59, in P. I, not. 11,  
p. 136 – quia ecclesia Mediolaensis *tribus capitulis* faverat.

Et quia ab eius ecclesiae communione in nullo separamini,  
ut sicut vere, de bona ac fideli filia communi exultatione  
gratulemur. In hoc autem vos ac vestra opera Deo pla-  
cere cognoscite, si priusquam eius examen veniat, sacerdo-  
5 tum illius iudicio comprobentur.

## LXXXVI.

*Gregorius I papa Victorem et Columbum, episcopos Africanos, adhor-  
tatur, ut contra Donatistas concilium convocent et Paulum episcopum sibi  
mittant, cum quo de hac re consilium capiat.*

594. iul.

Ed. E: lib. IV, ep. 35 (I, p. 270). Ed. M: lib. IV, ep. 35. Jaffé, Reg. 1505 (940).

## GREGORIUS VICTORI ET COLUMBO EPISCOPIS AFRICAE

Qualiter neglectus inter initia morbus vires accipiat, ex  
nostris necessitatibus, quisquis in hac sumus vita constituti  
15 probavimus. Huic igitur nascenti si doctorum obstiterit  
provisio medicorum, scimus quidem quia ante solet cessare,  
quam noceat. Huius ergo considerationis ratio vehementer  
nos debet implere, ut animarum morbis initiantibus tota  
festinemus possibilitate resistere, ne dum salubria adhibere  
20 medicamenta neglegimus, multorum vobis vitam, quos Deo  
nostro contendimus lucrari, surripiant. Unde oportet ita nos  
caulas ovium, quibus nos custodes videmur esse praepositi,  
vigilanti sollicitudine praemunire, quatenus lupus insidians  
undique pastores sibi repugnantes inveniat, et viam ingre-  
25 diendi in eis non habeat.

Comperimus siquidem Donatistarum stimulus in illis  
sic partibus gregem turbasse Dominicum, ac si nullius pa-

12. Ad Victorem cfr. ep. VIII,  
14; XII, 8, 9; de Columbo cfr.  
P. II, not. 8, p. 235.

26. De Donatistarum errore v.  
P. II, not. 23, p. 235.

storis moderamine regeretur. Nuntiatumque nobis est, quod dicere sine gravi dolore non possumus, quoniam plurimi eorum venenatis iam sint dentibus laniati. Denique ut sacerdotes catholicos pravissima de suis ecclesiis temeritate depellerent, et multos insuper, quibus salutem regenerationis aqua praebuerat, rebaptizantes pravitatem nefandissima necavisse. Quae res animos nostros valde mestificat, cur vobis illic positis dampnatae praesumptioni tantum scelus perpetrare licuerit.

Qua de re fraternitatem vestram scriptis currentibus adhortamur, ut habito tractatu, unitoque concilio, ita nascenti huic adhuc morbo inhianter ac tota virtute debeatis obsistere, dummodo nec vires ex neglectu percipiat, nec in commisso vobis grege pestilentiae dampna concutiat. Nam si quolibet modo, quod non credimus, incipienti neglegitis ini-  
quitati resistere, plurimos erroris sui gladio vulnerabunt. Et est profecto gravissimum, laqueo diabolicae fraudis inretiri permittere, quos prius possumus ne alligentur eripere. Melius est autem ne quisquam vulneretur obsistere, quam vulneratus qualiter sanari possit exquirere. Hoc itaque considerantes, sacrilegam pravitatem sedula oratione ac virtute qua valetis obruite, ut subsequens nuntius Christi gratia suffragante de eorum nos ultione laetificet magis, quam de excessu contristet.

Paulum praeterea fratrem et coepiscopum nostrum ad nos quo potestis studio omni sub festinatione dirigite, quantum subtilius ab eo causas tanti facinoris agnoscentes, huic nefandissimae pravitati cum Creatoris nostri solatio medicinam dignae possimus correptionis inponere.

## LXXXVII.

*Gregorius I papa Dominicum episcopum (Carthaginensem) laudat ob  
zelum, quo eum haereticos coercere Prosper, praesentium lator, responsalis  
eius, rettulerat; improbat vero illam synodi sententiam, ut, qui haereticorum  
5 investigationem neglexerint, substantiarum dignitatumque privatione plecte-  
rentur.*

594, sept.

Ed. H: lib. V, ep. 3 (I, p. 282). Ed. M: lib. V, ep. 3. Jafé, Reg. 1319 (954).

## GREGORIUS DOMINICO EPISCOPO

10 Veniens ad nos Prosper, praesentium lator, responsalis  
vester, post alios vestrae caritatis affectus secundas nobis  
vestras epistolas cum allegatione principalium iussionum  
[synodique] apud vos habitae cartulam porrexit. Quibus  
15 relectis et de vestro gratulati sumus quem pastoraliter ge-  
ritis zelo et piissimos dominos occasione religionis inlatas  
venalium personarum removisse calumnias. Maxime autem,  
quia ita studuit fraternitas vestra Africanam inconcussam  
servare provinciam, ut nullatenus devias hereticorum sectas  
cum fervore sacerdotali coercere neglegeret. De quibus  
20 etiam omnibus sopiendis et antequam caritatis vestrae con-  
suleremur apicibus, in tantum suptilius nos definisse me-  
minimus, ut nihil rursus de his vobis responderi necessari-  
um credamus. Quamquam ergo haec ita se habeant et  
desideremus omnes hereticos a catholicis sacerdotibus vi-  
25 gore semper rationeque compesci: tamen suptiliter intuentes

9. Dominicus Carthaginiensis  
episcopus, magna familiaritate cum  
Gregorio usus. V. ad eumdem ep.  
VI, 19, 60; VII, 32; VIII, 31;  
X, 20; XII, 1.

13. « In the year 594 a Council  
« was held at Carthage against

« the Donatists. The Emperor,  
« possibly at Gregory's instigation,  
« had sent strict orders to Africa  
« that the schism should be sup-  
« pressed ». DUDDEN, *Gregory the  
Great*, London, 1905, I, p. 422.

omnino nos tetigit, ne per ea quae apud vos gesta sunt aliorum conciliorum primatibus, quod avertat Dominus, generetur scandalum. Sententia namque a vobis prolata est in conclusione gestorum, in qua, dum pro investigandis illos hereticis ammonetis, subintulisti eos qui neglegunt substantiarum dignitatumque privatione plectendos. Optimum est 5 igitur, frater carissime, ut in his quae foris corrigenda sunt prius caritas interna servetur et simus mente subiecti, quod maxime vestrae gravitatis proprium iudicamus, etiam personis dignitate minoribus. Tunc enim totis coadunatis vi- 10 ribus hereticorum commodius obviatis erroribus cum secundum morem sacerdotii vestri studueritis interius ecclesiasticam custodire concordiam.

## LXXXVIII.

*Gregorius I papa Narsi comiti respondet Manichaeum esse codicem 15 contra Athanasium presbyterum sibi transmissum, annotationes vero Pelagianas. Adelphium et Sabam Ephesina in synodo damnatos esse negat; «sicut Chalcedonensis synodus in uno loco ab ecclesia Constantinopolitana falsata sit, sic aliquid in Ephesina synodo factum esse» opinatur; monet, ut vetustos codices requirat; Romanos codices «multo veriores» esse Graecis. Iohannem presbyterum, cuius causa in synodo decisa sit, haeresis expertem esse addit.*

595, sept.

Ed. H: lib. VI, ep. 14 (I, p. 392). Ed. M: lib. VI, ep. 14. Jaffé, Reg. 1395 (102<sup>o</sup>).

## GREGORIUS NARSI COMITI

25

Caritas vestra sollicititudinem nostrae opinionis habens scribere studuit, quid de illo codice qui contra Athanasium presbyterum transmissus est, sensit. Quem nos ex parte

25. De Narse v. P. I, not. 19,  
p. 7.

27. De Athanasio v. P. I, not. 10,  
p. 133.

aliqua suptiliter percurrentes in Manichaei invenimus dogma cecidisse. Sed is qui loca aliqua esse heretica signo contra posito ostendit, ipse quoque in Pelagiana herese labitur, quia quaedam loca catholice dicta et omnino ortodoxa velut 5 heretica adnotavit. Hoc enim ubi scriptum est, quia « cum « peccavit Adam, eius est anima mortua », qualiter mortuam dixerit, inferius ostendit, quia « status sui beatitudi « nem amisit ». Hoc quisquis negat, catholicus non est. Deus enim dixerat: « Qua die comederitis, morte morieris ». Cum ergo comedit de ligno vetito Adam, quia in corpore mortuus non est, novimus, quia post hoc filios genuit atque annis multis vixit. Si itaque in anima mortuus non est, quod dici nefas est, ipse mentitus est, qui hunc praedixit die quo peccasset esse moriturum. Sed sciendum 10 est, quia mors duobus accidit modis: aut absentia vivendi aut a qualitate vivendi; in hoc ergo quod comedendo vetitum eius anima mortua dicitur, non absentia vivendi, sed a qualitate vivendi, ut postmodum viveret in poena, qui ad hoc creatus fuerat, ut beate viveret in laetitia. Hunc ergo 15 locum qui in eo codice, qui mihi a fratre meo Iohanne episcopo transmissus est adnotavit hereticum, Pelagianus est, quia sententia ista evidenter Pelagii est. Quam Paulus apostolus aperte in suis epistolis destruit; quae loca epistolarum eius singula dicere praetermitto, quia scienti loquor. 20 Pelagius vero, qui in Ephesina synodo damnatus est, ea intentione hoc dixit, ut ostenderet nos a Christo vacue redemptos. Si enim nos per Adam in anima mortui non sumus, quod dici nefas est, vacue redempti sumus. Ephesi-

25 10. Gen. II, 17.

20. Agitur hic de Iohanne *ieiu-natore* episcopo Constantinopoli-tano de quo v. P. I, not. 9, p. 3.

22. Error fundamentalis Pelagi Britannici monachi, circa gratiam Dei versabatur. Docebat enim ho-

minem sine ope gratiae per solam naturam, ingenitasque liberi arbitrii vires quocumque bonum opus elicere posse et gratiam dari intuitu meritorum. Peccatum proinde originale negabat et Baptismi necessitatem.

sinam autem synodum perscrutantes de Adelfio et Sava et ceteris aliis, qui illic dicuntur esse damnati, omnino nihil invenimus et existimamus, quia, sicut Chalcedonensis synodus in uno loco ab ecclesia Constantinopolitana falsata est, sic aliquid et in Ephesina synodo factum est. Caritas ergo vestra vetustos omnino codices eiusdem synodi requirat et illic videat, si quid tale invenitur, mihiique eundem codicem quem invenerit, transmittat, quem, mox legero, retransmitto. Novis enim codicibus passim non credat. Ex qua re dubius factus sum et nihil adhuc volui de hac causa praedicto fratri meo Iohanni episcopo rescribere. Romani autem codices multo veriores sunt quam Graeci, quia nos vestra sicut non acumina, ita nec imposturas habemus.

De Iohanne vero presbytero cognoscite, quia causa illius per synodum decisa est, in qua aperte cognovi, quia eius adversarii eum facere hereticum voluerunt et diu conati sunt, sed minime potuerunt.

Vestros, qui nostri sunt, mea vice salutate; et nostri, qui vestri sunt, per me vos multum salutant. Omnipotens Deus sua te manu inter tot spinas protegat ut inlaesos eos, quos Dominus elegit, flores decerpas.

1. Adelphius et Saba cum aliquot aliis, principes fuerunt sectae Messalianorum, etiam Euchetarum, Euphemitarum dictae, quae mixturam syncretisticam hellenismi ethnici et monotheismi anti-trinitarii prae se fert. Messaliani suo sensu Evangelii dicta interpretantes, suis omnibus facultatibus dimissis et labore manuum neglecto, solummodo orationi vacabant, cui virtutem superiorem Baptismo ad peccatum eradicandum

tribuebant. Damnati sunt in synodo oecumenica Ephesina an. 431. Cfr. THEODORETI *Haer. Fab. IV* (*de Mess.*); et *H. E. IV*, 11.

5. His verbis designat Papa can. 28 Conc. Chalc. ubi de primatu ecclesiae Const. post Romanam agitur. At usurpatio et non falsificatio, rectius dici debet cum Patres, absentibus legatis Leonis papae, can. 28 reapse probaverint.

14. De Iohanne presbytero v. P. I, not. 10, p. 133.

## LXXXIX.

*Gregorius I papa Mariniano, episcopo Ravennati, exponit ecclesiae eius auctoritatem neutiquam deminui, quod inter eam et Claudium abbatem Romae iudicetur; nam etiam causam inter Iohannem presbyterum et Io-  
5 hanuem Constantinopolitanum episcopum ortam Romanam recurrisse. Spat-  
tham Ravennac a Petro diacono relictam per Secundinum servum Dei et  
Castorium notarium, praesentium latores, mitti iubet.*

596, ian.

Eti. H: lib. VI, ep. 24 (I, p. 401). Ed. M: lib. VI, ep. 24. Jaffé, Reg. 1404 (1055).

10

## GREGORIUS MARINIANO EPISCOPO RAVENNAE

Scripta fraternitatis vestrae Vigilio diacono deferente suscepimus, in quibus indicastis quosdam de clero et populo clamitasse contra leges et canones esse, ut inter ecclesiam vestram et Claudium abbatem causa hic examinari debeat  
15 ac iudicari. Qui si ecclesiasticum ordinem, vel inter quos agitur, nossent advertere, a superflua se querella modis omnibus abstinerent, praesertim quia nec causa illic dici potuit, ubi se predictus abbas a decessore vestro questus est iniustitiam pertulisse et ex ea hactenus laborare. Hoc enim  
20 poterat fortassis opponi, si non ad maiorem recurreret et apud eum causae suae peteret meritum terminari. Numquid non ipse nosti, quia causa quae a Iohanne presbytero contra Iohannem Constantinopolitanum fratrem et coepiscopum nostrum orta est, secundum canones ad sedem aposto-  
25 licam recurrit et nostra est sententia definita? Si ergo de illa civitate ubi princeps est ad nostram causa cognitionem deducta est, quanto magis negotium quod contra vos est hic

10. De Mariniano v. P. I, not. 9,  
p. 32.

14. De Claudio v. P. I, not. 16,  
p. 100.

25. De hac causa v. P. I, not. 10,  
p. 183. Gregorius omni re diligenter examinata, eos qui accusati erant absolvit. Cfr. ep. VI, 62.

est veritate cognita terminandum? Vos autem ibi stultorum verba non moveant, nec per vos credatis aliquod ecclesiae vestrae dispendium fieri. Nam si servum Dei diaconum vestrum atque Castorium notarium nostrum requiritis, ab eis agnoscitis, qualiter causam istam iam decessor vester voluerit ordinare. Fraternitas autem vestra sapienter egit personas pro negotio ipso transmittere et verba inania non audire. Confidimus in omnipotenti Domino, quia examinata suptilius veritate ita Deo placitus huic causae finis imponetur, ut nec aliqua denuo querella remaneat nec pars quelibet contra iustitiam praegravetur.

Spatham vero, quam apud decessorem vestrum dilectissimus filius noster Petrus diaconus tunc illic defensor reliquerat, nobis per Secundum servum Dei atque Castorium notarium praesentium portatores transmittite.

15

## XC.

*Gregorius I papa Cyriaco, episcopo Constantinopolitano, de pontificatu (quem suscepisse eum Georgius presbyter et Theodorus diaconus nuntiaverant) gratulatur; de synodica eius disserens laudat orthodoxam fidem; monet, ut universalis episcopi appellatione in posterum abstineat; in confessione Eudoxium damnatis immerit adnumeratum esse scribit.*

596, oct.

Ed. H. lib. VII, ep. 5 (I, p. 415). Ed. M: lib. VII, ep. 4. Janic, Reg. 1451 (1082).

GREGORIUS CYRIACO  
EPISCOPO CONSTANTINOPOLITANO

25

Communem filium Georgium presbyterum et Theodorum diaconem vestrum ea qua decuit caritate suscepimus

4. De Castorio notario v. P. II,  
not. 1, p. 194.

24. Cyriacus Iohanni *ieiunatori*  
successit in sede Constantinopoli-

tana ab an. 595 ad an. 606. V. ad eumdem ep. VII, 4, 28; XIII, 43.  
Epistola nostra praesertim ex Reg. past. I, 5, 7; II, 7 hausta est.

vosque ab ecclesiasticarum rerum cura ad animarum regimen venisse gaudemus, quia iuxta Veritatis vocem « qui in « modico fidelis est et in maiori fidelis est ». Et bene ministranti servo dicitur: « Quia in pauca fidelis fuisti, super « multa te constituam »; cui mox etiam de aeterna retributio-  
 ne subiungitur: « Intra in gaudium domini tui ». In scriptis autem vestris vos magnopere requiem quaesisse nar-  
 ratis; sed per hoc ad pastoralem sollicitudinem vos congrue  
 venisse ostenditis, quia, sicut locus regiminis desiderantibus  
 10 negandus est, ita fugientibus offerendus. Et scriptum est:  
 « Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo  
 « tamquam Aaron ». Et rursus isdem egregius praedicator  
 dixit: « Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui  
 « sunt et pro omnibus mortuus est. Superest, ut et qui  
 15 « vivunt iam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus  
 « est et resurrexit ». Et pastori sanctae Ecclesiae dicitur:  
 « Simon Iohannis, amas me? Pasce oves meas ». Ex  
 quibus verbis colligitur, quia, si is qui valet omnipotentis  
 Dei oves rennuit pascere, ostendit se Pastorem summum  
 20 minime amare. Si enim Unigenitus patris pro explenda utilitate omnium de secreto patris egressus est ad publicum nostrum, nos quid dicturi sumus, si secretum nostrum praeponimus utilitati proximorum? Quies itaque nobis et ex corde appetenda est et tamen pro multorum lucro aliquando  
 25 postponenda. Nam sicut toto desiderio debemus occupationem fugere, ita si desit qui praedicet, occupationis onus libenti necesse est humero subire. Quod ex duorum prophetarum opere docemur, quorum unus praedicationis officium vitare conatus est et alter appetiit. Nam mittenti se

3. *Luc. XVI, 10.*

functum esse.

5. *MATTH. XXV, 21.* Iuxta  
 clar. HARTMANN verba haec in-  
 nuere videntur Cyriacum oeco-  
 nomi officio in ecclesia Const.

12. *Hebr. V, 4.*

16. *II Cor. V, 14.*

17. *IOHANN. XXI, 15.*

Domino Hieremias respondit dicens: « Ah, ah, ah, domine « Deus, nescio loqui, quia puer ego sum ». Et cum omnipotens Deus personam ad praedicandum quaereret dicens: « Quem mittam et quis ibit nobis? » 5 ultro se Esaias optulit dicens: « Ecce ego, mitte me ». En ab utrisque exterius diversa vox prodiit, sed non a diverso fonte dilectionis emanavit.

Duo quippe sunt praecepta caritatis, Dei videlicet amor et proximi. Per activam igitur vitam prodesse proximis cupiens Esaias officium praedicationis appetit, per contemplativam Hieremias vero amori conditoris sedulo inhaerere desiderans ne mitti ad praedicandum debeat, contradicit. Quod ergo laudabiliter unus appetit, hoc laudabiliter alter expavit: iste, ne tacitae contemplationis lucra loquendo perderet, ille, ne damna studiosi operis tacendo sentiret. Sed 15 hoc in utrisque est suutiliter intuendum, quia et is qui recusavit plene non restitit et is qui mitti voluit ante se per altaris calculum purgatum vidiit, ne aut non purgatus adire quisque sacra ministeria audeat aut quem superna gratia eligit sub humilitatis specie superbe contradicat. 20

Magno autem desiderio vos in epistolis vestris invenio serenitatem mentis quaerere et repulsa perturbatione ad tranquillitatem cogitationis anhelare. Sed qua ratione ad hoc vestra fraternitas pertingere possit, ignoro. Qui enim regendam navem suscipit, tanto amplius necesse est vigilet, 25 quanto amplius litus relinquit, ut aliquando futuras procellas ex signo provideat, aliquando venientes aut directo clavo, si parvae sunt, superet aut, si vehementer intumescunt, dato in obliquum latere declinet; et saepe solus vigilat, cum cuncti illuc quibus nulla navis cura commissa est quiescunt. Quomodo autem suscepto pastorali onere habere serenitatem cogitationum potestis, cum scriptum sit: « Ecce gigantes ge-

« munt sub aquis »? Iuxta Iohannis etenim vocem « aquae  
 « sunt populi », et gigantes sub aquis gemere est, quia quisquis  
 in hoc mundo quasi quadam mole corporis ordine potestatis  
 excreverit, tanto pondera maioris tribulationis sentit, quanto  
 super se regendorum populorum curam susceperebit. Sed si  
 sancti Spiritus virtus afflictam mentem afflaverit, protinus hoc  
 quod Israhelitico populo corporaliter factum est nobis spi-  
 ritaliter contingit. Scriptum quippe est : « Filii autem Israhel  
 « ambulaverunt per siccum per medium mare ». Et per Pro-  
 phetam Dominus pollicetur dicens : « Cum transieris per  
 « aquas, tecum ero et flumina non operient te ». Illos enim  
 flumina operiunt, quos actiones huius saeculi mentis pertur-  
 batione confundunt. Nam qui sancti Spiritus gratia tenetur  
 in mente, transit aquas et tamen fluminibus non operietur;  
 qui etiam inter medias populorum catervas sic peragit gressus  
 sui itineris, ut non summittat actionibus caput mentis.

Ego quoque, qui indignus ad locum regiminis veni, infirmitatis meae conscientia secretiora loca petere aliquando decreveram; sed superna mihi iudicia adversari consciens  
 iugo conditoris subdidi cervicem cordis hoc praecipue perpendens, quia quaelibet occulta loca sine gratia Dei animam salvare non possunt; quod aliquando in ipsis quoque conspicimus erratibus electorum. Nam Loth in perversa civitate iustus fuit, in monte peccavit. Sed ista cur dicimus,  
 cum maiora noverimus? Quid enim paradiſo iucundius?  
 quid caelo securius? et tamen homo ex paradiſo peccando et angelus cecidit e caelo. Illius ergo nobis, illius virtus querenda est et gratia postulanda, sine quo nusquam absque culpa, cum quo nusquam sine iustitia. Curandum ergo est,  
 ut perturbatio cogitationum non exuperet animum; nam repelli funditus nullatenus potest. Quisquis enim est in loco

1. IOB, XXVI, 5.

2. Apoc. XVII, 15.

9. Ex. XV, 19.

11. Is. XLIII, 2.

regiminis, aliquando necesse habet etiam terrena cogitare et exteriorum quoque curam gerere, ut grex commissus valeat ad ea quae sibi sunt explenda subsistere. Sed magnopere semper providendum est, ne haec eadem cura modum transeat, ut, cum ad cor licenter admittitur nimis excrescere non 5 permittatur. Unde recte per Ezechielem prophetam dicitur: « Sacerdotes caput suum non radent neque comam nutrient; « sed tondentes attondant capita sua ». Quid enim per significationem sunt capilli in capite, nisi cogitationes in mente? qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitae 10 praesentis designant, quae ex sensu neglegenti quia impotune aliquando prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia igitur cuncti qui praesunt habere quidem sollicitudines et exteriores debent nec tamen eis vehementer incumbere, sacerdotes recte et caput prohibentur radere et 15 comam nutrire, ut cogitationes carnales de vita subditorum nec a se funditus amputent nec rursus ad crescendum nimis relaxent. Ubi et bene dicitur: « Tondentes tondant capita « sua », ut videlicet curae temporalis sollicitudinis et, quantum necesse est, prodeant et tamen recidantur citius, ne 20 immoderatius excrescant. Dum igitur et per amministratam exteriorem providentiam corporum vita protegitur et rursum per moderatam cordis intentio non impeditur, capilli in capite sacerdotis et servantur, ut cutem cooperiant et resecan- 25 tur, ne oculos claudant.

Praeterea epistolas vestras recta plenas fide suscepimus atque omnipotenti Deo gratias agimus, qui inconsutilem tunicam desuper contextam, videlicet Ecclesiam suam, vicaria confessione fidelium in unitate gratiae ab omni erroris scissione custodit et contra pereuntis mundi, ut ita dicam, tot 30 culparum diluvium ex multis lignis arcam construit, in qua electi omnipotentis Dei serventur ad vitam. Nam cum vi-

ciessim nobis fidei nostrae confessionem transmittimus et caritatem nostram erga nos ostendimus, quid aliud in sancta Ecclesia agimus, nisi arcum bitumine linimus, ne unda erroris intret et vel spiritales quosque tamquam homines vel 5 carnales tamquam animalia occidat?

Sed cum sapienter a vobis recta fides proleta sit, restat procul dubio, ut debeatis pacem cordium prudentius custodire propter hoc quod Veritas dicit: « Habete sal in vobis et « pacem habete inter vos ». Et Paulus apostolus ammonet 10 dicens: « Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis ». Qui rursus ait: « Pacem sequimini cum omnibus et san- « ctimoniam, sine qua nemo videbit Deum ». Quam vide- licet pacem tunc nobiscum veraciter habebitis, si profani nominis superbiam declinetis iuxta hoc quod idem magister 15 gentium dicit: « O Timothee, depositum custodi devitans « profanas vocum novitates ». Nimis quippe iniquum est, si hi qui praedicatorum humilitatis facti sunt de vani nominis elatione gloriantur, cum verus praedicator dicat: « Mihi absit « gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi ». Ille 20 ergo vere gloriosus est qui non de temporali potentia, sed pro Christi nomine in sua passione gloriatur. In hoc itaque vos medullitus amplectimur, in hoc sacerdotes esse recognoscimus, si repulsa vanitate verborum sanctitatis locum cum sancta humilitate teneatis. Ecce enim in nefandi appellati- 25 one nominis scandalizati sumus et non minimas querellas servamus in mente, promimus in voce. Vestra autem fraternitas novit, quia Veritas dicit: « Si offeres munus tuum « ad altare et ibi recordatus fueris, quia habet frater tuus ali- « quid adversum te, relinque ibi munus tuum et vade prius 30 « reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum ».

9. MARC. IX, 50.

12. Hebr. XII, 14.

16. I Tim. VI, 20.

19. Gal. VI, 14.

25. Nefanda haec appellatio est illa *universalis* de qua v. P. I,  
pp. 115-135.

30. MATTH. V, 23.

Qua in re pensandum est, quia, cum omnis culpa oblato sacrificio deletur, tantum est malum scandali alieno corde generati, ut ab eo qui peccaverit nec ipsum sacrificium Dominus accipiat, quod delere peccatum solet. Curate ergo cordis nostri scandalum festine detergere, ut possit omnipotens Deus oblationis vestrae sacrificium acceptabile habere.

Præterea cum recta a vobis fides veraciter atque suptiliter sit prolata, inter eos quos secundum sanctissimas generales synodos damnandos esse censuistis Eudoxium quendam vos damnasse repperimus, cuius nomen in Latina lingua neque in synodis neque in libris beatae memoriae episcoporum Epifanii, Augustini et Filastri, quos contra hereticos præcipue disputasse novimus, positum repperimus. Quod si quis eum veraciter de catholicis Patribus damnat, eius procul dubio sententiam sequimur. Vos tamen si in synodica vestra epistola eos quoque nominatim damnare voluistis qui extra sanctas synodos per Patrum scripta damnantur, multos scriptis suis vestra fraternitas minus posuit, si autem eos quos generales synodi respuunt, hunc unum amplius. Sed inter haec sciendum est, quia, ut nobis liceat rectam fidem libere fateri et cuncta quae agenda sunt concorditer in pace disponere, pro serenissimorum dominorum vita, propria quoque subole incessanter orandum est, ut omnipotens Deus eorum pedibus barbaras nationes subiciat, longa eis et felicia tempora concedat, quatenus per christianum imperium ea quae in Christo est fides regnet.

9. De Eudoxio v. P. II, not. 13,  
p. 174.

12. Epifanius hic, iuxta clar.  
HARTMANN, ille Latinus scholasticus est quem Cassiodorus iussit in Latinam linguam vertere tres autores rei historicae Graecos Socratem, Sozomenum, Theodoretum. Huic unico complexui datum no-

men est *Historia tripartita*. Cfr. BARDENHEWER, III, 138.

Augustinus librum *De haeresibus* conscripsit quem vides in MIGNE, P. L. XLII, col. 45.

Philastrius episcopus Brixensis (saec. IV labente) librum *De haeresibus* scripsit. Cfr. BARDENHEWER, II, p. 246.

## XCI.

*Gregorius I papa Georgium presbyterum et Theodorum diaconum ecclesiae Constantinopolitanae non diutius Romae mansisse dolet; exponit Christum ad inferos descendenter solos illos a poenis debitibus liberasse, qui eum et venturum esse crediderint et praecepta eius vivendo tenuerint.*

597, mart.

Ed. H: lib. VII, ep. 15 (I, p. 457). Ed. M: lib. VII, ep. 15. Jaffé, Reg. 1461 (1093).

GREGORIUS GEORGIO PRESBYTERO ET THEODORO DIACONO  
ECCLESIAE CONSTANTINOPOLITANAЕ

10 Memor bonitatis vestrae atque caritatis memet ipsum  
valde reprehendo, quod vos ad remeandum citius relaxavi;  
sed quia semel ac secundo importune mihi de relaxatione  
vestra vos insistentes vidi, perpendi, ne grave esset, si ve-  
stra apud nos dilectio moraretur. Postquam vero cognovi  
15 vos propter hiemis tempus tam longo tempore in itinere  
remansisse, fateor, citius dimissos esse vos dolui. Si enim  
iter propositum vestra dilectio peragere non valebat, melius  
fuerat, ut apud me moram quam extra faceret.

Praeterea post discessum vestrum dilectissimis filiis meis  
20 diaconibus narrantibus agnovi, quod dilectio vestra dixisset  
omnipotentem dominum salvatorem nostrum Iesum Chri-  
stum ad inferos descendenter omnes qui illic eum Deum  
confiterentur salvasse atque a poenis debitibus liberasse. De  
qua re volo ut vestra caritas longe aliter sentiat. Descen-  
25 dens quippe ad inferos solos illos per suam gratiam li-  
beravit, qui eum et venturum esse crediderunt et praecepta  
eius vivendo tenuerunt. Constat autem, quia post incarna-  
tionem Domini nullus etiam ex his salvari potest, qui fi-  
dem illius tenent et vitam fidei non habent, quia scriptum  
30 est: « Confitentur se nosse Deum, factis autem negant ».

30. Tit. I, 16.

Et Iohannes ait: « Qui dicit, quia “ novi eum ”, et manus eius non custodit, mendax est ». Iacobus quoque frater Domini scribit dicens: « Fides sine operibus mortua est ». Si ergo fideles nunc sine bonis operibus non salvantur et infideles ac reprobi sine bona actione Domino ad inferos descendente salvati sunt, melior illorum sors fuit qui incarnationem Domini minime viderunt, quam horum qui post incarnationis eius mysterium nati sunt. Quod quantum fatuitatis sit dicere vel sentire, ipse Dominus testatur discipulis dicens: « Multi reges et prophetae cupierunt videre quae videtis et non viderunt ». Sed nec dilectionem vestram in mea disputatione immorer, quid de hac heresi Philaster in libro quem de heresibus scripsit dixerit, agnoscat; cuius haec verba sunt: « Sunt heretici qui dicunt Dominum in infernum descendisse et omnibus post mortem etiam ibidem renuntiasse, ut confitentes ibidem salvarentur, cum hoc sit contrarium dicente propheta Daniel: “ In inferno autem quis confitebitur tibi ? ” » Et Apostolus: « Quotquot sine lege peccaverunt, sine lege peribunt ». Cuius verbis beatus quoque Augustinus in eo libro concordat, quem de heresibus scripsit.

Haec itaque omnia pertractantes nihil aliud teneatis, nisi quod vera fides per catholicam Ecclesiam docet: quia descendens ad inferos Dominus illos solummodo ab inferni clausulis eripuit, quos viventes in carne per suam gratiam in fide et bona operatione salvavit. Quod enim per Evangelium dicit: « Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum », omnia videlicet electa. Nam trahi ad Deum post mortem non potuit qui se a Deo male vivendo separavit.

2. I JOHANN. II, 4.

p. 256.

4. IAC. II, 20.

18. *Psal.* VI, 6.

11. MATTH. XIII, 17; LUC. X, 24.

20. *Rom.* II, 12.

13. De Philastro v. P. II, not. 2,

28. I JOHANN. XII, 32.

Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat ut, ubi-  
cumque estis, et in anima et in corpore gratiae eius auxi-  
lium sentiatis.

## XCII.

5      *Gregorius I papa Eulogium, episcopum Alexandrinum, haereticos oppu-  
gnantem laudat; ligna pollicetur; sex minora Aquitanica pallia et duo  
oraria mittit; addit se collatum et viritheum non libenter bibere; cogni-  
dium poscit, quia Romae a negotiatoribus « nomen cognidii et non substantia  
comparetur ».*

10

*597, iul.*

Ed. H: lib. VII, ep. 37 (I, p. 485). Ed. M: lib. VII, ep. 40. Jaffé, Reg. 1483 (1118).

## GREGORIUS EULOGIO EPISCOPO ALEXANDRINO

Suavissima mihi sanctitas vestra multa in epistolis suis  
de sancti apostolorum principis Petri cathedra locuta est  
15 dicens, quod ipse in ea nunc usque in suis successoribus  
sedeat. Et quidem ego indignum me esse non solum in  
honore praesidentium sed etiam in numero stantium agno-  
sco. Sed cuncta quae dicta sunt in eo libenter accepi, quod  
ille mihi de Petri cathedra locutus est, qui Petri cathedralm  
20 sedet. Et cum me specialis honor nullo modo delectet,  
valde tamen laetus sum, quia vos, sanctissimi, quod mihi  
impeditis vobis metipsis dedistis. Quis enim nesciat san-  
ctam Ecclesiam in apostolorum principis soliditate firmatam,  
qui firmitatem mentis traxit in nomine, ut Petrus a petra  
25 vocaretur? cui Veritatis voce dicitur: « Tibi dabo claves  
« regni caelorum ». Cui rursum dicitur: « Et tu aliquando  
« conversus confirma fratres tuos » et iterum: « Simon  
« Iohannis, amas me? Pasce oves meas ». Unde et cum

12. De Eulogio v. P. I, not. 6,  
p. 16.

26. MATTH. XVI, 19.

27. LUC. XXII, 32.  
28. IOHANN. XXI, 17.

multi sint apostoli, pro ipso tamen principatu sola apostolorum principis sedes in auctoritate convaluit, quae in tribus locis unius est. Ipse enim sublimavit sedem, in qua etiam quiescere et praesentem vitam finire dignatus est; ipse decoravit sedem, in quam evangelistam discipulum misit; ipse firmavit sedem, in qua septem annis, quamvis discessurus, sedit. Cum ergo unius atque una sit sedes, cui ex auctoritate divina tres nunc episcopi praesident, quicquid ego de vobis boni audio, hoc mihi imputo; si quid de me boni creditis, hoc vestris meritis imputate, quia in illo unum sumus qui ait: «Ut omnes unum sint, sicut «et tu, pater, in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum «sint». Debitum autem salutationis alloquium persolvens indico, quia magno gaudio exulto, quod vos contra hereticorum latratus adsidue laborare cognovi atque omnipotentem Dominum deprecor, ut beatitudinem vestram sua protectione adiuvet, quatenus per linguam vestram de sinu sanctae Ecclesiae omnem radicem amaritudinis evellat, ne rursum germinans impedit multos et per illam coinqüinentur multi. Accepto etenim talento cogitatis quod praceptum est: «Negotiamini, dum venio». Ego itaque etsi negotiari nil valeo, lucris tamen negotii vestri congaudeo, hoc videlicet sciens, quia, etsi me participem operatio non facit, laboris vestri me participem caritas facit, quia, sicut existimo, bonum proximi etiam otioso commune fit, qui de alterius actibus gaudere communiter scit.

Praetera ligna transmittere volui, sed beatitudo vestra, si essent necessaria, non indicavit; et maiora multum mittere possumus, sed nequaquam talis navis huc mittitur, quae haec capere valeat. Minus autem mittere verecundum

7. Tres sedes Romana, Alexandrina, Antiochena his verbis designantur.

13. IOHANN. XVII, 21.

21. Luc. XIX, 13.

27. De lignorum transmissione  
cfr. ep. VI, 58; XIII, 45

puto. Quid tamen facere debeam, beatitudo vestra suis mihi epistolis innotescat.

Parvulam vero benedictionem de amatoris vestri sancti Petri ecclesia sex minora Aquitanica pallia et duo oraria transmisi; qui enim multum diligo, etiam de parvis prae-sumo. Habet enim ipsa dilectio auctoritatem suam et omnino certa est, quia iniuria non erit in omne quod amando praesumpserit.

Suscepi autem benedictionem sancti evangelistae Marci iuxta brevem vestris epistolis insertum. Sed quia collatum ac viritheum non libenter bibo, praesumenter cognidium requiro, quod in hac urbe post multa tempora vestra innotescere transacto anno sanctitas fecit. Nam nos hic a negotiatoribus nomen cognidii et non substantiam comparamus.

Peto autem, ut contra omnes amaritudines quas in hac vita patior vestrae me sanitatis oratio fulciat atque ab his apud omnipotentem Dominum suis intercessionibus defendat.

3. *Benedictio* hic sumitur proxenio sive dono.

4. Quid sub nomine Aquitanici pallii veniat nescimus, cum quae ex PELAGIO in ep. ad Sapan-dum Arelatensem I-K, 943 et SULP. SEV. *De virt. b. Martini* colligimus de Aquitanicarum vestium paupertate, minime convenienter et Gregorio mittenti et Eulogio accipienti.

10. *Brevis* hic pro schedula epistolae inserta sumitur.

*Collatum*, genus potionis; iuxta clar. Du CANGE *colatum* legendum, ut intelligatur vinum colatum; vel iuxta PAPIAM a Du Cange citatum: vinum purum, vel vas proprium in quo deportatur. Vinum autem et

alii liquores per colum, ut iucundiores fiant, transfunduntur, defaecantur et depurantur.

11. *Viritheum* de quo multa ut de cognidio scripta sunt, iuxta clar. Du CANGE illud potionis est genus quod, ut scribit HIERON. *De vita cler.*: «cum palmarum fructus «exprimitur in liquorem, coctis- «que frugibus aqua pinguior colo- «ratur». Iuxta clar. HARTMANN ex STOW. *viritheum* = ἑρύτεον = Tresterwein, vinum secundarium (Plaut.), faecatum vinum (Hor.), italicice *vinello*.

*Cognidium* aliud potionis genus iuxta HARTMANN ex STOW.: cognidium = Κωνιζόν, Κονιας ολυς vinum resinatum.

## XCIII.

*Gregorius I papa Eulogio, patriarchae Alexandrino, iterum respondet cum Abramium Alexandrinum, superioris ad eum epistulae (X, 14) latorem, Neapoli diu moratum esse cognoverit. De Agnoitis exponit. Deesse sibi peritos Graeci sermonis interpretes queritur. Addit de maioribus lignis praeparatis, quae transmitti ob navis parvilatem non potuerint.*

600, aug.

Ed. H: lib. X, ep. 21 (II, p. 256). Ed. M: lib. X, ep. 39. Jaffé, Reg. 1790 (1527).

## GREGORIUS EULOGIO PATRIARCHAE ALEXANDRINO

« Sicut aqua frigida animae sitienti, sic nuntius bonus de terra longinqua ». Quis vero mihi esse nuntius bonus, quantum ad sanctae Ecclesiae adiutorium, potest, nisi vita atque incolumitas suavissimae mihi vestrae sanctitatis, quae ex percepta luce veritatis et eandem Ecclesiam prædicationis verbo inluminat et ad meliorem viam morum suorum exemplis informat? Quotiens autem in corde meo unanimitatem vestram relego atque in corde vestro fixum me permanere cognosco, ago omnipotenti Deo gratias, quia dividi locis caritas non potest. Nam etsi corpore longe disiungimur, mente tamen semper indivisibiles sumus.

Communis autem filius Anatolius diaconus suis mihi scriptis innotuit, in urbe regia nulla ecclesiastica, quaedam de causis terrenis mota. Sed credo, quod prius haec mihi nuntiaverit, quam de causa Ecclesiae beatitudo vestra loqueretur, et gaudeo, quia, ubi vos adesse contigit, me non arbitror defuisse; nam veritatis minister, Petri sequax et sanctae Ecclesiae præparator illa scio quia loqui potuisti, quae de sede Petri apostoli per os doctoris sonare debuerunt.

9. De Eulogio v. P. I, not. 6,  
p. 16.

11. Prov. XXV, 25.

21. Anatolius, post Sabinianum,  
Constantinopolitanus apocrisiarius. V. P. I, not. 18, p. 30.

Ante hos autem dies Abramio Alexandrino veniente sanctitati vestrae rescripseram, vel quid de scriptis vestris quae contra hereticos Agnoitas edidistis senserim vel cur tarde responderim. Sed isdem Abramius navigii necessitate compulsus diu perhibetur in Neapolitana civitate demoratus atque in eo sensu, quod dudum scripseram, ita rescribo: quia de doctrina vestra contra hereticos qui dicuntur Agnoitae fuit, valde quod ammiraremur, quod autem displiceret, non fuit. In eodem autem sensu iam dudum communi filio nostro Anatolio diacono plurima scripseram. Ita autem doctrina vestra per omnia Latinis Patribus concordavit, ut mirum mihi non esset, quod in diversis linguis spiritus non fuerit diversus.

Nam hoc quod de ficalnea dixistis in eo sensu proprie beatus Augustinus loquitur, quia, cum Evangelista subiunxit: « Nondum enim erat tempus ficorum », aperte cognoscitur, quod per ficum Dominus fructum in synagoga quaesierat, quae folia legis habuit, sed fructum operis non habebat. Non enim poterat creator omnium nescire, quia fructum ficus non habuit, quod, dum tempus ficorum non esset, omnes poterant scire. De eo vero quod scriptum est, quia « diem et horam neque filius neque angeli sciunt », omnino recte vestra sanctitas sensit, quoniam non ad eundem filium iuxta hoc quod caput est, sed iuxta corpus eius, quod nos sumus, est certissime referendum. Quia de re in multis locis isdem beatus Augustinus eo sensu utitur. Dicit quoque et aliud, quod de eodem filio possit intellegi, quia omnipotens Deus aliquando more loquitur humano, sicut ad Abraham dicit: « Nunc cognovi, quia times Deum », non quia se Deus tunc timeri cognoverit, sed quia tunc eundem

<sup>13.</sup> De Agnoitis v. P. I, not. 21,  
p. 30.

<sup>16.</sup> MARC. XI, 13.

<sup>22.</sup> Cfr. MATTH. XXIV, 36.

<sup>26.</sup> Cfr. AUG. in Psal. VI, 1, 34;  
De divers. quaest. LX, 65; De Trin.  
I, 12.

<sup>29.</sup> Gen. XXII, 12.

Abraham fecit agnoscere, quia Deum timeret. Sicut nos diem laetum dicimus, non quia ipse dies laetus est, sed quia nos laetos facit, ita et omnipotens filius nescire se dicit diem quem nescire facit, non quod ipse nesciat, sed quia hunc scire minime permittat. Unde et pater solus 5 dicitur scire, quia consubstantialis ei filius ex eius natura, qua est super angelos, habet, ut hoc sciat, quod angeli ignorant. Unde et hoc intellegi suptilius potest, quia incarnatus unigenitus factusque pro nobis homo perfectus in natura quidem humanitatis novit diem et horam iudicii, sed tamen 10 hunc non ex natura humanitatis novit. Quod ergo in ipsa novit, non ex ipsa novit, quia Deus homo factus diem et horam iudicii per deitatis suaे potentiam novit, sicut et in nuptiis, cum mater virgo diceret vinum deesse, respondit: « Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea ». 15 Neque enim angelorum Dominus horae subiectus erat, qui inter cuncta quae creavit horas et tempora fecerat; sed quia mater virgo, cum vinum defuit, per eum miraculum fieri volebat, statim ei responsum est: « Quid mihi et tibi est, mu- « lier? » Ac si aperte diceretur: Unde facere miraculum 20 possum, hoc mihi ex patre, non ex matre est. Ex matre enim mori poterat, qui ex natura patris miracula faciebat. Unde et in cruce positus eandem matrem moriens recognovit, quam discipulo commendavit dicens: « Ecce mater tua ». Ait ergo: « Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum 25 « venit hora mea ». Quod est: In miraculo, quod ex tua natura non habeo, te minime recognosco. Cum hora mortis venerit, cognosco matrem, quia, unde mori possum, hoc ex te habeo. Itaque scientiam, quam ex humanitatis natura non habuit, ex qua cum angelis creatura fuit, hanc se 30 cum angelis, qui creatura sunt, habere denegavit. Diem ergo et horam iudicii scit Deus et homo, sed ideo, quia

Deus est homo. Res autem valde manifesta est, quia, quisquis Nestorianus non est, Agnoita esse nullatenus potest. Nam qui ipsam Dei sapientiam fatetur incarnatam, qua mente valet dicere esse aliquid, quod Dei sapientia ignoret? Scriptum est: « In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum. Omnia « per ipsum facta sunt »: si omnia, procul dubio etiam iudicii dies et hora. Quis ergo ita desipiat, ut dicere prae sumat, quia verbum patris fecit quod ignorat? Scriptum quoque est: « Sciens Iesus, quia omnia dedit ei pater in « manus »: si omnia, profecto et iudicii diem et horam. Quis ergo ita stultus est, ut dicat, quia accepit filius in manibus quod nescit?

De eo vero loco in quo mulieribus de Lazaro dicit: « Ubi posuistis eum? » ipsa specialiter sensimus, quae sensisti; quia, si negant scisse Dominum, ubi fuerit Lazarus sepultus, atque ideo requisisse, procul dubio compelluntur fateri, quia nescivit Dominus, in quibus locis se Adam et Eva post culpam absconderant, cum in paradi so dixit: « Adam, ubi es? » aut cum Cain corripit dicens: « Ubi « est Abel frater tuus? » Qui si nesciebat, cur protinus adiunxit: « Sanguis fratris tui de terra clamat ad me »? Quamvis hoc in loco Severianus Gabilli aliud loquitur dicens, quia hoc mulieribus Dominus quasi per increpati onem dixerit, quod mortuum Lazarum, ubi posuerint, requisi vit, ac si aperte Evae culpam memorans mulieribus dic eret: ego virum in paradi so posui, quem vos posuistis in sepulcro.

7. IOHANN. I, 1.

11. IOHANN. XIII, 3.

15. IOHANN. XI, 34.

20. Gen. III, 5.

21. Gen. IV, 9.

22. Gen. IV, 10.

23. Severianus Gabalorum epi-

scopus, Chrysostomi acerrimus impugnator, « in homiliis decla « mator admirabilis » ut in GENN. De vir. ill. 21; cuius quaedam homiliae exstant, quarum elenches v. in BARDENHEWER, II, p. 143.

Ad haec vero mihi isdem communis filius Anatolius diaconus respondit aliam quaestionem dicens: Quid, si obiciatur mihi, quia sicut immortalis mori dignatus est, ut nos liberaret a morte, et aeternus ante tempora fieri voluit temporalis, ita Dei sapientia ignorantiam nostram suscipere dignatus est, ut nos ab ignorantia liberaret? Sed ad haec ei necdum respondi, quia gravi nunc usque infirmitate detentus sum. Iam nunc autem vestra coepi oratione convalescere et ei, si ita perfecte convaluero, ut dictare valeam, adiuvante Domino respondebo; de quibus vobis mihi nihil dicendum est, ne videar docere quae nostis, quia et medicamina vires medendi perdunt, quae membris sanis ac fortibus apponuntur.

Indicamus praeterea, quia gravem hic interpretum difficultatem patimur. Dum enim non sunt, qui sensum de sensu exprimant, sed transferre verborum semper proprietatem volunt, omnem dictorum sensum confundunt. Unde agitur, ut ea quae translata fuerint nisi cum gravi labore intellegere nullo modo valeamus.

Benedictionem vero sancti Marci evangelistae et vestrae beatitudinis accepi. Ligna autem transmittere volui, sed quia navis parva fuit quae venit, ea portare non potuit, quamvis haec ipsa, quae viderunt Alexandrini venientes, parva sunt. Nam alia vobis omnino maiora paraveram, quae necdum ad Romanam civitatem tracta sunt, quia expectavi, ut veniente Alexandrina navi trahi debuissent, et in loco quo incisa fuerant remanserunt.

Omnipotens Deus vitam vestram ad aedificationem sanctae Ecclesiae per tempora longa custodiat vobisque aspiret, ut pro me enixius oretis, ut quem propria peccata deprimunt, vestrae apud omnipotentem Dominum preces levent.

21. De lignis v. P. II, not. 27, p. 260.

## XCIV.

*Gregorius I papa Quiricum episcopum et ceteros in Hiberia episcopos catholicos, quo modo Nestoriani ad Ecclesiam revertentes in catholicorum numerum recipientur, docet. Eorum ad se litteras a legatis in urbe Hierosolymitana amissas esse nuntiat.*

601, iun.? iul.?

Ed. H: lib. XI, ep. 52 (II, p. 324). Ed. M: lib. XI, ep. 67. Jaffe. Reg. 1844 (1417).

GREGORIUS QUIRICO EPISCOPO  
ET CETERIS IN HIBERIA CATHOLICA ECCLESIA EPISCOPIS

- 10 Quia caritati nil longe est, quos dividunt loca iungat epistola. Lator itaque praesentium ad beati Petri apostolorum principis ecclesiam veniens fraternitatis vestrae se asseruit ad nos epistolam accepisse easque in Hierosolymorum urbe cum rebus quoque aliis perdidisse. In quibus, 15 sicut ipse ait, studiis inquire, sacerdotes ac plebes quae Nestorianae hereseos errore confusae sunt, cum ad matrem electorum omnium catholicam Ecclesiam revertuntur, utrum baptizari debeant, an certe solius verae fidei confessione eiusdem matris Ecclesiae visceribus adiungi.
- 20 Et quidem ab antiqua patrum institutione didicimus, ut, quilibet apud heresim in Trinitatis nomine baptizantur, cum

9. De Hiberia v. P. II, not. 1,  
p. 238.

16. *Nestoriani a Nestorio Germanicia oppidulo Syriae oriundo, qui prius in Laura S. Euprepii prope Antiochiam monachus et Theodori Mopsuesteni discipulus, ad patriarchatum Constantinopolitanum elatus est an. 427. Hic Verbi Divini unionem hypostaticam negavit ac subinde Deum vere natum, crucifixum ac mortuum esse. Docuit insuper, B. Mariam Virgi-*

nem non esse Matrem Dei sed dumtaxat Matrem Christi, duosque in Christo distinxit Filios quorum unus esset Filius Dei ab aeterno genitus et consubstantialis aeterno Patri, alter vero Filius ex Maria natus, qui tantum gratia et adoptione Filius Dei esset. Eius haeresis damnata est in Conc. Rom. an. 430 et Ephes. oecum. 431.

20. Ecclesiae Romana atque Aegyptina diversa usae sunt disciplina in receptione haereticorum.

ad sanctam Ecclesiam redeunt, aut unctione chrismatis aut impositione manus aut sola professione fidei ad sinum matris Ecclesiae revocentur. Unde Arrianos per impositionem manus occidens, per unctionem vero sancti chrismatis ad ingressum Ecclesiae catholicae oriens reformat. Monophisitas vero et alios ex sola vera confessione recipit, quia sanctum baptismum, quod sunt apud hereticos consecuti, tunc in eis vires emundationis accipit cum vel illi per impositionem manus Spiritum sanctum acceperint vel isti per professionem verae fidei sanctae et universalis Ecclesiae visceribus fuerint uniti. Hi vero heretici qui in Trinitatis nomine minime baptizantur, sicut sunt Bonosiaci et Catafrigae, quia et illi Christum dominum non credunt et isti sanctum Spiritum perverso sensu esse quendam pravum hominem Montanum credunt, quorum similes multi sunt alii, cum ad sanctam Ecclesiam veniunt, baptizantur, quia baptismum non

ac eccl. Africana, Syriaca atque Asiae-Min. Illae enim ut validum aquae baptismum habebant, dummodo formulae necessariae adhibitae fuissent: istae autem ut invalidum baptismum haereticorum quoquo modo collatum, retinebant. Cfr. TERT. *De Bapt.* 15 et Querela de rebaptizandis inter Stephanum papam et S. Cyprianum. In nostra Gregorius Romanum morem confirmat. Cfr. DUCHESNE, *Origines*, p. 338.

6. *Monophysitae* ab Eutychete cuiusdam monasterii Constantino-politani archimandrita qui in oppugnanda Nestoriana haeresi nimio aestu abreptus, in oppositam haeresim impegit, et divinam humanamque naturam in Christo post incarnationem promiscue confun-

dens, unicam in Christo admisit naturam nempe divinam, a qua aiebat absorptum fuisse quidquid in Christo apparebat humanum. Eius haeresis damnata est in Conc. Chalc. (451).

12. *Bonosiaci* a Bonoso Sardicensi episcopo qui duos in Christo filios admittebat, alterum aeternum et alterum temporalem. Eius errores damnati sunt in Conc. Capuano (321) cuius *Acta* non extant et a Syricio papa in ep. *ad Anysium*. Cfr. AMBR. ep. IX, 190; SOZOM. *H. E. V.* 15.

*Catafrigae* ita a Montano appellati ex vico Phrygiae quodam orto, qui sibi eximum Spiritus sancti donum, immo personam ipsam arrogabat, atque finem mundi proximam praedicabat.

fuit, quod in errore positi in sanctae Trinitatis nomine minime percepérunt.

Nec potest hoc ipsum baptismum dici iteratum, quod, sicut dictum est, in Trinitatis nomine non erat datum. Nestoriani vero quia in sanctae Trinitatis nomine baptizantur, sed eos iudaicae perfidiae similes incarnatione unigeniti suae heresos error obscurat, ad sanctam Ecclesiam catholicam venientes de verae fidei firmitate et confessione docendi sunt, ut unum eundemque Dei et hominis filium Deum dominum Iesum Christum credant, ipsum existentem in divinitate ante saecula et ipsum factum hominem in fine saeculorum, quia « verbum caro factum est et habitavit in « nobis ». Verbum vero carnem dicimus factum non immutando quod erat, sed suscipiendo quod non erat. Incarnationis enim suae misterio unigenitus patris nostra auxit, sua non minuit. Una itaque persona est verbum et caro, sicut ipse ait: « Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, filius hominis ». Qui filius Dei in caelo, erat filius hominis qui loquebatur in terra. Hinc Iohannes ait: « Scimus, quia filius Dei venit et dedit nobis sensum ». Qui nobis quem sensum dederit, illico subiungit: « Ut cognoscamus verum Deum ». Quem hoc loco verum Deum insinuat, nisi patrem omnipotentem? Sed quid etiam de omnipotente filio sentiat, adiungat: « Et simus in vero filio « eius Iesu Christo ». Ecce ait verum Deum patrem, verum filium eius Iesum Christum. Quem verum filium quid esse sentiat, apertius ostendat: « Hic verus Deus et vita aeterna ». Si igitur iuxta errorem Nestorii alias verbum atque alias esset homo Jesus Christus, qui verus est homo, utique verus Deus non esset et vita aeterna. Sed unigenitus filius verbum ante saecula factus est homo. Hic est

13. IOHANN. I, 14.

18. IOHANN. III, 13.

20. I IOHANN. V, 20.

ergo verus Deus et vita aeterna. Certe cum hunc sancta virgo conceptura esset et loquentem ad se angelum audiret, ait: « Ecce ancilla Domini, fiat sicut dicis ». Quae cum eum concepisset et ad Elisabeth cognatam suam pergeret, ab eadem Elisabeth protinus audivit: « Unde ego digna, ut « mater domini mei veniat ad me? » Ecce eadem virgo et ancilla Domini dicitur et mater. Ancilla enim Domini, quia verbum ante saecula unigenitus aequalis patri, mater vero, quia in eius visceribus ex sancto Spiritu qua eius carne factus est homo. Nec alterius ancilla, alterius mater quia, dum unigenitus Dei existens ante saecula ex eius utero natus est homo, investigabili miraculo facta est et ancilla hominis et mater verbi per carnem. Non autem prius in utero virginis caro concepta est et postmodum divinitas venit in carne, sed mox verbum venit in utero, mox verbum servata propriae virtute naturae factum est caro. Et perfectus homo, id est in veritate carnis et animae rationalis, natus est per uterum virginis filius Dei. Unde et unctus p<sup>r</sup>a*e* particibus dicitur, sicut Psalmista ait: « Unxit te Deus Deus tuus « oleo laetitiae p<sup>r</sup>a*e* consortibus tuis ». Unctus quippe est oleo, dono videlicet Spiritus sancti. Sed p<sup>r</sup>a*e* consortibus unctus est, quia omnes nos prius peccatores homines existimus et postmodum per unctionem sancti Spiritus sanctificamur. Ipse autem qui existens Deus ante saecula per sanctum Spiritum in utero virginis homo conceptus est in fine saeculorum ibi ab eodem Spiritu unctus est, ubi conceptus. Nec ante conceptus est et postmodum unctus est, sed hoc ipsum de Spiritu sancto ex carne virginis concipi a sancto Spiritu ungueri fuit. Hanc igitur veritatem nativitatis eius, quicumque a perverso errore Nestorii revertuntur, coram sancta fraternitatis vestrae congregazione fateantur eundem

3. Luc. I, 38.

6. Luc. I, 43.

20. *Psal. XLIV*, 8.

Nestorium cum omnibus suis sequacibus ac reliquas heres-  
ses anathematizantes. Venerandas quoque synodos quas  
universalis Ecclesia recipit se recipere et venerari promit-  
tant, et absque ulla dubitatione sanctitas eos vestra servatis  
eis propriis ordinibus in suo coetu recipiat, ut, dum et per  
sollicitudinem occulta mentis eorum discutitis atque eos per  
veram scientiam recta, quae tenere debeant, docetis et per  
mansuetudinem nullam eis contrarietatem vel difficultatem  
de propriis suis ordinibus facitis, eos ab antiqui hostis ore  
rapiatis et tanto vobis apud omnipotentem Deum aeternae  
gloriae crescat retributio quanto multos colligitis, qui vo-  
biscum in Domino sine fine glorientur. Sancta itaque Tri-  
nitas orantes pro nobis sua vos protectione custodiat vobis-  
que in amore suo dona adhuc multipliciora concedat.

15 Data die x kalendarum Iuliarum inductione III.

---



---

# INDEX

---

## I.

### RERUM ET VERBORUM NOTABILIU

Abramius (Alexandrinus) 263<sup>1</sup>.  
Acephali 239<sup>17</sup>.  
actionarius 52<sup>3</sup>, 57<sup>27</sup>.  
Adelphius 248<sup>1</sup>.  
Adriaticum (mare) 23<sup>23</sup>.  
Adulovaldus 230<sup>10</sup>, 231<sup>6</sup>.  
Agilulfus 177<sup>29</sup>, 222<sup>4</sup>, 227<sup>8</sup>.  
Agnae S. (oratorium) 67<sup>11</sup>.  
Agnellus (epus Fundensis) 165<sup>21</sup>.  
Agnoitae 30<sup>21</sup>, 263<sup>3</sup>, 265<sup>2</sup>.  
Ago 33<sup>8</sup>.  
Alexander (dominus) 9<sup>7</sup>.  
Alexander (vir magnificus) 57<sup>13</sup>.  
Alexandria 16<sup>19</sup>.  
Alexandrina (ecclesia) 16<sup>15</sup>, 173<sup>5</sup>.  
*Alleluia* 202<sup>23</sup>, 203<sup>3</sup>.  
amula 58<sup>4</sup>.  
Anastasius (epus Antiochenus) 9<sup>16</sup>,  
12<sup>13</sup>, 25<sup>14</sup>, 78<sup>3</sup>.  
Anastasius (religiosus) 67<sup>10</sup>.  
Anatolius (apocrisiarius) 30<sup>18</sup>,  
262<sup>21</sup>, 266<sup>1</sup>.  
Andreas (epus Nicopolitanus)  
106<sup>23</sup>.  
Andreas (vir nobilis) 20<sup>20</sup>.  
Andreae et Thomae Ss. (mona-  
sterium) 99<sup>7</sup>.  
Angli (pueri) 68<sup>13</sup> – decem millia  
baptizantur 174<sup>7</sup> – Angl. gens  
170<sup>20</sup>, 173<sup>21</sup>, 184<sup>18</sup>.

Anthemius (subdiaconus) 94<sup>27</sup>,  
96<sup>12</sup>.  
Antichristus 122<sup>24</sup>, 210<sup>1</sup>.  
Antoninus (defensor) 47<sup>16</sup>, 55<sup>3</sup>,  
58<sup>2</sup>, 63<sup>22</sup>, 65<sup>5</sup>.  
Aquitanica (pallia) 261<sup>4</sup>.  
Archidiaconus cum mulieribus non  
cohabitet 112<sup>16</sup>.  
Aregis (dux) 217<sup>13</sup>.  
Aregius (epus Vapicensis) 147<sup>13</sup>.  
Ariulfus (dux) 215<sup>15</sup>, 216<sup>16</sup>, 217<sup>13</sup>,  
218<sup>6</sup>, 219<sup>25</sup>.  
Arius 90<sup>25</sup>, 242<sup>8</sup> – eius haeresis  
178<sup>24</sup>.  
Augustinus 36<sup>3</sup>, 168<sup>14</sup>, 169<sup>10</sup>,  
170<sup>25</sup>.  
Autharit 24<sup>24</sup>, 216<sup>2</sup>.  
  
Bacauda (epus Formiensis) 4<sup>9</sup>,  
165<sup>22</sup>.  
Bacauda (monacus) 46<sup>6</sup>.  
Balbinus (epus Rosellanus) 75<sup>6</sup>.  
Basilus (S.) 174<sup>16</sup>.  
Baptisma cum mersione trina 192<sup>17</sup>  
– unica 192<sup>24</sup> – Trinitatis no-  
mine datum 267<sup>21</sup> – ab haere-  
ticis non datum 268<sup>12</sup>.  
Benedictio – S. Petri 24<sup>15</sup>, 183<sup>9</sup>,  
261<sup>3</sup> – S. Marci 18<sup>1</sup>, 284, 261<sup>3</sup>,  
269<sup>20</sup>.

- Benenatus (notarius) 63<sup>7</sup>.  
 Bonifatius (defensor) 12<sup>12</sup>, 98<sup>23</sup>.  
 birrus 176<sup>21</sup>.  
 Bonosiaci (haeretici) 268<sup>12</sup>.  
 brandeum 199<sup>22</sup>.  
 Brunichilda 148<sup>6</sup>, 170<sup>14</sup>.  
 burdatio 51<sup>25</sup>, 54<sup>5</sup>.  
 buxis 199<sup>22</sup>.
- Callinicus (exarcha) 160<sup>15</sup>.  
 Campana (domina) 58<sup>7</sup>.  
 Campania (provincia) 58<sup>13</sup>.  
 Campanianus (magister militum)  
     54<sup>18</sup>.  
 Candidus 35<sup>11</sup>, 68<sup>8</sup>, 168<sup>22</sup>, 171<sup>16</sup>.  
 Canusina (ecclesia) 55<sup>18</sup>.  
 cardinalis presbyter 75<sup>12</sup>.  
 Castorius (epus Ariminensis) 99<sup>6</sup>.  
 Castorius (notarius) 194<sup>1</sup>, 248<sup>4</sup>.  
 Castus (magister militum) 222<sup>15</sup>.  
*Catacumbas* (locus *ad*) 200<sup>27</sup>.  
 catenae S. Pauli 201<sup>23</sup>.  
 Catafrigae 268<sup>12</sup>.  
 Catenensium (civitas) 42<sup>4</sup>, 204<sup>12</sup>.  
 cellaria 53<sup>28</sup>.  
 cereus paschalidis 33<sup>19</sup>.  
 Chalcedonense (Concilium) 90<sup>28</sup>,  
     119<sup>6</sup>, 128<sup>28</sup>, 175<sup>26</sup>, 242<sup>11</sup>, 248<sup>3</sup>.  
 Childebertus 135<sup>11</sup>, 136<sup>7</sup>, 138<sup>8</sup>.  
 chrisma ad baptizandos ungendos  
     11.4<sup>4</sup>.  
 cimiliarchium 98<sup>14</sup>.  
 Cinciana (massa) 56<sup>28</sup>.  
 Citonatus (vir magnificus) 44<sup>12</sup>.  
 Classitana (civitas) 100<sup>15</sup>.  
 Claudius (abbas) 100<sup>16</sup>, 217<sup>25</sup>,  
     249<sup>14</sup>.  
 clericorum disciplina exercenda  
     112<sup>15</sup>.  
 codices Gregorii operum 157 – Ro-  
     manieriores quam Graeci 248<sup>12</sup>.  
 cognidium 261<sup>12</sup>.  
 collatum 261<sup>10</sup>.
- coloni 167<sup>14</sup>.  
 colonarium (ius) 167<sup>18</sup>.  
 Columbus (epus Numidiae) 235<sup>8</sup>,  
     243<sup>12</sup>.  
 Concilia quatuor Gregorius vene-  
     ratur 30<sup>24</sup>, 136<sup>10</sup>, 242<sup>8</sup> – simul  
     cum quinto 91<sup>2</sup>.  
 Concilia (provincialia) bis in anno  
     celebranda 110<sup>5</sup>, 136<sup>28</sup>, 146<sup>15</sup>.  
 Constantina (augusta) 121<sup>1</sup>, 198<sup>2</sup>,  
     223<sup>20</sup>.  
 Constantina (abbatissa) 71<sup>6</sup>.  
 Constantinopolitana (Ecclesia)  
     202<sup>20</sup> – eius errores 174<sup>19</sup> –  
     Sedi apostolicae subiecta 205<sup>1</sup> –  
     syn. Chalc. et Ephes. falsavit  
     248<sup>5</sup> – Constant. concilia 90<sup>26</sup>,  
     242<sup>9</sup> – urbs 29<sup>8</sup>.  
 Constantinus (princeps) 221<sup>4</sup>.  
 Constantius (epus Mediolanensis)  
     106<sup>23</sup>, 235<sup>20</sup>, 242<sup>29</sup>.  
 corpus die Dom. lavandum 211<sup>8</sup>.  
 Corsica 224<sup>10</sup>.  
 Crotona 23<sup>23</sup>.  
 Cyprianus (S.) 238<sup>10</sup>.  
 Cyriacus (epus Constantinopolita-  
     nus) 250<sup>24</sup>.  
 Cyriacus (abbas) 62<sup>15</sup>, 112<sup>9</sup>, 115<sup>5</sup>,  
     127<sup>14</sup>, 205<sup>19</sup>, 206<sup>29</sup>.  
 Cyrillus (S.) 91<sup>6</sup>.
- Dalmatiae (epi) 149<sup>17</sup>.  
 Damasus (papa) 203<sup>5</sup>.  
 descensus ad inferos 257<sup>25</sup>.  
 Desiderius (epus Galliae) 34<sup>9</sup>,  
     141<sup>1</sup>.  
 Dioscorus 90<sup>29</sup>, 242<sup>10</sup>.  
 Dominica (domina) 99.  
 dominica die ab opere abstinen-  
     dum 211<sup>16</sup>.  
 Dominicus (epus Carthaginiensis)  
     245<sup>9</sup>.  
 Dominicus (secretarius) 54<sup>26</sup>.

Domitianus (epus metrop. Melitensis) 137.

Donatistae 235<sup>3</sup>, 236<sup>22</sup>, 240<sup>27</sup>, 243<sup>26</sup>.

Ecclesia catholica 230<sup>29</sup>, 258<sup>23</sup>, 267<sup>17</sup> – universalis 271<sup>3</sup> – sancta 27<sup>28</sup>, 208<sup>23</sup>, 241<sup>29</sup>, 266<sup>29</sup>.

Ecclesiae generalis consuetudo 194<sup>5</sup>, 195<sup>4</sup>.

Ecclesius (epus Clusinus) 37<sup>13</sup>.

Ephesinum (Concilium I) 90<sup>27</sup>, 242<sup>10</sup>.

Epiphanii (S.) testimonium 174<sup>16</sup> – libri 256<sup>12</sup>.

Eptatici (codex) 67<sup>19</sup>.

Esycia (domina) 9<sup>8</sup>.

Etherius (epus Lugdunensis) 141<sup>1</sup>.

Eudoxius 174<sup>13</sup>, 256<sup>9</sup>.

Eulogius (epus Alexandrinus) 16<sup>6</sup>, 28<sup>23</sup>, 29<sup>28</sup>, 78<sup>1</sup>, 259<sup>12</sup>, 262<sup>9</sup>.

Eumorphiana (insula) 96<sup>16</sup>.

Eunomius 90<sup>26</sup>.

Eupaterius (magister milit.) 176<sup>23</sup>.

Eudochia (domina) 9<sup>8</sup>.

Euplus (conductor) 54<sup>21</sup>.

Eusebius (epus Thessalonicensis) 106<sup>22</sup>.

Eusebius (abbas) 67<sup>5</sup>.

Eusebius (dominus) 64<sup>13</sup>.

Eutychetes 90<sup>28</sup>, 242<sup>11</sup>.

Evangelii quatuor libri 90<sup>23</sup>.

Extranea (ancilla Dei) 57<sup>30</sup>.

Fantinus (defensor) 54<sup>2</sup>, 57<sup>1</sup>.

Fanum (civitas) 217<sup>22</sup>.

Felix (epus Sipontinus) 697, 1129.

Felix (abbas) 97<sup>5</sup>.

Felix (conductor) 58<sup>7</sup>.

filacta 231<sup>6</sup>.

Francia 222<sup>6</sup>.

frumentum 50<sup>2</sup>, 60<sup>7</sup>.

Fulloniacus (fundus) 45<sup>11</sup>.

Galli (episcopi) 35<sup>10</sup>.

Galliarum solidi 68<sup>15</sup>.

Gaudiosus (presbyter) 71<sup>3</sup>.

Gaudiosus (primicerius) 196<sup>7</sup>.

Gelasius (subdiaconus) 66<sup>23</sup>.

Genuenses partes 229<sup>29</sup>.

Georgius (presbyter) 250<sup>26</sup>.

Gerdinnae (fundus) 45<sup>12</sup>.

Germaniae (episcopi) 173<sup>26</sup>.

Gothorum gens 178<sup>24</sup>.

Graecia 200<sup>19</sup>.

Graeci quidam 200<sup>5</sup> – monachi 200<sup>14</sup>.

Grammaticae expositio 35<sup>4</sup>.

Gregoria (cubicularia) 18<sup>14</sup>.

Gregorii (S.) testimonium 174<sup>6</sup>.

Gregorius (epus Antiochenus) 78<sup>2</sup>.

Gregorius (epus Agrigentinus) 59<sup>17</sup>.

Gregorius (abbas) 45<sup>8</sup>.

Gregorius (praefectus praetorio) 222<sup>14</sup>.

Hebreai ne graventur 166<sup>14</sup> – Panormi degentes 172<sup>2</sup> – Romae degentes 172<sup>1</sup>. – *Vide*: Iudei.

Hiberia (provincia) 238<sup>1</sup>, 267<sup>9</sup>.

Hieronymus (S.) 203<sup>4</sup>.

Hierosolymorum partes 30<sup>20</sup>, 203<sup>3</sup>.

Hilarus (chartularius) 235<sup>4</sup>.

Histriae episcoporum causa 216<sup>14</sup>.

Honorata (ancilla Dei) 67<sup>14</sup>.

Honoratus (diaconus) 9<sup>4</sup>, 150<sup>19</sup>, 155<sup>8</sup>, 156<sup>31</sup>.

Iadera populus 157<sup>20</sup>.

Ianuarius (epus Caralitanus) 107<sup>4</sup>,

108<sup>17</sup>, 112<sup>8</sup>, 114<sup>14</sup>.

Iba 91<sup>3</sup>.

imaginum adoratores 205<sup>25</sup>, 207<sup>7</sup>.

infantes baptizandi 110<sup>19</sup>.

inferos (descensus ad) 257<sup>25</sup>.

Iob (expositio in) 193<sup>7</sup>.

- Iohannis Bapt. capilli 183<sup>44</sup>.  
 Iohannes (papa III) 192<sup>25</sup>.  
 Iohannes (epus Constantinopolitanus) 3<sup>9</sup>, 118<sup>8</sup>, 121<sup>29</sup>, 125<sup>22</sup>, 133<sup>25</sup>, 247<sup>20</sup>, 248<sup>11</sup>, 249<sup>23</sup>.  
 Iohannes (epus Hierosolimitanus) 78<sup>3</sup>.  
 Iohannes (epus Ravennates) 193<sup>26</sup>, 215<sup>12</sup>.  
 Iohannes (epus Corinthensis) 107<sup>1</sup>.  
 Iohannes (epus Cretensis) 107<sup>2</sup>.  
 Iohannes (epus Larissaeus) 107<sup>3</sup>.  
 Iohannes (epus Laurinensis) 67<sup>6</sup>.  
 Iohannes (epus Primae Iustinianae) 107<sup>1</sup>.  
 Iohannes (epus Scodritanus) 107<sup>2</sup>.  
 Iohannes (epus Surrentinus) 94<sup>28</sup>.  
 Iohannes (epus Syracusanus) 202<sup>6</sup>.  
 Iohannes (notarius) 54<sup>19</sup>.  
 Iohannis et Athanasii causa 133<sup>10</sup>, 246<sup>47</sup>, 248<sup>14</sup>, 249<sup>22</sup>.  
 Iohannis et Stephani Ss. monasterium 100<sup>14</sup>.  
 Ioseph iudeus 169<sup>8</sup>.  
 Iovis laudes 35<sup>7</sup>.  
 Isidorus (diaconus) 17<sup>29</sup>.  
 Italia 23<sup>24</sup>, 123<sup>20</sup>, 220<sup>13</sup><sup>18</sup>, 225<sup>11</sup><sup>13</sup>.  
 Italica (patricia) 91<sup>23</sup>.  
 Iudei multi in massis Ecclesiae 61<sup>9</sup> - Caralitani 176<sup>14</sup> - Lunenses 166<sup>24</sup> - Terracinenses 163<sup>9</sup> - suo loco restituuntur 113<sup>17</sup> - vi ad baptismum perducti 164<sup>17</sup> - mancipia christiana non habeant 166<sup>17</sup>, 177<sup>2</sup> - in suis praeiudicium non habeant 171<sup>27</sup>, 177<sup>13</sup> - in Iudeos constitutio 180<sup>18</sup>. - *Vide*: Hebraei. iudicum perversitas 27<sup>9</sup>.  
 Iustinianus (imperator) 230<sup>26</sup>.  
 Iustinus (praetor) 43<sup>11</sup> - expre-  
 tor 59<sup>14</sup>.  
 Iustus (clericus) 95<sup>28</sup>.  
*Kyrie eleison* apud Graecos 202<sup>24</sup> - apud Latinos 203<sup>15</sup>.  
 Laici ne episcopi fiant 139<sup>2</sup>, 144<sup>15</sup>.  
 Langobardi 12<sup>2</sup>, 17<sup>10</sup>, 23<sup>24</sup>, 24<sup>14</sup>, 123<sup>16</sup><sup>24</sup>, 219<sup>29</sup>, 220<sup>14</sup>, 224<sup>14</sup>, 230<sup>7</sup> - Langobardus 24<sup>18</sup><sup>29</sup>.  
 lapsi ad ordines non accedant 113<sup>15</sup>.  
 Laurentii (S.) corpus 199<sup>10</sup> - mo-  
 nasterium 71<sup>6</sup>.  
 Laurentius (presbyter) 36<sup>2</sup>.  
 Leander (epus Hispalensis) 14<sup>20</sup>, 191<sup>8</sup>.  
 Leo (papa I) 200<sup>4</sup> - eius tomus 231<sup>2</sup>.  
 Leo (epus Catinensis) 59<sup>17</sup>.  
 Leo (exconsul) 60<sup>10</sup>, 220<sup>7</sup>.  
 Liberatus (negotiator) 56<sup>27</sup>.  
 libra 50<sup>24</sup> - auri 59<sup>20</sup> - maior  
 51<sup>5</sup>.  
 lignum dominicae crucis 183<sup>13</sup> - lignorum cultus 173<sup>22</sup>, 221<sup>14</sup>.  
 Longinus (strator) 103<sup>17</sup>.  
 Luminosus (abbas) 99<sup>7</sup>.  
 Macedonius 90<sup>26</sup>, 118<sup>28</sup>, 242<sup>9</sup>.  
 Malchus (episcopus) 218<sup>12</sup>.  
 Mancipia christiana Iudei non  
 habeant 48<sup>3</sup>.  
 Manichei (dogma) 247<sup>1</sup>.  
 mappula 197<sup>21</sup>.  
 Marinianus (epus Ravennates) 329,  
 100<sup>10</sup>, 107<sup>3</sup>, 249<sup>10</sup>, 267<sup>13</sup>.  
 Marinus (dominus) 9<sup>8</sup>.  
 Martinianus (abbas) 65<sup>4</sup>.  
 massa (Ecclesiae) 58<sup>18</sup>, 61<sup>9</sup>.  
 Mauricius (Augustus) 103<sup>9</sup>, 115<sup>28</sup>,  
 219<sup>7</sup>.

Maximianus (epus Syracusanus) 98<sup>6</sup>.  
 Maximianus (epus Numidiae) 235<sup>21</sup>.  
 Maximus (Salonitanus) 124<sup>15</sup>, 151<sup>8</sup>, 152<sup>26</sup>, 155<sup>28</sup>, 156<sup>5</sup>, 158<sup>10</sup>, 159<sup>19</sup>.  
 Maximus (subdiaconus) 58<sup>17</sup>.  
 Mellitus (abbas) 36<sup>2</sup>.  
 metropolita 194<sup>21</sup>, 195<sup>7</sup><sup>25</sup>.  
 Michaelius (defensor) 196<sup>8</sup>.  
 milites ad ordines non recipiantur 107<sup>6</sup>.  
 Mimiulf 24<sup>30</sup>.  
 Missa in monasteriis ab episcopis non fiat 99<sup>16</sup>.  
 monachorum disciplina 95<sup>7</sup>.  
 monastria 24<sup>4</sup>.  
 Monophisitae 268<sup>5</sup>.  
 Monosteum (monasterium) 57<sup>21</sup>, 61<sup>9</sup>.  
 Montana 70<sup>19</sup>.  
 Montanus 268<sup>14</sup>.  
 mulieres sacerdotibus non cohabitent 147<sup>10</sup>.  
 Mustelus 235<sup>20</sup>.

Narnia 222<sup>3</sup>.  
 Narses (comes) 7<sup>19</sup>, 246<sup>25</sup>.  
 Natalis (epus Salonitanus) 217<sup>8</sup>.  
 Neapolitana (urbs) 217<sup>2</sup>, 265<sup>5</sup>.  
 Nestorius 90<sup>27</sup>, 118<sup>25</sup>, 242<sup>10</sup>, 269<sup>28</sup>, 270<sup>30</sup> - eius haeresis 267<sup>16</sup> - eius asseclae in Trinitatis nomine non baptizantur 269<sup>8</sup>.  
 Nicenum (Concilium) 90<sup>25</sup>, 242<sup>8</sup>.  
 Nordulphus 216<sup>2</sup>, 220<sup>6</sup>.

Oportunus (epus Aprutinus) 36<sup>12</sup>.  
 orarium 261<sup>4</sup>.  
*oratio Dominica* 202<sup>24</sup> - recitanda post canonem 203<sup>23</sup> - ante Panis fractionem 204<sup>4</sup>.

ordines non iterandi 217<sup>29</sup>.  
 originarii 167<sup>14</sup>.

Pallium 138<sup>19</sup>, 160<sup>10</sup> — extra missarum solemnia non utendum 194<sup>21</sup>, 195<sup>7</sup>.  
 Palmaria (insula) 97<sup>14</sup>.  
 Panormitanum (territorium) 45<sup>9</sup>, 63<sup>8</sup>, 67<sup>11</sup>.  
 Pantaleo (praefectus praetorio) 240<sup>20</sup>.  
 Paterius (notarius) 71<sup>30</sup>.  
 Patres (SS.) - Romani et Graeci 31<sup>6</sup> - eorum scripta 256<sup>17</sup>.  
 patrimoniu[m] Eccl. Romanae 168<sup>23</sup>, 171<sup>17</sup>.  
 patrimonium Galliae 68<sup>11</sup> - Dalmatinum 218<sup>15</sup> - Siciliae 44<sup>17</sup>.  
 Pauli (S) - eccl. in palatio imperatoris erigenda 198<sup>15</sup> - eius caput 198<sup>16</sup> - basilica Romana 200<sup>15</sup> - Pauli et Petri corpora 198<sup>21</sup>.  
 Paulinus (epus Tauriacensis) 155<sup>7</sup>, 156<sup>30</sup>.  
 Paulus (episcopus) 244<sup>25</sup>.  
 Paulus (quondam episcopus) 98<sup>11</sup>.  
 Pelagius (papa II) 126<sup>5</sup>, 240<sup>1</sup> - decessor meus 198<sup>25</sup>, 199<sup>9</sup>.  
 Pelagius (epus Torniacensis) 168<sup>8</sup>.  
 Pelagius (haereticus) 247<sup>22</sup> - eius haeresis 247<sup>3</sup>.  
 Persica theca 231<sup>8</sup>.  
 Perusia 222<sup>3</sup>.  
 Petrus (S.) Apostolorum princeps 16<sup>18</sup>, 119<sup>6</sup>, 121<sup>6</sup>, 123<sup>7</sup><sup>10</sup>, 134<sup>25</sup>, 140<sup>16</sup>, 152<sup>14</sup>, 153<sup>25</sup>, 180<sup>4</sup>, 230<sup>16</sup>, 242<sup>20</sup>, 259<sup>14</sup>, 267<sup>11</sup> - S. Petri clavis 24<sup>19</sup> - S. Petri corpus 60<sup>15</sup>, 183<sup>9</sup>, 198<sup>26</sup> - S. Petri limina 10<sup>24</sup>, 12<sup>24</sup>, 77<sup>2</sup> - S. Petri natalis 43<sup>6</sup>, 59<sup>12</sup> - S. Petri res 24<sup>8</sup>, - S. Petri sedes 31<sup>13</sup>, 48<sup>16</sup>, 262<sup>28</sup>.

- Petrus (epus Terraciniensis) 163<sup>7</sup>, 166<sup>4</sup>.  
 Petrus (diaconus) 196<sup>7</sup>.  
 Petrus (subdiaconus) 41<sup>14</sup>, 42<sup>10</sup>, 45<sup>7</sup>, 49<sup>22</sup>.  
 Petrus (conductor) 54<sup>1</sup>, 59<sup>10</sup>, 61<sup>6</sup>.  
 Petrus (quondam Iudaeus) 176<sup>15</sup>.  
 Philastrius 256<sup>12</sup>, 258<sup>13</sup>.  
 Phoca (imperator) 228<sup>6</sup>.  
 pictura pro lectione idiotis 207<sup>18</sup>.  
 Populoniensis Ecclesia 75<sup>7</sup>.  
 Praetoritanum (monaster.) 65<sup>22</sup>, 67<sup>20</sup>.  
 Pretiosus (servus Dei) 63<sup>28</sup>.  
 Privatus (abbas) 66<sup>4</sup>.  
 Probinus (presbyter) 15<sup>5</sup>, 180<sup>6</sup>.  
 Probus (abbas) 227<sup>11</sup>.  
 Prosper (responsalis) 245<sup>10</sup>.  
 Pudentiana Ecclesia 235<sup>20</sup>.
- Q**uiricus (epus Hiberiae) 267<sup>8</sup>.
- R**avennas civitas 33<sup>19</sup>, 196<sup>37</sup> – Ecclesia 101<sup>10</sup>, 195<sup>10</sup>.  
 Reccaredus (rex) 178<sup>20</sup>, 192<sup>6</sup>.  
 redemptio captivorum 23<sup>17</sup>, 69<sup>11</sup>, 216<sup>24</sup>.  
 Redemptus 65<sup>16</sup>.  
 Regulae Pastoralis liber 15<sup>2</sup>.  
 rescella 53<sup>28</sup>.  
 responsalis 119<sup>20</sup>, 121<sup>5</sup>, 124<sup>3</sup>, 126<sup>13</sup>, 132<sup>28</sup>.  
 Roma civitas 33<sup>2</sup>, 216<sup>18</sup>, 222<sup>1</sup>, 266<sup>25</sup> – urbs 72<sup>3</sup>, 216<sup>16</sup>.  
 Romana Ecclesia 45<sup>11</sup><sup>20</sup>, 56<sup>10</sup>, 202<sup>19</sup> – Romanae leges 166<sup>15</sup> – partes 200<sup>7</sup> – Romanus pontifex 102<sup>17</sup>, 195<sup>9</sup>, 197<sup>28</sup> – Romani cives 70<sup>29</sup>, 199<sup>19</sup>, 201<sup>5</sup>, 209<sup>26</sup>, 222<sup>5</sup>.  
 Romanus (exarcha) 11<sup>24</sup>, 216<sup>13</sup>, 217<sup>5</sup>.  
 Romanus (defensor) 61<sup>8</sup>.
- rustici – gravati 50<sup>1</sup>, 52<sup>1</sup> – eorum nuptiae 52<sup>13</sup> – infideles 112<sup>21</sup>, 113<sup>9</sup>.  
 Rusticianus 57<sup>12</sup>.
- Sabbatum non observandum 210<sup>24</sup>.  
 Sabinianus (diaconus) 14<sup>4</sup>, 17<sup>15</sup>, 23<sup>16</sup>, 119<sup>28</sup>, 121<sup>5</sup>, 126<sup>14</sup>, 133<sup>24</sup>.  
 Salpingus Iudaeus 55<sup>5</sup>.  
 Samnium 67<sup>8</sup>.  
 Sardinia (insula) 112<sup>10</sup>, 223<sup>25</sup>.  
 Saturninus 58<sup>6</sup>.  
 Sava 248<sup>1</sup>.  
 scolasticus 58<sup>11</sup>, 204<sup>2</sup>.  
 scribo 64<sup>20</sup>.  
 Sebastianus (epus Resiniensis) 119.  
 Secundus (abbas) 230<sup>15</sup>.  
 Secundus (servus Dei) 250<sup>14</sup>.  
 Sedes apostolica 128<sup>28</sup>, 205<sup>2</sup>, 230<sup>28</sup>, 235<sup>16</sup>.  
 Serenus (epus Massiliensis) 168<sup>8</sup>, 205<sup>16</sup>, 206<sup>19</sup>.  
 Servus Dei (diaconus) 51<sup>21</sup>, 54<sup>9</sup>, 56<sup>32</sup>.  
 Severianus (epus Gabalorum) 265<sup>23</sup>.  
 Severus (epus Aquileiensis) 76<sup>7</sup> – schismaticus 217<sup>17</sup>.  
 Sicilia 12<sup>22</sup>, 41<sup>11</sup>, 45<sup>9</sup>, 46<sup>15</sup>, 47<sup>8</sup>, 56<sup>9</sup>, 58<sup>11</sup>, 59<sup>11</sup>, 67<sup>7</sup>, 202<sup>17</sup>, 204<sup>17</sup> – Siciliae praetor 43<sup>12</sup>.  
 simoniaca haeresis 137<sup>26</sup>, 139<sup>24</sup>, 141<sup>24</sup>.  
 Sisinnius (iudex) 67<sup>8</sup>.  
 Spania 180<sup>5</sup>, 191<sup>8</sup>.  
 Spesindeo (praeses) 176<sup>24</sup>.  
 Stephanus (chartularias) 224<sup>17</sup>.  
 subdiaconi – uxoribus non misceantur 56<sup>11</sup> – spoliati [in missis] incendant 202<sup>24</sup>, 203<sup>8</sup>.

Subpatriana 54<sup>2</sup>.  
 suppostorium 54<sup>24</sup>.  
 sudarium (s. Pauli) 201<sup>20</sup>.  
**Syagrius** (epus Augustodunensis)  
 141<sup>1</sup>, 147<sup>23</sup>, 205<sup>22</sup>.  
 synagoga 177<sup>13</sup>.  
 Synodica epistola 4<sup>8</sup>.

**Theoctista** 4<sup>18</sup>, 20<sup>28</sup>.  
**Theodolinda** (regina) 227<sup>8</sup>, 227<sup>28</sup>,  
 241<sup>26</sup>.  
**Theodora** (augusta) 239<sup>16</sup>.  
**Theodoreetus** 91<sup>6</sup>.  
**Theodori** (S.) Monasterium 45<sup>9</sup>.  
**Theodus** (epus Massiliensis)  
 164<sup>6</sup>.  
**Theodorus** (epus Mopsuestenus)  
 91<sup>4</sup>.  
**Theodorus** (diaconus) 250<sup>27</sup>.  
**Theodus** (dominus) 97.  
**Theodosiaci** (milites) 216<sup>19</sup>.  
**Theodosius** 54<sup>6</sup>, 57<sup>30</sup>.  
 titulus [possessionis tabella] 224<sup>20</sup>.  
 Transpadaneae partes 24<sup>18</sup>.

*Tres capituli* 238<sup>2</sup>, 239<sup>1</sup>, 240<sup>10</sup>.  
**Tribunus** (c'ericus) 69<sup>11</sup>.

**Universalis** episcopi appellatio  
 118<sup>9</sup>, 122<sup>3</sup>, 134<sup>8</sup>, 175<sup>4</sup> – Ro-  
 mano pontifici donata 119<sup>6</sup>,  
 128<sup>25</sup>, 175<sup>27</sup>.  
**Urbicius** (epus Dyrracitanus)  
 106<sup>22</sup>.  
**Urbicius** (praepositus) 67<sup>13</sup>.

**Varoniana** (massa) 54<sup>19</sup>.  
**Venantius** (epus Perusinus) 37<sup>13</sup>.  
**Venantius** (epus Lunensis) 166<sup>23</sup>.  
**Venantius** (exmonachus) 91<sup>23</sup>.  
**Vergilius** (epus Arelatensis) 136<sup>8</sup>,  
 137<sup>13</sup>, 141<sup>1</sup>, 164<sup>6</sup>.  
**Victor** (epus Panormitanus) 59<sup>8</sup>,  
 171<sup>26</sup>.  
**Victor** (epus Africae) 243<sup>12</sup>.  
**Vigilius** (papa) 239<sup>15</sup>.  
**Vigilius** (diaconus) 249<sup>11</sup>.  
**Viritheum** 261<sup>11</sup>.

## II.

## EPISTOLARUM NUMERICUS.

I, 1 . . . . .	Pag.	41	IV, 35 . . . . .	243
I, 2 . . . . .		43	IV, 57 . . . . .	170
I, 4 . . . . .		3	V, 3 . . . . .	245
I, 5 . . . . .		4	V, 36 . . . . .	218
I, 6 . . . . .		7	V, 37 . . . . .	115
I, 7 . . . . .		9	V, 38 . . . . .	223
I, 9 . . . . .		45	V, 39 . . . . .	120
I, 15 . . . . .		75	V, 40 . . . . .	11
I, 16 . . . . .		76	V, 43 . . . . .	13
I, 24 . . . . .		77	V, 44 . . . . .	125
I, 33 . . . . .		91	V, 45 . . . . .	133
I, 34 . . . . .		163	V, 49 . . . . .	99
I, 39 <sup>a</sup> . . . . .		46	V, 53 . . . . .	14
I, 40 . . . . .		94	V, 59 . . . . .	135
I, 41 . . . . .		191	V, 60 . . . . .	138
I, 42 . . . . .		49	VI, 10 . . . . .	68
I, 45 . . . . .		164	VI, 12 . . . . .	70
I, 48 . . . . .		96	VI, 14 . . . . .	246
I, 70 . . . . .		59	VI, 24 . . . . .	249
II, 6 . . . . .		165	VI, 25 . . . . .	152
II, 38 . . . . .		61	VI, 26 . . . . .	155
II, 45 . . . . .		215	VI, 46 . . . . .	157
II, 46 . . . . .		235	VI, 50 . . . . .	168
II, 49 . . . . .		237	VI, 50 <sup>a</sup> . . . . .	169
III, 49 . . . . .		97	VI, 58 . . . . .	15
III, 54 . . . . .		193	VII, 5 . . . . .	250
III, 61 . . . . .		103	VII, 15 . . . . .	257
IV, 9 . . . . .		108	VII, 22 . . . . .	18
IV, 16 . . . . .		149	VII, 23 . . . . .	23
IV, 17 . . . . .		69	VII, 37 . . . . .	259
IV, 20 . . . . .		151	VIII, 2 . . . . .	25
IV, 21 . . . . .		166	VIII, 10 . . . . .	106
IV, 26 . . . . .		112	VIII, 17 . . . . .	100
IV, 30 . . . . .		198	VIII, 25 . . . . .	171
IV, 32 . . . . .		240	VIII, 29 . . . . .	172
IV, 33 . . . . .		241	IX, 1 . . . . .	114

---

IX, 26 . . . . .	Pag.	202	X, 21 . . . . .	Pag.	262
IX, 46 . . . . .		148	XI, 10 . . . . .		206
IX, 66 . . . . .		226	XI, 21 . . . . .		32
IX, 67 . . . . .		227	XI, 34 . . . . .		34
IX, 175 . . . . .		28	XI, 36 . . . . .		183
IX, 176 . . . . .		159	XI, 52 . . . . .		267
IX, 195 . . . . .		176	XII, 3 . . . . .		36
IX, 208 . . . . .		205	XIII, 3 . . . . .		209
IX, 218 . . . . .		140	XIII, 34 . . . . .		228
IX, 228 . . . . .		178	XIV, 12 . . . . .		229
X, 14 . . . . .		29	XIV, 15 . . . . .		37

## III.

COMPARATIO NUMERORUM  
INTER EDITIONES EWALD-HARTMANNIANAM ET MAURINAM  
PRO EPISTOLIS IN NOTIS CITATIS

EWALD-HARTMANN	MAURINI	EWALD-HARTMANN	MAURINI
I, 3 . . . . .	I, 3	III, 33 . . . . .	III, 33
I, 8 . . . . .	I, 8	III, 37 . . . . .	III, 38
I, 18 . . . . .	I, 18	III, 41 . . . . .	III, 42
I, 25 . . . . .	I, 26	III, 42 . . . . .	III, 43
I, 27 . . . . .	I, 28	III, 46 . . . . .	III, 47
I, 32 . . . . .	I, 33	III, 47 . . . . .	III, 48
I, 38 . . . . .	I, 40	III, 48 . . . . .	III, 49
I, 39 . . . . .	I, 41	III, 52 . . . . .	III, 53
I, 44 . . . . .	I, 44	III, 62 . . . . .	III, 67
I, 45 . . . . .	I, 47	III, 63 . . . . .	IV, 32
I, 51 . . . . .	I, 53	III, 64 . . . . .	III, 66
I, 54 . . . . .	I, 56	IV, 1 . . . . .	IV, 1
I, 60 . . . . .	I, 62	IV, 2 . . . . .	IV, 2
I, 61 . . . . .	I, 63	IV, 3 . . . . .	IV, 3
I, 62 . . . . .	I, 64	IV, 4 . . . . .	IV, 4
, 65 . . . . .	I, 67	IV, 8 . . . . .	IV, 15
I, 67 . . . . .	I, 69	IV, 10 . . . . .	IV, 8
I, 69 . . . . .	I, 71	IV, 22 . . . . .	IV, 22
I, 70 . . . . .	I, 72	IV, 23 . . . . .	IV, 25
I, 71 . . . . .	I, 73	IV, 24 . . . . .	IV, 27
I, 81 . . . . .	I, 83	IV, 29 . . . . .	IV, 29
II, 7 . . . . .	II, 3	IV, 34 . . . . .	IV, 36
II, 15 . . . . .	II, 12	IV, 37 . . . . .	IV, 39
II, 30 . . . . .	II, 33	V, 4 . . . . .	V, 6
II, 32 . . . . .	II, 29	V, 5 . . . . .	V, 7
II, 33 . . . . .	II, 30	V, 6 . . . . .	IV, 47
II, 47 . . . . .	II, 49	V, 10 . . . . .	V, 8
III, 7 . . . . .	III, 7	V, 11 . . . . .	V, 11
III, 17 . . . . .	III, 17	V, 12 . . . . .	V, 12
III, 22 . . . . .	III, 22	V, 16 . . . . .	II, 23
III, 27 . . . . .	III, 27	V, 17 . . . . .	V, 3
III, 31 . . . . .	III, 31	V, 18 . . . . .	V, 4
III, 32 . . . . .	III, 32	V, 20 . . . . .	V, 17

EWALD-HARTMANN	MAURINI	EWALD-HARTMANN	MAURINI
V, 26 . . . . .	V, 29	VIII, 14 . . . . .	VIII, 28
V, 30 . . . . .	V, 30	VIII, 18 . . . . .	VIII, 16
V, 33 . . . . .	V, 35	VIII, 20 . . . . .	VIII, 20
V, 41 . . . . .	V, 43	VIII, 21 . . . . .	VIII, 21
V, 42 . . . . .	V, 39	VIII, 23 . . . . .	VIII, 23
V, 46 . . . . .	IV, 31	VIII, 24 . . . . .	VIII, 24
V, 47 . . . . .	II, 42	VIII, 28 . . . . .	VIII, 29
V, 54 . . . . .	V, 22	VIII, 31 . . . . .	VIII, 33
V, 56 . . . . .	V, 51	VIII, 35 . . . . .	IX, 3
V, 57 . . . . .	V, 62	IX, 2 . . . . .	IX, 2
V, 58 . . . . .	V, 63	IX, 7 . . . . .	XI, 73
VI, 3 . . . . .	VI, 3	IX, 12 . . . . .	IX, 91
VI, 7 . . . . .	V, 7	IX, 18 . . . . .	IX, 92
VI, 19 . . . . .	VI, 19	IX, 20 . . . . .	XI, 48
VI, 23 . . . . .	VI, 23	IX, 21 . . . . .	XI, 49
VI, 28 . . . . .	VI, 29	IX, 22 . . . . .	IX, 62
VI, 32 . . . . .	VI, 35	IX, 24 . . . . .	IX, 58
VI, 39 . . . . .	VI, 42	IX, 25 . . . . .	IX, 63
VI, 40 . . . . .	VI, 43	IX, 33 . . . . .	IX, 20
VI, 49 . . . . .	VI, 58	IX, 40 . . . . .	IX, 56
VI, 51 . . . . .	VI, 53	IX, 48 . . . . .	IX, 26
VI, 52 . . . . .	VI, 54	IX, 52 . . . . .	IX, 17
VI, 57 . . . . .	VI, 62	IX, 54 . . . . .	XI, 11
VI, 62 . . . . .	VI, 66	IX, 57 . . . . .	X, 57
VI, 63 . . . . .	VI, 30	IX, 63 . . . . .	XII, 16
VII, 4 . . . . .	VII, 5	IX, 70 . . . . .	XII, 18
VII, 14 . . . . .	VII, 14	IX, 73 . . . . .	XII, 14
VII, 17 . . . . .	VII, 17	IX, 77 . . . . .	X, 60
VII, 19 . . . . .	VII, 22	IX, 78 . . . . .	X, 64
VII, 21 . . . . .	VII, 24	IX, 79 . . . . .	IX, 27
VII, 24 . . . . .	VII, 27	IX, 85 . . . . .	X, 15
VII, 28 . . . . .	VII, 31	IX, 86 . . . . .	IX, 29
VII, 30 . . . . .	VII, 33	IX, 88 . . . . .	XII, 37
VII, 31 . . . . .	VII, 34	IX, 97 . . . . .	XI, 38
VII, 32 . . . . .	VII, 35	IX, 98 . . . . .	XII, 46
VII, 34 . . . . .	VII, 37	IX, 103 . . . . .	IX, 35
VII, 39 . . . . .	VII, 42	IX, 106 . . . . .	XII, 49
VII, 40 . . . . .	VII, 43	IX, 110 . . . . .	IX, 60
VII, 42 . . . . .	VI, 31	IX, 111 . . . . .	IX, 60
VIII, 4 . . . . .	IX, 11	IX, 114 . . . . .	X, 43
VIII, 5 . . . . .	VIII, 4	IX, 118 . . . . .	XI, 39
VIII, 11 . . . . .	VIII, 10	IX, 123 . . . . .	XI, 23

EWALD-HARTMANN	MAURINI	EWALD-HARTMANN	MAURINI
IX, 128 . . . . .	XII, 25	IX, 237 . . . . .	IX, 82
IX, 130 . . . . .	XII, 15	X, 1 . . . . .	X, 1
IX, 135 . . . . .	IX, 49	X, 4 . . . . .	X, 10
IX, 143 . . . . .	X, 44	X, 11 . . . . .	X, 29
IX, 145 . . . . .	XI, 41	X, 13 . . . . .	X, 34
IX, 147 . . . . .	IX, 52	X, 17 . . . . .	X, 38
IX, 149 . . . . .	IX, 67	X, 20 . . . . .	X, 63
IX, 150 . . . . .	IX, 94	XI, 3 . . . . .	X, 45
IX, 156 . . . . .	IX, 68	XI, 12 . . . . .	XI, 22
IX, 157 . . . . .	XII, 35	XI, 13 . . . . .	XI, 25
IX, 164 . . . . .	IX, 24	XI, 20 . . . . .	XI, 32
IX, 170 . . . . .	X, 13	XI, 29 . . . . .	XI, 47
IX, 177 . . . . .	IX, 79	XI, 38 . . . . .	XI, 55
IX, 179 . . . . .	VII, 45	XI, 40 . . . . .	XI, 56
IX, 186 . . . . .	IX, 53	XI, 41 . . . . .	XI, 58
IX, 187 . . . . .	IX, 54	XI, 42 . . . . .	XI, 57
IX, 188 . . . . .	XI, 6	XI, 44 . . . . .	XI, 15
IX, 189 . . . . .	X, 7	XI, 45 . . . . .	XI, 68
IX, 196 . . . . .	X, 42	XI, 47 . . . . .	XI, 59
IX, 197 . . . . .	IX, 7	XI, 50 . . . . .	XI, 60
IX, 199 . . . . .	IX, 40	XI, 55 . . . . .	XI, 74
IX, 200 . . . . .	IX, 102	XII, 1 . . . . .	XII, 1
IX, 201 . . . . .	IX, 66	XII, 4 . . . . .	XII, 12
IX, 204 . . . . .	IX, 65	XII, 6 . . . . .	XII, 24
IX, 209 . . . . .	XII, 42	XII, 8 . . . . .	XII, 28
IX, 212 . . . . .	IX, 117	XII, 9 . . . . .	XII, 29
IX, 213 . . . . .	IX, 109	XII, 16 . . . . .	XII, 50
IX, 214 . . . . .	IX, 115	XIII, 5 . . . . .	XIII, 3
IX, 216 . . . . .	IX, 111	XIII, 6 . . . . .	XIII, 4
IX, 217 . . . . .	XI, 75	XIII, 8 . . . . .	XIII, 5
IX, 220 . . . . .	IX, 112	XIII, 14 . . . . .	XIII, 15
IX, 221 . . . . .	XI, 70	XIII, 30 . . . . .	XI, 40
IX, 222 . . . . .	IX, 108	XIII, 37 . . . . .	XIII, 34
IX, 224 . . . . .	IX, 114	XIII, 43 . . . . .	XIII, 40
IX, 227 . . . . .	IX, 121	XIII, 45 . . . . .	XIII, 42
IX, 230 . . . . .	IX, 120	XIV, 6 . . . . .	XIV, 6
IX, 235 . . . . .	IX, 126		

## IV.

ELENCHUS LOCORUM CORPORIS IURIS CANONICI  
EX EPISTOLIS GREGORIANIS HAUSTORUM<sup>(1)</sup>.

Lib. I.	Ep. 18 (20) . D. 44, c. 5; C. 7, qu. 1, c. 40.
Ep. 1 . . . . D. 94, c. 1.	" 20 (22) . D. 74, c. 8; C. 7, qu. 1, c. 40.
" 9 . . . . C. 16, qu. 4, c. 2.	" 23 (V, 16) D. 63, c. 9; D. 100, c. 10.
" 11 . . . . D. 89, c. 3.	" 25 . . . . D. 61, c. 11.
" 12 . . . . C. 16, qu. 1, c. 13.	" 30 (33) . C. 23, qu. 8, c. 18.
" 19 . . . . D. 74, c. 2.	" 31 (34) . C. 23, qu. 1, c. 7.
" 25 (24) . D. 15, c. 2; C. 41, c. 6; C. 1, qu. 1, c. 93.	" 33 (30) . C. 2, qu. 5, c. 6.
" 34 (33) . D. 43, c. 4; C. 17, qu. 1, c. 3.	" 37 . . . . D. 34, c. 10; D. 98, c. 3; C. 7, qu. 1, c. 42.
" 42 (40) . C. 16, qu. 1, c. 32; C. 27, qu. 1, c. 39.	" 41 (V, 49) C. 18, qu. 2, c. 3; C. 18, qu. 2, c. 5; C. 18, qu. 2, c. 6.
" 43 (41) . D. 4, c. 80 de cons.	" 43 (42) . C. 12, qu. 1, c. 14.
" 44 (42) . D. 28, c. 1; D. 31, c. 1; C. 16, qu. 6, c. 3, 4.	" 45 (44) . C. 16, qu. 1, c. 48.
" 50 (48) . C. 20, qu. 1, c. 5.	" 46 (45) . D. 68, c. 1.
" 52 (50) . D. 81, c. 24.	" 47 (52) . C. 23, qu. 2, c. 8.
" 74 (72) . C. 23, qu. 4, c. 48.	" 49 (47) . C. 23, qu. 4, c. 27.
" 75 (73) . C. 23, qu. 4, c. 49.	" 50 (48) . C. 16, qu. 1, c. 49.
" 77 (75) . D. 11, c. 6; D. 12, c. 8.	" 52 (50) . D. 44, c. 6; C. 24, qu. 3, c. 15; C. 25, qu. 2, c. 10.
Lib. II.	Lib. III.
Ep. 3 . . . . C. 23, qu. 8, c. 17.	Ep. 7 . . . . C. 16, qu. 1, c. 52; C. 25, qu. 1, c. 13.
" 8 (11) . C. 7, qu. 1, c. 2.	
" 9 (12) . C. 11, qu. 3, c. 64.	
" 14 (17) . C. 7, qu. 1, c. 44.	

(1) Elenchum hausimus ex opere: A. FRIEDBERG. *Corpus Iuris Canonici*, Lipsiae, 1879, I, col. XXVII-XXX. Numeri extra parenthesim editioni MAURINORUM pertinent, a clar. FRIEDBERG adhibitae: numeri intra parenthesim editionis EWALD-HARTMANNIAE sunt, iis in locis in quibus ab illis editionis MAURINORUM differunt. Cir. PROLLG., p. XXX.

- Ep. 13 . . . C. 21, qu. 1, c. 5, 6.  
 " 17 . . . C. 12, qu. 2, c. 75.  
 " 18 . . . C. 12, qu. 2, c. 67.  
 " 22 . . . C. 8, qu. 2, c. 1.  
 " 26 . . . C. 34, qu. 3, c. 2.  
 " 27 . . . C. 23, qu. 4, c. 50.  
 " 29 . . . C. 8, qu. 2, c. 2.  
 " 30 . . . D. 63, c. 10.  
 " 38 (37) . D. 54, c. 13.  
 " 44 (43) . C. 12, qu. 2, c. 49.  
 " 45 (44) . D. 33, c. 7.  
 " 48 (47) . C. 1, qu. 1, c. 120.  
 " 49 (48) . C. 1, qu. 1, c. 119.  
 " 53 (52) . D. 45, c. 1.  
 " 56 (54) . D. 93, c. 22; D. 100,  
     c. 7, 8.  
 " 59 (56) . C. 18, qu. 2, c. 7.

## Lib. IV.

- Ep. 5 . . . D. 32, c. 9.  
 " 6 . . . C. 19, qu. 3, c. 8.  
 " 9 . . . D. 54, c. 16; C. 13,  
     qu. 2, c. 4; C. 16,  
     qu. 1, c. 14; C. 27,  
     qu. 1, c. 28; D. 4,  
     c. 120 de cons.  
 " 11 . . . C. 12, qu. 2, c. 29;  
     C. 12, qu. 2, c. 45;  
     C. 16, qu. 1, c. 38;  
     C. 20, qu. 1, c. 12.  
 " 13 . . . C. 7, q. 1, c. 3.  
 " 20 . . . C. 9, qu. 1, c. 1.  
 " 26 . . . D. 50, c. 9; D. 81,  
     c. 29; D. 95, c. 1;  
     C. 23, qu. 6, c. 4;  
     C. 11, qu. 1, c. 40.  
 " 27 (24) . C. 5, qu. 6, c. 4;  
     C. 27, qu. 1, c. 29.  
 " 36 (34) . D. 32, c. 2; C. 27,  
     qu. 2; c. 20.  
 " 42 (40) . C. 18, qu. 2, c. 20.  
 " 47 (V, 6) C. 23, qu. 8, c. 20.

## Lib. V.

- Ep. 1 . . . C. 16, qu. 1, c. 2;  
     C. 18, qu. 2, c. 26.  
 " 4 (V, 8) D. 50, c. 1.  
 " 7 (5) . D. 50, c. 10.  
 " 13 . . . D. 61, c. 19.  
 " 21 (39) . D. 63, c. 24; C. 21,  
     qu. 5, c. 6.  
 " 27 (23) . C. 12, qu. 15, c. 2.  
 " 38 (35) . C. 1, qu. 1, c. 122.  
 " 40 (36) . C. 11, qu. 1, c. 41.  
 " 52 (57) . C. 2, qu. 3, c. 6, 7.  
 " 53 (58) . D. 100, c. 6.  
 " 54 (59) . D. 89, c. 7.  
 " 57 (62) . D. 100, c. 3; C. 1,  
     qu. 1, c. 116.  
 " 58 (63) . C. 1, qu. 1, c. 117.

## Lib. VI.

- Ep. 1 . . . C. 2, qu. 5, c. 3.  
 " 8 (7) . D. 100, c. 11.  
 " 11 . . . D. 75, c. 5.  
 " 12 . . . C. 12, qu. 2, c. 68;  
     C. 25, qu. 1, c. 15.  
 " 25 . . . C. 2, qu. 5, c. 14.  
 " 26 . . . D. 93, c. 2; C. 1,  
     qu. 6, c. 2.  
 " 27 (46) . C. 11, qu. 3, c. 25.  
 " 29 (28) . C. 7, qu. 1, c. 20.  
 " 30 (63) . D. 86, c. 6.  
 " 32 (29) . D. 54, c. 15.  
 " 48 (47) . C. 27, qu. 2, c. 25.

## Lib. VII.

- Ep. 1 . . . C. 29, qu. 1, c. 6.  
 " 4 (5) . C. 8, qu. 1, c. 9;  
     D. 40, c. 10, 11.  
 " 14 . . . C. 11, qu. 3, c. 52.  
 " 19 (IX, 138) C. 7, qu. 1, c. 13.  
 " 23 (20) . C. 27, qu. 2, c. 28.  
 " 32 (29) . D. 40, c. 4.

- Ep. 38 (35) . C. 12, qu. 2, c. 14.  
                   C. 12, qu. 2, c. 16.  
 » 42 (39) . D. 50, c. 11.  
 » 43 (40) . C. 16, qu. 1, c. 37:  
                   C. 18, qu. 2, c. 27.

## Lib. VIII.

- Ep. 1 . . . . C. 1, qu. 1, c. 121.  
 » 5 (10) . D. 53, c. 1.  
 » 7 . . . . C. 16, qu. 1, c. 63.  
 » 8 . . . . C. 27, qu. 1, c. 18.  
 » 9 . . . . C. 27, qu. 1, c. 19.  
 » 14 (16) . C. 25, qu. 2, c. 7.  
 » 15 (17) . D. 58, c. 1; C. 18,  
                   qu. 2, c. 28.  
 » 23 . . . . D. 4, c. 98 de cons.  
 » 24 . . . . D. 50, c. 3.  
 » 27 . . . . D. 93, c. 21.  
 » 30 (29) . D. 99, c. 5.  
 » 31 (30) . C. 16, qu. 7, c. 34.  
 » 34 (32) . C. 17, qu. 4, c. 41.

## Lib. IX.

- Ep. 1 . . . . D. 86, c. 24; C. 1,  
                   qu. 7, c. 11; C. 7,  
                   c. 28.  
 » 3 (VIII, 35) C. 13, qu. 2, c. 12.  
 » 7 (197) . C. 19, qu. 3, c. 7;  
                   C. 25, qu. 2, c. 13.  
 » 8 (202) . C. 2, qu. 7, c. 45.  
 » 11 (VIII, 4) D. 100, c. 2; C. 23,  
                   qu. 4, c. 47.  
 » 12 (26) . D. 22, c. 4.  
 » 17 (52) . C. 12, qu. 2, c. 15.  
 » 27 (79) . C. 14, qu. 6, c. 3.  
 » 49 (135) . C. 1, qu. 1, c. 26.  
 » 51 (121) . C. 17, qu. 4, c. 2.  
 » 52 (147) . D. 50, c. 16; D. 50,  
                   c. 24.  
 » 55 (38) . C. 14, qn. 6, c. 2.  
 » 57 (23) . C. 25, qu. 2, c. 12;  
                   C. 35, qu. 9, c. 1.

- Ep. 59 (87) . D. 22, c. 4.  
 » 60 (110-111) D. 81, c. 25.  
 » 64 (203) . C. 18, qu. 2, c. 19.  
 » 65 (204) . D. 89, c. 5; C. 26,  
                   qu. 5, c. 10.  
 » 80 (178) . C. 2, qu. 5, c. 8.  
 » 81 (176-231) D. 12, c. 9).  
 » 106 (218) D. 47, c. 7; D. 48,  
                   c. 2; D. 59, c. 3;  
                   C. 1, qu. 1, c. 2,  
                   4; C. 1, qu. 1,  
                   c. 13; C. 1, qu. 1,  
                   c. 27; C. 1, qu. 6,  
                   c. 3; C. 14, qu. 5,  
                   c. 7.  
 » 107 (219) . D. 23, c. 10; D. 100,  
                   c. 5.  
 » 108 (222) . D. 17, c. 7.  
 » 109 (213) . D. 61, c. 1.  
 » 110 (215) . C. 1, qu. 1, c. 28.  
 » 111 (216) . C. 25, qu. 2, c. 9.  
 » 113 (223) . D. 83, c. 5.  
 » 122 (228-229) C. 7, qu. 1, c. 48;  
                   C. 14, qu. 5, c. 11.

## Lib. X.

- Ep. 5 . . . . C. 17, qu. 4, c. 4.  
 » 8 (3) . . C. 27, qu. 1, c. 15.  
 » 10 (4) . . D. 88, c. 4.  
 » 11 (5) . . C. 11, qu. 3, c. 67.  
 » 24 (9) . . C. 19, qu. 3, c. 6.  
 » 29 (11) . C. 11, qu. 3, c. 74.  
 » 50 (IX, 4) C. 1, qu. 2, c. 3.  
 » 62 (19) . D. 28, c. 4; D. 39,  
                   c. 1; D. 47, c. 4;  
                   D. 61, c. 15; C. 8,  
                   qu. 1, c. 17.

## Lib. XI.

- Ep. 2 . . . . C. 11, qu. 3, c. 75.  
 » 4 (6) . . C. 9, qu. 1, c. 6.  
 » 37 (24) . C. 11, qu. 1, c. 39.

- Ep. 45 (27) . C. 2, qu. 7, c. 40;  
     C. 6, qu. 1, c. 11;  
     C. 27, qu. 2, c. 19;  
     D. 3 e 6 de pen.  
 » 47 (29) . C. 7, qu. 1, c. 1.  
 » 50 (30) . C. 27, qu. 2, c. 21.  
 » 53 (33) . C. 26, qu. 5, c. 8.  
 » 54 (34) . D. 86, c. 5.  
 » 55 (38) . C. 2, qu. 7, c. 59.  
 » 59 (47) . C. 1, qu. 1, c. 20.  
 » 64 (56<sup>a</sup>) . D. 5, c. 1, 2, 3, 4;  
     D. 6, c. 1, 2; C. 76,  
     qu. 14, c. 14; D.  
     12, c. 10; D. 80,  
     c. 6; C. 6, qu. 3,  
     c. 1; C. 12, qu. 1,  
     c. 8; C. 12, qu. 2,  
     c. 11; C. 12, qu. 2,  
     c. 30; C. 25, qu. 2,  
     c. 3; C. 33, qu. 4,  
     c. 7.  
 » 67 (52) . D. 4, c. 44-84 de  
     cons.  
 » 71 (53) . D. 89, c. 2.

## Lib. XII.

- Ep. 8 . . . . D. 56, c. 7.  
 » 12 (4) . . D. 61, c. 18.  
 » 27 (IX, 6) D. 88, c. 8.

- Ep. 29 (9) . . C. 1, qu. 1, c. 5.  
 » 31 (10) . C. 2, qu. 7, c. 44.  
 » 32 (12) . C. 2, qu. 7, c. 46.  
 » 33 (13) . C. 1, qu. 7, c. 9.  
 » 38 (14) . C. 12, qu. 2, c. 12;  
     C. 12, qu. 5, c. 1.

## Lib. XIII.

- Ep. 1 . . . . D. 3, c. 12 de cons.;  
     D. 3, c. 13 de cons.  
 » 5 (8) . . C. 7, qu. 1, c. 14.  
 » 6 (7) . . C. 2, qu. 5, c. 7.  
 » 12 (15) . D. 45, c. 3.  
 » 13 (16) . D. 61, c. 16.  
 » 17 (19) . C. 16, qu. 2, 10.  
 » 18 (22) . C. 10, qu. 3, c. 9.  
 » 26 (29) . D. 84, c. 1.  
 » 27 (31) . D. 84, c. 2.  
 » 28 (32) . D. 74, c. 6.  
 » 44 (46) . D. 86, c. 26; C. 15,  
     qu. 7, c. 2.  
 » 45 (47, 49, 50) C. 2, qu. 1,  
     c. 7; C. 11, qu. 1,  
     c. 38; C. 16, qu. 6,  
     c. 2.

## Lib. XIV.

- Ep. 5 . . . . D. 28, c. 10.  
 » 11 . . . . D. 85, c. 1.

---

## TABULA MATERIARUM

---

### PROLEGOMENA.

De rerum in orbe Romano statu Gregorii aetate . . . . .	Pag.	VII
De Gregorii vita . . . . .		XII
De Gregorianis scriptis . . . . .		XXII
De epistolarum collectione . . . . .		XXVII
De sancti Gregorii Latinitate . . . . .		XXXIII
De nostrae editionis ratione . . . . .		XLIV
Bibliographia . . . . .		XLVI

### EPISTOLAE SANCTI GREGORII FAMILIARES.

I..... Gregorius Iohanni Constantinopolitano . . . . .	Pag.	3
II..... Gregorius Theoctisti sorori imperatoris . . . . .		4
III..... Gregorius Narsi . . . . .		7
IV..... Gregorius Anastasio episcopo . . . . .		9
V..... Gregorius Anastasio episcopo Resiniensi . . . . .		11
VI..... Gregorius Domitiano episcopo Metropolitanus . . . . .		13
VII.... Gregorius Leandro episcopo Spaniarum . . . . .		15
VIII... Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino . . . . .		16
IX.... Gregorius Gregoriae cubiculariae Augustae . . . . .		18
X..... Gregorius Theoctistae patriciae et Andreae . . . . .		20
XI..... Gregorius Anastasio episcopo Antiochiae . . . . .		25
XII.... Gregorius Eulogio patriarchae Alexandrino . . . . .		28
XIII... Gregorius Eulogio patriarchae Alexandrino . . . . .		29
XIV... Gregorius Mariniano episcopo Ravennati . . . . .		32
XV.... Gregorius Desiderio episcopo Galliae . . . . .		34
XVI... Gregorius Oportuno de Aprutio . . . . .		36
XVII.. Gregorius Venantio episcopo Perusino . . . . .		37

## EPISTOLAE SANCTI GREGORII OECONOMICAE.

XVIII.....	Gregorius universis episcopis per Siciliam constitutis . . . . .	Pag. 41
XIX.....	Gregorius Iustino praetori Siciliae . . . . .	43
XX.....	Gregorius Petro subdiacono. . . . .	45
XXI.....	Gregorius episcopus servus servorum Dei Petro subdiacono . . . . .	47
XXII.....	Gregorius Petro subdiacono Siciliae . . . . .	49
XXIII.....	Gregorius Petro subdiacono . . . . .	59
XXIV.....	Gregorius Petro subdiacono Siciliae de diversis causis.	61
XXV.....	Gregorius Candido presbytero eunti in patrimonio Galliis . . . . .	68
XXVI.....	Gregorius Felici episcopo Sipontino . . . . .	69
XXVII....	Gregorius Montanae et Thomae . . . . .	70

## EPISTOLAE SANCTI GREGORII CANONICAE.

XXVIII...	Gregorius Balbino episcopo Rosellano . . . . .	75
XXIX.....	Gregorius Severo episcopo Aquileensi . . . . .	76
XXX.....	Gregorius Iohanni Constantinopolitano, Eulogio Alexandrino, Gregorio Antioceno, Iohanni Hierosolimitano et Anastasio expatriarca Antiochiae a patribus . . . . .	78
XXXI.....	Gregorius Venantio coniugi patriciae Italicae. . . . .	91
XXXII.....	Gregorius Anthemio subdiacono . . . . .	94
XXXIII...	Gregorius Anthemio subdiacono . . . . .	96
XXXIV...	Gregorius Theodoro episcopo Lillibitano . . . . .	97
XXXV....	Gregorius Castorio episcopo Ariminensi . . . . .	99
XXXVI...	Gregorius Mariniano episcopo Ravennae . . . . .	100
XXXVII..	Gregorius Mauricio Augusto . . . . .	103
XXXVIII.	Gregorius Eusebio Thessalonicensi, Urbicio Diracitano, Constantio Mediolanensi, Andreae Nicopolitano Iohanni Corinthensi, Iohanni Primae Iustinianae, Iohanni Cretensi, [Iohanni] Scodritano, Iohanni Larissaeo, Mariniano Ravennati, Ianuario Caralis Sardiniae et omnibus episcopis Siciliae . . . . .	107
XXXIX...	Gregorius Ianuario episcopo Caralitano . . . . .	108
XL.....	Gregorius Ianuario episcopo Caralitano. . . . .	112
XLI.....	Gregorius Ianuario episcopo Caralis. . . . .	114
XLII.....	Gregorius Mauricio Augusto . . . . .	115

XLIII.....	Gregorius Constantinae Augustae . . . . .	Pag.	121
XLIV.....	Gregorius Iohanni episcopo Constantinopolitano . . . . .	125	
XLV.....	Gregorius Sabiniano diacono Constantinopolitano . . . . .	133	
XLVI.....	Gregorius universis episcopis Galliarum qui sub regno Childeberti sunt . . . . .	135	
XLVII....	Gregorius Childeberto regi Francorum . . . . .	138	
XLVIII...	Gregorius Syagrio, Etherio, Vergilio et Desiderio epi- scopis a paribus Galliarum . . . . .	141	
XLIX ....	Gregorius Brunigildae reginae Francorum . . . . .	148	
L.....	Gregorius universis episcopis per Dalmatias . . . . .	149	
LI.....	Gregorius Maximo praesumptori in Salona . . . . .	151	
LII.....	Gregorius Maximo in Salona qui episcopatum arripuit.	153	
LIII.....	Gregorius dilectissimis filiis clero, nobilibus Salonis consistentibus . . . . .	155	
LIV.....	Gregorius presbyteris, diaconibus et clero, nobilibus ac populo Iadera consistentibus et militibus . . . . .	157	
LV.....	Gregorius Maximo episcopo Salonitano . . . . .	159	

## EPISTOLAE SANCTI GREGORII PASTORALES.

LVI.....	Gregorius Petro episcopo Terracinensi . . . . .	163
LVII.....	Gregorius Virgilio et Theodoro episcopis Massiliae Galliarum . . . . .	164
LVIII.....	Gregorius Bacaudae et Agnello episcopis . . . . .	165
LIX.....	Gregorius Venantio episcopo Lunensi . . . . .	166
LX.....	Gregorius Pelagio de Turnis et Sereno de Massilia episcopis Gallis a paribus . . . . .	168
LXI.....	Gregorius servus servorum Dei servis Domini nostri.	169
LXII.....	Gregorius Brunigildae reginae Francorum . . . . .	170
LXIII.....	Gregorius Victorii episcopo Panormitano . . . . .	171
LXIV.....	Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino . . . . .	172
LXV.....	Gregorius Ianuario episcopo Carali . . . . .	176
LXVI.....	Gregorius Recaredo regi Wisigothorum . . . . .	178
LXVII....	Gregorius Augustino episcopo Anglorum . . . . .	183

## EPISTOLAE SANCTI GREGORII LITURGICAE.

LXVIII...	Gregorius Leandro episcopo de Spaniis . . . . .	191
LXIX.....	Gregorius Iohanni episcopo Ravennati . . . . .	193
LXX.....	Gregorius Constantinae Augustae . . . . .	198
LXXI.....	Gregorius Iohanni episcopo Syracusano . . . . .	202

---

LXXII..... Gregorius Sereno episcopo Massiliensi . . . . .	Pag. 205
LXXIII..... Gregorius Sereno episcopo Massiliensi . . . . .	206
LXXIV..... Gregorius gratia Dei episcopus dilectissimis filiis suis civibus Romae . . . . .	209

## EPISTOLAE SANCTI GREGORII POLITICAE.

LXXV..... Gregorius Iohanni episcopo Ravennae . . . . .	215
LXXVI..... Gregorius Mauricio Augusto . . . . .	219
LXXVII..... Gregorius Constantinae Augustae . . . . .	223
LXXVIII... Gregorius Agilulfo regi Langobardorum . . . . .	226
LXXIX..... Gregorius Theodolindae reginae Langobardorum .	227
LXXX..... Gregorius Phocae Augusto . . . . .	228
LXXXI..... Gregorius Theodolindae reginae . . . . .	229
LXXXII.... Gregorius Columbo episcopo. . . . .	235
LXXXIII... Gregorius universis episcopis per Hiberiam de trium capitulorum causa . . . . .	238
LXXXIV... Gregorius Pantaleoni praefecto praetorio Africæ .	240
LXXXV.... Gregorius Theodolindae reginae Langobardorum .	241

## EPISTOLAE SANCTI GREGORII DOGMATICAES.

LXXXVI... Gregorius Victori et Columbo episcopis Africæ .	243
LXXXVII.. Gregorius Dominico episcopo . . . . .	245
LXXXVIII. Gregorius Narsi comiti . . . . .	246
LXXXIX... Gregorius Mariniano episcopo Ravennae . . . .	249
XC..... Gregorius Cyriaco episcopo Constantinopolitano .	250
XCI..... Gregorius Georgio presbytero et Theodoro diacono ecclesiae Constantinopolitanae . . . . .	257
XCII..... Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino . . . .	259
XCIII..... Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino . . .	262
XCIV..... Gregorius Quirico episcopo et ceteris in Hiberia ca- tholica ecclesia episcopis . . . . .	267

## INDEX.

I..... Rerum et verborum notabilium . . . . .	273
II..... Epistolarum numericus . . . . .	280
III..... Comparatio numerorum inter editiones Ew.-Hartm. et Maur. . . . .	282
IV..... Elenchus locorum Corporis iuris canonici ex epist. Gre- gorianis haustorum . . . . .	285

---

# Sancti Gregorii Papae Regulae Pastoralis

L I B E R

CURANTE

Sac. NICOLAO TURCHI

Litterarum atque Historiae in Gymnasio Urbaniano  
de Propaganda Fide professore.

---

ROMAE

*Ex Officina typographica Forzani et Socii  
Via Dogana Vecchia, 26*

M DCCCC VIII

---

*Omnia iura proprietatis vindicabuntur*

---

IMPRIMATUR

Fr. ALBERTUS LEPIDI, O. P. S. P. A. Magister.

IMPRIMATUR

JOSEPHUS CEPPETELLI, Patriarcha Constantin. Vicesgerens.

SANCTI GREGORII PAPAE

REGULAE PASTORALIS LIBER



---

## PROLEGOMENA

---

**R**EGULAE *Pastoralis* liber, qui veluti doctrina atque ratio vehementissimi studii a Gregorio in Ecclesiae episcopali regimine positi considerari potest, a Sancto Pontifice in primo pontificatus sui anno (591) est exaratus atque Iohanni Ravennae episcopo dicatus, qui eum interrogaverat cur a supremi episcopatus onere se subtrahere fugiendo temptasset.<sup>(1)</sup> Humanissime roganti Gregorius respondet ab excelsa obeundi munera dignitate gravissimorumque inde officiorum suae fugae rationem petens, simulque ab arduo sacerdotii itinere indignos vel imparatos arcens.

De libelli partitione vide quae in PROLEGOMENIS<sup>(2)</sup> ad epistolas Gregorii selectas memoravimus, et ab ipso Gregorio in epistola ad Iohannem Ravennae episcopum dedicatoria<sup>(3)</sup> scripta sunt.

*Regulae Pastoralis* fama atque laus, optime cum aureo S. IOHANNIS CHRYSOSTOMI libello *De Sa-*

(1) Cfr. IOH. DIAC. *Vita S. Greg.* I, 34.

(2) V. PROL. pars I, p. xxii.

(3) Quam. vides infra p. 3.

*cerdotio* conferenda, inde a prima libri evulgatione sunt ortae atque tota media aetate creverunt. Librum hunc Anastasius Antiochiae episcopus<sup>(1)</sup> Graeco sermone vertit Mauricio Augusto petente, atque Alfredus Anglorum rex atque Oxoniensis Academiae fundator Saxonice vertit; librum hunc plura Ecclesiae concilia amplissimis verbis laudarunt atque commendarunt: ut Maguntinum (an. 813); Rhemense II (an. 813); Turonense III (an. 813); Cabillonense (an. 813), omnia Carolo Magno iubente coadunata ad Ecclesiae disciplinam in Francorum Imperio instaurandam fovendamque; Aquisgranae (an. 836). Insuper ex Hincmaro Rhemensi (*Op. LV Cap.*) accepimus episcopos consecrandos, tunc temporis solitos coram altari una cum libro canonum *Regulam Pastoralem* b. Gregorii in manus accipere, declarantes se «ita servare in vivendo, docendo et iudicando ut ibidem descriptum est».<sup>(2)</sup>

Libri divisio, ut supra innuimus, ipso Gregorio tribuenda est, cuius sunt etiam distributio capitulorum eorumque tituli.

Codices qui mirabilem prorsus libellum nobis servarunt ad triginta numerantur, quorum potissimi habendi sunt:

(1) Anastasius hic ille est qui successit in cathedra Antiochenia (ab an. 599 ad. 609) Anastasio illo Gregorii amicissimo de quo v. P. I, not. 16, p. 9. Cfr. BARDENHEWER, III, p. 60. Eius versionem male amisimus, quam nec PHOTIUS cognovit cum in sua *Bibliotheca* eam non retulerit, quamvis de versione *Dialogorum* a Zacharia exarata agat.

(2) V. Praef. in *Op. LV Capitul.* in MIGNE, P. L. CXXVI, 292.

*Trecensis*, uncialibus maiusculisque litteris,  
paulo post Gregorii obitum, exaratus;

*Corbeiensis*, saec. circ. x ineunte;

*Carnotensis* (*Ecclesiae*) et

*Carnotensis* (*Petri*), uterque eiusdem fere temporis, scil. initio saec. x;

*Bellovacensis*, saec. x medio.

Editio princeps Parisina est (an. 1518), cui postea secutae sunt: Parisina (an. 1571); Veronensis (an. 1739); Ingolstadiensis (an. 1822); Vaticana sub Sixto V; Parisina (an. 1668); Monasteriensis (E. W. WESTHOFF, an. 1860); Oenipontiana (H. HURTER, an. 1872), praeter illas omnium Gregorii operum editiones, quarum elenchus v. in PROL. ad *Ep. sel.*, parte I, p. XLVII.

In nostra editione usi sumus Sammarthani Maurina editione, cum Hurteriana comparata et quibusdam erroribus typographicis emendata.<sup>(1)</sup>

Romae, kalendis ianuariis 1908.

NICOLAUS TURCHI.

---

(1) Non necessarium synopsin duximus huic operi praemittere cum Index capitulorum – quem in fine libri invenies – luculenter huius materiam exponat.



SANCTI GREGORII PAPAE  
REGULAE PASTORALIS LIBER  
PARS PRIMA



---

---

## S. GREGORII PAPAE REGULAE PASTORALIS LIBER

---

Reverendissimo et sanctissimo fratri Iohanni coepiscopo  
Gregorius.

5 Pastoralis curae me pondera fugere delitescendo vo-  
luisse, benigna, frater carissime, atque humili intentione re-  
prehendis; quae ne quibusdam levia esse videantur, praes-  
sentis libri stylo exprimo de eorum gravedine omne, quod  
penso: ut et haec, qui vacat, incaute non expetat; et qui  
10 incaute expetiit, adeptum se esse pertimescat. Quadripertita  
vero disputatione liber iste distinguitur, ut ad lectoris sui ani-  
mum ordinatis allegationibus quasi quibusdam passibus gra-  
diatur. Nam cum rerum necessitas exposcit, pensandum  
valde est, ad culmen quisque regiminis qualiter veniat.  
15 Atque ad hoc rite perveniens, qualiter vivat. Et bene vivens,

2. Titulus hic qui in codicibus  
optimis inventitur (Corb., Bellov.)  
ex ipso Gregorio, ep. V, 53, quam  
vides in P. I, p. 14, «librum re-  
«gulae pastoralis, quem in episco-  
«patus mei exordio scripsi», est  
desumptus.

Recentiores codices «Curae pa-  
«storalis» titulum prae se ferunt  
fortasse ex initio epistolae nostrae.

4. De Iohanne Ravennae epi-

scopo v. P. II, not. 26, p. 193.  
Huius epistolae textum sumpsimus  
ex Ew.-HARTM. editione I, 24<sup>a</sup>  
(I, p. 37). Invenitur etiam in  
MIGNE, P. L. LXXVII, 1; JAFFÉ,  
Reg. 10, 94. Missa est an. 591.

10. *Quadripertita.* Divisionis ve-  
stigia desunt in antiquioribus mss.  
at certe sunt Gregorio tribuenda  
ut etiam ex Reg. past. III, 26 col-  
ligimus.

qualiter doceat. Et recte docens, infirmitatem suam quotidie quanta consideratione cognoscat, ne aut humilitas accessum fugiat, aut perventioni vita contradicat, aut vitam doctrina destituat, aut doctrinam praesumtio extollat. Prius ergo appetitum timor temperet. Post autem magisterium, quod a non quaerente suscipitur, vita commendet. Ac deinde necesse est, ut pastoris bonum, quod vivendo ostenditur, etiam loquendo propagetur. Ad extremum vero superest, ut perfecta quaeque opera consideratio propriae infirmitatis deprimat, ne haec ante occulti arbitri oculos tumor elationis extinguat. 10

Sed quia sunt plerique mihi inperitia similes, qui dum metire se nesciunt, quae non didicerint, docere concupiscent, qui pondus magisterii tanto levius aestimant, quanto vim magnitudinis illius ignorant; ab ipso libri huius reprehendantur exordio, ut quia indocti ac praecipites doctrinae 15 arem tenere appetunt, a praecipitationis suae ausibus in ipsa loquutionis nostrae ianua repellantur.

CAP. I. NE VENIRE IMPERITI AD MAGISTERIUM AUDEANT.  
Nulla ars doceri praesumitur, nisi intenta prius meditatione discatur. Ab imperitis ergo pastorale magisterium qua te- 20 meritate suscipitur, quando ars est artium regimen animarum? Quis autem cogitationum vulnera occultiora esse nesciat vulneribus viscerum? Et tamen saepe qui nequam spiritalia praecepta cognoverunt, cordis se medicos profiteri non metuunt: dum qui pigmentorum vim nesciunt, 25 videri medici carnis erubescunt. Sed quia auctore Deo ad religionis reverentiam omne iam praesentis seculi culmen inclinatur: sunt nonnulli, qui intra sanctam Ecclesiam per speciem regiminis gloriam affectant honoris, videri doctores appetunt, transcendere ceteros concupiscunt, atque atte- 30 stante Veritate, primas salutationes in foro, primos in coenis recubitus, primas in conventibus cathedras querunt: qui susceptum curae pastoralis officium ministrare digne

tanto magis nequeunt, quanto ad humilitatis magisterium ex sola elatione pervenerunt. Ipsa quippe in magisterio lingua confunditur, quando aliud discitur, et aliud docetur. Quos contra Dominus, per Prophetam queritur, dicens: « Ipsi regnaverunt, et non ex me: principes extiterunt, et « ego ignoravi ». Ex se namque, et non ex arbitrio summi Rectoris regnant, qui nullis fulti virtutibus nequaquam divinitus vocati, sed sua cupidine accensi, culmen regiminis rapiunt potius, quam assequuntur. Quos tamen internus iudex et provehit, et nescit: quia quos permittendo tolerat, profecto per iudicium reprobationis ignorat. Unde ad se quibusdam et post miracula venientibus dicit: « Recedite « a me operarii iniquitatis, nescio qui estis ». Pastorum imperitia voce Veritatis increpatur, cum per Prophetam dicatur: « Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam ». Quos rursum Dominus detestatur, dicens: « Et tenentes legem « nescierunt me ». Et nesciri ergo se ab eis Veritas queritur, et nescire se principatum nescientium protestatur: quia profecto hi, qui ea, quae sunt Domini, nesciunt, a Domino nesciuntur, Paulo attestante qui ait: « Si quis « autem ignorat, ignorabitur ». Quae nimurum pastorum saepe imperitia meritis congruit subiectorum: quia quamvis lumen scientiae sua culpa exigente non habeant; districto tamen iudicio agitur, ut per eorum ignorantiam hi etiam, qui sequuntur, offendant. Hinc namque in Evangelio per semetipsam Veritas dicit: « Si caecus caeco ducatum praet « beat, ambo in foveam cadunt ». Hinc Psalmista non optantis animo, sed prophetantis ministerio denunciat, dicens: « Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum illorum « semper incurva ». Oculi quippe sunt, qui in ipsa honoris

6. Os. VIII, 4.

13. LUC. XIII, 27.

15. Is. LVI, 11.

17. IER. II, 8.

21. I Cor. XIV, 38.

27. MATTH. XV, 14.

30. Psal. LXVIII, 24.

summi facie positi, providendi itineris officium suscepereunt: quibus hi nimirum, qui subsequenter inhaerent, dora non minantur. Obscuratis ergo oculis dorsum flectitur; quia cum lumen scientiae perdunt, qui praeceunt, profecto ad portanda peccatorum curvantur onera, qui sequuntur. 5

CAP. II. NE LOCUM REGIMINIS SUBEANT, QUI VIVENDO NON PERFICIUNT, QUAE MEDITANDO DIDICERUNT. Et sunt nonnulli, qui solerti cura spiritualia praecepta perscrutantur: sed quae intelligendo penetrant, vivendo conculcant; repente docent, quae non opere, sed meditatione didicerunt: et 10 quod verbis praedicant, moribus impugnant. Unde fit, ut cum pastor per abrupta graditur, ad praecipitum grex se- quatur. Hinc namque per Prophetam Dominus contra contemptibilem pastorum scientiam queritur, dicens: « Cum « ipsi limpidissimam aquam biberetis, reliquam pedibus ve- 15 « stris turbabatis; et oves meae, quae conculcata pedibus « vestris fuerant, pascebantur; et quae pedes vestri turba- « verant, haec bibeant ». Aquam quippe limpidissimam pastores bibunt, cum fluenta Veritatis recte intelligentes hau- riunt. Sed eandem aquam pedibus perturbare est sanctae 20 meditationis studia male vivendo corrumpere. Aquam sci- licet eorum turbatam pedibus oves bibunt, cum subiecti quique non sectantur verba, quae audiunt, sed sola, quae conspiciunt, exempla pravitatis imitantur. Qui cum dicta sitiunt, quia per opera pervertuntur, quasi corruptis fonti- 25 bus in potibus lutum sumunt. Hinc quoque scriptum est per Prophetam: « Laqueus ruinae populi mei sacerdotes « mali ». Hinc rursum de sacerdotibus Dominus per Pro- phetam dicit: « Facti sunt domui Israel in offendiculum « iniquitatis ». Nemo quippe amplius in Ecclesia nocet, 30 quam qui perverse agens nomen vel ordinem sanctitatis

habet. Delinquentem namque hunc redarguere nullus praesumit; et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reverentia ordinis peccator honoratur. Indigni autem quique tanti reatus pondera fugerent, si Veritatis sententiam sollicita cordis aure pensarent, quae ait: « Qui scandalizat veritatem unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris ». Per molam quippe asinariam secularis vitae circuitus ac labor exprimitur: et per profundum maris extrema damnatio designatur. Qui ergo ad sanctitatis speciem deductus vel verbo ceteros destruit, vel exemplo, melius profecto fuerat, ut hunc ad mortem sub exteriori habitu terrena acta constringerent, quam sacra officia in culpa ceteris imitabilem demonstrarent: quia nimis mirum si solus caderet, utcunque hunc tolerabilior inferni poena cruciaret.

CAP. III. DE PONDERE REGIMINIS; ET QUOD ADVERSA  
QUAEQUE DESPICIENDA SUNT, ET PROSPERA FORMIDANDA.  
Haec itaque breviter diximus, ut quantum sit pondus regi-  
minis monstraremus: ne temerare sacra regimina, quisquis his impar est, audeat, et per concupiscentiam culminis duca-  
tum suscipiat perditionis. Hinc enim pie Iacobus prohibet,  
dicens: « Nolite plures magistri fieri, fratres mei ». Hinc ipse Dei hominumque Mediator regnum percipere vitavit  
in terris, qui supernorum quoque spirituum scientiam sensumque transcendens ante secula regnat in coelis. Scrip-  
tum quippe est: « Jesus ergo cum cognovisset, quia veni-  
turi essent, ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit  
« iterum in montem ipse solus ». Quis enim principari  
hominibus tam sine culpa potuisset, quam is, qui hos ni-  
mirum regeret, quos ipse creaverat? Sed quia idcirco in

8. MATTH. XVIII, 6.

29. IOANN. VI, 15.

23. IAC. III, 1.

carne venerat, ut non solum nos per passionem redimeret, verum etiam per conversationem doceret, exemplum se sequentibus praebens rex fieri noluit, ad crucis vero patibulum sponte convenit; oblatam gloriam culminis fugit, poenam probrosae mortis appetit, ut membra eius videlicet 5 discenter favores mundi fugere, terrores minime timere, pro veritate adversa diligere, prospera formidando declinare: quia et ista saepe per tumorem cor inquinant, et illa per dolorem purgant. In ipsis se animus erigit, in illis autem, etiamsi quando se exeret sternit. In ipsis sese homo obliviscitur, 10 in illis vero ad sui memoriam nolens etiam coactusque revo- catur. In ipsis saepe et ante acta bona depereunt, in illis autem longi quoque temporis admissa terguntur. Nam plerumque adversitatis magisterio sub disciplina cor premitur: quod si ad regiminis culmen eruperit, in elationem protinus usu 15 gloriae permutatur. Sic Saul, qui indignum se prius considerans fugerat, mox ut regni gubernacula suscepit, intumuit: honorari namque coram populo cupiens, dum reprehendi publice noluit, ipsum qui in regnum se unxerat, scidit. Sic David auctoris iudicio pene in cunctis actibus 20 placens, mox ut pressurae pondere caruit, in tumorem vulneris erupit, factusque est in morte viri crudeliter rigidus, qui in appetitu feminae fuit enerviter fluxus: et qui malis ante noverat pie parcere, in bonorum quoque necem post didicit sine obstaculo retractationis anhelare. Prius quippe 25 ferire deprehensum persecutorem noluit, et post cum damno desudantis exercitus etiam devotum militem extinxit. Quem profecto ab electorum numero culpa longius raperet, nisi hunc ad veniam flagella revocasset.

CAP. IV. QUOD PLERUMQUE OCCUPATIO REGIMINIS SO- 30  
LIDITATEM DISSIPET MENTIS. Saepe suscepta cura regiminis

20. Cfr. I *Reg.* X, 22; XV, 30.

25. Cfr. II *Reg.* XI, 3, 15.

cor per diversa diverberat, et impar quisque invenitur ad singula, dum confusa mente dividitur ad multa. Unde quidam sapiens provide prohibet, dicens: « Fili, ne in multis sint actus tui », quia videlicet nequaquam plene in uniuscuiusque operis ratione colligitur, dum mens per diversa partitur. Cumque foras per insolentem curam trahitur, a timoris intimi soliditate vacuatur: fit in exteriorum dispositione sollicita, et sui solummodo ignara, scit multa cogitare se nesciens. Nam cum plus, quam necesse est, se exterioribus implicat, quasi occupata in itinere obliviscitur, quo tendebat: ita ut ab studio suae inquisitionis aliena, ne ipsa quidem, quae patitur, damna consideret, et per quanta delinquat ignoret. Neque enim peccare se Ezechias credidit, cum venientibus ad se alienigenis aromatum cellas ostendit: sed in damnationem secutuae proli ex eo iram iudicis pertulit, quod se facere licenter aestimavit. Saepe dum multa suppetunt, dumque agi possunt, quae subiecti, quia acta sunt, admirantur, in cogitatione se animus elevat, et plene in se iram iudicis provocat, quamvis per iniqua foras opera non erumpat. Intus quippe est, qui iudicat, intus, quod iudicatur. Cum ergo in corde delinquimus, latet homines, quod apud nos agimus: sed tamen ipso iudice teste peccamus. Neque enim rex Babyloniae tunc reus de elatione exstitit, cum ad elationis verba pervenit: quippe qui ore propheticō et ante, cum ab elatione tacuit, sententiam reprobationis audivit. Culpam namque perpetratae superbiae iam ante deterserat, qui omnipotentem Deum, quem se offendisse reperit, cunctis sub se gentibus praedicavit. Sed post haec successu suae potestatis elevatus, dum magna se fecisse gauderet, cunctis prius in cogitatione

4. *Eccl.* XI, 10. Saepe his verbis « quidam sapiens » Gregorius *Ecclesiastici* auctorem designat. Cfr. *Mor.* VII, 45; XX, 51;

XXVI, 53; *Reg. par.* II, 6.

16. Cfr. IV *Reg.* XX, 13; Is. XXXIX, 4.

26. Cfr. *DAN.* IV, 16.

se praetulit, et post adhuc tumidus dixit: « Nonne haec est « Babylon magna, quam ego aedificavi in domum regni, et « in robore fortitudinis meae, et in gloria decoris mei? » Quae videlicet vox illius irae vindictam aperte pertulit, quam occulta elatio accedit. Nam districtus iudex prius ; invisibiliter vidit, quod postea publice feriendo reprehendit. Unde et in irrationale animal hunc vertit, ab humana societate separavit, agri bestiis mutata mente coniunxit, ut districto videlicet iustoque iudicio homo quoque esse perderet, qui magnum se ultra homines aestimasset. Haec itaque 10 proferentes non potestatem reprehendimus, sed ab appetitu illius cordis infirmitatem munimus, ne imperfecti quique culmen arripere regiminis audeant, et qui in planis stantes titubant, in praecipi pedem ponant.

CAP. V. DE HIS, QUI IN REGIMINIS CULMINE PRODESSE 15 EXEMPLIO VIRTUTUM POSSUNT, SED QUIETEM PROPRIAM SPE-  
CTANDO REFUGIUNT. Nam sunt nonnulli, qui eximia vir-  
tutum dona percipiunt, et pro exercitatione ceterorum ma-  
gnis muneribus exaltantur, qui studio castitatis mundi,  
abstinentiae robore validi, doctrinae dapibus referti, patientiae 20  
longanimitate humiles, auctoritatis fortitudine erecti, pie-  
tatis gratia benigni, iustitiae severitate districti sunt. Qui  
nimis culmen regiminum si vocati suspicere renuant,  
ipsa sibi plerumque dona adimunt, quae non pro se tan-  
tummodo, sed etiam pro aliis acceperunt. Cumque sua 25  
et non aliorum luera cogitant, ipsis se, quae privata habere  
appetunt, bonis privat. Hinc namque ad discipulos Ve-  
ritas dicit: « Non potest civitas abscondi super montem  
« posita: neque accendent lucernam, et ponunt eam sub  
« modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui 30  
« in domo sunt ». Hinc Petro ait: « Simon Ioannis, amas

« me? » Qui cum se amare protinus respondisset, audivit : « Si diligis me, pasce oves meas ». Si ergo dilectionis est testimonium cura pastionis, quisquis virtutibus pollens gregem Dei renuit pascere, pastorem summum convincitur non amare. Hinc Paulus dicit : « Si Christus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et si pro omnibus mortuus est, superest ut qui vivunt, iam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit ». Hinc Moyses ait, ut uxorem fratri sine filiis defuncti superstes frater accipiat, atque ad nomen fratri filios gignat : quam si accipere forte renuerit, huic in faciem mulier exspuat, unumque ei pedem propinquus discalciat, eiusque habitaculum domum discalceati vocet. Frater quippe defunctus ille est, qui post resurrectionis gloriam apparet dixit : « Ite, dicite fratribus meis ». Qui quasi sine filiis obiit, quia adhuc electorum suorum numerum non implevit. Huius scilicet uxorem superstes frater sortiri praecipitur, quia dignum profecto est, ut cura sanctae Ecclesiae ei, qui hanc bene regere praevallet, imponatur. Cui nolenti in faciem mulier exspuit : quia quisquis ex muniberibus, quae perceperit, prodesse aliis non curat, bonis quoque eius sancta Ecclesia exprobrans, ei quasi in faciem salivam iactat. Cui ex uno pede calceamentum tollitur, ut discalceati domus vocetur. Scriptum quippe est : « Calceati pedes in praepa ratione Evangelii pacis ». Si ergo ut nostram, sic curam proximi gerimus, utrumque pedem per calceamentum munimus. Qui vero suam cogitans utilitatem proximorum negligit, quasi unius pedis calceamentum cum dedecore amittit. Sunt itaque nonnulli, qui magnis, ut diximus, muniberibus ditati, dum solius contemplationis studiis inardescunt, parere utilitati proximorum in praedicatione refugiunt, se-

2. IOHANN. XXI, 18 seq.

8. II Cor. V, 15.

13. Deut. XXV, 5.

15. MATTH. XXVIII, 10.

25. Eph. VI, 15.

cretum quietis diligunt, secessum speculationis appetunt. De quo si districte iudicentur, ex tantis procul dubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt. Qua enim mente is, qui proximis profuturus enitesceret, utilitati ceterorum secretum pæreponit suum, quando ipse summi Patris unigenitus, ut multis prodesset, de sinu Patris egressus est ad publicum nostrum?

CAP. VI. QUOD HI, QUI PONDUS REGIMINIS PER HUMILITATEM FUGIUNT, TUNC VERE SUNT HUMILES, QUUM DIVINIS JUDICIS NON RELUCTANTUR. Et sunt nonnulli, qui ex sola humilitate refugiunt, ne eis, quibus se impares aestimant, präferantur. Quorum profecto humilitas, si ceteris quoque virtutibus cingitur, tunc ante Dei oculos vera est, cum ad respuendum hoc, quod utiliter subire präcipitur, pertinax non est. Neque enim vere humilis est, qui superni nutus arbitrium, ut debeat präeesse, intelligit, et tamen präeesse contemnit. Sed divinis dispositionibus subditus, atque a vito obstinationis alienus, cum sibi regiminis culmen imperatur, si iam donis präeventus est, quibus et aliis prosit, et ex corde debet fugere, et invitus obedire.

20

CAP. VII. QUOD NONNUNQUAM PRAEDICATIONIS OFFICIUM ET NONNULLI LAUDABILITER APPETUNT, ET AD HOC NONNULLI LAUDABILITER COACCI PERTRAHUNTUR. Quamvis nonnunquam prädicationis officium et nonnulli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter coacci pertrahuntur: quod liquido cognoscimus, si duorum Prophetantium facta pensamus, quorum unus, ut ad prädicandum mitti debisset, sponte se präebuit, quo tamen alter pergere cum pavore recusavit. Isaias quippe Domino querenti, quem mitteret, ultro se obtulit, dicens: « Ecce ego, mitte me ». 25 30

Ieremias autem mittitur, et tamen, ne mitti debeat, humiliter reluctatur, dicens: « A, a, a, Domine Deus, ecce nescio « loqui, quia puer ego sum ». En ab utrisque exterius diversa vox prodiit, sed non a diverso fonte dilectionis emanavit. Duo quippe sunt praecepta caritatis, Dei vide-  
licet amor et proximi. Per activam igitur vitam prodesse proximis cupiens Isaias officium praedicationis appetit: per contemplativam vero Ieremias amori conditoris sedulo inhaerere desiderans, ne mitti ad praedicandum debeat, con-  
tradicit. Quod ergo laudabiliter alter appetit, hoc lauda-  
biliter alter expavit. Iste ne tacitae contemplationis lucra loquendo perderet, ille ne damna studiosi operis tacendo sentiret. Sed hoc in utrisque est subtiliter intuendum, quia et is, qui recusavit, plene non restitit; et is, qui mitti voluit,  
ante per altaris calculum se purgatum vidi, ne aut non purgatus adire quisque sacra ministeria audeat, aut quem superna gratia elegit, sub humilitatis specie superbe con-  
tradicat. Quia igitur valde difficile est, purgatum se quemlibet posse cognoscere, praedicationis officium tutius decli-  
natur: nec tamen declinari, ut diximus, pertinaciter debet, cum ad suscipiendum hoc superna voluntas agnoscitur. Quod Moyses utrumque miro opere explevit, qui praeesse tantae multitudini et noluit et obedivit. Superbus enim fortasse esset, si ducatum plebis innumerae sine trepidatione susciperet: et rursum superbus existeret, si auctoris imperio obedire recusaret. Utrobique ergo humilis, utrobique sub-  
iectus et praeesse populis semetipsum metiendo noluit, et timen de imperantis viribus praesumendo consensit. Hinc ergo, hinc quique praecepites colligant, cum quanta culpa ex appetitu proprio ceteris praeferri non metuunt, si sancti viri plebium ducatum suscipere Deo etiam iubente timue-  
runt. Moyses suadente Domino trepidat, et infirmus

quisque, ut honoris onus percipiat, anhelat; et qui ad casum valde urgetur ex propriis, humerum libenter opprimendus ponderibus submittit alienis, quae egit, ferre non valet, et auget, quod portet.

CAP. VIII. DE HIS, QUI PRAEESSE CONCUPISCUNT ET AD 5  
USUM SUAE LIBIDINIS INSTRUMENTUM APOSTOLICI SERMONIS  
ARRIPIUNT. Plerumque vero qui praeesse concupiscunt,  
ad usum suae libidinis instrumentum apostolici sermonis  
arripiunt, quo ait: « Si quis episcopatum desiderat, bo- 10  
« num opus desiderat »; qui tamen laudans desiderium, in pavorem vertit protinus quod laudavit, cum repente subiungit: « Oportet autem episcopum irreprehensibilem esse ». Cumque virtutum necessaria subsequenter enumerat, quae sit irreprehensibilitas ipsa, manifestat. Et favet ergo ex desiderio, et terret ex praecepto, ac si aperte dicat: Laudo 15  
quod quaeritis, sed prius discite quid quaeratis: ne dum vosmetipsos metiri negligitis, tanto foedior vestra reprehensibilitas appareat, quando et a cunctis conspici in honoris arce festinat. Magnus enim regendi artifex favoribus im- 20  
pellit, terroribus retrahit, ut auditores suos et descripto irre-  
prehensibilitatis culmine restringat a superbia, et officium laudando quod quaeritur, componat ad vitam. Quamvis notandum, quod illo in tempore hoc dicitur, quo quisquis plebibus pracerat, primus ad martyrii tormenta ducebatur. Tunc ergo laudabile fuit episcopatum quaerere, quando per 25  
hunc quemque dubium non erat ad supplicia graviora per-  
venire. Unde ipsum quoque episcopatus officium boni operis expressione definitur, cum dicitur: « Si quis epi-  
scopatum desiderat, bonum opus desiderat ». Ipse ergo sibi testis est, quia episcopatum non appetit, qui non per 30  
hunc boni operis ministerium, sed honoris gloriam quaerit.

Sacrum quippe officium non solum non diligit omnino, sed nescit, qui ad culmen regiminis anhelans in occulta meditatione cogitationis ceterorum subiectione pascitur, laude propria laetatur, ad honorem cor elevat, rerum affluentium abundantia exsultat. Mundi ergo lucrum quaeritur sub eius honoris specie, quo mundi destrui lucra debuerunt. Cumque mens humilitatis culmen arripere ad elationem cogitat, quod foris appetit, intus immutat.

#### CAP. IX. QUOD MENS PRAEESSE VOLENTIUM PLERUMQUE

10 SIBI FICTA BONORUM OPERUM PROMISSIONE BLANDITUR. Sed plerumque hi qui subire magisterium pastorale cupiunt, nonnulla quoque bona opera animo proponunt: et quamvis hoc elationis intentione appetant, operaturos tamen se magna pertractant; fitque, ut aliud in imis intentio suppressimat, aliud  
15 tractantis animo superficies cogitationis ostendat. Nam saepe sibi de se mens ipsa mentitur et fingit se de bono opere amare quod non amat, de mundi autem gloria non amare quod amat: quae principari appetens fit ad hoc parvula cum quaerit, audax cum pervenerit. Tendens enim,  
20 ne non perveniat, trepidat: sed repente perveniens iure sibi hoc debitum, ad quod pervenerit, putat. Cumque percepti principatus officio perfici seculariter cooperit, libenter obliviscitur quidquid religiose cogitavit. Unde necesse est, ut, cum cogitatio extra usum ducitur, protinus mentis  
25 oculus ad opera transacta revocetur: ac penset quisque, quid subiectus egerit, et repente cognoscit, si praelatus bona agere quae proposuerit, possit, quia nequaquam valet in culmine humilitatem discere, qui in imis positus non desit superbire. Nescit laudem, cum suppetit, fugere, qui  
30 ad hanc didicit, cum deasset, anhelare. Nequaquam vincere avaritiam potest, quando ad multorum sustentationem tenditur, is, cui sufficere propria nec soli potuerunt. Ex anteacta ergo vita se quisque inveniat, ne in appetitu se cul-

minis imago cogitationis illudat. Quamvis plerumque in occupatione regiminis ipse quoque boni operis usus perditur, qui in tranquillitate tenebatur: quia quieto mari recte navem et imperitus dirigit, turbato autem tempestatis fluctibus etiam peritus se nauta confundit. Quid namque est potestas culminis, nisi tempestas mentis? In qua semper cogitationum procellis navis cordis quatitur, huc illucque incessanter impellitur, ut per repentinorum excessus oris et operis quasi per obviantia saxa frangatur. Inter haec itaque quid sequendum est, quid tenendum, nisi ut virtutibus pollens coactus ad regimen veniat, virtutibus vacuus nec coactus accedat? Ille si omnino renititur, caveat ne acceptam pecuniam in sudarium ligans de eius occultatione iudicetur. Pecuniam quippe in sudario ligare est percepta dona sub otio lenti torporis abscondere. At contra iste cum regimen appetit, attendat, ne per exemplum pravi operis pharisaeorum more ad ingressum regni tendentibus obstaculum fiat, qui iuxta Magistri vocem nec ipsi intrant, nec alios intrare permittunt. Cui considerandum quoque est, quia, cum causam populi electus praesul suscipit, quasi ad ae grum medicus accedit. Si ergo adhuc in eius corpore passiones vivunt, qua prae sumptione percussum mederi properat, qui in facie vulnus portat?

#### CAP. X. QUALIS QUISQUE AD REGIMENTUM VENIRE DEBEAT.

Ille igitur, ille modis omnibus debet ad exemplum vivendi per trahi, qui cunctis carnis passionibus moriens iam spiritualiter vivit, qui prospera mundi postposuit, qui nulla adversa pertimescit, qui sola interna desiderat. Cuius intentioni bene congruens, nec omnino per imbecillitatem corpus, nec valde per contumaciam repugnat spiritus. Qui ad aliena cupienda non ducitur, sed propria largitur. Qui per pie-

15. Cfr. MATTH. XXV, 18.

19. Cfr. MATTH. XXIII, 13.

tatis viscera citius ad ignoscendum flectitur, sed nunquam plus quam deceat ignoscens ab arce rectitudinis inclinatur. Qui nulla illicita perpetrat, sed perpetrata ab aliis ut propria deplorat. Qui ex affectu cordis alienae infirmitati 5 compatitur, sicque in bonis proximi sicut in suis provectibus laetatur. Qui ita se imitabilem ceteris in cunctis, quae agit, insinuat, ut inter eos non habeat quod saltem de transactis erubescat. Qui sic studet vivere, ut proximorum 10 quoque corda arentia doctrinae valeat fluentis irrigare. Qui orationis usu et experimento iam didicit quod obtinere a Domino quae poposcerit possit, cui per effectus vocem iam quasi specialiter dicitur: « Adhuc loquente te dicam: « Ecce adsum ». Si enim fortasse quis veniat, ut pro se ad intercedendum nos apud potentem quempiam virum, qui 15 sibi iratus, nobis vero est incognitus, ducat, protinus respondemus: Ad intercedendum venire non possumus, quia familiaritatis eius notitiam non habemus. Si ergo homo apud hominem de quo minime praesumit, fieri intercessor erubescit, qua mente apud Deum intercessionis locum pro 20 populo arripit, qui familiarem se eius gratiae esse per vitae meritum nescit? Aut ab eo quomodo aliis veniam postulat, qui utrum sibi sit placatus ignorat? Qua in re adhuc aliud est sollicitius formidandum, ne, qui placare posse iram creditur, hanc ipse ex proprio reatu mereatur. 25 Cuncti enim liquido novimus quia, cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. Qui ergo adhuc desideriis terrenis adstringitur, caveat, ne districti iram iudicis gravius accendens, dum loco delectatur gloriae, fiat subditis auctor ruinae.

30 CAP. XI. QUALIS QUISQUE AD REGIMENTUM VENIRE NON DEBEAT. Solerter ergo se quisque metiatur, ne locum regi-

minis assumere audeat, si adhuc in se vitium damnabiliter regnat: ne is, quem crimen depravat proprium, intercessor fieri appetat pro culpis aliorum. Hinc etenim superna voce ad Moysen dicitur: « Loquere ad Aaron: Homo de semine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offeret pro 5 « nes Domino Deo suo, nec accedet ad ministerium eius ». Ubi et repente subiungitur: « Si caecus fuerit, si claudus, « si vel parvo, vel grandi et torto naso, si fracto pede, si « manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, « si iugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel pon- 10 « derosus ». Caecus quippe est, qui supernae contemplationis lumen ignorat: qui praesentis vitae tenebris pressus, dum venturam lucem nequaquam diligendo conspicit, quo gressus operis porrigat, nescit. Hinc etenim prophetante Anna dicitur: « Pedes sanctorum suorum servabit, et impii 15 « in tenebris conticescent ». Claudus vero est, qui quidem, quo pergere debeat aspicit, sed per infirmitatem mentis vitae viam perfecte non valet tenere quam videt: quia ad virtutis statum dum fluxa consuetudo non erigitur, quo desiderium innititur, illuc gressus operis efficaciter non se- 20 quuntur. Hinc enim Paulus dicit: « Remissas manus et « dissoluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus

6. *Lev. XXI, 17.*

11. *Lev. XXI, 18.* Vulgata pro «ponderosus» habet «herniosus», eiusdem sensus. «Pondus quippe «de genitalibus dicitur, itaque ap- «pellabant veteres quod vulgo gra- «*vedinem* vocant»; DU CANGE. In textu tamen hebraico legitur «me- «roah ascek» quod vertitur in vers. chald. et syr. et a probatissi- mis interpretibus: testiculum confricatum sive compressum (cfr. *Variorum Teach. Bible*, et ELLOCOT.). LXX vertunt *μονόρχις*, at imme-

rito cum vox sing. «ascek» sensu plurali accipienda sit; cum Vul- gata, etiam REUSS vertit: «hernie inguinale», significatione sumpta a voce «mervah» (loco «meroah») quae «latum esse» significat. Etiam HUMMELAUER, *Cursus S. Scr.* Comm. in Lev. p. 506 Vulgatae interpretationem sequitur: «omnes «quippe recensiti defectus eius- «modi sunt, qui trans vestes vel «praeter vestes cernuntur, cuius- «modi non sunt contriti testiculi». 16. *I Reg. II, 9.*

« vestris: ut non claudicans quis erret, magis autem sa-  
 « netur ». Parvo autem naso est, qui ad tenendam men-  
 suram discretionis idoneus non est. Naso quippe odores  
 foetoresque discernimus. Recte ergo per nasum discretio-  
 5 ex primitur, per quam virtutes eligimus, delicta reprobamus.  
 Unde et in laude sponsae dicitur: « Nasus tuus sicut tur-  
 « ris, quae est in Libano »: quia nimirum sancta Ecclesia,  
 quae ex causis singulis tentamenta prodeant, per discretio-  
 10 nem conspicit, et ventura vitiorum bella ex alto deprehen-  
 dit. Sed sunt nonnulli, qui, dum aestimari hebetes nolunt,  
 saepe se in quibusdam inquisitionibus plus quam necesse  
 est exercentes, ex nimia subtilitate falluntur. Unde hic  
 quoque subditur: « Vel grandi et torto naso ». Nasus enim  
 15 grandis et tortus est discretionis subtilitas immoderata,  
 quae, dum plus quam decet excreverit, actionis suae recti-  
 tudinem ipsa confundit. Fracto autem pede vel manu est,  
 qui viam Dei pergere omnino non valet, atque a bonis acti-  
 bus funditus exsors vacat: quatenus haec non ut claudus  
 20 saltem cum infirmitate teneat, sed ab his omnimodo alienus  
 existat. Gibbus vero est, quem terrenae sollicitudinis pon-  
 dus deprimit, ne unquam ad superna respiciat, sed solis  
 his, quae in infimis calcantur, intendat. Qui et si quando  
 aliquid ex bono patriae coelestis audierit, ad hoc nimirum  
 25 perversae consuetudinis pondere praegravatus cordis faciem  
 non attollit: quia cogitationis statum erigere non valet, quem  
 terrenae usus sollicitudinis curvum tenet. Ex horum quippe  
 specie Psalmista dicit: « Incurvatus sum et humiliatus sum  
 « usquequaque ». Quorum culpam quoque per semetipsam  
 30 Veritas reprobans ait: « Semen autem, quod in spinis ce-  
 « cedit hi sunt, qui audierunt verbum et a sollicitudinibus  
 « et divitiis et voluptatibus vitae euntes suffocantur, et non  
 « referunt fructum ». Lippus vero est, cuius quidem in-

2. *Hebr.* XII, 12, 13.7. *Cant.* VII, 4.28. *Psal.* XXXVIII, 8.32. *Luc.* VIII, 14.

genium ad cognitionem veritatis emicat, sed tamen hoc carnalia opera obscurant. In lippis quippe oculis pupillae sanae sunt, sed humore defluente infirmatae palpebrae grossescunt; quorum quia infusione crebro atteruntur, etiam acies pupillae vitiatur. Et sunt nonnulli quorum sensum 5 carnalis vitae operatio sauciat, qui videre recta subtiliter per ingenium poterant, sed usu pravorum actuum caligant. Lippus itaque est cuius sensum natura exacuit, sed conversationis pravitas confundit. Cui bene per angelum dicitur: « Collyrio inunge oculos tuos, ut videas ». Collyrio 10 quippe oculos ut videamus inungimus, cum ad cognoscendam veri luminis claritatem intellectus nostri aciem medicamine bonae operationis adiuvamus. Albuginem vero habet in oculo, qui veritatis lucem videre non sinitur, quia arrogantia sapientiae seu iustitiae caecatur. Pupilla namque 15 oculi nigra videt, albuginem tolerans nil videt: quia vide- licet sensus humanae cogitationis si stultum se peccato- remque intelligit, cognitionem intimae claritatis apprehendit. Si autem candorem sibi iustitiae seu sapientiae tribuit, a luce se supernae cognitionis excludit: et eo claritatem veri 20 luminis nequaquam penetrat, quo se apud se per arrogan- tiam exaltat: sicut de quibusdam dicitur: « Dicentes enim « se esse sapientes, stulti facti sunt ». Iugem vero habet scabiem, cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. In scabie etenim fervor viscerum ad cutem trahitur, per quam 25 recte luxuria designatur: quia si cordis tentatio usque ad operationem prosilit, nimirum fervor intimus usque ad cutis scabiem prorumpit et foris iam corpus sauciat; quia dum in cogitatione voluptas non reprimitur, etiam in actione dominatur. Quasi enim cutis pruriginem Paulus curabat 30 abstergere, cum dicebat: « Tentatio vos non apprehendat, « nisi humana »; ac si aperte diceret: Humanum quidem

10. *Apoc.* III, 18.32. *I Cor.* X, 13.23. *Rom.* I, 22.

est tentationem in corde perpeti, daemoniacum vero est in temptationis certamine et in operatione superari. Impetiginem quoque habet in corpore, quisquis avaritia vastatur in mente: quae si in parvis non compescitur, nimirum sine 5 mensura dilatatur. Impetigo quippe sine dolore corpus occupat, et absque occupati taedio excrescens membrorum decorem foedat: quia et avaritia capti animum dum quasi delectat, exulcerat; dum adipiscenda quaeque cogitationi obiicit, ad inimicitias accendit, et dolorem in vulnere non 10 facit, quia aestuanti animo ex culpa abundantiam promittit. Sed decor membrorum perditur, quia aliarum quoque virtutum per hanc pulchritudo depravatur; et quasi totum corpus exasperat, quia per universa vitia animum supplantat. Paulo attestante, qui ait: « Radix omnium malorum est 15 « cupiditas ». Ponderosus vero est, qui turpitudinem non exercet opere, sed tamen ab hac cogitatione continua sine moderamine gravatur in mente: qui nequaquam quidem usque ad opus nefarium rapitur, sed eius animus voluptate luxuria sine ullo repugnationis obstaculo delectatur. Vi- 20 tium quippe est ponderis, cum humor viscerum ad virilia labitur, quae profecto cum molestia dedecoris intumescunt. Ponderous ergo est, qui totis cogitationibus ad lasciviam defluens pondus turpitudinis gestat in corde: et quamvis prava non exerceat opere, ab his tamen non evellitur mente. 25 Nec ad usum boni operis in aperto valet assurgere, quia gravat hunc in abditis pondus turpe. Quisquis ergo quotlibet horum vitio subigitur, panes Domino offerre prohibetur: ne profecto diluere aliena delicta non valeat is, quem adhuc propria devastant. Quia igitur paucis, ad pastorale 30 magisterium dignus qualiter veniat, atque hoc indignus qualiter pertimescat, ostendimus: nunc is qui ad illud digne pervenerit, in eo qualiter vivere debeat demonstremus.



SANCTI GREGORII PAPAE  
REGULAE PASTORALIS LIBER  
PARS SECUNDA



---

CAP. I. IS QUI AD REGIMEN ORDINATE PERVENERIT, QUALEM SE IN IPSO REGIMINE DEBEAT EXHIBERE. Tantum debet actionem populi actio transcendere praesulis, quantum distare solet a grege vita pastoris. Oportet namque, ut metiri sollicite studeat, quanta tenenda rectitudinis necessitate constringitur, sub cuius aestimatione populus grex vocatur. Sit ergo necesse est cogitatione mundus, actione praecipuus, discretus in silentio, utilis in verbo, singulis compassionē proximus, prae cunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum iustitiae erectus, internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens. Sed haec, quae breviter enumerando perstrinximus, paulo latius replicando disseramus.

CAP. II. UT RECTOR COGITATIONE SIT MUNDUS. Rector semper cogitatione sit mundus, quatenus nulla hunc immunditia polluat, qui hoc suscepit officii, ut in alienis quoque cordibus pollutionis maculas tergit: quia necesse est, ut

I. MAURINI atque HURTER huic secundae parti titulum apponunt *De vita pastoris*, qui tamen in antiquis mss. non legitur, ita ut in ipsis capitulorum ordo I<sup>ae</sup> partis ordinem sequatur. Capita 1-7, 9 huius libri Gregorius inseruit in

ep. syn. ad patriarchas orientales, quam vides in P. I, p. 77. Notandum est tamen textum *Reg. past. a clar. EWALD* in ep. syn. curatum non esse in omnibus idem ac textum editionis MAURINORUM ob adhibitorum codicum diversitatem.

esse munda studeat manus, quae diluere sordes curat, ne tacta quaeque deterius inquiet, si sordida insequens lutum tenet. Hinc namque per Prophetam dicitur: « Mundamini, « qui fertis vasa Domini ». Domini etenim vasa ferunt, qui proximorum animas ad aeterna sacraria perducendas in suae conversationis fide suscipiunt. Apud semetipsos ergo quantum debeant mundari conspiciant, qui ad aeternitatis templum vasa viventia in sinu propriae sponsionis portant. Hinc divina voce praecipitur, ut in Aaron pectore rationale iudicii vittis ligantibus imprimatur; quatenus sacerdotale 10 cor nequaquam cogitationes fluxae possideant, sed ratio sola constringat; nec indiscretum quid vel inutile cogitet, qui ad exemplum aliis constitutus ex gravitate vitae semper debet ostendere, quantam in pectore rationem portet. In quo etiam rationali vigilanter adiungitur, ut duodecim patriarcharum nomina describantur. Adscriptos etenim patres semper in pectore ferre, est antiquorum vitam sine intermissione cogitare. Nam tunc sacerdos irreprehensibiliter graditur, cum exempla patrum praecedentium indesinenter intuetur, cum sanctorum vestigia sine cessatione considerat, et cogitationes illicitas deprimit, ne extra ordinis limitem operis pedem tendat. Quod bene etiam rationale iudicii vocatur; quia debet rector subtili semper examine bona malaque discernere, et quae vel quibus, quando vel qualiter congruant, studiose cogitare nihilque proprium quaerere, sed sua comoda propinquorum bona deputare. Unde illic scriptum est: « Pones autem in rationali iudicii doctrinam et veritatem, quae erunt in pectore Aaron, quando ingredietur coram Domino, et gestabit iudicium filiorum Israel in pectore suo in conspectu Domini semper ». Sacerdoti 20 quippe iudicium filiorum Israel in pectore coram Domini 25

4. ISAI. LII, 11.

14. Cfr. Exod. XXVIII, 15.

30. Exod. XXVIII, 30.

conspectu gestare, est subiectorum causas pro sola interni iudicis intentione discutere, ut nihil se ei humanitatis admisceat in hoc, quod divina positus vice dispensat, ne correctionis studia privatus dolor exasperet. Cumque contra aliena vitia aemulator ostenditur, quae sua sunt exsequatur, ne tranquillitatem iudicii aut latens invidia maculet, aut praeceps ira perturbet. Sed dum consideratur terror eius qui super omnia praesidet, videlicet iudicis intimi, non sine magno regantur timore subiecti. Qui nimis timor dum mentem rectoris humiliat, purgat, ne hanc aut praesumptio spiritus levet, aut carnis delectatio inquiet, aut per terrenarum rerum cupidinem importunitas pulvrae cogitationis obscureat: quae tamen non pulsare rectoris animum nequeunt; sed festinare necesse est, ut repugnatione vincantur; ne vivium quod per suggestionem tentat, mollitie delectationis subigat: cumque haec ab animo tarde repellitur, mucrone consensus occidat.

CAP. III. UT RECTOR SEMPER SIT OPERATIONE PRAECIPUUS. Sit rector operatione praecipuus, ut vitae viam subditis vivendo denunciet, et grex qui pastoris vocem moresque sequitur, per exempla melius quam per verba gradiatur. Qui enim loci sui necessitate exigitur summa dicere, hac eadem necessitate compellitur summa monstrare. Illa namque vox libentius auditorum cor penetrat, quam dicentis vita commendat: quia quod loquendo imperat, ostendendo adiuvat ut fiat. Hinc enim per Prophetam dicitur: « Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion ». Ut videlicet qui coelesti praedicatione utitur, ima iam terrenorum operum deserens, in rerum culmine stare videatur, tantoque facilius subditos ad meliora pertrahat, quanto per vitae meritum de supernis clamat. Hinc divina lege armum

sacerdos in sacrificium et dextrum accipit et separatum, ut non solum sit eius operatio utilis, sed etiam singularis: nec inter malos tantummodo quae recta sunt faciat, sed bene quoque operantes subditos, sicut honore ordinis superat, ita etiam morum virtute transcendat. Cui in esu quoque pectusculum cum armo tribuitur, ut quod de sacrificio praecepitur sumere, hoc de semetipso auctori discat immolare. Et non solum pectore quae recta sunt cogitet, sed spectatores suos ad sublimia armo operis invitent, nulla prospera praesentis vitae appetat, nulla adversa pertimescat, blandimenta mundi respecto intimo terrore despiciat, terrore autem considerato internae dulcedinis blandimento contemnat. Unde supernae quoque vocis imperio in utroque humero sacerdos velamine superhumeralis adstringitur, ut contra adversa ac prospera virtutum semper ornamento muniatur: quatenus iuxta vocem Pauli per arma iustitiae a dextris sinistrisque gradiens, cum ad sola quae interiora sunt nititur, in nullo delectationis infimae latere flectatur. Non hunc prospera elevent, non adversa perturbent, non blanda usque ad voluptatem demulcent, non aspera ad desperationem premant: ut dum nullis passionibus intentionem mentis humiliat, quanto in utroque humero superhumeralis pulchritudine tegatur, ostendat. Quod recte etiam superhumerales ex auro, hyacintho, purpura, bis tincto coco, et torta fieri byssō praecepitur, ut quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat, demonstretur. In sacerdotis quippe habitu ante omnia aurum fulget, ut in eo intellectus sapientiac principaliter emicet. Cui hyacinthus qui aereo colore resplendet adiungitur, ut per omne quod intelligendo penetrat, non ad favores infimos, sed ad amorem coelestium surgat, ne dum suis incautus laudibus ca-

1. Cfr. *Exod.* XXIX, 22.14. Cfr. *Exod.* XXIX, 5.16. Cfr. *II Cor.* VI, 7.25. Cfr. *Exod.* XXVIII, 8.

pitur, ipso etiam veritatis intellectu vacuetur. Auro quoque et hyacintho purpura permiscetur; ut videlicet sacerdotale cor, cum summa quae praedicat sperat, in semetipso etiam suggestiones vitiorum reprimat eisque velut ex regia potestate contradicat, quatenus nobilitatem semper intimae regenerationis aspiciat et coelestis regni sibi habitum moribus defendat. De hac quippe nobilitate spiritus per Petrum dicitur: « Vos autem genus electum, regale sacerdotium ». De hac etiam potestate qua vitia subigimus, Ioannis voce 10 roboramur, qui ait: « Quotquot autem receperunt eum, dedit « eis potestatem filios Dei fieri ». Hanc dignitatem fortitudinis Psalmista considerat, dicens: « Mihi autem nimis « honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est « principatus eorum ». Quia nimirum sanctorum mens 15 principaliter in summis erigitur, cum exterius perpeti abiecta cernuntur. Auro etiam, hyacintho ac purpurae bis tinctus coccus adiungitur; ut ante interni iudicis oculos omnia virtutum bona ex caritate decorentur, et cuncta quae coram hominibus rutilant, haec in conspectu occulti arbitri flamma 20 intimi amoris accendat. Quae scilicet caritas, quia Deum simul ac proximum diligit, quasi ex dupli tinctura fulgescit. Qui igitur sic ad auctoris speciem anhelat ut proximorum curam negligat, vel sic proximorum curam exsequitur ut a divino amore torpescat: quia unum horum 25 quodlibet negligit, in superhumeralis ornamento habere coccum bis tintum nescit. Sed cum mens ad praecepta caritatis tenditur, restat procul dubio ut per abstinentiam caro maceretur. Unde et bis tinctoocco torta byssus adiungitur. De terra etenim byssus nitenti specie oritur. Et 30 quid per byssum, nisi candens decore munditia corporalis castitas designatur? Quae videlicet torta pulchritudini su-

8. I PET. II, 9.

11. IOHANN. I, 12.

14. Psal. CXXXVIII, 17.

perhumeralis innectitur; quia tunc castimonia ad perfectum munditiae candorem ducitur, cum per abstinentiam caro fatigatur. Cumque inter virtutes ceteras etiam afflictae carnis meritum proficit, quasi in diversa superhumeralis specie byssus torta candescit.

5

CAP. IV. UT SIT RECTOR DISCRETUS IN SILENTIO, UTILIS IN VERBO. Sit rector discretus in silentio, utilis in verbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat. Nam sicut incauta locutio in errorem pertrahit, ita indiscretum silentium hos, qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Saepe namque rectores improvidi humanam emittere gratiam formidantes loqui libere recta pertimescunt, et iuxta Veritatis vocem nequaquam iam gregis custodiae pastorum studio, sed mercenariorum vice deserviunt: quia veniente lupo fugiunt, dum se sub silentio abscondunt. Hinc namque eos 10 per Prophetam Dominus increpat, dicens: « Canes muti non « valentes latrare ». Hinc rursum queritur dicens: « Non « ascendistis ex adverso, nec opposuistis murum pro domo « Israel, ut stareis in praelio in die Domini ». Ex adverso quippe ascendere, est pro defensione gregis voce libera huius 20 mundi potestatibus contraire. Et in die Domini in praelio stare, est pravis decertantibus ex iustitiae amore resistere. Pastori enim recta timuisse dicere, quid est aliud quam tacendo terga praebuisse? Qui nimirum si pro grege se obiicit, murum pro domo Israel hostibus opponit. Hinc 25 rursum delinquenti populo dicitur: « Prophetae tui viderunt « tibi falsa et stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, ut te « ad poenitentiam provocarent ». Prophetae quippe in sacro eloquio nonnunquam doctores vocantur, qui dum fugitiva esse praesentia indicant, quae sunt ventura, manifestant. 30 Quos divinus sermo falsa videre redarguit; quia dum cor-

15. Cfr. IOHANN. X, 12.

19. EZECH. XIII, 5.

17. ISAI. LVI, 10.

28. Thren. II, 14.

ripere culpas metuunt, incassum delinquentibus promissa securitate blandiuntur; qui iniquitatem peccantium nequam aperiunt, quia ab increpationis voce conticescunt. Clavis quippe apertio[n]is est sermo correptionis; quia incre-  
 5 pando culpam detegit, quam saepe nescit ipse etiam qui perpetrat. Hinc Paulus ait: « Ut potens sit exhortari in « doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere ». Hinc per Malachiam dicitur: « Labia sacerdotis custodiunt scien-  
 « tiam, et legem requirent ex ore eius, quia angelus Do-  
 10 « mini exercituum est ». Hinc per Isaiam Dominus ad-  
 monet, dicens: « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem « tuam ». Praeconis quippe officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit, ut ante adventum iudicis qui terribi-  
 15 liter sequitur, ipse scilicet clamando gradiatur. Sacerdos ergo si praedicationis est nescius, quam clamoris vocem da-  
 turus est praeco mutus? Hinc est enim, quod super pa-  
 stores primos in linguarum specie Spiritus sanctus insedit: quia nimirum, quos repleverit, de se protinus loquentes facit. Hinc Moysi praecipitur, ut tabernaculum sacerdos  
 20 ingrediens tintinnabulis ambiatur, ut videlicet voces praedi-  
 cationis habeat, ne superni spectatoris iudicium ex silentio offendat. Scriptum quippe est: « Ut audiatur sonitus, quando « ingreditur et egreditur sanctuarium in conspectu Domini, « et non moriatur ». Sacerdos namque ingrediens vel egre-  
 25 diens moritur, si de eo sonitus non auditur: quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine praedicationis sonitu incedit. Apte autem tintinnabula vestimentis illius describuntur in-  
 sera. Vestimenta etenim sacerdotis quid aliud quam recta opera debemus accipere? Propheta attestante qui ait: « Sa-  
 30 « cerdotes tui induantur iustitiam ». Vestimentis itaque illius

7. *Tit.* I, 9.10. *MALACH.* II, 7.12. *ISAI.* LVIII, 1.17. *Cfr. Act.* II, 3.20. *Cfr. Exod.* XXVIII, 33.24. *Exod.* XXVIII, 35.30. *Psal.* CXXXI, 9.

tintinnabula inhaerent, ut vitae viam cum linguae sonitu ipsa quoque sacerdotis opera clament. Sed cum rector se ad loquendum praeparat, sub quanto cautelae studio loquatur attendat, ne, si inordinate ad loquendum rapitur, erroris vulnera audientium corda feriantur, et cum fortasse sapiens visus 5 desiderat, unitatis compagem insipienter abscidat. Hinc namque Veritas dicit: «Habete sal in vobis et pacem habete «inter vos». Per sal quippe verbi sapientia designatur. Qui 10 igitur loqui sapienter nititur, magnopere metuat, ne eius eloquio audientium unitas confundatur. Hinc Paulus ait: «Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere «ad sobrietatem». Hinc in sacerdotis veste iuxta divinam vocem tintinnabulis mala punica coniunguntur. Quid enim per mala punica, nisi fidei unitas designatur? Nam sicut in malo punico uno exterius cortice multa interius 15 grana muniuntur: sic innumeros sanctae Ecclesiae populos unitas fidei contegit, quos intus diversitas meritorum tenet. Ne igitur rector incautus ad loquendum proruat, hoc quod iam praemissimus per semetipsam Veritas discipulis clamat: «Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos». Ac 20 si figurate per habitum sacerdotis dicat: Mala punica tintinnabulis iungite, ut per omne quod dicitis, unitatem fidei cauta observatione teneatis. Providendum quoque est sollicita intentione rectoribus, ut ab eis non solum prava nullo modo, sed ne recta quidem nimie et inordinate proferantur: 25 quia saepe dictorum virtus perditur, cum apud corda audientium loquacitatis incauta importunitate laevigatur, et auctorem suum haec eadem loquacitas inquinat, quae servire auditoribus ad usum profectus ignorat. Unde bene per Moysen dicitur: «Vir, qui fluxum seminis patitur, immundus erit». In mente quippe audientium semen se-

8. MARC. IX, 49.

12. ROM. XII, 3.

13. Cfr. EXOD. XXVIII, 34.

31. LEVIT. XV, 2.

5 culturae cogitationis est auditae qualitas locutionis, quia dum per aurem sermo concipitur, cogitatio in mente generatur. Unde et ab huius mundi sapientibus praedicator egregius seminiverbius est vocatus. Qui ergo fluxum seminis suscitinet, immundus asseritur, quia multiloquio subditus ex eo se inquinat, quod si ordinate promeret, prolem rectae cogitationis edere in audientium corda potuisset: dumque incautus per loquacitatem difflit, non ad usum generis, sed ad immunditiam semen effundit. Unde Paulus quoque cum 10 discipulum de instantia praedicationis admoneret dicens:

« Testificor coram Deo et Christo Iesu, qui iudicaturus est 15 vivos et mortuos, per adventum ipsius et regnum eius, « praedica verbum, insta opportune, importune»: dicturus « importune» praemisit «opportune», quia scilicet apud 20 auditoris mentem ipsa sua vilitate se destruit, si habere importunitas opportunitatem nescit.

CAP. V. UT SIT RECTOR SINGULIS COMPASSIONE PROXIMUS, PRAE CUNCTIS CONTEMPLATIONE SUSPENSUS. Sit rector singulis compassione proximus, praecunctis contemplatione 20 suspensus, ut et per pietatis viscera in se infirmitatem ceterorum transferat, et per speculationis altitudinem semet ipsum quoque invisibilia appetendo transcendat, ne aut alta petens proximorum infirma despiciat, aut infirmis proximorum congruens appetere alta derelinquit. Hinc est namque 25 quod Paulus in paradisum ducitur, coelique tertii secreta rimatur, et tamen illa invisibilium contemplatione suspensus ad cubile carnalium aciem mentis revocat, atque in occultis suis qualiter debeant conversari dispensat, dicens: « Propter 30 « fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, « et unaquaeque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat: similiter autem et uxor viro ». Et paulo post:

13. II Tim. IV, 1.

26. Cfr. II Cor. XII, 3.

31. I Cor. VII, 2.

« Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus,  
 « ut vacetis orationi: et iterum revertimini in idipsum, ne  
 « tentet vos satanas ». Ecce iam coelestibus secretis inse-  
 ritur, et tamen per condescensionis viscera carnalium cubile  
 perscrutatur, et quem sublevatus ad invisibilia erigit, hunc 5  
 miseratus ad secreta infirmantium oculum cordis flectit.  
 Coelum contemplatione transcendent, nec tamen stratum car-  
 nalium sollicitudine deserit: quia compage caritatis summis  
 simul et infimis iunctus, et in semetipso virtute spiritus ad  
 alta valenter rapitur, et pietate in aliis aequanimiter infir- 10  
 matur. Hinc etenim dicit: « Quis infirmatur, et ego non  
 « infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? » Hinc  
 rursus ait: « Factus sum Iudeis tamquam Iudeus ». Quod  
 videlicet exhibebat non amittendo fidem, sed extendendo pie-  
 tatem, ut in se personam infidelium transfigurans ex semet- 15  
 ipso disceret qualiter aliis misereri debuisse: quatenus hoc  
 illis impenderet quod sibi ipse, si ita esset, impendi recte  
 voluisse. Hinc iterum dicit: « Sive mente excedimus, Deo:  
 « sive sobrii sumus, vobis »; quia et semetipsum noverat  
 contemplando transcendere et eundem se auditoribus con- 20  
 descendendo temperare. Hinc Iacob Domino desuper inni-  
 tente et uncto deorsum lapide, ascendentes ac descendentes  
 angelos vidit: quia scilicet praedicatores recti non solum  
 sursum sanctum caput Ecclesiae, videlicet Dominum con-  
 templando appetunt, sed deorsum quoque ad membra illius 25  
 miserando descendunt. Hinc Moyses crebro tabernaculum  
 intrat et exit, et qui intus in contemplationem rapitur, foris  
 infirmantium negotiis urgetur. Intus Dei arcana considerat,  
 foris onera carnalium portat. Qui de rebus quoque dubiis  
 semper ad tabernaculum recurrit, coram testamenti arca 30  
 Dominum consultit; exemplum procul dubio rectoribus prae-

3. I Cor. VII, 5.

12. II Cor. XI, 29.

13. I Cor. IX, 20.

19. II Cor. V, 13.

23. Cfr. Gen. XXVIII, 12.

bens, ut cum foris ambigunt quid disponant, ad mentem semper quasi ad tabernaculum redeant, et velut coram testamenti arca Dominum consulant, si de his in quibus dubitant, apud semetipsos intus sacri eloquii paginas requirant.

5 Hinc ipsa Veritas per susceptionem nostrae humanitatis nobis ostensa in monte orationi inhaeret, miracula in urbibus exercet, imitationis videlicet viam bonis rectoribus sternens ut, etsi iam summa contemplando appetunt, necessitatibus tamen infirmantium compatiendo misceantur: quia tunc ad alta caritas mirabiliter surgit, cum ad ima proximorum se misericorditer attrahit; et quo benigne descendit ad infima, valenter recurrit ad summa. Tales autem sese, qui praesunt, exhibeant, quibus subiecti occulta quoque sua prodere non erubescant; ut, cum tentationum fluctus parvuli tolerant, ad 15 pastoris mentem quasi ad matris sinum recurrent, et hoc, quod se inquinari pulsantis culpae sordibus praevident, exhortationis eius solatio ac lacrymis orationis lavent. Unde et ante fores templi ad abluendas ingredientium manus mare aeneum, id est, luterem duodecim boves portant: qui quidem 20 facie exterius eminent, sed ex posterioribus latent. Quid namque duodecim bobus nisi universus pastorum ordo designatur? De quibus Paulo disserente lex dicit: « Non obturabis os bovi trituranti ». Quorum quidem nos aperta opera cernimus, sed apud districtum iudicem quae illos post 25 sterius maneant in occulta retributione, nescimus. Qui tamen cum condescensionis suae patientiam diluendis proximorum confessionibus praeparant, velut ante fores templi luterem portant ut, quisquis intrare aeternitatis ianuam nititur, tentationes suas menti pastoris indicet, et quasi in 30 boum lutere cogitationis vel operis manus lavet. Et fit plerumque, ut dum rectoris animus aliena tentamenta con-

7. Cfr. *Luc. VI, 12.*23. *I Cor. IX, 9; Deut. XXV, 4.*20. Cfr. *III Reg. VII, 25.*

descendendo cognoscit, auditis tentationibus etiam ipse pulsetur; quia et haec eadem, per quam populi multitudo diluitur, aqua procul dubio luteris inquinatur. Nam dum sordes diluentium suscipit, quasi suae munditiae serenitatem perdit. Sed haec nequaquam pastori timenda sunt, quia Deo subtiliter cuncta pensante tanto facilius a sua eripitur, quanto misericordius ex aliena tentatione fatigatur.

CAP. VI. UT SIT RECTOR BENE AGENTIBUS PER HUMILITATEM SOCIUS, CONTRA DELINQUENTIUM VITIA PER ZELUM IUSTITIAE ERECTUS. Sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum iustitiae erectus; ut et bonis in nullo se praeferat, et cum pravorum culpa exigit, potestatem protinus sui prioratus agnoscat: quatenus et honore suppresso aequalem se subditis bene viventibus deputet, et erga perversos iura rectitudinis exercere non formidet. Nam sicut in libris moralibus dixisse me memini, liquet, quod omnes homines natura aequales genuit, sed variante meritorum ordine alios aliis culpa postponit. Ipsa autem diversitas quae accessit ex vitio, divino iudicio dispensatur, ut quia omnis homo aequa stare non valet, alter regatur ab altero. Unde cuncti qui praesunt, non in se potestatem debent ordinis, sed aequalitatem pensare conditionis: nec praeesse se hominibus gaudeant, sed prodesse. Antiqui etenim patres nostri non reges hominum, sed pastores pecorum fuisse memorantur. Et cum Noe Dominus filiisque eius diceret: « Crescite et multipli-  
« camini, et replete terram », protinus adiunxit: « Et terror  
« vester ac tremor sit super cuncta animalia terrae ». Quorum videlicet terror ac tremor, quia esse super animalia terrae praecipitur, profecto esse super homines prohibetur.  
Homo quippe brutis animalibus, non autem hominibus ce-

teris natura praelatus est, et idcirco ei dicitur ut ab animalibus et non ab hominibus timeatur, quia contra naturam superbire est ab aequali velle timeri. Et tamen necesse est ut rectores a subditis timeantur, quando ab eis Deum 5 minime timeri deprehendunt, ut humana saltem formidine peccare metuant, qui divina iudicia non formidant. Nequaquam namque praepositi ex hoc quaeasito timore superbiant, in quo non suam gloriam, sed subditorum iustitiam quaerunt. In eo enim quod metum sibi a perverse viventibus exigunt, quasi non hominibus sed animalibus dominantur, quia videlicet ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea debent etiam formidini iacere substrati.

Sed plerumque rector eo ipso quo ceteris praeeminet, elatione cogitationis intumescit, et dum ad usum cuncta 15 subiacent, dum ad votum velociter iussa complentur, dum omnes subditi, si qua bene gesta sunt laudibus efferunt, male gestis autem nulla auctoritate contradicunt, dum plerumque laudent etiam quod reprobare debuerant, seductus ab his quae infra suppetunt, super se animus extollitur, et 20 dum foris immenso favore circumdatur, intus veritate vacuatur, atque oblitus sui in voces se spargit alienas, talemque se credit qualem se foris audit, non qualem intus discernere debuit. Subiectos despicit, eosque aequales sibi naturae ordine non agnoscit, et quos sorte potestatis excesserit, transcendisse se etiam vitae meritis credit. Cunctis 25 se aestimat amplius sapere, quibus se videt amplius posse. In quodam quippe se constituit culmine apud semetipsum, et qui aequa ceteris naturae conditione constringitur, ex aequo respicere ceteros dedignatur: sicque usque ad eius 30 similitudinem ducitur, de quo scriptum est: « Omne sublimis videt, et ipse est rex super universos filios superbiae ». Qui singulare culmen appetens, et socialem an-

gelorum vitam despiciens ait: « Ponam sedem meam ad « Aquilonem, et ero similis Altissimo ». Miro ergo iudicio intus foveam deiectionis invenit, dum foris se in culmine potestatis extollit. Apostatae quippe angelo similis efficitur, dum homo hominibus esse similis deditur. Sic Saul 5 post humilitatis meritum in tumorem superbiae culmine potestatis excrevit: per humilitatem quippe praelatus est, per superbiam reprobatus Domino attestante, qui ait: « Nonne « cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in « tribubus Israel? ». Parvulum se in suis prius oculis vi- 10 derat, sed fultus temporali potentia iam se parvulum non videbat. Ceterorum namque comparationi se praeferebat, quia plus cunctis poterat, magnum se praे omnibus aesti- mabat. Miro autem modo cum apud se parvulus, apud Deum magnus; cum vero apud se magnus apparuit, apud 15 Deum parvulus fuit. Plerunque ergo dum ex subiectorum affluentia animus inflatur, in fluxum superbiae ipso potentiae fastigio lenocinante corrumpitur. Quam videlicet pot- tentiam bene regit, qui et tenere illam noverit et impugnare. Bene hanc regit, qui scit per illam super culpas 20 erigi, et scit cum illa ceteris aequalitate componi. Humana etenim mens plerumque extollitur, etiam cum nulla potestate fulcitur; quanto magis in altum se erigit, cum se ei etiam potestas adiungit? Quam tamen potestatem recte dispensat qui sollicite noverit et sumere ex illa quod adiuvat, et expu- 25 gnare quod tentat, et aqualem se cum illa ceteris cernere, et tamen se peccantibus zelo ultionis anteferre.

Sed hanc discretionem plenius agnoscimus, si pastoris primi exempla cernamus. Petrus namque auctore Deo sanctae Ecclesiae principatum tenens a bene agente Cornelio 30 et sese ei humiliter prosterrente immoderatius venerari recusavit, seque illi similem recognovit dicens: « Surge, et

« ego ipse homo sum ». Sed cum Ananiae et Saphirae culpam reperit, mox quanta potentia super ceteros excrevisset, ostendit. Verbo namque eorum vitam perculit, quam spiritu perscrutante deprehendit, et summum se intra Ecclesiam contra peccata recoluit, quod honore sibi vehementer impenso coram bene agentibus fratribus non agnovit. Illic communionem aequalitatis meruit sanctitas actionis, hic zelus ultiōnis ius aperuit potestatis. Paulus bene agentibus fratribus praelatum se esse nesciebat, cum diceret: « Non quia 10 « dominamur fidei vestrae, sed adiutores sumus gaudii vestri ». Atque illico adiunxit: « Fide enim statis ». Ac si id quod protulerat, aperiret dicens: Ideo non dominamur fidei vestrae, quia fide statis; aequales enim vobis sumus, in quo vos stare cognoscimus. Quasi praelatum se fratribus 15 esse nesciebat, cum diceret: « Facti sumus parvuli in medio vestrum ». Et rursum: « Nos autem servos vestros per Christum ». Sed cum culpam quae corrigi debuisset, invenit, illico magistrum se esse recoluit, dicens: « Quid vultis? In virga veniam ad vos? »

20 Summus itaque locus bene regitur, cum is qui praest, vitiis potius quam fratribus dominatur. Sed cum delinquentes subditos praepositi corrigunt, restat necesse est, ut sollicite attendant, quatenus per disciplinae debitum culpas quidem iure potestatis feriant, sed per humilitatis custodiam 25 aequales se ipsis fratribus qui corrigitur, agnoscant: quamvis plerumque etiam dignum est, ut eosdem quos corrigimus, tacita nobis cogitatione preeferamus. Illorum namque per nos vitia disciplinae vigore feriuntur, in his vero quae ipsi committimus, ne verbi quidem ab aliquo invectione lace- 30 ramur. Tanto ergo apud Dominum obligatores sumus, quanto apud homines inulte peccamus. Disciplina autem

1. *Act. X, 26.*3. Cfr. *Act. V, 5.*11. *II Cor. I, 23.*16. *I Thess. II, 7.*17. *II Cor. IV, 5.*19. *I Cor. IV, 21.*

nostra subditos divino iudicio tanto liberiores reddit, quanto hic eorum culpas sine vindicta non deserit. Servanda itaque est et in corde humilitas, et in opere disciplina. Atque inter haec solerter intuendum est, ne dum immoderatus custoditur virtus humilitatis, solvantur iura regiminis, et dum praecipitus quisque plus se quam decet deiicit, subditorum vitam stringere sub disciplinae vinculo non possit. Teneant ergo rectores exterius, quod pro aliorum utilitate suscipiunt; servent interius, quod de sua aestimatione pertimescunt. Sed tamen quibusdam signis decenter erumpentibus eos apud se esse humiles etiam subiecti deprehendant; quatenus et in auctoritate eorum, quod formident, videant, et de humilitate, quod imitantur, agnoscant. Student igitur sine intermissione qui praesunt, ut eorum potentia quanto magna exterius cernitur, tanto apud eos interius deprimatur, ne cogitationem vincat, ne in delectationem sui animum rapiat, ne iam sub se mens eam regere non possit, cui se libidine dominandi supponit. Ne enim praesidentis animus ad elationem potestatis suae delectatione rapiatur, recte per quandam sapientem dicitur: «Ducem te «constituerunt, noli extolli, sed esto in illis, quasi unus ex «illis». Hinc etiam Petrus ait: «Non dominantes in clero, «sed forma facti gregis». Hinc per semetipsam Veritas ad altiora nos virtutum merita provocans dicit: «Scitis, «quia principes gentium dominantur eorum, et qui maiores «sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos, «sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester «minister, et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester «servus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed mi-«nistrare». Hinc est, quod servum ex suscepto regimine elatum quae post supplicia maneant, indicat dicens: «Quod

22. *Ecli.* XXXII, 1.

30. MATTH. XX, 25 sq.

23. I PET. V, 3.

« si dixerit malus ille servus in corde suo: Moram facit « dominus meus venire, et cooperit percutere conservos « suos, manducet autem et bibat cum ebrisiis: veniet dominus « servi illius in die qua non sperat, et hora qua ignorat, 5 « et dividet eum, partemque eius ponet cum hypocritis ».

Inter hypocritas enim iure deputatur, qui ex simulatione disciplinae ministerium regiminis vertit in usum dominationis: et tamen nonnunquam gravius delinquitur, si inter perversos plus aequalitas, quam disciplina custoditur. Quia enim falsa 10 pietate superatus ferire Heli delinquentes filios noluit, apud districtum iudicem semetipsum cum filiis crudeli damnatione percussit. Hinc namque divina ei voce dicitur: « Ho- « norasti filios tuos magis quam me ». Hinc pastores increpat per Prophetam dicens: « Quod fractum est non al- 15 « ligastis, et quod abiectum est non reduxistis ». Abiectus enim non reducitur, cum quisque in culpa lapsus ad statum iustitiae ex pastoralis sollicitudinis vigore non revocatur. Fracturam vero ligamen adstringit, cum culpam disciplina deprimit, ne plaga usque ad interitum defluat, si hanc di- 20 strictionis severitas non coarctat.

Sed saepe deterius frangitur, cum fractura incaute colligatur, ita ut gravius scissuram sentiat, si hanc immoderatus ligamenta constringant. Unde necesse est, ut cum peccati vulnus in subditis corrigendo restringitur, magna 25 se sollicitudine etiam districtio ipsa moderetur: quatenus sic iura disciplinae contra delinquentes exerceat, ut pietatis viscera non amittat. Curandum quippe est, ut rectorem subditis et matrem pietas, et patrem exhibeat disciplina. Atque inter haec sollicita circumspectione providendum, ne 30 aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. Nam sicut in libris moralibus iam diximus, disciplina vel misericordia

5. MATTH. XXIV, 48 sq.

12. Cfr. I Reg. IV, 19 sq.

13. I Reg. II, 29.

15. EZECH. XXXIV, 4.

31. Cfr. GREG. Mor. XX, 14.

multum destituitur, si una sine altera teneatur. Sed erga subditos suos inesse rectoribus debet et iuste consulens misericordia, et pie saeviens disciplina. Hinc namque est, quod docente Veritate, per Samaritani studium semivivus in stabulum ducitur, et vinum atque oleum vulneribus eius adhibetur, ut per vinum scilicet mordeantur vulnera, per oleum foveantur. Necesse quippe est, ut quisquis sanandis vulneribus praeceat, in vino morsum doloris adhibeat, in oleo mollitiem pietatis, quatenus per vinum mundentur putrida, per oleum foveantur sananda. Miscenda ergo est lenitas cum severitate; faciendum quoddam ex utroque temperamentum, ut neque multa asperitate exulcentur subditi, neque nimia benignitate solvantur. Quod iuxta Pauli vocem bene illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul et manna est: quia cum Scripturae sacrae scientia in boni rectoris pectore, si est virga distinctionis, sit et manna dulcedinis. Hinc David ait: « Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt ». Virga enim percutimur, baculo sustentamur. Si ergo est districtio virgae, quae ferriat, sit et consolatio baculi, quae sustentet. Sit itaque amor, sed non emolliens: sit vigor, sed non exasperans: sit zelus, sed non immoderate saeviens: sit pietas, sed non plus quam expeditat parcens, ut, dum se in arce regiminis iustitia clementiaque permiscet, is qui praeceat, corda subditorum et terrendo demulceat, et tamen ad terroris reverentiam demulcendo constringat.

CAP. VII. UT SIT RECTOR INTERNORUM CURAM IN EXTELIORUM OCCUPATIONE NON MINUENS, EXTERIORUM PROVIDENTIAM IN INTERNORUM SOLlicitUDINE NON RELINQUENS. Sit rector internorum curam in exteriorum occupatione non

4. Cfr. *Luc.* X, 34.

15. Cfr. *Hebr.* IX, 4.

18. *Psal.* XXII, 4.

minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens, ne aut exterioribus deditus ab intimis corruiat, aut solis interioribus occupatus, quae foris debet, proximis non impendat. Saepe namque nonnulli velut oblii,  
5 quod fratribus animarum causa praelati sunt, toto cordis adnisu secularibus curis inserviunt: has cum adsunt, se agere exsultant; ad has etiam cum desunt, diebus ac noctibus cogitationis turbidae aestibus anhelant. Cumque ab his cessa-  
10 nte forsitan opportunitate quieti sunt, ipsa deterius sua quiete fatigantur. Voluptatem namque censem si actionibus deprimuntur, laborem deputant si in terrenis negotiis non laborant. Sicque fit, ut dum se urgeri mundanis tumultibus gaudent, interna quae alios docere debuerant, ignorent.  
15 Unde subiectorum quicque procul dubio vita torpescit; quia cum proficere spiritualiter appetit, in exemplo eius qui sibi praelatus est, quasi in obstaculo itineris offendit. Languente enim capite membra incassum vigent, et in exploratione hostium frustra exercitus velociter sequitur, si ab ipso duce itineris erratur. Nulla subditorum mentes exhortatio sublevat,  
20 eorumque culpas increpatio nulla castigat: quia, dum per animarum praesulem terreni exercetur officium iudicis, a gregis custodia vacat cura pastoris; et subiecti veritatis lu-  
men apprehendere nequeunt, quia dum pastoris sensus ter-  
rena studia occupant, vento temptationis impulsus Ecclesiae  
25 oculos pulvis caecat. Quo contra recte humani generis redemtor, cum nos a ventris voracitate compesceret dicens:  
« Attendite autem vobis, ut non graventur corda vestra in « crapula et ebrietate », illico adiunxit: « Aut in curis huius « vitae ». Ubi pavorem quoque protinus intente adiiciens:  
30 « Ne forte », inquit, « superveniat in vos repentina dies illa ». Cuius adventus etiam qualitatem denunciat dicens: « Tam- « quam laqueus enim veniet super omnes, qui sedent super

« faciem omnis terrae ». Hinc iterum dicit: « Nemo potest duobus dominis servire ». Hinc Paulus religiosorum mentes a mundi consortio contestando, ac potius conveniendo suspendit dicens: « Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit ». Hinc Ecclesiae rectoribus et vacandi studia praecipit, et consulendi remedia ostendit dicens: « Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum »: ut ipsi videlicet dispensationibus terrenis inserviant, quos dona spiritalia non exornant. Ac si apertius dicat: Quia penetrare intima nequeunt, saltem necessaria foris operentur. Hinc Moyses, qui cum Deo loquitur, Iethro alienigenae reprehensione iudicatur, quod terrenis populorum negotiis stulto labore deserviat: cui et consilium mox praebetur, ut pro se alios ad iurgia dirimenda constituat, et ipse liberius ad erudiendos populos spiritalium arcana cognoscat.

A subditis ergo inferiora gerenda sunt, a rectoribus summa cogitanda, ut scilicet oculum qui praevividis gressibus praeminet, cura pulveris non obscureret. Caput namque subiectorum sunt cuncti, qui praesunt; et ut recta pedes valent itinera carpere, haec procul dubio caput debet ex alto providere, ne a proiectus sui itinere pedes torpeant, cum curvata rectitudine corporis caput sese ad terram declinat. Qua autem mente animarum praesul honore pastorali inter ceteros utitur, si in terrenis negotiis, quae reprehendere in aliis debuit, et ipse versatur? Quod videlicet ex ira iustae retributionis per Prophetam Dominus minatur dicens: « Et erit sicut populus, sic sacerdos ». Sacerdos quippe est ut populus, quando ea agit is qui spiritali officio fungitur, quae illi nimirum faciunt, qui adhuc de studiis carnalibus iudi-

1. *Luc. XXI, 35.*

2. *Luc. XVI, 13.*

5. *II Tim. II, 4.*

9. *I Cor. VI, 4.*

17. *Cfr. Exod. XVIII, 17 sq.*

29. *Os. IV, 9.*

cantur. Quod cum magno scilicet dolore caritatis Ieremias propheta conspiciens quasi sub destructione templi deplorat dicens: « Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est « color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite 5 « omnium platearum? » Quid namque auro, quod metallis ceteris praeminent, nisi excellentia sanctitatis? quid colore optimo, nisi cunctis amabilis reverentia religionis exprimitur? Quid sanctuarii lapidibus, nisi sacrorum ordinum personae signantur? Quid platearum nomine, nisi praesentis vitae 10 latitudo figuratur? Quia enim graeco eloquio πλάτος latitudo dicitur, profecto a latitudine plateae sunt vocatae. Per semetipsam vero Veritas dicit: « Lata et spatiosa via est, « quae dicit ad perditionem ». Aurum igitur obscuratur, cum terrenis actibus sanctitatis vita polluitur. Color opti- 15 mus commutatur, cum quorundam, qui degere religiose credebantur, aestimatio anteacta minuitur. Nam cum quilibet post sanctitatis habitum terrenis se actibus inserit, quasi colore permuto ante humanos oculos eius reverentia despacta pallescit. Sanctuarii quoque lapides in plateas disper- 20 guntur, cum causarum secularium foras lata itinera expe- tunt hi, qui ad ornamentum Ecclesiae internis mysteriis quasi in secretis tabernaculi vacare debuerunt. Ad hoc quippe sanctuarii lapides fiebant, ut intra Sancta Sanctorum in ve- stimento summi sacerdotis apparerent. Cum vero ministri 25 religionis a subditis honorem Redemptoris sui ex merito vitae non exigunt, sanctuarii lapides in ornamento pontificis non sunt. Qui nimirum sanctuarii lapides dispersi per pla- teas iacent, cum personae sacrorum ordinum voluptatum suarum latitudini deditae terrenis negotiis inhaerent. Et 30 notandum, quod non hos dispersos in plateis, sed in capite platearum dicit: quia et cum terrena agunt, summi videri appetunt, ut et lata itinera teneant ex voluptate de-

lectationis, et tamen in platearum sint capite ex honore sanctitatis.

Nil quoque obstat, si sanctuarii lapides eosdem ipsos, quibus constructum sanctuarium existebat, accipimus: qui dispersi in platearum capite iacent, quando sacrorum ordinum viri terrenis actibus ex desiderio inserviunt, ex quorum prius officio sanctitatis gloria stare videbatur. Secularia itaque negotia aliquando ex compassione toleranda sunt, nunquam vero ex amore requirenda, ne, cum mentem diligentis aggravant, hanc suo victimam pondere ad ima de coelestibus mergant. At contra, nonnulli gregis quidem curam suscipiunt, sed sic sibimet vacare ad spiritalia appetunt, ut rebus exterioribus nullatenus occupentur. Qui cum curare corporalia funditus negligunt, subditorum necessitatibus minime concurrunt. Quorum nimirum praedicatio plerumque despicitur: quia, dum delinquentium facta corripiunt, sed tamen eis necessaria praesentis vitae non tribuunt, nequaquam libenter audiuntur. Egentis etenim mentem doctrinae sermo non penetrat, si hunc apud eius animum manus misericordiae non commendat. Tunc autem verbi semen facile germinat, quando hoc in audientis pectore pietas praedicantis rigat. Unde rectorem necesse est, ut interiora possit infundere, cogitatione innoxia etiam exteriora providere. Sic itaque pastores erga interiora studia subditorum suorum serveant, quatenus in eis exterioris quoque vitae providentiam non relinquant. Nam quasi iure, ut diximus, a percipienda praedicatione gregis animus frangitur, si cura exterioris subsidii a pastore negligatur. Unde et primus pastor sollicite admonet, dicens: « Seniores, qui in vobis sunt, obsecro consenior et testis Christi passio- num, qui et eius, quae in futuro revelanda est, gloriae « communicator, pascite qui in vobis est, gregem Dei ». 30

Qui hoc in loco passionem cordis an corporis suaderet  
 aperuit, cum protinus adiunxit: « Providentes non coacte  
 « sed spontanee secundum Deum neque turpis lucri gratia,  
 « sed voluntarie ». Quibus profecto verbis pastoribus pie  
 5 praecavetur, ne dum subiectorum inopiam satiant, se mu-  
 crone ambitionis occidant, ne, cum per eos carnis subsidiis  
 reficiuntur proximi, ipsi remaneant a iustitiae pane ieuni.  
 Hanc pastoruin sollicitudinem Paulus excitat, dicens: « Qui  
 « suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem  
 10 « negavit, et est infideli deterior ». Inter haec itaque me-  
 tuendum semper est, et vigilanter intuendum, ne, dum cura  
 ab eis exterior agitur, ab interna intentione mergantur.  
 Plerumque enim, ut praediximus, corda rectorum dum  
 temporali sollicitudini incaute deserviunt, ab intimo amore  
 15 frigescunt; et foras fusa oblivious non metuunt, quia ani-  
 marum regimina suscepérunt. Sollicitudo ergo, quae sub-  
 ditis exterius impenditur, sub certa necesse est mensura  
 teneatur. Unde bene ad Ezechiēl dicitur: « Sacerdotes  
 « caput suum non radent, neque comam nutrient, sed ton-  
 20 « dentes attendent capita sua ». Sacerdotes namque iure  
 vocati sunt, qui ut sacrum ducatum praebeant, fidelibus  
 praesunt. Capilli vero in capite exteriōres sunt cogitationes  
 in mente: qui, dum super cerebrum insensibiliter oriuntur  
 curas vitae praesentis designant, quae ex sensu negligentī  
 25 quia importune aliquando prodeunt, quasi nobis non sen-  
 tientibus procedunt. Quia igitur cuncti qui praesunt, ha-  
 bere quidem sollicitudines exteriōres debent, nec tamen eis  
 vehementer incumbere, sacerdotes recte et caput prohibentur  
 radere et comam nutrire, ut cogitationes carnis de vita  
 30 subditorum, nec a se funditus amputent, nec rursum ad  
 crescendum nimis relaxent. Ubi et bene dicitur: « Ton-  
 « dentes tondent capita sua », ut videlicet curae temporalis

sollicitudinis et quantum necesse est, prodeant, et tamen recidantur citius, ne immoderatius excrescant. Dum igitur et per administratam exteriorem providentiam corporum vita protegitur, et rursus per moderatam cordis intentionem non impeditur, capilli in capite sacerdotis et servantur, ut 5 cutem cooperiant, et resecantur, ne oculos claudant.

CAP. VIII. NE PLACERE RECTOR SUO STUDIO HOMINIBUS APPETAT, SED TAMEN AD QUOD PLACERE DEBEAT, INTENDAT. Inter haec quoque necesse est, ut rector solerter invigilet, ne hunc cupido placendi hominibus pulset: nec cum studiose interiora penetrat, cum provide exteriora subministrat, se magis a subditis diligi quam veritatem quaerat, ne cum bonis actibus fultus a mundo videtur alienus, hunc auctori reddat extraneum amor suus. Hostis namque Redemptoris est, qui per recta opera quae facit, eius vice ab 15 Ecclesia amari concupiscit; quia adulterinae cogitationis reus est, si placere puer sponsae oculis appetit, per quem sponsus dona transmisit. Qui nimirum amor proprius, cum rectoris mentem ceperit, aliquando hanc inordinate ad mollitiem, aliquando vero ad asperitatem rapit. Ex amore 20 etenim suo mens rectoris in mollitiem vertitur, quia cum peccantes subditos respicit, ne erga hunc eorum dilectio torpeat, corripere non praesumit: nonnunquam vero errata subditorum quae increpare debuerat, adulacionibus demulcet. Unde bene per Prophetam dicitur: « Vae his, qui consuunt 25 « pulvillo sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub « capite universae aetatis ad capiendas animas ». Pulvillo quippe sub omni cubito manus ponere, est cadentes a sua rectitudine animas, atque in huius mundi se delectatione reclinantes blanda adulacione refovere. Quasi enim pulvillo 30 cubitus, vel cervicalibus caput iacentis excipitur, cum cor-

reptionis duritia peccanti subtrahitur, eique mollities favoris adhibetur, ut in errore molliter iaceat, quem nulla asperitas contradictionis pulsat. Sed haec rectores qui semetipsos diligunt, his procul dubio exhibit, a quibus se noceri posse in studio gloriae temporalis timent. Nam quos nil contra se valere conspiquant, hos nimirum asperitate rigidae semper invective premunt, nunquam clementer admonent, sed pastoralis mansuetudinis obliiti, iure dominationis terrent. Quos recte per Prophetam divina vox increpat dicens: « Vos 10 « autem cum austерitate imperabatis eis et cum potentia ». Plus enim se suo auctore diligentibus iactanter erga subditos se erigunt, nec quid agere debeant, sed quid valeant attendunt: nil de se subsequenti iudicio metuunt, improbe de temporali potestate gloriantur: libet ut licenter et illicita 15 faciant, et subditorum nemo contradicat. Qui ergo et prava studet agere, et tamen ad haec vult ceteros tacere, ipse sibimet testis est, quia plus veritate se appetit diligi, quam contra se non vult defendi. Nemo quippe est, qui ita vivat, ut aliquatenus non delinquit. Ille ergo se ipso amplius ve 20 ritatem desiderat amari, qui sibi a nullo vult contra veritatem parci. Hinc etenim Petrus increpationem Pauli libenter accepit: hinc David correptionem subditi humiliiter audivit: quia rectores boni, dum privato diligere amore se nesciunt, liberae puritatis verum a subditis obsequium humiliatis credunt. Sed inter haec necesse est, ut cura regimini 25 tanta moderaminis arte temperetur, quatenus subditorum mens cum quaedam recte sentire potuerit, sic in vocis libertatem prodeat, ut tamen libertas in superbiam non erumpat, ne dum fortasse immoderatus linguae eis libertas 30 conceditur, vitae ab his humilitas amittatur. Sciendum quoque est, quod oporteat, ut rectores boni placere homi-

10. EZECH. XXXIV, 4.

23. Cfr. II Reg. XII, 7.

22. Cfr. Gal. II, 11.

nibus appetant, sed ut suae aestimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant, non ut se amari desiderent, sed ut dilectionem suam quasi quandam viam faciant, per quam corda audientium ad amorem Conditoris introducant. Difficile quippe est, ut quamlibet recta denuncians 5 praedicator, qui non diligitur, libenter audiatur. Debet ergo, qui praeest, et studere se diligi, quatenus possit audiiri, et tamen amorem suum pro semetipso non quaerere, ne inveniatur ei, cui servire per officium cernitur, occulta cogitationis tyrannide resultare. Quod bene Paulus insinuat, cum sui nobis studii occulta manifestat dicens: « Sicut 10 « et ego per omnia omnibus placebo ». Qui tamen rursus dicit: « Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non « essem ». Placet ergo Paulus, et non placet: qui in eo, quod placere appetit, non sc, sed per se hominibus placere 15 veritatem quaerit.

CAP. IX. QUOD SCIRE SOLLICITE RECTOR DEBET, QUIA PLERUMQUE VITIA VIRTUTES SE ESSE MENTIUNTUR. Scire etiam rector debet, quod plerumque vitia virtutes se esse mentiuntur. Nam saepe sub parsimoniae nomine se tenacia 20 palliat, contraque se effusio sub appellatione largitatis occultat. Saepe inordinata remissio pietas creditur, et effrenata ira spiritalis zeli virtus aestimatur. Saepe praecepsitata actio velocitatis efficacia, atque agendi tarditas gravitatis consilium putatur. Unde necesse est, ut rector animarum vir- 25 tutes ac vitia vigilanti cura discernat, ne aut cor tenacia occupet, et parcum se videri in dispensationibus exsultet: aut cum effuse quid perditur, largum se quasi miserando glorietur: aut remittendo, quod ferire debuit, ad aeterna supplicia subditos pertrahat: aut immaniter feriendo quod 30 delinquitur, ipse gravius delinquat: aut hoc, quod agi recte

ac graviter potuit, immature praeveniens laeviget: aut bonae actionis meritum differendo ad deteriora permutet.

CAP. X. QUAE ESSE DEBET RECTORIS DISCRETIO CORREPTIONIS ET DISSIMULATIONIS, FERVORIS ET MANSUETUDINIS. Scien-  
 dum quoque est, quod aliquando subiectorum vitia prudenter dissimulanda sunt, sed quia dissimulantur, indicanda: aliquando et aperte cognita mature toleranda, aliquando vero subtiliter et occulta perscrutanda: aliquando leniter arguenda, aliquando autem vehementer increpanda. Nonnulla quippe,  
 10 ut diximus, prudenter dissimulanda sunt, sed quia dissimulantur, indicanda: ut cum delinquens et deprehendi se cognoscit et perpeti has, quas in se tacite tolerari considerat, augere culpas erubescat, seque se iudice puniat, quem sibi apud se rectoris patientia clementer excusat. Qua scilicet  
 15 dissimulatione bene Iudeam Dominus corripit, cum per Prophetam dicit: « Mentita es, et mei non es recordata, « neque cogitasti in corde tuo, quia ego tacens, et quasi « non videns ». Et dissimulavit ergo culpas, et innotuit, quia et contra peccatum tacuit et hoc ipsum tamen quia ta-  
 20 cuerit dixit. Nonnulla autem vel aperte cognita mature toleranda sunt, cum videlicet rerum minime opportunitas congruit, ut aperte corriganter. Nam secta immature vul-  
 nera deterius infervescunt, et nisi cum tempore medicamenta convenient, constat procul dubio quod medendi officium  
 25 amittant. Sed cum tempus subditis ad correptionem quaeritur, sub ipso culparum pondere patientia praesulis exercetur. Unde bene per Psalmistam dicitur: « Supra dorsum « meum fabricaverunt peccatores ». In dorso quippe onera sustinemus. Supra dorsum igitur suum fabricasse pecca-  
 30 tores queritur, ac si aperte dicat: Quos corrigerem nequeo, quasi superimpositum onus porto.

Nonnulla autem occulta subtiliter sunt perscrutanda, ut quibusdam signis erumpentibus rector in subditorum mente omne quod clausum latet, inveniat, et interveniente correptionis articulo ex minimis maiora cognoscat. Unde recte ad Ezechielem dicitur: « Fili hominis, fode parietem ». Unde mox idem propheta subiungit: « Et cum fodissem « parietem, apparuit ostium unum. Et dixit ad me: In « gredere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt « hic. Et ingressus vidi: et ecce omnis similitudo repti- « lium, et animalium abominatio, et universa idola domus 10 « Israel depicta erant in pariete ». Per Ezechielem quippe praepositorum persona signatur, per parietem duritia subditorum. Et quid est parietem fodere, nisi acutis inquisitionibus duritiam cordis aperire? Quem cum fodisset, apparuit ostium: quia cum cordis duritia vel studiosis percunctionibus, vel maturis correptionibus scinditur, quasi quaedam ianua ostenditur, ex qua omnia in eo qui corripiuntur, cogitationum interiora videantur. Unde et bene illic sequitur: « Ingredere et vide abominationes pessimas, quas « isti faciunt hic ». Quasi ingreditur ut abominationes 15 aspiciat, qui discussis quibusdam signis exterius apparentibus ita corda subditorum penetrat, ut cuncta ei, quae illicie cogitantur, innotescant. Unde et subdidit: « Et ingressus « vidi: et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium « abominatio ». In reptilibus cogitationes omnino terrenae 20 signantur, in animalibus vero iam quidem aliquantulum a terra suspensae, sed adhuc terrenae mercedis praemio requirentes. Nam reptilia toto ex corpore terrae inhaerent, animalia autem magna parte corporis a terra suspensa sunt, appetitu tamen gulac ad terram semper inclinantur. Reptilia 25 itaque sunt intra parietem, quando cogitationes volvuntur in mente, quae a terrenis desideriis nunquam levantur. Ani-

malia quoque sunt intra parietem, quando et si qua iam iusta, si qua honesta cogitantur, appetendis tamen lucris temporalibus honoribusque deseruunt, et per semetipsa quidem iam quasi a terra suspensa sunt, sed adhuc per ambitum  
5 quasi per gulae desiderium sese ad ima submittunt. Unde et bene subditur: « Et universa idola domus Israel depicta « erant in pariete ». Scriptum quippe est: « Et avaritia, « quae est idolorum servitus ». Recte ergo post animalia idola describuntur quia etsi honesta actione nonnulli iam quasi  
10 a terra se erigunt, ambitione tamen in honesta semetipsos ad terram deponunt. Bene autem dicitur: « Depicta erant »: quia, dum exteriorum rerum intrinsecus species attrahuntur, quasi in corde depingitur, quidquid fictis imaginibus deliberando cogitatur. Notandum itaque est, quia prius foramen in pariete, ac deinde ostium cernitur, et tunc demum  
15 occulta abominatio demonstratur: quia nimur uniuscuiusque peccati prius signa forinsecus, deinde ianua apertae iniquitatis ostenditur, et tunc demum omne malum quod intus latet, aperitur.  
20 Nonnulla autem sunt leniter arguenda: nam cum non malitia, sed sola ignorantia vel infirmitate delinquitur, profecto necesse est, ut magno moderamine ipsa delicti correptio temperetur. Cuncti quippe, quounque in hac mortali carne subsistimus, corruptionis nostrae infirmitatibus subiacemus. Ex se ergo debet quisque colligere, qualiter alienae hunc oporteat imbecillitati misereri, ne contra infirmitatem proximi, si ad increpationis vocem ferventius rapitur, oblitus sui esse videatur. Unde bene Paulus admonet  
25 dicens: « Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto,  
30 « vos, qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu « mansuetudinis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris ». Ac si aperte dicat: Cum displicet ex aliena infirmitate

quod conspicis, pensa, quod es; ut in increpationis zelo se spiritus temperet, dum sibi quoque quod increpat, timet.

Nonnulla autem sunt vehementer increpanda, ut cum culpa ab auctore non cognoscitur, quanti sit ponderis, ab increpantibus ore sentiatur. Et cum sibi quis malum, quod 5 perpetravit laevigat, hoc contra se graviter ex corripiens asperitate pertimescat. Debitum quippe rectoris est supernae patriae gloriam per vocem praedicationis ostendere, quanta in huius vitae itinere tentamenta antiqui hostis lateant aperte, et subditorum mala quae tolerari leniter non debent, 10 cum magna zeli asperitate corrigere, ne, si minus contra culpas accenditur, culparum omnium reus ipse teneatur. Unde bene ad Ezechiem dicitur: « Sume tibi laterem, et « pones eum coram te, et describes in eo civitatem Ieru- « salem ». Statimque subiungitur: « Et ordinabis adversus 15 « eam obsidionem, et aedificabis munitiones, et comportabis « aggerem, et dabis contra eam castra, et pones arietes in « gyro ». Eique ad munitionem suam protinus subinfertur: « Et tu sume tibi sartaginem ferream, et pones eam mu- « rum ferreum inter te et inter civitatem ». Cuius enim 20 Ezechiel propheta nisi magistrorum speciem tenet? Cui dicitur: « Sume tibi laterem, et pones eum coram te, et « describes in eo civitatem Ierusalem ».

Sancti quippe doctores sibi laterem sumunt, quando terrenum auditorum cor, ut doceant, apprehendunt. Quem 25 scilicet laterem coram se ponunt, quia tota illud mentis intentione custodiunt. In quo et civitatem Ierusalem iubentur describere; quia praedicando terrenis cordibus curant summopere, quae sit supernae pacis visio demonstrare. Sed quia incassum gloria patriae coelestis agnoscitur, nisi et 30 quanta hic irruant hostis callidi tentamenta noscantur, apte subiungitur: « Et ordinabis adversus eam obsidionem, et

« aedificabis munitiones ». Sancti quippe praedicatores ob-  
sidionem circa laterem, in quo Ierusalem civitas descripta  
est, ordinant, quando terrenae menti sed iam supernam pa-  
triam requirenti, quanta eam in huius vitae tempore vitiorum  
5 impugnet adversitas, demonstrant. Nam cum unumquodque  
peccatum, quomodo proficientibus insidietur ostenditur, quasi  
obsidio circa civitatem Ierusalem voce praedicatoris ordinatur.  
Sed quia non solum debent innotescere, qualiter vitia impu-  
gnent, verum etiam quomodo custoditae nos virtutes robo-  
10 rent, recte subiungitur: « Et aedificabis munitiones ». Mu-  
nitiones quippe sanctus praedicator aedificat, quando, quae  
virtutes quibus resistant vitiis, demonstrat. Et quia crescente  
virtute plerumque bella temptationis augentur, recte adhuc ad-  
ditur: « et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra,  
15 « et pones arietes in gyro ». Aggerem namque comportat,  
quando praedicator quisque molem crescentis temptationis  
enuntiat. Et contra Ierusalem castra erigit, quando rectae  
intentioni audientium hostis callidi circumspectas, et quasi  
incomprehensibiles insidias praedicit. Atque arietes in gyro  
20 ponit, cum temptationum aculeos in hac vita nos undique  
circumdantes et virtutum murum perforantes innotescit.

Sed cuncta haec licet subtiliter rector insinuet, nisi  
contra delicta singulorum aemulationis spiritu ferreat, nul-  
lam sibi in perpetuum absolutionem parat. Unde illic adhuc  
25 recte subiungitur: « Et tu sume tibi sartaginem ferream et  
« pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem ». Per sartaginem quippe frixura mentis, per ferrum vero in-  
crepationis fortitudo signatur. Quid vero acrius doctoris  
mentem, quam zelus Dei frigit et excruciat? Unde Paulus  
30 huius sartaginis urebatur frixura, cum diceret: « Quis in-  
« firmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et  
« ego non uror? » Et quia quisquis zelo Dei accenditur,

ne damnari ex negligentia debeat, forti in perpetuum custodia munitur, recte dicitur: « Pones eam murum ferreum « inter te et civitatem ». Sartago enim ferrea murus ferreus inter prophetam et civitatem ponitur: quia, cum nunc fortis zelum rectores exhibent, eundem zelum postmodum inter se et auditores suos fortis munitionem tenent, ne tunc ad vindictam destituti sint, si nunc fuerint in correptione dissoluti.

Sed inter haec sciendum est, quia dum ad increpationem se mens doctoris exasperat, difficile valde est, ut non aliquando et ad aliquid quod dicere non debet, erumpat. Et plerumque contingit, ut, dum culpa subditorum cum magna invective corripitur, magistri lingua usque ad excessus verba pertrahatur. Cumque increpatio inimoderata accenditur, corda delinquentium in desperatione deprimuntur. Unde necesse est, ut exasperatus rector, cum subditorum mentem plus quam debuit percussisse considerat, apud se semper ad poenitentiam recurrat, ut per lamenta veniam in conspectu veritatis obtineat, ex eo etiam, quod per zeli eius studium peccat. Quod figurate Dominus per Moysen praecipit dicens: « Si quis abierit cum amico suo simpli- 20 « citer in silvam ad ligna caedenda, et lignum securis fu- « gerit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum eius « percusserit et occiderit, hic ad unam supradictarum ur- « bium fugiet, et vivet: ne forte proximus eius, cuius ef- « fusus est sanguis, doloris stimulo persequatur et appre- 25 « hendat eum, et percutiat animam eius ». Ad silvam quippe cum amico imus, quoties ad intuenda subditorum delicta convertimur. Et simpliciter ligna succidimus, cum delinquentium vitia pia intentione resecamus. Sed securis manu fugit, cum sese increpatio plus quam necesse est, in asperitatem pertrahit. Ferrumque de manubrio prosilit, cum de correptione sermo durior excedit. Et amicum percutit et

occidit, quia auditorem suum prolata contumelia a spiritu dilectionis interficit. Correpti namque mens repente ad odium proruit, si hanc immoderata increpatio plus quam debuit afflit. Sed is, qui incaute ligna percutit et proximum extinguit, ad tres necesse est urbes fugiat, ut in una earum defensus vivat: quia, si ad poenitentiae lamenta conversus in unitate sacramenti sub spe et caritate absconditur, reus perpetrati homicidii non tenetur. Eumque extincti proximus, et cum invenerit, non occidit; quia, cum districto iudex venerit, qui sese nobis per naturae nostrae consortium iunxit, ab eo procul dubio culpae reatum non exceptit, quem sub eius venia fides, spes et caritas abscondit.

CAP. XI. QUANTUM RECTOR SACRAE LEGIS MEDITATIONIBUS  
ESSE DEBEAT INTENTUS. Sed omne hoc rite a rectore agitur,  
si supernae formidinis et dilectionis spiritu afflatus studiose  
quotidie sacri eloquii praecpta meditetur, ut in eo vim sol-  
licitudinis, et erga coelestem vitam providae circumspectionis,  
quam humanae conversationis usus indesinenter destruit, di-  
vinae admonitionis verba restaurent, et qui ad vetustatem  
vitae per societatem secularium ducitur, ad amorem semper  
spiritualis patriae compunctionis adspiratione renovetur. Valde  
namque inter humana verba cor defluit: cumque indubi-  
tanter constet quod externis occupationum tumultibus im-  
pulsum a semetipso corruat, studere incessabiliter debet, ut  
per eruditionis studium resurgat. Hinc est enim, quod  
praelatum gregi discipulum Paulus admonet dicens: «Dum  
«venio, attende lectioni». Hinc David ait: «Quomodo  
«dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio mea est».  
Hinc Moysi Dominus de portanda arca praecipit dicens:  
«Facies quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor  
«arcae angulos, faciesque vectes de lignis sethim, et ope-

27. *I Tim.* IV, 13.28. *Psal.* CVIII, 97.

« ries auro, inducesque per circulos, qui sunt in arcae la-  
 « teribus, ut portetur in eis, qui semper erunt in circulis,  
 « nec unquam extrahentur ab eis ». Quid per arcum, nisi  
 sancta Ecclesia figuratur? Cui quatuor circuli aurei per  
 quatuor angulos iubentur adiungi quia in eo, quod per  
 quatuor mundi partes dilatata tenditur, procul dubio quatuor  
 sancti Evangelii libris accincta praedicatur. Vectesque de  
 lignis sethim fiunt, qui eisdem ad portandum circulis inse-  
 runt, quia fortes perseverantesque doctores velut imputri-  
 bilia ligna quaerendi sunt, qui instructioni sacrorum volu-  
 minum semper inherentes sanctae Ecclesiae unitatem  
 denuntient, et quasi intromissi circulis arcum portent. Ve-  
 cibus quippe arcum portare, est bonis doctoribus sanctam  
 Ecclesiam ad rudes infidelium mentes praedicando deducere.  
 Qui auro quoque iubentur operiri, ut dum sermone aliis 15  
 insonant, ipsi etiam vitae splendore fulgescant. De quibus  
 apte subditur: « Qui semper erunt in circulis, nec unquam  
 « extrahentur ab eis ». Quia nimirum necesse est, ut qui  
 ad officium praedicationis excubant, a sacrae lectionis studio  
 non recedant. Ad hoc namque vectes esse in circulis semper 20  
 iubentur, ut, cum portari arcum opportunitas exigit, de in-  
 tronitendis vectibus portandi tarditas nulla generetur: quia  
 videlicet, cum spiritale aliquid a subditis pastor inquiritur  
 ignominiosum valde est, si tunc quaerat discere, cum que-  
 stionem debet enodare. Sed circulis vectes inhaereant, ut 25  
 doctores semper in suis cordibus eloquia sacra meditantes  
 testamenti arcum sine mora elevent, si quidquid necesse est,  
 protinus docent. Unde bene primus pastor Ecclesiae pa-  
 stores ceteros admonet dicens: « Parati semper ad satisfa-  
 ctionem omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis 30  
 « est, spe ». Ac si aperte dicat: Ut ad portandum arcum  
 nulla mora praepediat, vectes a circulis nunquam recedant.

SANCTI GREGORII PAPAE  
REGULAE PASTORALIS LIBER  
PARS TERTIA



---

---

PROLOGUS. Quia igitur, qualis esse debeat pastor ostendimus, nunc qualiter doceat demonstremus. Ut enim longe ante nos reverenda memoriae Gregorius Nazianzenus edocuit, non una eademque cunctis exhortatio congruit, quia nec cunctos par morum qualitas adstringit. Saepe namque aliis officiunt quae aliis prosunt, quia et plerumque herbae quae haec animalia nutriunt, alia occidunt et lenis sibilus equos mitigat, catulos instigat. Et medicamentum quod hunc morbum imminuit alteri vires iungit, et panis qui vitam fortium roborat, parvulorum necat. Pro qualitate 10 igitur audientium formari debet sermo doctorum, ut et ad sua singulis congruat, et tamen a communis aedificationis arte nunquam recedat. Quid enim sunt intentae mentes auditorum, nisi, ut ita dixerim, quaedam in cithara tensiones stratae chordarum, quas tangendi artifex, ut non sibimet- 15 ipsi dissimile canticum faciat, dissimiliter pulsat? Et ideo chordae consonam modulationem reddunt: quia uno quidem plectro, sed non uno impulsu feriuntur. Unde et doctor quisque, ut in una cunctos virtute caritatis aedificet,

1. In antiquis mss. titulus non habetur et quae sequuntur cap. XXIII et sq. componunt. MAURINI atque HURTER titulum hunc habent: *Qualiter rector bene vivens, debeat docere et admonere subditos.*

3. Indicat Gregorius *Orationem I GREGORII NAZIANZENI Apo-*

*logeticam*, initio "Hττηματι, in qua auctor causas exponit: « ob quas in Pontum fugerit posteaquam presbyter creatus fuisset, ac rursum Nazianzum redierit: in qua quae sacerdotis professio sit docet et qualem episcopum esse oporteat ».

ex una doctrina non una eademque exhortatione tangere corda audientium debet.

CAP. I. QUANTA DEBET ESSE DIVERSITAS IN ARTE PREDICATIONIS. Aliter namque admonendi sunt viri, atque aliter feminae. Aliter iuvenes, aliter senes. Aliter inopes, aliter locupletes. Aliter laeti, aliter tristes. Aliter subditi, aliter praelati. Aliter servi, aliter domini. Aliter huius mundi sapientes, aliter hebetes. Aliter impudentes, aliter verecundi. Aliter protervi, aliter pusillanimes. Aliter impatientes, aliter patientes. Aliter benevoli, aliter invidi. Aliter simplices, aliter impuri. Aliter incolumes, aliter aegri. Aliter qui flagella metuunt, et propterea innocenter vivunt; aliter qui sic in iniuritate duruerunt, ut neque per flagella corriganter. Aliter nimis taciti, aliter multiloquio vacantes. Aliter pigri, aliter praecipites. Aliter mansueti, aliter iracundi. Aliter humiles, aliter elati. Aliter pertinaces, aliter inconstantes. Aliter gulae dediti, aliter abstinentes. Aliter qui sua misericorditer tribuunt, aliter qui aliena rapere contendent. Aliter qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur; aliter qui et ea quae habent, tribuunt, et tamen aliena rapere non desistunt. Aliter discordes, aliter pacati. Aliter seminantes iurgia, aliter pacifici. Aliter qui sacrae legis verba non intelligunt recte; aliter qui recte quidem intelligunt, sed haec humiliiter non loquuntur. Aliter qui cum digne praedicare valeant, pree nimia humilitate formidant; aliter quos a predicatione imperfectio vel aetas prohibet, et tamen praecipitatio impellit. Aliter qui in hoc quod temporaliter appetunt, prosperantur; aliter qui ea quidem quae mundi sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur. Aliter coniugiis obligati, aliter a coniugii nexibus liberi. Aliter admixtionem carnis experti, aliter ignorantes. Aliter qui peccata deplorant operum, aliter qui cogitationum. Aliter qui commissa plangunt, nec tamen

deserunt; aliter qui deserunt, nec tamen plangunt. Aliter qui illicita quae faciunt, etiam laudant; aliter qui accusant prava, nec tamen devitant. Aliter qui repentina concupiscentia superantur, atque aliter qui in culpa ex consilio ligantur. Aliter qui licet minima, crebro tamen illicita faciunt; aliter qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravioribus demerguntur. Aliter qui bona nec inchoant, aliter qui inchoata minime consummant. Aliter qui mala occulte agunt et bona publice; aliter qui bona quae faciunt, abscondunt, et tamen quibusdam factis publice mala de se opinari permittunt. Sed quid utilitatis est, quod cuncta haec collecta numeratione transcurrimus, si non etiam admonitionis modos per singula, quanta possumus brevitate, pandamus? Aliter igitur admonendi sunt viri, atque aliter feminae: quia illis graviora, istis vero iniungenda sunt leviora: ut illos magna exerceant, istas autem levia demulcendo convertant. Aliter admonendi sunt iuvenes, atque aliter senes; quia illos plerumque severitas admonitionis ad profectum dirigit; istos vero ad meliora opera deprecatio blanda compонит. Scriptum quippe est: « Seniorem ne increpaveris, « sed obsecra ut patrem ».

CAP. II. QUOMODO ADMONENDI SINT INOPES ET DIVITES.  
 Aliter admonendi sunt inopes, atque aliter locupletes: illis namque offerre consolationis solatium contra tribulationem, istis vero inferre metum contra elationem debemus. Inopi quippe a Domino per Prophetam dicitur: « Noli timere, « quia non confunderis ». Cui non longe post blandiens dicit: « Paupercula tempestate convulsa ». Rursumque hanc consolatur dicens: « Elegi te in camino paupertatis ». At contra Paulus discipulo de divitibus dicit: « Divitibus huius

21. I Tim. V, 1.  
 27. ISAI. LIV, 4.

28. ISAI. LIV, 11.  
 29. ISAI. XLVIII, 10.

« seculi praecipe non superbe sapere, neque sperare in in-  
 « certo divitiarum suarum ». Ubi notandum valde est,  
 quod humilitatis doctor memoriam divitum faciens non  
 ait: Roga, sed Praecepit: quia etsi impendenda est pietas  
 infirmitati, honor tamen non debetur elationi. Talibus ergo  
 rectum quod dicitur, tanto rectius iubetur, quanto et in  
 rebus transitoriis altitudine cogitationis intumescunt. De  
 his in Evangelio Dominus dicit: « Vae vobis divitibus, qui  
 « habetis consolationem vestram ». Quia enim quae sunt  
 aeterna gaudia nesciunt, ex praesentis vitae abundantia con- 10  
 solantur. Offerenda est ergo eis consolatio, quos caminus  
 paupertatis excoquit; atque illis inferendus est timor, quos  
 consolatio gloriae temporalis extollit; ut et illi discant, quia  
 divitias quas non conspiciunt possident, et isti cognoscant,  
 quia eas quas conspiciunt nequaquam tenere possunt. Ple- 15  
 rumque tamen personarum ordinem permutat qualitas morum,  
 ut sit dives humilis, sit pauper elatus. Unde mox  
 praedicantis lingua cum audientis debet vita componi; ut  
 tanto districtius in paupere elationem feriat, quanto eam  
 nec illata paupertas inclinat, et tanto lenius humilitatem di- 20  
 vitum mulceat, quanto eos nec abundantia, quae sublevat,  
 exaltat.

Nonnunquam tamen etiam superbus dives exhortationis  
 blandimento placandus est, quia et plerumque dura vulnera  
 per lenia fomenta mollescunt, et furor insanorum saepe ad 25  
 salutem medico blandiente reducitur; cumque eis in dulce-  
 dine condescenditur, languor insaniae mitigatur. Neque  
 enim negligenter intuendum est, quod cum Saulem spiritus  
 adversus invaderet, apprehensa David cithara eius vesaniam  
 sedabat. Quid enim per Saulem, nisi elatio potentum, et 30  
 quid per David innuitur, nisi humilis vita sanctorum? Cum  
 ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, David canente eius

vesania temperatur: quia cum sensus potentum per elationem in furorem vertitur, dignum est, ut ad salutem mentis quasi dulcedine citharae locutionis nostrae tranquillitate reveretur. Aliquando autem cum huius seculi potentes arguuntur, prius per quasdam similitudines velut de alieno negotio requirendi sunt, et cum rectam sententiam quasi in alterum protulerint, tunc modis congruentibus de proprio reatu feriendi sunt, ut mens temporali potentia tumida contra corripiensem nequaquam se erigat, quae suo sibi iudicio superbiae cervicem calcet; et in nulla sui defensione se exerceat, quam sententia proprii oris ligat. Hinc est enim, quod Nathan propheta arguere regem venerat, et quasi de causa pauperis contra divitem iudicium quaerebat; ut prius rex sententiam diceret, et reatum suum postmodum audiret, quatenus nequaquam iustitiae contradiceret, quam ipse in se protulisset. Vir itaque sanctus et peccatorem considerans et regem miro ordine audacem reum prius per confessionem ligare studuit, et postmodum per invectionem secare. Celavit paululum quem quaesivit, sed percussit repente quem tenuit. Pigrius enim fortasse incideret, si ab ipso sermonis exordio aperte culpam ferire voluisset, sed praemissa similitudine eam, quam occultabat, exacuit increpationem. Ad aegrum medicus venerat, secundum vulnus videbat, sed de patientia aegri dubitabat. Abscondit igitur ferrum medicinale sub veste, quod eductum subito fixit in vulnere, ut secantem gladium sentiret aeger, antequam cerneret, ne, si ante cerneret, sentire recusaret.

CAP. III. QUOMODO ADMONENDI LAETI ET TRISTES.  
Aliter admonendi sunt laeti, atque aliter tristes. Laetis vi  
30 delicet inferenda sunt tristia quae sequuntur ex supplicio;  
tristibus vero inferenda sunt laeta, quae promittuntur ex

16. Cfr. II Reg. XII, 4 sq.

regno. Discant laeti ex minarum asperitate, quod timeant; audiant tristes praemiorum gaudia, de quibus praesumant. Illis quippe dicitur: « Vae vobis, qui ridetis nunc, quoniam « flebitis »: isti vero eodem magistro docente audiunt: « Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium 5 « vestrum nemo tollet a vobis ». Non nulli autem laeti vel tristes non rebus fiunt, sed conspersionibus existunt. Quibus profecto intimandum est, quod quaedam vitia qui- busdam conspersionibus iuxta sunt. Habent enim laeti ex propinquo luxuriam, tristes iram. Unde necesse est, ut 10 non solum quisque consideret, quod ex conspersione sustinet, sed etiam quod ex vicino deterius perurget; ne, dum ne- quaquam pugnat contra hoc quod tolerat, ei quoque, a quo se liberum aestimat, vitio succumbat.

CAP. IV. QUOMODO ADMONENDI SUBDITI ET PRAELATI. 15  
 Aliter admonendi sunt subditi, atque aliter praelati. Illos ne subiectio conterat, istos ne locus superior extollat. Illi ne minus quae iubentur, impleant, isti ne plus iusto iubeant quae compleantur. Illi ut humiliter subiaceant, isti ut tem- peranter praesint. Nam quod intelligi et figuraliter potest, 20 illis dicitur: « Filii, obedite parentibus vestris in Domino »: istis vero praecipitur: « Et patres, nolite ad iracundiam pro- « vocare filios vestros ». Illi discant, quomodo ante oc- culti arbitri oculos sua interiora componant, isti quomodo etiam commissis sibi exempla bene vivendi exterius pra- 25 beant.

Scire etenim praelati debent, quia si perversa unquam perpetrant, tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt. Unde necesse est, ut tanto se cautius a culpa custodiant, quanto per prava, 30

4. *Luc. VI, 25.*

6. *IOHANN. XVI, 22.*

7. *conspersio*: natura seu indoles.

23. *Coloss. III, 20.*

quae faciunt, non soli moriuntur, sed aliarum animarum, quas pravis exemplis destruxerunt, rei sunt. Unde admonendi sunt illi, ne districtius puniantur, si absoluti reperiri nequierint saltem de se: isti, ne de subditorum erratibus iudicentur, etiamsi se iam de se securos inveniunt. Illi, ut tanto circa se sollicitius vivant, quanto eos aliena cura non implicat: isti vero, ut sic aliorum curas expleant, quatenus et suas agere non desistant, et sic in propria sollicitudine ferveant, ut a commissorum custodia minime torpescant. Illi enim sibimet vacanti dicuntur: «Vade ad formicam, o piger, et considera vias eius, «et disce sapientiam». Iste autem terribiliter admonetur, cum dicatur: «Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, de «fixisti apud extraneum manum tuam, et illaqueatus es «verbis oris tui, et captus propriis sermonibus». Spondere namque pro amico, est alienam animam in periculo suae conversationis accipere. Unde et apud extraneum manus defigitur, quia apud curam sollicitudinis, quae ante deerat, mens ligatur. Verbis vero oris sui illaqueatus est, ac propriis sermonibus captus, quia, dum commissis sibi cogitur bona dicere, ipsum prius necesse est, quae dixerit, custodire. Illaqueatur igitur verbis oris sui, dum ratione exigente constringitur, ne eius vita ad aliud, quam admonet, relaxetur. Unde apud districtum iudicem cogitur tanta in opere exsolvere, quanta eum constat aliis voce preecepisse. Ubi et bene mox exhortatio subditur, ut dicatur: «Fac ergo, «quod dico, fili mi, et temetipsum libera, quia indicisti in «manus proximi tui: discurre, festina, suscita amicum «tuum; ne dederis somnum oculis tuis, ne dormitent palpebrae tuae». Quisquis enim ad vivendum aliis in exemplo preeponitur, non solum ut ipse vigilet, sed etiam

12. *Prov.* VI, 6.30. *Prov.* VI, 3.15. *Prov.* VI, 1.

ut amicum suscitet, admonetur. Ei namque vigilare bene vivendo non sufficit, si non et illum, cui praeest, a peccati torpore disiungit. Bene autem dicitur: « Ne dederis somnum oculis tuis, ne dormitent palpebrae tuae ». Somnum quippe oculis dare, est intentione cessante subditorum cum omnino negligere. Palpebrae vero dormitant, cum cogitationes nostrae ea, quae in subditis arguenda cognoscunt, pigredine deprimente dissimulant. Plene enim dormire est commissorum acta nec scire, nec corrigere. Non autem dormire, sed dormitare est, quae quidem reprehendenda sunt cognoscere, sed tamen propter mentis taedium dignis ea increpationibus non emendare. Dormitando vero oculus ad plenissimum somnum ducitur, quia dum plerumque qui praeest malum quod cognoscit non resecat, ad hoc quandoque negligentiae suae merito pervenit, ut quod a subiectis delinquitur, nec agnoscat.

Admonendi sunt itaque qui praesunt, ut per circumspectionis studium oculos pervigiles intus et in circuitu habeant, et coeli animalia fieri contendant. Ostensa quippe coeli animalia in circuitu et intus oculis plena describuntur. Dignum quippe est, ut cuncti qui praesunt, intus atque in circuitu oculos habeant, quatenus et interno iudici in semetipsis placere studeant, et exempla vitae exterius præbentes ea etiam quae in aliis sunt corrigenda, deprehendant.

Admonendi sunt subditi, ne præpositorum suorum vitam temere iudicent, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident, ne unde mala recte redarguant, inde per elationis impulsu in profundiora mergantur. Admonendi sunt, ne cum culpas præpositorum considerant, contra eos audaciores fiant, sed sic, si qua valde sunt eorum prava, apud semetipsos diiudicent, ut tamen divino timore constricti, ferre sub eis iugum reverentiae non recusent. Quod melius ostendimus, si David factum ad medium deducamus. Saul quippe persecutor, cum ad purgandum ventrem spe-

luncam fuisse ingressus, illic cum viris suis David inerat, qui iam tam longo tempore persecutionis eius mala tolerabat. Cumque eum viri sui ad feriendum Saul accenderent, fregit eos responcionibus, quia manum mittere in Christum Domini non deberet. Qui tamen occulce surrexit, et oram chlamydis eius abscidit. Quid enim per Saul, nisi mali rectores : quid per David, nisi boni subditi designantur ? Saul igitur ventrem purgare, est pravos praepositos conceptam in corde malitiam usque ad opera miseri odoris extenderet, et cogitata apud se noxia factis exterioribus exsequendo monstrare. Quem tamen David ferire metuit, quia piae subditorum mentes ab omni se peste obtrectationis abstinentes praepositorum vitam nullo linguae gladio percutiunt, etiam cum de imperfectione reprehendunt. Qui et si quando pro infirmitate sese abstinere vix possunt, ut extrema quedam atque exteriora praepositorum mala, sed tamen humiliter loquantur, quasi oram chlamydis silenter incident : quia videlicet, dum praelatae dignitati saltem innoxie et latenter derogant, quasi regis superpositi vestem foedant ; sed tamen ad semetipos redeunt, seque vehementissime vel de tenuissima verbi laceratione reprehendunt. Unde bene et illic scriptum est : « Post haec David percussit cor suum eo quod abscidisset oram chlamydis Saul ». Facta quippe praepositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum recte reprehendenda iudicantur. Si quando vero contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est, ut per afflictione in poenitentiae cor prematur : quatenus ad semetipsum redeat, et cum praepositae potestati deliquerit, eius contra se iudicium, a quo sibi praelata est, perhorrescat. Nam cum praepositis delinquimus, eius ordinationi, qui eos nobis prae-tulit, obviamus. Unde Moyses quoque, cum contra se et Aaron conqueri populum cognovisset, ait : « Nos enim quid

6. Cfr. I Reg. XXIV, 4.

23. I Reg. XXIV, 6.

« sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra  
« Dominum ».

CAP. V. QUOMODO ADMONENDI SERVI ET DOMINI. Aliter admonendi sunt servi, atque aliter domini. Servi scilicet, ut in se semper humilitatem conditionis aspiciant: domini vero, ut naturae suae, qua aequaliter sunt cum servis conditi, memoriam non amittant. Servi admonendi sunt, ne dominos despiciant, ne Deum offendant, si ordinationi illius superbiendo contradicunt: domini quoque admonendi sunt, quia contra Deum de munere eius superbunt, si eos, quos per conditionem tenent subditos, aequales sibi per naturae consortium non agnoscunt. Isti admonendi sunt, ut sciant se servos esse dominorum: illi admonendi sunt, ut cognoscant se conservos esse servorum. Iстis namque dicitur: « Servi, obedite dominis carnalibus ». Et rursum: « Quicunque sunt sub iugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur »; illis autem dicitur: « Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes quod et illorum et vester Dominus est in coelis ».

CAP. VI. QUOMODO ADMONENDI SAPIENTES ET HEBETES. 20 Aliter admonendi sunt sapientes huius seculi, atque aliter hebetes. Sapientes quippe admonendi sunt, ut amittant scire quae sciunt; hebetes quoque admonendi sunt, ut appetant scire quae nesciunt. In illis hoc primum destruendum est, quod se sapientes arbitrantur: in istis iam aedicandum est, quidquid de superna sapientia cognoscitur; quia dum minime superbunt, quasi ad suscipiendum aedificium corda paraverunt. Cum illis laborandum est, ut sapientius stulti fiant, stultam sapientiam deserant, et sapientem

2. *Exod. XVI, 8.*

15. *Coloss. III, 22.*

17. *I Tim. VI, 1.*

19. *Eph. VI, 9.*

Dei stultitiam discant; istis vero praedicandum est, ut ab ea quae putatur stultitia, ad veram sapientiam vicinius trans-eant. Illis namque dicitur: « Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens »: 5 istis vero dicitur: « Non multi sapientes secundum carnem ». Et rursum: « Quae stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes ». Illos plerumque ratiocinationis argumenta, istos nonnunquam melius exempla convertunt. Illis nimirum prodest, ut in suis allegationibus 10 victi iaceant: istis vero aliquando sufficit, ut laudabilia aliorum facta cognoscant. Unde et magister egregius, sapientibus et insipientibus debitor, cum Hebraeorum quosdam sapientes, quosdam vero etiam tardiores admoneret illis de completione Testamenti veteris loquens eorum sapientiam 15 argumento superavit dicens: « Quod enim antiquatur et senescit, prope interitum est ». Cum vero solis exemplis quosdam trahendos cerneret, in eadem epistola adiunxit: « Sancti ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occidente 20 « gladii mortui sunt ». Et rursum: « Mementote praepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, « quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem »: quatenus et illos victrix ratio frangeret, et istos ad maiora 25 concordare imitatio blanda suaderet.

25 CAP. VII. QUOMODO ADMONENDI IMPUDENTES ET VERE-CUNDI. Aliter admonendi sunt impudentes, atque aliter verecundi. Illos namque ab impudentiae vitio non nisi increpatio dura compescit: istos autem plerumque ad melius exhortatio modesta componit. Illi se delinquere nesciunt, 30 nisi etiam a pluribus increpantur: istis plerumque ad con-

4. I Cor. III, 18.

6. I Cor. I, 26.

7. I Cor. I, 27. .

16. Hebr. VIII, 13.

20. Hebr. XI, 36, 37.

22. Hebr. XIII, 7.

versionem sufficit, quod eis doctor mala sua saltem leniter ad memoriam reducit. Illos melius corrigit, qui invehendo reprehendit: istis autem maior profectus adducitur, si hoc, quod in eis reprehenditur, quasi ex latere tangatur. Impudentem quippe Iudeorum plebem Dominus aperte increpans ait: « Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti « erubescere ». Et rursum verecundantem refovet dicens: « Confusionis adolescentiae tuae oblivisceris, et opprobrii « viduitatis tuae non recordaberis, quia dominabitur tui, qui « fecit te ». Impudenter quoque delinquentes Galatas aperte Paulus increpat dicens: « O insensati Galatae, quis vos fa- « scinavit? » Et rursum: « Sic stulti estis ut, cum spiritu « cooperitis, nunc carne consummemini? » Culpas vero verecundantium quasi compatiens reprehendit dicens: « Ga- « visus sum in Domino vehementer, quoniam tandem ali- « quando refloruitis pro me sentire sicut et sentiebat: oc- « cupati enim eratis », ut et illorum culpas increpatio dura detegeret, et horum negligentiam mollior sermo velaret.

CAP. VIII. QUOMODO ADMONENDI PROTERVI ET PUSIL-  
LANIMES. Aliter admonendi sunt protervi, atque aliter pu-  
sillanimes. Illi enim, dum valde de se praesumunt, expro-  
brando ceteros dedignantur: isti autem dum nimis infirmitatis  
suae sunt consci, plerumque in desperationem cadunt. Illi  
singulariter summa aestimant cuncta quae agunt; isti ve-  
hementer despacta putant esse quae faciunt, et idcirco in  
desperatione franguntur. Subtiliter itaque ab argente di-  
scutienda sunt opera protervorum, ut in quo sibi placent,  
ostendantur quia Deo displicant.

Tunc enim protervos melius corrigimus, cum ea quae  
bene egisse se credunt, male acta monstramus: ut unde

7. IER. III, 3.

10. ISAI. LIV, 4.

13. Gal. III, 1, 3.

17. Phil. IV, 10.

adepta gloria creditur, inde utilis subsequatur confusio. Nonnunquam vero, cum se vitium proterviae minime perpetrare cognoscunt, compendiosius ad correctionem veniunt, si alterius culpae manifestioris ex latere requisitae impro-  
5 perio confunduntur: ut ex eo quod defendere nequeunt, cognoscant se tenere improbe quod defendantur. Unde cum proterve Paulus Corinthios adversum se invicem videret inflatos, ut alius Pauli, alius Apollo, alius Cephae, alius Christi esse se diceret, incestus culpam in medium deduxit  
10 quae apud eos et perpetrata fuerat, et incorrecta remanebat, dicens: « Auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, « qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris quis habeat. « Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis ut tolle-  
15 « retur de medio vestrum, qui hoc opus fecit ». Ac si aperte dicat: Quid vos per proterviam huius vel illius dicitis, qui per dissolutionem negligentiae nullius vos esse monstratis?

At contra, pusillanimes aptius ad iter bene agendi reducimus, si quaedam illorum bona ex latere requiramus, ut dum in eis alia reprehendendo corripimus, alia amplectendo  
20 laudemus: quatenus eorum teneritudinem laus audita nutriat, quam culpa increpata castigat. Plerumque autem utilius apud illos proficimus, si et eorum bene gesta memoramus. Et si qua ab eis inordinate gesta sunt, non iam tamquam perpetrata corripimus, sed quasi adhuc ne perpetrari de-  
25 beant prohibemus, ut et illa quae approbamus, illatus favor augeat, et contra ea quae reprehendimus, magis apud pu-  
sillanimes exhortatio verecunda convalescat. Unde idem Paulus cum Thessalonicenses in accepta praedicatione per-  
durantes, quasi de vicino mundi termino quadam cogno-  
30 sceret pusillanimitate turbatos, prius in eis quae fortia pro-  
spicit laudat, et caute monendo postmodum, quae infirma sunt roborat. Ait enim: « Gratias agere debemus Deo

9. Cfr. I Cor. I, 12; III, 4.

14. I Cor. V, 1.

« semper pro vobis fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, et abundat caritas uniuscuiusque vestrum in invicem: ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesiis Dei, pro patientia vestra et fide ». 5

Qui cum blanda haec vitae eorum praemonitione praemississet, paulo post subdidit dicens: « Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Iesu Christi, et nostrae congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tamquam per nos misam, quasi instet dies Domini ». Egit enim verus doctor, ut prius audirent laudati quod recognoscerent, et postmodum, quod exhortati sequerentur: quatenus eorum mentem, ne admonitio subiuncta concuteret, laus praemissa solidaret, et qui commotis eos vicini finis suspicione cognoverat, non iam redarguebat motos, sed quasi transacta nesciens, adhuc commoveri prohibebat, ut dum de ipsa levitate motionis praedicatori suo se incognitos crederent, tanto reprehensibiles fieri, quanto et cognosci ab illo formidarent. 15

Cap. IX. QUOMODO ADMONENDI SINT IMPATIENTES ET PATIENTES. Aliter admonendi sunt impatientes, atque aliter patientes. Dicendum namque est impatientibus, quia dum refrenare spiritum negligunt, per multa etiam, quae non appetunt, iniquitatum abrupta rapiuntur; quia videlicet mentem impellit furor quo non trahit desiderium, et agit commota velut nesciens, unde post doleat sciens. Dicendum quoque impatientibus, quia dum motionis impulsu praecipites quaedam velut alienati peragunt, vix mala sua postquam fuerint perpetrata, cognoscunt. Qui dum perturbationi suae minime obsistunt, etiam si qua a se tranquilla mente fuerant bene gesta confundunt, et improviso impulsu 20 25 30

destruunt, quidquid forsitan diu labore provido construxerunt. Ipsa namque, quae mater est omnium custosque virtutum, per impatientiae vitium virtus amittitur caritatis. Scriptum quippe est: « Caritas patiens est ». Igitur cum 5 minime est patiens, caritas non est. Per hoc quoque impatientiae vitium ipsa virtutum nutrix doctrina dissipatur. Scriptum namque est: « Doctrina viri per patientiam non scitur ». Tanto ergo quisque minus ostenditur doctus, quanto minus convincitur patiens. Neque enim potest 10 veraciter bona docendo impendere, si vivendo nescit aequanimitate aliena mala tolerare.

Per hoc quoque impatientiae vitium plerumque mentem arrogantiae culpa transfigit, quia dum despici in mundo hoc quisque non patitur, bona si qua sibi occulta sunt ostentare conatur, atque sic per impatientiam usque ad arrogantium ducitur: dumque ferre despectionem non potest, detegendo semetipsum in ostentatione gloriatur. Unde scriptum est: « Melior est patiens arrogante ». Quia videlicet eligit patiens quaelibet mala perpeti, quam per ostentationis vitium 20 bona sua occulta cognosci. At contra eligit arrogans bona de se vel falsa iactari, ne mala possit vel minima perpeti. Quia igitur cum patientia relinquitur, etiam bona reliqua quae iam gesta sunt destruuntur, recte ad Ezechielem in altari Dei fieri fossa praecipitur, ut in ea videlicet superposita holocausta serventur. Si enim in altari fossa non esset, omne quod in eo sacrificium reperiret, superveniens aura dispergeret. Quid vero accipimus altare Dei, nisi animam iusti, quae, quot bona egerit, tot super se ante eius oculos sacrificia imponit? Quid autem est altaris fossa, nisi 30 bonorum patientia, quae, dum mentem ad adversa toleranda humiliat, quasi more foveae hanc in imo positam demon-

4. I. Cor. XIII, 4.

8. Prov. XIX, 11.

18. Eccl. VII, 9.

25. Cfr. EZECH. XLIII, 13.

strat? Fossa ergo in altari fiat, ne superpositum sacrificium aura dispergat: id est, electorum mens patientiam custodiat, ne commota vento impatientiae et hoc, quod bene operata est, amittat. Bene autem haec eadem fossa unius cubiti esse monstratur quia nimis, si patientia non deseritur, unitatis mensura servatur. Unde et Paulus ait: « Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi ». Lex quippe Christi est caritas unitatis, quam soli perficiunt, qui nec cum gravantur, excedunt. Audiant impatientes, quod scriptum est: « Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium ». Minor enim est victoria urbium, quia extra sunt quae subiguntur: valde autem maius est, quod per patientiam vincitur; quia ipse a se animus superatur, et semetipsum sibimetipsi subiicit, quando eum patientia intra se frenare compellit. Audiant impatientes, quod electis suis Veritas dicit: « In patientia vestra possidebitis animas vestras ». Sic enim conditi mirabiliter sumus, ut ratio animam et anima possideat corpus. Ius vero animae a corporis possessione repellitur, si non prius anima a ratione possidetur. Custodem igitur conditionis nostrae patientiam Dominus esse monstravit, qui in ipsa nos possidere nosmetipsos docuit. Quanta ergo sit impatientiae culpa cognoscimus, per quam et hoc ipsum amittimus possidere, quod sumus. Audiant impatientes, quod per Salomonem rursum dicitur: « Totum spiritum suum profert stultus, sapiens autem differt et reservat in posterum ». Impatientia quippe impellente agitur, ut totus foras spiritus proferatur, quem idcirco perturbatio citius eiicit, quia nulla interius disciplina sapientiae circumcludit. Sapiens autem differt, et reservat in posterum. Laesus enim in praesens se ulcisci non desiderat, quia etiam

5. Cfr. EZECH. XLIII, 13.

17. LUC. XXI, 19.

8. Gal. VI, 2.

27. PROV. XXIX, 11.

11. PROV. XVI, 32.

tolerans parci optat, sed tamen iuste vindicari omnia extremo iudicio non ignorat.

At contra admonendi sunt patientes, ne in eo quod exterius portant, interius doleant: ne tantae virtutis sacrificium quod integrum foras immolant, intus malitiae peste corrumpant, et cum ab hominibus non agnoscitur, sed tamen sub divina examinatione peccatur, tanto deterior culpa doloris fiat, quanto sibi ante homines virtutis speciem vindicat.

Dicendum itaque est patientibus, ut studeant diligere, quos sibi necesse est tolerare, ne si patientiam dilectio non sequatur, in deteriorem culpam odii virtus ostensa vertatur. Unde Paulus cum diceret: « Caritas patiens est », illico adiunxit: « benigna est »: videlicet ostendens quia, quos ex patientia tolerat, amare etiam ex benignitate non cessat. Unde idem doctor egregius cum patientiam discipulis suaderet, dicens: « Omnis amaritudo et ira et indignatio et « clamor et blasphemia tollatur a vobis »: quasi cunctis exterius iam bene compositis ad interiora convertitur, dum subiungit: « Cum omni malitia »: quia nimirum frustra indignatio, clamor et blasphemia ab exterioribus tollitur, si in interioribus vitiorum mater malitia dominatur, et incassum foras nequitia ex ramis inciditur, si surrectura multiplicius intus in radice servatur. Unde et per semetipsam Veritas dicit: « Diligite inimicos vestros, bene facite his « qui oderunt vos, et orate pro persecutibus et calumniantibus vos ». Virtus itaque est coram hominibus, adversarios tolerare; sed virtus coram Deo, diligere: quia hoc solum Deus sacrificium accipit, quod ante eius oculos in altari boni operis flamma caritatis incendit. Hinc est quod rursum quibusdam patientibus, nec tamen diligentibus dicit:

14. I Cor. XIII, 14.

18. Eph. IV, 31.

27. LUC. VI, 27.

« Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem « in oculo tuo non vides? » Perturbatio quippe impatiens, festuca est; malitia vero in corde, trabes in oculo. Illam namque aura tentationis agitat, hanc autem consummata nequitia pene immobiliter portat. Recte vero illic subiungitur: « Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, « et tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui ». Ac si dicatur menti iniquae interius dolenti, et sanctam se exteriorius per patientiam demonstranti: Prius a te molem malitiae excute, et tunc alios de impatientiae levitate reprehende, ne, dum non studies simulationem vincere, peius tibi sit aliena prava tolerare.

Evenire etiam plerumque patientibus solet, ut eo quidem tempore, quo vel adversa patiuntur vel contumelias audiunt, nullo dolore pulsentur, et sic patientiam exhibeant, ut custodire etiam cordis innocentiam non omittant: sed cum post paululum haec ipsa quae pertulerint, ad memoriam revocant, igne se doloris inflammant, argumenta ultionis inquirunt, et mansuetudinem, quam tolerantes habuerunt, retractantes in malitiam vertunt. Quibus citius a praedicatori succurritur, si, quae sit huius permutationis causa, pandatur. Callidus namque adversarius bellum contra duos movet, unum videlicet inflammans, ut contumelias prior inferat, alterum provocans, ut contumelias laesus reddat. Sed plerumque dum huius iam victor est qui iniuriam persuasus irrogat, ab illo vincitur qui illatam sibi aquanimititer portat. Unius ergo victor, quem commovendo subiugavit, tota contra alterum virtute se erigit, eumque ob-sistentem fortiter et vincentem dolet: quem quia commovere in ipsa contumeliarum iaculatione non potuit, ab aperto certamine interim quiescens, et secreta suggestione cogitationem lacessens aptum deceptionis tempus inquirit. Quia enim

publico bello perdidit, ad exercendas occulte insidias exar-  
descit. Quietis namque tempore iam ad victoris animum  
redit, et vel rerum damna, aut iniuriarum iacula ad me-  
moriā reducit cunctaque, quae sibi illata sunt vehementer  
5 exaggerans, intolerabilia ostendit: tantoque mentem moerore  
conturbat, ut plerumque vir patiens illa se aequanimitate  
tolerasse post victoriam captivus erubescat, seque non reddi-  
disse contumelias doleat, et deteriora rependere, si occasio  
praebeatur, quaerat. Quibus ergo isti sunt similes, nisi his,  
10 qui per fortitudinem in campo victores sunt, sed per ne-  
gligentiam postmodum intra urbis claustra capiuntur?  
Quibus sunt similes, nisi iis, quos irruens gravis languor  
a vita non subtrahit, sed leniter veniens recidiva febris oc-  
cedit? Admonendi sunt igitur patientes, ut cor post victoriam  
15 muniant, ut hostem publico bello superatum insidiari moeniis  
mentis intendant; ut languorem plus reserpentem timeant, ne  
hostis callidus eo in deceptione postmodum maiori exultatione  
gaudeat, quo illa dudum contra se rigida colla victorum calcat.

#### CAP. X. QUOMODO ADMONENDI BENEVOLI ET INVIDI.

20 Aliter admonendi sunt benevoli, atque aliter invidi. Ad-  
monendi namque sunt benevoli, ut sic alienis bonis con-  
gaudeant, quatenus habere et propria concupiscant. Sic  
proximorum facta diligendo laudent, ut ea etiam imitando  
multiplicant, ne si in hoc praesentis vitae stadio ad certamen  
25 alienum devoti fautores sed pigri spectatores assistant, eo  
post certamen sine bravio remaneant, quo nunc in certa-  
mine non laborant, et tunc eorum palmas afflicti respiciant,  
in quorum nunc laboribus otiosi perdurant. Valde quippe  
peccamus, si aliena bene gesta non diligimus. Sed nil mer-  
30 cedis agimus, si ea quae diligimus, in quantum possumus,  
non imitamur. Dicendum itaque est benevolis quia, si  
imitari bona minime festinant, quae laudantes approbant,  
sic eis virtutum sanctitas sicut stultis spectatoribus ludi-

erarum artium vanitas placet. Illi namque aurigarum et histriorum gesta favoribus efferunt, nec tamen tales esse desiderant, quales illos conspiciunt esse quos laudant. Mirantur eos placita egisse, sed tamen devitant similiter placere. Dicendum est benevolis, ut cum proximorum facta conspiciunt, 5 ad suum cor redeant, et de alienis actibus non praesumant, ne bona laudent et agere recusent. Gravius quippe extrema ultiōne feriendi sunt, quibus placuit quod imitari noluerunt.

Admonendi sunt invidi, ut perpendant, quantae caecitatis sint, qui alieno proiectu deficiunt, aliena exultatione contabescunt. Quantae infelicitatis sint, qui melioratione proximi deteriores fiunt; dumque augmenta alienae prosperitatis aspiciant, apud semetipsos anxie afflicti cordis sui peste moriuntur. Quid istis infelicius, quos dum conspecta felicitas afficit, poena nequiores reddit? Aliorum vero bona quae 15 habere non possunt, si diligenter sua facerent. Sic quippe sunt universi consistentes in fide, sicut multa membra uno in corpore; quae per officium quidem diversa sunt, sed eo, quo sibi vicissim congruunt, unum fiunt. Unde fit, ut pes per oculum videat, et per pedes oculi gradiantur; ori auditus aurium serviat, et ad usum suum auribus oris lingua concurrat, suffragetur venter manibus, ventri operentur manus. In ipsa igitur corporis positione accipimus, quod in actione servemus. Nimis itaque turpe est non imitari, quod sumus. Nostra sunt nimirum quae, etsi imitari non 20 possumus, amamus in aliis, et amantium fiunt quaeque amantur in nobis. Hinc ergo pensent invidi, caritas quantae virtutis est, quae alieni laboris opera, nostra sine labore facit. Dicendum itaque est inividis, quia dum se a labore minime custodiunt, in antiquam versuti hostis nequitiam 30 demerguntur. De illo namque scriptum est: «Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum ». Quia enim

ipse coelum perdidit, condito hoc homini invidit, et damnationem suam perditus adhuc alios perdendo cumulavit. Admonendi sunt invidi, ut cognoscant, quantis lapsibus succrescentis ruinae subiaceant; quia dum livorem a corde non proiiciunt, ad apertas operum nequitias devolvuntur. Nisi enim Cain invidisset acceptam fratris hostiam, minime pervenisset ad extinguidam vitam. Unde scriptum est: « Et respexit Dominus ad Abel et ad munera eius; ad Cain vero et ad munera eius non respexit. Iratusque est Cain 10 « vehementer, et concidit vultus eius ». Livor itaque sacrificii fraticidii seminarium fuit. Nam quem meliorem esse doluit, ne utcunque esset, amputavit. Dicendum est invidis, quia dum se ista intrinsecus peste consumunt, etiam quidquid in se aliud boni habere videntur, interiunt. Unde scriptum est: « Vita carnium sanitas cordis, « putredo ossium invidia ». Quid enim per carnes nisi infirma quaedam ac tenera, et quid per ossa nisi fortia acta signantur? Et plerumque contigit, ut quidam cum cordis innocentia in nonnullis suis actibus infirmi videantur, quidam 15 vero iam quaedam ante humanos oculos robusta exerceant, sed tamen erga aliorum bona intus invidiae pestilentia tabescant. Bene ergo dicitur: « Vita carnium sanitas cordis »: quia si mentis innocentia custoditur, etiam si qua foris infirma sunt, quandoque roborantur. Et recte illic subditur: 20 « Putredo ossium invidia »: quia per livoris vitium ante Dei oculos pereunt, etiam quae humanis oculis fortia videntur. Ossa quippe per invidiam putrescere, est quaedam etiam robusta deprimere.

CAP. XI. QUOMODO ADMONENDI SIMPLICES ET VERSI-  
30 PELLES. Aliter admonendi sunt simplices, atque aliter impuri. Laudandi sunt simplices, quod studeant nunquam falsa

dicere, sed admonendi sunt, ut noverint nonnunquam vera reticere. Sicut enim semper dicentem falsitas laesit, ita nonnunquam quibusdam auditam vera nocuerunt. Unde coram discipulis Dominus locutionem suam silentio temperans ait: « Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis illa portare». Admonendi sunt igitur simplices, ut sicut fallaciam semper utiliter vitant, ita veritatem semper utiliter proferant. Admonendi sunt, ut simplicitatis bono prudentiam adiungant, quatenus sic securitatem de simplicitate possideant, ut circumspetionem prudentiae non amittant. Hinc namque per Doctorem gentium dicitur: « Volo vos sapientes esse in bono, simplices autem in malo ». Hinc electos suos per semetipsam Veritas admonet dicens: « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae ». Quia videlicet in electorum cordibus debet et simplicitatem columbae astutia serpentis acuere, et serpentis astutiam columbae simplicitas temperare: quatenus nec seducti per prudentiam calleant, nec ab intellectus studio ex simplicitate torpescant.

At contra admonendi sunt impuri, ut quam gravis sit, quem cum culpa sustinent duplicitatis labor, agnoscant. Dum enim deprehendi metuunt, semper improbas defensiones querunt, semper pavidis suspicionibus agitantur. Nil autem est ad defendendum puritate tutius, nil ad dicendum veritate facilius. Nam dum fallaciam suam tueri cogitur, duro cor labore fatigatur. Hinc namque scriptum est: « Labor labiorum ipsorum operiet eos ». Qui enim nunc implet, tunc operit; quia cuius nunc animum per blandam inquietudinem exserit, tunc per asperam retributionem premit. Hinc per Ieremiam dicitur: « Docuerunt linguam suam loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt ». Ac si aperte diceretur: Qui amici esse veritatis sine labore po-

6. IOANN. XVI, 12.

12. ROM. XVI, 16.

14. MATTH. X, 19.

26. PSAL. CXXXIX, 10.

30. IER. IX, 5.

terant, ut peccent laborant: cumque vivere simpliciter renunt, laboribus exigunt ut moriantur. Nam plerumque in culpa deprehensi, dum quales sint cognosci refugiunt, sese sub fallacie velamine abscondunt, et hoc quod peccant, quodque iam aperte cernitur, excusare moliuntur; ita ut saepe is, qui eorum culpas corripere studet, aspersae falsitatis nebulis seductus pene amisisse se videat, quod de eis iam certum tenebat. Unde recte sub Iudeae specie per Prophetam contra peccantem animam excusantemque se dicitur: « Ibi habuit foveam ericius ». Ericii quippe nomine impurae mentis seseque callide defendantis duplicitas designatur: quia videlicet ericius cum apprehenditur, eius et caput cernitur et pedes videntur et corpus omne conspicitur; sed mox ut apprehensus fuerit, semet ipsum in sphæram colligit, pedes introrsus subtrahit, caput abscondit, et intra tenentis manus totum simul amittitur, quod totum simul ante videbatur. Sic nimirum sic impurae mentes sunt, cum in suis excessibus comprehenduntur. Caput enim ericii cernitur, quia, quo initio ad culpam peccator accesserit, videtur. Pedes ericii conspiuntur, quia, quibus vestigiis nequitia sit perpetrata, cognoscitur, et tamen adductis repte excusationibus impura mens introrsus pedes colligit, quia cuncta iniquitatis suae vestigia abscondit. Caput subtrahit: quia miris defensionibus nec inchoasse se malum aliquid ostendit. Et quasi sphæra in manu tenentis remanet: quia is qui corripit, cuncta quae iam cognoverat, subito amittens involutum intra conscientiam peccatorem tenet, et qui totum iam deprehendendo viderat, tergiversatione pravae defensionis illusus totum pariter ignorat. Foveam ergo habet ericius in reprobis, quia malitiosae mentis duplicitas sese intra se colligens abscondit in tenebris defensionis.

10. ISAI. XXXIV, 15. *Ericius*, simos auctores, pro « serpente » nomen vulg. *Erinacei europaei*. sumitur.  
At vox hebraica, iuxta probatis-

Audiant impuri, quod scriptum est: « Qui ambulat sim-  
 « pliciter, ambulat confidenter ». Fiducia quippe magnae  
 securitatis est simplicitas actionis. Audiant, quod Sapientis  
 ore dicitur: « Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum ». 5  
 Audiant, quod Scriptura rursum teste perhibetur: « Cum  
 « simplicibus sermocinatio eius ». Deo enim sermocini-  
 nari, est per illustrationem suae praesentiae humanis  
 mentibus arcana revelare. Cum simplicibus igitur sermocini-  
 nari dicitur, quia de supernis mysteriis illorum mentes radio  
 suae visitationis illuminat, quos nulla umbra duplicitatis 10  
 obscurat. Est autem speciale duplicitum malum quia dum  
 perversa et dupli actione ceteros fallunt, quasi praestantius  
 ceteris prudentes se esse gloriantur; et quia distinctionem re-  
 tributionis non considerant, de damnis suis miseri exsultant.  
 Audiant autem, quomodo super illos propheta Sophonias vim 15  
 divinae animadversionis intendat, dicens: « Ecce dies Domini  
 « venit magnus et horribilis, dies irae dies illa, dies tenebra-  
 « rum et caliginis, dies nebulae et turbinis, dies tubae et clan-  
 « goris super omnes civitates munitas, et super omnes angulos  
 « excelsos ». Quid enim per civitates munitas exprimitur, 20  
 nisi suspectae mentes et fallaci semper defensione circum-  
 datae, quae quoties earum culpa corripitur, veritatis ad se  
 iacula non admittunt? Et quid per excelsos angulos (du-  
 plice quippe semper est in angulis paries) nisi impura corda  
 signantur? quae dum veritatis simplicitatem fugiunt, ad se 25  
 metipsa quodammodo duplicitatis perversitate replicantur,  
 et quod est deterius, apud cogitationes suas in fastu pru-  
 dentiae ex ipsa se culpa impunitatis extollunt. Dies igitur  
 Domini vindictae atque animadversionis plena super civi-  
 tates munitas et super excelsos angulos venit, quia ira 30  
 extremi iudicii humana corda et defensionibus contra veri-

2. *Prov.* X, 9.4. *Sap.* X, 5.6. *Prov.* III, 32.20. *SOPH.* I, 14 sq.

tatem clausa destruit, et duplicitatibus involuta dissolvit. Tunc enim munitae civitates cadunt, quia mentes Deo impenetratae damnabuntur. Tunc excelsi anguli corruunt; quia corda, quae se per impuritatis prudentiam erigunt, per iustitiae sententiam prosternuntur.

CAP. XII. QUOMODO ADMONENDI SUNT INCOLUMES ET AEGRI. Aliter admonendi sunt incolumes, atque aliter aegri. Admonendi sunt incolumes, ut salutem corporis exerceant ad salutem mentis; ne si acceptae incolumitatis gratiam ad usum nequitiae inclinent, dono deteriores fiant, et eo postmodum supplicia graviora mereantur, quo nunc largioribus bonis Dei male uti non metuunt. Admonendi sunt incolumes, ne opportunitatem salutis in perpetuum promerendae despiciant. Scriptum namque est: « Ecce nunc tempus accepibile, ecce nunc dies salutis ». Admonendi sunt, ne placere Deo si cum possunt noluerint, cum voluerint sero non possint. Hinc est enim, quod eos post Sapientia deserit, quos prius diutius renuentes vocavit dicens: « Vocavi, et reuocasti: extendi manum meam, et non fuit, qui aspiceret: despexit omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis: ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsanabo, cum vobis, quod timebatis, advenerit ». Et rursum: « Tunc invocabunt me, et non exaudiam; mane consurgent, et non invenient me ». Salus itaque corporis quando ad bene operandum accepta despicitur, quanti sit munera, amissa sentitur. Et infructuose ad ultimum quaeritur, quae congruo concessa tempore, utiliter non habetur. Unde bene per Salomonem rursum dicitur: « Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli: ne forte impleantur extranei viribus tuis et labores tui sint in domo aliena et gemas

15. II Cor. VI, 2.

22. Prov. I, 24.

24. Prov. I, 28.

« in novissimis, quando consumpseris carnes et corpus  
 « tuum ». Qui namque alieni a nobis sunt, nisi maligni  
 spiritus, qui a coelestis sunt patriae sorte separati? Quis  
 vero honor noster est, nisi quia in luteis corporibus con-  
 diti ad Conditoris tamen nostri sumus imaginem et simili- 5  
 tudinem creati? Vel quis alius crudelis est, nisi ille an-  
 gelus apostata, qui et semetipsum poena mortis superbiendo  
 perculit, et inferre mortem humano generi etiam perditus  
 non pepercit? Honorem itaque suum alienis dat, qui ad  
 Dei imaginem et similitudinem conditus vitae suae tem- 10  
 pora malignorum spirituum voluptatibus administrat. Annos  
 etiam suos crudeli tradit, qui ad voluntatem male domi-  
 nantis adversarii accepta vivendi spatia expendit. Ubi bene  
 subditur: « Ne forte impleantur extranei viribus tuis, et la-  
 « bores tui sint in domo aliena ». Quisquis enim per ac- 15  
 ceptam valetudinem corporis, per tributam sibi sapientiam  
 mentis non exercendis virtutibus, sed perpetrans vitiis elab-  
 orat, nequaquam suis viribus suam domum, sed extraneo-  
 rum habitacula, id est, immundorum spirituum facta mul-  
 tiplicat, nimirum vel luxuriando vel superbiendo agens, ut 20  
 etiam se addito, perditorum numerus crescat. Bene autem  
 subditur: « Et gemas in novissimis, quando consumpseris  
 « carnes et corpus tuum ». Plerumque enim accepta salus  
 carnis per vitia expenditur; sed cum repente subtrahitur,  
 cum molestiis caro atteritur, cum iam egredi anima ur- 25  
 getur, diu male habita quasi ad bene vivendum salus amissa  
 requiritur. Et tunc gemunt homines, quod Deo servire  
 noluerunt, quando damna negligentiae suae recuperare ser-  
 viendo nequaquam possunt. Unde alias dicitur: « Cum  
 « occideret eos, tunc requirebant eum ». 30

At contra admonendi sunt aegri, ut eo se filios Dei  
 sentiant, quo illos disciplinae flagella castigant. Nisi enim

correctis hereditatem dare disponeret, erudire eos per modestias non curaret. Hinc namque ad Ioannem Dominus per angelum dicit: « Ego, quos amo, arguo et castigo ». Hinc rursum scriptum est: « Fili mi, noli negligere disci-  
 5 « plinam Domini, neque fatigeris, cum ab eo argueris. « Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem « omnem filium, quem recipit ». Hinc Psalmista ait:  
 « Multae tribulationes iustorum, et de omnibus his libe-  
 « ravit eos Dominus ». Hinc quoque beatus Iob in do-  
 10 lore exclamans ait: « Si iustus fuero, non levabo caput,  
 « saturatus afflictione et miseria ». Dicendum est aegris,  
 ut si coelestem patriam suam credunt, necessario in hac  
 labores velut in aliena patientur. Hinc est enim, quod la-  
 15 pides extra tunsi sunt, ut in constructione templi Domini  
 absque mallei sonitu ponerentur; quia videlicet nunc foris  
 per flagella tundimur, ut intus in templum Dei postmodum  
 sine disciplinae percussione disponamur: quatenus quidquid  
 in nobis est superfluum, modo percussio resecet, et tunc  
 20 sola nos in aedificio concordia caritatis liget. Admonendi  
 sunt aegri, ut considerent pro percipiendis terrenis heredi-  
 tatibus quam dura carnales filios disciplinae flagella casti-  
 gent. Quae ergo nobis divinae correptionis poena gravis  
 est, per quam et nunquam amittenda hereditas percipitur,  
 et semper mansura supplicia vitantur? Hinc etenim Paulus  
 25 ait: « Patres quidem carnis nostrae habuimus eruditores,  
 « et reverebamur eos; non multo magis obtemperabimus  
 « Patri spirituum, et vivemus? Et illi quidem in tempore  
 « paucorum dierum secundum voluntatem suam erudie-  
 « bant nos; hic autem ad id quod utile est in recipiendo  
 30 « sanctificationem eius ».

Admonendi sunt aegri, ut considerent quanta salus

3. *Apoc.* III, 19.

11. *Job*, X, 15.

7. *Prov.* III, 11; *Hebr.* XII, 5.

30. *Hebr.* XII, 19, seq.

9. *Psal.* XXXIII, 20.

cordis sit molestia corporalis, quae ad cognitionem sui  
mentem revocat, et quam plerumque salus abiicit, infirmi-  
tatis memoriam reformat: ut animus, qui extra se in elationem  
ducitur, cui sit conditioni subditus, ex percussa,  
quam sustinet, carne memoretur. Quod recte per Balaam 5  
(si tamen vocem Dei subsequi obediendo voluisse) in ipsa  
eius itineris retardatione signatur. Balaam namque perve-  
nire ad propositum tendit, sed eius votum animal, cui praesi-  
det, praepedit. Prohibitione quippe immorata asina an-  
gelum videt, quem humana mens non videt; quia plerumque 10  
caro per molestias tarda flagello suo menti Deum indicat,  
quem mens ipsa carni praesidens non videbat, ita ut anxie-  
tatem spiritus proficere in hoc mundo cupientis, velut iter  
tendentis impedit, donec ei invisibilem, qui sibi obviat,  
innotescat. Unde et bene per Petrum dicitur: «Correp- 15  
tionem habuit suae vesaniae subiugale mutum, quod in  
«hominis voce loquens prohibuit prophetae insipientiam». Insanus quippe homo a subiugali muto corripitur, quando  
elata mens humilitatis bonum, quod tenere debeat, ab af-  
flicta carne memoratur. Sed huius correptionis donum 20  
idecirco Balaam non obtinuit, quia ad maledicendum per-  
gens, vocem non mentem mutavit. Admonendi sunt aegri,  
ut considerent quanti sit muneris molestia corporalis, quae  
et admissa peccata diluit, et ea quae admitti poterant, com-  
pescit: quae sumpta ab exterioribus plagis concussae menti 25  
poenitentiae vulnera infligit. Unde scriptum est: «Livor  
«vulneris abstergit mala, et plagae in secretioribus ven-  
«tris». Mala enim livor vulneris abstergit, quia flagel-  
lorum dolor vel cogitatas vel perpetratas nequitias diluit.  
Solet vero ventris appellatione mens accipi; quia sicut venter 30  
consumit escas, ita mens pertractando excoquit curas. Quia enim venter mens dicitur, ea sententia docetur, qua scri-

9. Cfr. *Num.* XXII, 23.

17. II PET. II, 16.

28. *Prov.* XX, 30.

ptum est: « Lucerna Domini spiraculum hominis, quae in-  
 « vestigat omnia secreta ventris ». Ac si diceret: Divini  
 afflatus illuminatio, cum in mentem hominis venerit, eam  
 sibimetipsi illuminans ostendit, quae ante Spiritus sancti  
 adventum cogitationes pravas et portare poterat, et pensare  
 nesciebat. Livor ergo vulneris abstergit mala, et plagae  
 in secretioribus ventris: quia cum exterius percutimur, ad  
 peccatorum nostrorum memoriam taciti afflictique revoca-  
 mur, atque ante oculos nostros cuncta, quae a nobis sunt  
 male gesta reducimus, et per hoc quod foris patimur, magis  
 intus quod fecimus dolemus. Unde fit, ut inter aperta  
 vulnera corporis amplius nos abluat plaga secreta ventris,  
 quia sanat nequicias pravi operis occultum vulnus doloris.

Admonendi sunt aegri, quatenus patientiae virtutem ser-  
 vent, ut incessanter quanta Redemptor noster ab his quos  
 creaverat pertulit mala, considerent: quod tot abiecta con-  
 viciorum probra sustinuit: quod de manu antiqui hostis  
 captivorum animas quotidie rapiens insultantium alapas ac-  
 cepit: quod aqua salutis nos diluens a perfidorum sputis  
 20 faciem non abscondit: quod advocatione sua nos ab aeternis  
 suppliciis liberans tacitus flagella toleravit: quod inter an-  
 gelorum choros perennes nobis honores tribuens colaphos  
 pertulit: quod a peccatorum nos punctionibus salvans spinis  
 caput supponere non recusavit: quod aeterna nos dulcedine  
 25 inebrians in siti sua fellis amaritudinem accepit: quod, qui  
 pro nobis Patrem quamvis divinitate esset aequalis, adoravit,  
 sub irrisione adoratus tacuit: quod vitam mortuis praeparans,  
 usque ad mortem Ipse Vita pervenit. Cur itaque asperum  
 creditur, ut a Deo homo toleret flagella pro malis, si tanta  
 30 Deus ab hominibus pertulit mala pro bonis? Aut quis sana  
 intelligentia de percussione sua ingratus existat, si ipse hinc  
 sine flagello non exiit, qui hic sine peccato vixit?

2. *Prov. XX, 27.*

CAP. XIII. QUOMODO ADMONENDI QUI FLAGELLA METUUNT, ET QUI CONTEMNUNT. Aliter admonendi sunt, qui flagella metuunt, et propterea innocenter vivunt; atque aliter admonendi sunt, qui sic in iniquitate duruerunt, ut neque per flagella corrigan<sup>t</sup>ur. Dicendum namque est flagella timentibus, ut et bona temporalia nequaquam pro magno desiderent quae adesse etiam pravis vident, et mala praesentia nequaquam velut intolerabilia fugiant, quibus hic plerumque etiam bonos affici non ignorant. Admonendi sunt, ut, si malis veraciter carere desiderant, aeterna supplicia perhorrescant, neque in hoc suppliciorum timore remaneant, sed ad amoris gratiam nutrimento caritatis excrescant. Scriptum quippe est: « Perfecta caritas foras mittit timorem ». Et rursum scriptum est: « Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba pater ». Unde idem Doctor iterum dicit: « Ubi spiritus Domini, ibi libertas ». Si ergo adhuc a prava actione formidata poena prohibet, profecto formidantis animum nulla spiritus libertas tenet. Nam si poenam non metueret, culpam procul dubio perpetraret. Ignorat itaque mens gratiam libertatis, quam ligat servitus timoris. Bona enim pro semetipsis amanda sunt, et non poenis compellentibus exsequenda. Nam qui propterea bona facit, quia tormentorum mala metuit, vult non esse, quod metuat, ut audenter illicita committat. Unde luce clarius constat, quod coram Deo innocentia amittitur, ante cuius oculos desiderio peccatur.

At contra hi, quos ab iniquitatibus nec flagella compescunt, tanto acriori invective feriendi sunt, quanto maiori insensibilitate duruerunt. Plerumque enim sine designatione dedignandi sunt, sine desperatione desperandi; ita dumtaxat,

14. I IOANN. IV, 18.

16. Rom. VIII, 15.

18. II Cor. III, 17.

ut et ostensa desperatio formidinem incutiat, et subiuncta admonitio ad spem reducat. Districte itaque contra illos divinae sententiae proferendae sunt, ut ad cognitionem sui considerata aeterna animadversione revocentur. Audiant enim in se impletum esse, quod scriptum est: « Si contumelias stultum in pila, quasi ptisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia eius ». Contra hos Propheta Domino conqueritur dicens: « Attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam ». Hinc est, quod Dominus dicit: « Interfeci et perdidi populum istum, et tamen a viis suis non sunt reversi ». Hinc rursum ait: « Populus non est reversus ad percutientem se ». Hinc voce flagellantum Propheta conqueritur dicens: « Curavimus Babylonem, et non est sanata ». Babylon quippe curatur, nec tamen ad sanitatem reducitur, quando mens in prava actione confusa verba correptionis audit, flagella correptionis percipit et tamen ad recta salutis itinera redire contemnit. Hinc captivo Israelitico populo, nec tamen ab iniuitate converso Dominus exprobrat dicens: « Versa est mihi domus Israel in scoriam: omnes isti aes et stannum et ferrum et plumbum in medio fornacis ». Ac si aperte dicat: Purgare eos per ignem tribulationis volui, et argentum illos vel aurum fieri quaesivi, sed in fornace mihi in aes, stannum et ferrum et plumbum versi sunt: quia non ad virtutem, sed ad vitia etiam in tribulatione proruperunt. Aes quippe dum percutitur, amplius metallis ceteris sonitum reddit. Qui igitur in percussione positus erumpit ad sonitum murmurationis, in aes versus est in medio fornacis. Stannum vero cum ex arte componitur, argenti speciem mentitur. Qui ergo simulationis vitio non caret in tribulatione, stannum factus est in fornace. Ferro autem utitur,

7. *Prov.* XXVII, 22.9. *IER.* V, 3.11. *IER.* XV, 7.12. *ISAI.* IX, 13.14. *IER.* LI, 9.21. *EZECH.* XXII, 18.

qui vitae proximi insidiatur. Ferrum itaque in fornace est, qui nocendi malitiam non amittit in tribulatione. Plumbum quoque ceteris metallis est gravius. In fornace ergo plumbum invenitur, qui sic peccati sui pondere premitur, ut etiam in tribulatione positus a terrenis desideriis non levetur. Hinc rursum scriptum est: « Multo labore sudatum est, et non exivit de ea nimia rubigo eius, neque per ignem ». Ignem quippe nobis tribulationis admovet, ut in nobis rubiginem vitiorum purget; sed nec per ignem rubiginem admittimus, quando et inter flagella vitio non 10 caremus. Hinc Propheta iterum dicit: « Frustra conflavit « conflator: malitiae eorum non sunt consumptae ».

Sciendum vero est, quod nonnunquam cum inter flagellorum duritiam remanent incorrecti, dulci sunt admonitione mulcendi. Quos enim cruciamenta non corrigunt, nonnunquam ab inquis actionibus lenia blandimenta compescunt; quia et plerumque aegros, quos forti purgamentorum potio curare non valuit, ad salutem pristinam tepens aqua revocavit, et nonnulla vulnera, quae curari incisione nequeunt, fomentis olei sanantur. Et durus adamas incisionem ferri minime recipit, sed leni hircorum sanguine mollescit. 20

CAP. XIV. QUOMODO ADMONENDI TACITURNI ET VERBOSI. Aliter admonendi sunt nimis taciti, atque aliter multiloquio vacantes. Insinuari namque nimis tacitis debet quia dum quaedam vitia incaute fugiunt, occulte deterioribus impletantur. Nam saepe linguam quia immoderatius frenant, in corde gravius multiloquium tolerant: ut eo plus cogitationes in mente ferveant, quo illas violenta custodia indiscreti silentii angustat. Quac plerumque tanto latius difluunt, quanto se esse securius aestimant, quia foris a repre-

hensoribus non videntur. Unde nonnunquam mens in superbiam extollitur, et quos loquentes audit quasi infirmos despicit. Cumque os corporis claudit, quantum se vitiis superbiendo aperiat, non agnoscit. Linguam etenim premit,  
 5 mentem elevat, et cum suam nequitiam minime considerat, tanto apud se cunctos liberius, quanto et secretius, accusat. Admonendi sunt igitur nimis taciti, ut scire sollicite studeant, non solum quales foris ostendere, sed etiam quales se debeant intus exhibere, ut plus ex cogitationibus occul-  
 10 tum iudicium, quam ex sermonibus reprehensionem metuant proximorum. Scriptum namque est: « Fili mi, attende sa-  
 « pientiam meam, et prudentiae meae inclina aurem tuam,  
 « ut custodias cogitationes ». Nil quippe in nobis est corde fugacius, quod a nobis toties recedit, quoties per pravas  
 15 cogitationes defluit. Hinc etenim Psalmista ait: « Cor meum « dereliquit me ». Hinc ad semetipsum rediens ait: « In-  
 « venit servus tuus cor suum, ut oraret te ». Cum ergo cogitatio per custodiam restringitur, cor, quod fugere consuevit, invenitur.

20 Plerumque autem nimis taciti cum nonnulla iniusta patiuntur, eo in acriorem dolorem prodeunt, quo ea quae sustinent non loquuntur. Nam si illatas molestias tranquille lingua diceret, a conscientia dolor emanaret. Vulnera enim clausa plus cruciant. Nam cum putredo, quae interius 25 fervet eiicitur, ad salutem dolor aperitur. Scire igitur debent, qui plus quam expedit tacent, ne inter molesta quae tolerant, dum linguam tenent vim doloris exaggerent. Admonendi sunt enim, ut, si proximos sicut se diligunt, minime illis taceant, unde eos iuste reprehendunt. Vocis enim 30 medicamine utrorumque saluti concurritur, dum et ab illo qui infert actio prava compescitur, et ab hoc qui sustinet,

13. *Prov. V, 1.*17. *II Reg. VII, 27.*16. *Psal. XXXIX, 13.*

doloris fervor vulnere aperto temperatur. Qui enim proximorum mala respiciunt, et tamen in silentio linguam pre-  
munt, quasi conspectis vulneribus usum medicaminis sub-  
trahunt, et eo mortis auctores fiunt, quo virus, quod poterant,  
curare noluerunt. Lingua itaque discrete frenanda est, non 5  
insolubiliter obliganda. Scriptum namque est: « Sapiens  
« tacebit usque ad tempus »: ut nimirum, cum opportunum  
considerat, postposita censura silentii loquendo, quae con-  
gruunt, in usum se utilitatis impendat. Et rursum scriptum  
est: « Tempus tacendi, et tempus loquendi ». Discrete 10  
quippe vicissitudinum pensanda sunt tempora, ne aut cum  
restringi lingua debet, per verba inutiliter defluat: aut cum  
loqui utiliter potest, semetipsam pigre restringat. Quod  
bene Psalmista considerans dicit: « Pone, Domine, custo-  
« diam ori meo et ostium circumstantiae labiis meis ». 15  
Non enim poni ori suo parietem, sed ostium petit quod  
videlicet aperitur et clauditur. Unde et nobis caute discen-  
dum est, quatenus os discretum et congruo tempore vox  
aperiat, et rursum congruo taciturnitas claudat.

At contra admonendi sunt multiloquio vacantes, ut vi-  
gilanter aspiciant, a quanto rectitudinis statu depereunt, dum 20  
per multiplicia verba dilabuntur. Humana etenim mens  
aquaे more circumclusa ad superiora colligitur quia illud  
repetit unde descendit, et relaxata deperit quia se per in-  
fima inutiliter spargit. Quot enim supervacuis verbis a 25  
silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se du-  
citur. Unde et redire interius ad sui cognitionem non  
sufficit, quia per multiloquium sparsa a secreto se intimae  
considerationis excludit. Totam vero se insidiantis hostis  
vulneribus detegit: quia nulla munitione custodiae circum- 30  
cludit. Unde scriptum est: « Sicut urbs patens et absque

7. *Eccli.* XX, 7.

10. *Eccli.* III, 7.

15. *Ps.* CXL, 3.

« murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo  
 « cohibere spiritum suum ». Quia enim murum silentii  
 non habet, patet inimici iaculis civitas mentis, et cum se  
 per verba extra semetipsam eiicit, apertam se adversario  
 ostendit. Quam tanto ille sine labore superat, quanto et  
 ipsa quae vincitur, contra semetipsam per multiloquium  
 pugnat.

Plerumque autem, quia per quosdam gradus desidiosa  
 mens in lapsu casus impellitur, dum otiosa cavere verba  
 negligimus, ad noxia pervenimus: ut prius loqui aliena li-  
 beat, postmodum detractionibus eorum vitam de quibus lo-  
 quitur mordeat, ad extremum vero usque ad apertas lingua  
 contumelias erumpat. Hinc seminantur stimuli, oriuntur  
 rixae, accenduntur faces odiorum, pax exstinguitur cordium.  
 Unde bene per Salomonem dicitur: « Qui dimittit aquam,  
 « caput est iurgiorum ». Aquam quippe dimittere, est lin-  
 guam in fluxum eloquii relaxare. Quo contra in bona etiam  
 parte iterum dicitur: « Aqua profunda verba ex ore viri ».  
 Qui ergo dimittit aquam, caput est iurgiorum: quia, qui  
 linguam non refrenat, concordiam dissipat. Unde e diverso  
 scriptum est: « Qui imponit stulto silentium, iras mitigat ».  
 Quod autem multiloquio quisque serviens rectitudinem iu-  
 stitiae tenere nequaquam possit, testatur Propheta qui ait:  
 « Vir linguosus non dirigetur super terram ». Hinc quoque  
 Salomon iterum dicit: « In multiloquio non deerit peccatum ».  
 Hinc Isaias ait: « Cultus iustitiae silentium »: videlicet indi-  
 cans, quia mentis iustitia desolatur, quando ab immoderata  
 locutione non parcitur. Hinc Iacobus ait: « Si quis putat  
 « se religiosum esse non refrenans linguam suam, sed sc-  
 30 « ducens cor suum, huius vana est religio ». Hinc rursum

2. *Prov.* XXV, 28.

24. *Ps.* CXXXIX, 12.

16. *Prov.* XXII, 14.

25. *Prov.* X, 19.

18. *Prov.* XVIII, 4.

26. *ISAL.* XXXII, 17.

21. *Prov.* XXVI, 10.

30. *IAC.* I, 26.

ait: « Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum ». Hinc iterum, linguae vim definiens, adiungit: « Inquietum malum, plena veneno mortifero ». Hinc per semetipsam nos Veritas admonet dicens: « Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines reddent de eo rationem in die iudicii ». Otiosum quippe verbum est, quod aut ratione iustae necessitatis, aut intentione piae utilitatis caret. Si ergo de otioso sermone ratio exigitur, pensemus quae poena multiloquium maneat, in quo etiam per noxia verba peccatur.

10

CAP. XV. QUOMODO ADMONENDI PIGRI ET PRAECIPITES. Aliter admonendi sunt pigri, atque aliter praecipites. Illi namque suadendi sunt, ne agenda bona dum differunt, amittant: isti vero admonendi sunt, ne, dum bonorum tempus incaute festinando praeveniunt, eorum merita immutent. 15 Pigris itaque intimandum est, quod saepe, dum opportune agere quae possumus nolumus, paulo post cum volumus non valemus. Ipsa quippe mentis desidia, dum congruo fervore non accenditur, a bonorum desiderio funditus convalescente furtim torpore mactatur. Unde aperte per Salomonem dicitur: « Pigredo immittit soporem ». Piger enim recte sentiendo quasi vigilat, quamvis nil operando torpescat. Sed pigredo soporem immittere dicitur; quia paulisper etiam recte sentiendi vigilantia amittitur, dum a bene operandi studio cessatur. Ubi recte subiungitur: « Et 20 « anima dissoluta esuriet ». Nam quia se ad superiora strin-gendo non dirigit, neglectam se inferius per desideria expandit, et dum studiorum sublimium vigore non constringitur, cupiditatis infimae fame sauciatur: ut, quo se per disciplinam ligare dissimulat, eo se esuriens per voluptatum 25 30

2. IAC. I, 19.

3. IAC. III, 8.

6. MATTH. XII, 36.

21. PROV. XIX, 15.

desideria spargat. Hinc ab eodem rursus Salomone scribitur: « In desideriis est omnis otiosus ». Hinc ipsa Veritate praedicante, uno quidem exeunte spiritu munda domus dicitur: sed multiplicius redeunte dum vacat occupatur. Ple-  
5 rumque piger, dum necessaria agere negligit, quaedam sibi difficultia opponit, quaedam vero incaute formidat, et dum quasi invenit quod velut iuste metuat, ostendit, quod in otio quasi non iniuste torpescat. Cui recte per Salomonem dicitur: « Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo  
10 « aestate, et non dabitur ei ». Propter frigus quippe piger non arat, dum desidiae torpore constrictus, agere quae debet bona dissimulat. Propter frigus piger non arat, dum parva ex adverso mala metuit, et operari maxima praetermittit. Bene autem dicitur: « Mendicabit aestate, et non dabitur ei ».  
15 Qui enim nunc in bonis operibus non exsudat, cum sol iudicii ferventior apparuerit, quia frustra regni aditum postulat, nil accipiens aestate mendicat. Bene huic per eundem Salomonem rursum dicitur: « Qui observat ventum non se-  
« minat, et qui considerat nubes, nunquam metit ». Quid  
20 enim per ventum, nisi malignorum spirituum tentatio exprimitur? Et quid per nubes quae moventur a vento, nisi adversitates pravorum hominum designantur? A ventis videlicet impelluntur nubes, quia immundorum spirituum afflato pravi excitantur homines. Qui ergo observat ven-  
25 tum, non seminat et qui considerat nubes nunquam metit: quia quisquis temptationem malignorum spirituum, quisquis persecutionem pravorum hominum metuit, neque nunc grana boni operis seminat, neque tunc manipulos sanctae retributionis secat.

30 At contra, praecipites dum bonorum actuum praeve-  
niunt tempus, meritum pervertunt, et saepe in malis cor-

2. *Prov. XXI, 26.*

10. *Prov. XX, 4.*

4. *Cfr. MATTH. XII, 44.*

19. *Eccle. XI, 4.*

ruunt, dum bona minime discernunt. Qui nequaquam, quae quando agant inspiciunt, sed plerumque acta, quia ita non debuerunt agere, cognoscunt. Quibus sub auditoris specie recte apud Salomonem dicitur: « Fili, sine consilio nihil facias, et post factum non poenitebis ». Et rursum: « Palpebrae tuae praecedant gressus tuos ». Palpebrae quippe gressus praecedunt, cum operationem nostram consilia recta praeveniunt. Qui enim negligit considerando praevidere quod facit, gressus tendit, oculos claudit, pergendo iter conficit, sed praevidendo sibimetipsi non antecedit, atque idcirco 10 citius corruit, quia quo pedem operis ponere debeat, per palpebram consilii non attendit.

CAP. XVI. QUOMODO ADMONENDI MANSUETI ET IRACUNDI. Aliter admonendi sunt mansueti, atque aliter iracundi. Nonnunquam enim mansueti, cum praesunt, vicinum 15 et quasi iuxta positum torporem desidia patiuntur. Et plerumque nimia resolutione lenitatis, ultra quam necesse est, vigorem districtonis emolliunt. At contra iracundi cum regiminum loca percipiunt, quo impellente ira in mentis vesaniam devolvuntur, eo etiam subditorum vitam dissipata 20 quietis tranquillitate confundunt. Quos cum furor agit in paeceps, ignorant quidquid a semetipsis patiuntur irati. Nonnunquam vero, quod est gravius, irae suae stimulum iustitiae zelum putant. Et cum vitium virtus creditur, sine metu culpa cumulatur. Saepe ergo mansueti dissolutionis 25 torpescunt taedio: saepe iracundi rectitudinis falluntur zelo. Illorum itaque virtuti vitium latenter adiungitur: his autem suum vitium quasi virtus fervens videtur. Admonendi sunt igitur illi, ut fugiant quod iuxta ipsos est: isti, quod in ipsis est attendant; illi, quod non habent discernant: isti, quod 30 habent. Amplectantur mansueti sollicitudinem, damnent

iracundi perturbationem. Admonendi sunt mansueti, ut habere etiam aemulationem iustitiae studeant: admonendi sunt iracundi, ut aemulationi quam se habere existimant, mansuetudinem subiungant. Idcirco namque Spiritus sanctus in columba nobis est et in igne monstratus, quia videlicet omnes quos implet, et columbae simplicitate mansuetos et igne zeli ardentes exhibit.

Nequaquam ergo sancto Spiritu plenus est, qui aut in tranquillitate mansuetudinis fervorem aemulationis deserit, 10 aut rursum in aemulationis ardore virtutem mansuetudinis amittit. Quod fortasse melius ostendimus, si in medium Pauli magisterium proferamus, qui duobus discipulis et non diversa caritate praeditis, diversa tamen adiutoria praedicationis impendit. Timotheum namque admonens ait: « Argue, 15 « obsecra, increpa in omni patientia et doctrina ». Titum quoque admonet dicens: « Haec loquere, et exhortare, et « argue cum omni imperio ». Quid est, quod doctrinam suam tanta arte dispensat, ut in exhibenda hac, alteri imperium atque alteri patientiam proponat, nisi quod mansuetioris spiritus Titum et paulo ferventioris vidiit esse Timotheum? Illum per aemulationis studium inflammat, hunc per lenitatem patientiae temperat. Illi, quod deest iungit, huic, quod superest subtrahit. Illum stimulo impellere nititur, hunc freno moderatur. Magnus quippe susceptae Ecclesiae colonus alios palmites, ut crescere debeant, rigat: alios, cum plus iusto crescere conspicit, resecat: ne aut non crescendo non ferant fructus, aut immoderate crescendo, quos protulerint, amittant. Sed longe alia est ira quae sub aemulationis specie subripit, alia quae turbatum 25 cor et sine iustitiae praetextu confundit. Illa enim in hoc, quod debet, inordinate extenditur; haec autem semper in his, quae non debet, inflammatur. Sciendum quippe est 30

quia in hoc ab impatientibus iracundi differunt, quod illi ab aliis illata non tolerant, isti autem etiam, quae tolerantur, important. Nam iracundi saepe etiam se declinantes inse-  
quuntur, rixae occasionem commovent, labore contentionis gaudent; quos tamen melius corrigimus, si in ipsa irac suaē 5 commotione declinamus. Perturbati quippe quid audiant ignorant, sed ad se reducti tanto liberius exhortationis verba recipiunt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt. Menti autem furore ebriae omne rectum quod dicitur, perversum videtur. Unde et Nabal ebrio culpam suam Abigail laudabiliter tacuit, quam digesto vino laudabiliter dixit. Id-  
circo enim malum, quod fecerat, cognoscere potuit, quia hoc ebrius non audivit.

Cum vero ita iracundi alios impetunt, ut declinari omnino non possint, non aperta exprobratione, sed sub quadam sunt cautela reverentiae parcendo feriendi. Quod melius ostendimus, si Abner factum ad medium deducamus. Hunc quippe cum Asaël vi incautae praecipitationis impeteret, scriptum est: «Locutus est Abner ad Asaël dicens: Recede, noli me «persequi, ne compellar confodere te in terram. Qui au- 15 «dire contempsit, et noluit declinare. Percussit ergo eum «Abner aversa hasta in inguine, et transfodit eum, et mor- «tuus est». Cuius enim Asaël typum tenuit, nisi eorum, quos vehementer arripiens furor in praecips dicit? Qui in eodem furoris impetu tanto caute declinandi sunt, quanto 20 et insane rapiuntur. Unde et Abner, qui nostro sermone patris lucerna dicitur, fugit: quia doctorum lingua, quae supernum Dei lumen indicat, cum per abrupta furoris mentem cuiuspam ferri conspicit, cūmque contra irascentem dissimulat verborum iacula reddere, quasi consequentem 25 non vult ferire. Sed cum iracundi nulla consideratione se mitigant, et quasi Asaël persecui et insanire non cessant;

necessere est, ut hi, qui furentes conantur reprimere, nequam se in furore erigant, sed quidquid est tranquillitatis ostendant; quaedam vero subtiliter proferant, in quibus ex obliquo furentis animum pungant. Unde et Abner cum contra persequentem substituit, non eum recta, sed aversa hasta transforavit. Ex mucrone quippe percutere, est impetu apertae increpationis obviare. Aversa vero hasta persequentem ferire, est furentem tranquille ex quibusdam tangere, et quasi parcendo superare. Asaël autem protinus occubuit, quia commotae mentes, dum et parci sibi sentiunt, et tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo quod se erexerant, statim cadunt. Qui ergo a fervoris sui impetu sub lenitatis percussione resiliunt, quasi sine ferro moriuntur.

15 CAP. XVII. QUOMODO ADMONENDI HUMILES ET ELATI.  
 Aliter admonendi sunt humiles, atque aliter elati. Illis insuandum est, quam sit vera excellentia, quam sperando tenent: istis vero intimandum est, quam sit nulla temporalis gloria, quam et amplectentes non tenent. Audiant 20 humiles, quam sint aeterna quae appetunt, quam transitoria quae contemnunt: audiant elati, quam sint transitoria quae ambiunt, quam aeterna quae perdunt. Audiant humiles ex magistra voce Veritatis: « Omnis, qui se humiliat, exaltabitur »; audiant elati: « Omnis, qui se exaltat, humiliatur ». Audiant humiles: « Gloriam praecedit humilitas »; audiant elati: « Ante ruinam exaltatur spiritus ». Audiant humiles: « Ad quem respiciam, nisi ad humilem et quietum et trementem sermones meos? » Audiant elati: « Quid superbit terra et cinis? » Audiant humiles: « Deus 30 « humili respicit »; audiant elati: « Et alta a longe cognoscit ».

25. LUC. XVIII, 14.

28. ISAI. LXVI, 2.

25. PROV. XV, 33.

29. ECCLI. X, 9.

26. PROV. XVI, 18.

« scit ». Audiant humiles, « quia filius hominis non venit « ministrari, sed ministrare »; audiant elati, « quia initium « omnis peccati superbia est ». Audiant humiles, « quia « Redemptor noster humiliavit semetipsum, factus obediens « usque ad mortem »; audiant elati, quod de eorum capite 5 scriptum est: « Ipse est rex super universos filios superbiae ». Occasio igitur perditionis nostrae facta est superbia diaboli, et argumentum redemptionis nostrae inventa est humilitas Dei. Hostis enim noster inter omnia conditus voluit vi- 10 deri supra omnia elatus: Redemptor autem noster magnus manens super omnia fieri inter omnia dignatus est parvus.

Dicatur ergo humilibus, quia dum se deiiciunt, ad Dei similitudinem ascendunt: dicatur elatis, quia dum se eri- 15 gunt, in apostatae angeli imitationem cadunt. Quid itaque elatione deiectus, quae, dum supra se tenditur, ab altitudine verae celsitudinis elongatur? Et quid humilitate sublimius, quae, dum se in ima deprimit, auctori suo manenti super summa coniungit? Est tamen aliud, quod in eis debeat caute 20 pensari: quia saepe quidem humilitatis decipiuntur specie, quidam vero elationis suae ignoratione falluntur. Nam plerumque nonnullis qui sibi humiles videntur, is, qui hominibus deferri non debet, coniunctus est timor; plerumque vero elatos comitari solet liberae vocis assertio. Et cum quaedam increpanda sunt vitia, illi reticent ex timore, et tam- 25 en tacere se aestimant ex humilitate; isti loquuntur per impatientiam elationis, et tamen se credunt loqui per liber- tatem rectitudinis. Illos, ut perversa non increpent, sub specie humilitatis premit culpa formidinis: istos ad incre- 30 panda quae non debent, aut magis increpanda quam debent, sub imagine libertatis effrenatio impellit tumoris. Unde et elati admonendi sunt, ne plus quam expedit, sint subiecti:

1. *Psal.* CXXXVII, 6.

2. *MATTH.* XX, 28.

3. *Ecli.* X, 15.

5. *Phil.* II, 8.

6. *IOB,* XLI, 25.

ne aut illi defensionem iustitiae vertant in exercitationem superbiae; aut isti, cum student plus quam necesse est hominibus subiici, compellantur eorum etiam vitia venerari.

5 Considerandum vero est, quod plerumque elatos utilius corripimus, si eorum correptionibus quaedam laudum fo-  
menta misceamus. Inferenda namque illis sunt aut alia bona,  
quae in ipsis sunt, aut dicendum certe, quae poterant esse,  
si non sunt, et tunc demum resecanda sunt mala, quae  
10 nobis displicant, cum prius ad audiendum eorum placabilem  
mentem fecerint praemissa bona, quae placent. Nam et  
equos indomitos blanda prius manu tangimus, ut eos nobis  
pleniū postmodum etiam per flagella subigamus. Et amaro  
pigmentorum poculo mellis dulcedo adiungitur, ne ea, quae  
15 saluti profutura est, in ipso gustu aspera amaritudo sentiatur:  
dum vero gustus per dulcedinem fallitur, humor mortiferus  
per amaritudinem vacuatur. Ipsa ergo in elatis invectionis  
exordia permixta sunt laude temperanda, ut dum admittunt  
favores, quos diligunt, etiam correptiones recipient, quas  
20 oderunt.

Plerumque autem persuadere elatis utilia melius possu-  
mus, si profectum eorum nobis potius, quam illis, profutu-  
rum dicamus, si eorum meliorationem nobis magis, quam  
sibi, impendi postulemus. Facile enim ad bonum elatio-  
25 flectitur, si et aliis eius inflexio prodesse credatur. Unde  
Moyses, qui regente se Deo deserti iter aërea columna duce  
pergebat, cum Hobab cognatum suum a gentilitatis conver-  
satione vellet educere, et omnipotentis Dei dominio subiu-  
gare ait: « Proficiscimur ad locum, quem Dominus datus  
30 « est nobis: veni nobiscum, ut bene faciamus tibi; quia Do-  
« minus bona promisit Israëli ». Cui cum respondisset ille:  
« Non vadam tecum, sed revertar in terram meam, in qua  
« natus sum »; illico adiunxit: « Noli nos relinquere; tu  
« enim nosti, in quibus locis per desertum castra ponere

« debeamus, et eris ductor noster ». Neque enim Moysi mentem ignorantia itineris angustabat, quem et ad prophetae scientiam cognitio divinitatis expanderat, quem columna exterius praeibat, quem de cunctis interius per conversationem cum Deo sedulam locutio familiaris instruebat. Sed videlicet vir providus elato auditori colloquens solatum petitivit, ut daret; ducem requirebat in via, ut dux ei fieri potuisse ad vitam. Egit itaque, ut superbus auditor voci ad meliora suadenti eo magis fieret devotus, quo putaretur necessarius, et unde se exhortatorem suum praecedere crederet, inde se sub verbis exhortantis inclinaret.

CAP. XVIII. QUOMODO ADMONENDI PERTINACES ET INCONSTANTES. Aliter admonendi sunt pertinaces atque aliter inconstantes. Illis dicendum est, quod plus de se, quam sunt, sentiunt, et idcirco alienis consiliis non acquiescunt: istis vero intimandum est, quod valde se despicientes negligunt, et ideo levitate cogitationum a suo iudicio per temporum momenta flectuntur. Illis dicendum est, quia nisi meliores se ceteris aestimarent, nequaquam cuncorum consilia suae deliberationi postponerent: istis dicendum est, quia, si hoc, quod sunt, utcumque attenderent, nequaquam eos per tot varietatis latera mutabilitatis aura versaret. Illis per Paulum dicitur: « Nolite prudentes esse apud vosme-  
 « tipsos »: at contra isti audiunt: « Non circumferamur omni  
 « vento doctrinae ». De illis per Salomonem dicitur: « Co-  
 « medent fructus viae suae, suisque consiliis saturabuntur »:  
 de istis autem ab eo rursus scribitur: « Cor stultorum dis-  
 « simile erit ». Cor quippe sapientum sibi metipsi semper  
 est simile; quia dum rectis persuasionibus acquiescit, con-  
 stanter se in bono opere dirigit. Cor vero stultorum dis-

1. *Num. X, 29 sq.*

24. *Rom. XII, 16.*

25. *Eph. IV, 14.*

26. *Prov. I, 31.*

28. *Prov. XV, 7.*

simile est; quia dum mutabilitate se varium exhibet, nunquam id, quod fuerat, manet. Et quia quaedam vitia sicut ex semetipsis dignunt alia, ita ex aliis oriuntur, sciendum summopere est, quod tunc ea corripiendo melius tergimus, 5 cum ab ipso amaritudinis suae fonte siccamus. Pertinacia quippe ex superbia, inconstantia vero ex levitate generatur.

Admonendi igitur sunt pertinaces, ut elationem suae cogitationis agnoscant, et semetipsos vincere studeant; ne dum rectis aliorum suasionibus foris superari despiciunt, intus a 10 superbia captivi teneantur. Admonendi sunt, ut solerter aspiciant, quia Filius hominis, cui una semper cum Patre voluntas est, ut exemplum nobis frangendae nostrae voluntatis praebeat, dicit: « Non quaero voluntatem meam, sed « voluntatem eius, qui misit me, Patris ». Qui ut huius 15 adhuc virtutis gratiam commendaret, servaturum se hoc in extremo iudicio praemisit dicens: « Ego a me ipso non possum facere quidquam, sed sicut audio, iudico ». Qua itaque conscientia dignatur homo alienae voluntati acquiescere, quando Dei et hominis Filius, cum virtutis suaे glo 20 riam venit ostendere, testatur se non a semetipso iudicare?

At contra admonendi sunt inconstantes, ut mentem gravitate roborent. Tunc enim genima in se mutabilitatis arefaciunt, cum a corde prius radicem levitatis abscidunt; quia et tunc fabrica robusta construitur, cum prius locus 25 solidus, in quo fundamentum poni debeat, providetur. Nisi ergo ante mentis levitas caveatur, cogitationum inconstantia minime vincitur. A quibus se alienum Paulus fuisse prohibuit, cum dicit: « Numquid levitate usum sum? aut quae « cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me est et 30 « non? » Ac si aperte dicat: Idcirco mutabilitatis aura non moveor, quia levitatis vitio non succumbo.

14. IOHANN. V, 30.

17. IOHANN. ibid.

30. II Cor. I, 17.

CAP. XIX. QUOMODO ADMONENDI, QUI INTEMPERANTIUS ET QUI PARCIUS CIBO UTUNTUR. Aliter admonendi sunt gulae dediti, atque aliter abstinentes. Illos enim superfluitas locutionis, levitas operis, atque luxuria; istos vere saepe impatientiae, saepe vero superbiae culpa comitatur. Nisi enim gulae deditos immoderata loquacitas raperet, dives ille, qui epulatus quotidie dicitur splendide, in lingua gravius non arderet dicens: «Pater Abraham, miserere mei, et mitte «Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut «refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma». Quibus profecto verbis ostenditur, quia epulando quotidie crebrius in lingua peccaverat, qui totus ardens refrigerari se praecipue in lingua requirebat. Rursum quia gulae deditos levitas protinus operis sequitur, auctoritas sacra testatur dicens: «Sedit populus manducare et bibere, et sur- «rexerunt ludere». Quos plerumque edacitas usque ad luxuriam pertrahit: quia dum satietate venter extenditur, aculei libidinis excitantur. Unde et hosti callido, qui primi hominis sensum in concupiscentia pomi aperuit, sed in peccati laqueo strinxit, divina voce dicitur: «Pectore et ventre «repes», ac si ei aperte diceretur: Cogitatione et ingluvie super humana corda dominaberis. Quia gulae deditos luxuria sequitur, Propheta testatur, qui dum aperta narrat, occulta denuntiat dicens: «Princeps cocorum destruxit muros «Ierusalem». Princeps namque cocorum venter est, cui magna cura obsequium a cocis impenditur, ut ipse delectabiliter cibis impleatur. Muri autem Ierusalem virtutes sunt animae, ad desiderium supernae pacis elevatae. Cocorum igitur princeps muros Ierusalem deiicit; quia dum venter ingluvie extenditur, virtutes animae per luxuriam dextrumtur.

Quo contra nisi mentes abstinentium plerumque impa-

10. LUC. XVI, 24.

16. Exod. XXX, 11, 6.

21. Gen. III, 14.

25. IER. XXXIX, 9 et IV Reg.

XXV, 10 secundum LXX.

tientia a sinu tranquillitatis excuteret, nequaquam Petrus, cum diceret: « Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute « autem scientiam, in scientia autem abstinentiam », protinus vigilanter adiungeret dicens: « In abstinentia autem 5 « patientiam ». Deesse quippe abstinentibus patientiam praevidit, quae eis ut adesset, admonuit. Rursum nisi cogitationes abstinentium nonnunquam superbiae culpa transfigeret, Paulus minime dixisset: « Qui non manducat, man- « ducantem non iudicet ». Qui rursum ad alios loquens, 10 dum de abstinentiae virtute gloriantum praecepta perstrin- geret, adiunxit: « Quae sunt rationem quidem habentia sa- « pientiae in superstitione et humilitate, et non ad par- « cendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem 15 « carnis ». Qua in re notandum est, quod in disputatione sua praedicator egregius superstitioni humilitatis speciem jungit: quia dum plus, quam necesse est, per abstinentiam caro atteritur, humilitas foris ostenditur, sed de hac ipsa humilitate graviter interius superbitur. Et nisi aliquando mens ex abstinentiae virtute tumesceret, nequaquam hanc 20 velut inter magna merita pharisaeus arrogans studiose numeraret dicens: « Ieiuno bis in sabbato ». Admonendi ergo sunt gulae dediti, ne in eo quod escarum delectationi incubant, luxuria sc mucrone transfigant, et quanta sibi per esum loquacitas, quanta mentis levitas insidietur, aspiciant; 25 ne, dum ventri molliter serviunt, vitiorum laqueis crudeliter adstringantur. Tanto enim longius a secundo parente receditur, quanto per immoderatum usum, dum manus ad cibum tenditur, parentis primi lapsus iteratur. At contra admonendi sunt abstinentes, ut sollicite semper aspiciant, 30 ne cum gulae vitium fugiunt, acriora his vitia quasi ex virtute generentur; ne dum carnem macerant, ad impatiens-

3. II PET. I, 5.

5. II PET. I, 6.

9. Rom. XIV, 3.

14. Coloss. II, 23.

21. LUC. XVIII, 12.

tiam spiritus crumpant, et nulla iam virtus sit, quod caro vincitur, si spiritus ab ira superatur. Aliquando autem, dum mens abstinentium ab ira se deprimit, hanc quasi peregrina veniens laetitia corruptit, et eo abstinentiae bonum deperit, quo sese a spiritualibus vitiis minime custodit. Unde recte per Prophetam dicitur: « In diebus ieuniorum vestrorum inveniuntur voluntates vestrae ». Et paulo post: « In iudicia et rixas ieunatis, et percutitis pugnis ». Voluntas quippe ad laetitiam pertinet, pugnus ad iram. Incassum ergo per abstinentiam corpus atteritur, si inordinatis dimissa motibus, mens vitiis dissipatur. Rursumque admonendi sunt, ut abstinentiam suam et semper sine imminutione custodian, et nunquam hanc apud occultum iudicem eximiae virtutis credant, ne si fortasse magni esse meriti creditur, cor in elationem sublevetur. Hinc namque per Prophetam dicitur: « Numquid tale est ieunium, quod « elegi? Sed frange esurienti panem tuum, et egenos vaca « gosque induc in domum tuam ». 15

Qua in re pensandum est, virtus abstinentiae quam parva respicitur, quae nonnisi ex aliis virtutibus commendatur. 20 Hinc Ioël ait: « Sanctificate ieunium ». Ieunium quippe sanctificare, est adiunctis aliis bonis dignam Deo abstinentiam carnis ostendere. Admonendi sunt abstinentes, ut novarent, quia tunc placentem Deo abstinentiam offerunt, cum ea, quae sibi de alimentis subtrahunt, indigentibus largiuntur. Solerter namque audiendum est, quod per Prophetam Dominus redarguit dicens: « Cum ieunaretis et plangeretis « in quinto et in septimo mense per hos septuaginta annos, « numquid ieunium ieunastis mihi? Et cum comedistis « et bibistis, numquid non vobismetipsis comedistis et vo- 25 bismetipsis bibistis? » Non enim Deo, sed sibi quisque

7. ISAI. LVIII, 3.

8. ISAI. LVIII, 4.

18. ISAI. LVIII, 5.

21. IOEL. II, 15.

31. ZACH. VII, 5 sq.

ieiunat, si ea, quae ventri ad tempus subtrahit, non egenis tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit.

Itaque ne aut illos appetitus gulae a mentis statu deiciat, aut istos afflita caro ex elatione supplantet, audiant illi ex ore Veritatis: « Attendite autem vobis, ne forte graviter ventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis huius mundi ». Ubi utilis quoque pavor adiungitur: « Et superveniat in vos repentina dies illa. Tamquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terrae ». Audiant isti: « Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, coinquianat hominem ». Audiant illi: « Esca ventri et venter escis: Deus autem et hunc et has destruet ». Et rursum: « Non in comessationibus et ebrietatibus ». Et rursum: « Esca nos non commendat Deo ». Audiant isti, « quia omnia munda mundis: coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum ». Audiant illi: « Quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum ». Audiant isti: « Discedent quidam a fide ». Et paulo post: « Prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus et iis, qui cognoverunt veritatem ». Audiant illi: « Bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum, neque in quo frater tuus scandalizatur ». Audiant isti: « Modico vino utere propter stomachum et frequentes tuas infirmitates ». Quatenus et illi discant cibos carnis inordinate non appetere, et isti creaturam Dei quam non appetunt, non audeant condemnare.

#### CAP. XX. QUOMODO ADMONENDI, QUI SUA DISTRIBUUNT ET QUI RAPIUNT ALIENA. Aliter admonendi sunt, qui iam

10. LUC. XXI, 34.

12. MATTH. XV, 11.

13. I Cor. VI, 13.

14. Rom. XIII, 13.

15. I Cor. VIII, 8.

17. Tit. I, 15.

18. Phil. III, 19.

22. I Tim. IV, 1 et 3.

24. Rom. XIV, 2.

25. I Tim. V, 23.

sua misericorditer tribuunt: atque aliter qui adhuc et aliena rapere contendunt. Admonendi namque sunt, qui iam sua misericorditer tribuunt, ne cogitatione tumida super eos se, quibus terrena largiuntur, extollant; ne idcirco se meliores aestiment, quia contineri per se ceteros vident. Nam terrenae domus dominus famulorum ordines ministeriaque dispertiens hos, ut regant, illos vero statuit, ut ab aliis regantur. Istos iubet, ut necessaria ceteris praebeant: illos, ut accepta ab aliis sumant. Et tamen plerumque offendunt, qui regunt, et in patrisfamilias gratia permanent, qui reguntur. Iram merentur, qui dispensatores sunt; sine offensione perdurant, qui ex aliena dispensatione subsistunt. Admonendi sunt igitur, qui iam, quae possident, misericorditer tribuunt, ut a coelesti Domino dispensatores se positos subditorum temporalium agnoscant, et tanto humiliter praebeant, quanto et aliena esse intelligunt, quae dispensant. Cumque in illorum ministerio, quibus accepta largiuntur, constitutos se esse considerant, nequaquam eorum mentes tumor sublevet, sed timor premat. Unde et necesse est, ut sollicite perpendant, ne commissa indigne distribuant; ne quaedam, quibus nulla ne nulla quibus quaedam, ne multa quibus pauca, ne pauca praebeant quibus impendere multa debuerunt; ne precipitacione hoc, quod tribuunt, inutiliter spargant; ne tarditate petentes noxie crucient; ne recipienda hic gratiae intentio subrepat; ne dationis lumen laudis transitoriae appetitio extinguat; ne oblatum munus coniuncta tristitia obsideat; ne in bene oblato munere animus plus quam decet hilarescat; ne sibi quidquam, cum totum recte impleverint, tribuant, et simul omnia, postquam peregerint, perdant. Ne enim sibi virtutem suae liberalitatis deputent, audiant quod scriptum est: « Si quis administrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus ». 30

Ne in benefactis immoderatius gaudeant, audiant quod scriptum est: « Cum feceritis omnia, quae praecepta sunt « vobis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus « facere, fecimus ». Ne largitatem tristitia corruptat,  
 5 audiant quod scriptum est: « Hilarem enim datorem di- « ligit Deus ». Ne ex impenso munere transitoriam lau-  
 dem querant, audiant, quod scriptum est: « Nesciat simi- « stra tua, quid faciat dextera tua ». Id est, piae dispen-  
 sationi nequaquam se gloria vitae praesentis admisceat, sed  
 10 opus rectitudinis appetitio ignoret favoris. Ne impensae  
 gratiae vicissitudinem requirant, audiant quod scriptum est:  
 « Cum facis prandium aut coenam, noli vocare amicos tuos,  
 « neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos divi-  
 « tes; ne forte et ipsi te reinvitent, et fiat tibi retributio:  
 15 « sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos,  
 « caecos; et beatus eris, quia non habent, unde retribuere  
 « tibi ». Ne quae praebenda sunt citius, sero praebeantur,  
 audiant quod scriptum est: « Ne dicas amico tuo: Vade  
 « et revertere et cras dabo tibi, cum statim possis dare ».  
 20 Ne sub obtentu largitatis ea, quae possident, inutiliter spar-  
 gant, audiant quod scriptum est: « Sudet eleemosyna in  
 « manu tua ». Ne cum multa necesse sint, pauca largian-  
 tur, audiant quod scriptum est: « Qui parce seminat, parce  
 « et metet ». Ne, cum pauca oportet, plurima praebeant,  
 25 et ipsi postmodum minime inopiam tolerantes ad impati-  
 tiam erumpant, audiant quod scriptum est: « Non ut aliis  
 « sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex aequalitate,  
 « vestra abundantia illorum inopiam suppleat, et ut illorum  
 « abundantia vestrae inopiae sit supplementum ». Cum  
 30 enim dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi sub-

4. LUC. XVII, 10.

6. I COR. IX, 7.

8. MATTH. VI, 3.

17. LUC. XIV, 12.

19. PROV. III, 28.

24. II COR. IX, 6.

29. II COR. VIII, 13.

trahit, occasionem contra se impatientiae exquirit. Prius namque praeparandus est patientiae animus, et tunc aut multa sunt aut cuncta largienda: ne dum minus aequanimiter inopia irruens fertur, et praemissa largitatis merces pereat, et adhuc mentem deterius murmuratio subsequens perdat. Ne omnino nihil eis praebant, quibus conferre aliquid parvum debent, audiant quod scriptum est: « Omni petenti te tris bue ». Ne saltem aliquid praebant, quibus omnino conferre nil debent, audiant quod scriptum est: « Da bono, et non receperis peccatorem: benefac humili, et non deris impio ». Et rursum: « Panem tuum et vinum super sepulturam iusti constitue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus ». Panem enim suum et vinum peccatoribus praebet, qui iniquis subsidia pro eo, quod iniqui sunt, impendit. Unde et nonnulli huius mundi dicitur, cum fame crucientur Christi pauperes, effusis largitatibus nutrunt histriones. Qui vero indigenti etiam peccatori panem suum, non quia peccator sed quia homo est, tribuit, nimis non peccatorem sed iustum pauperem nutrit, quia in illo non culpam sed naturam diligit.

Admonendi sunt etiam, qui iam sua misericorditer largiuntur, ut sollicite custodire studeant, ne cum commissa peccata eleemosynis redimunt, adhuc redimenda committant: ne venalem Dei iustitiam aestiment, si cum curant pro peccatis nummos tribuere, arbitrentur se posse inulte peccare. « Plus est » namque « anima quam esca, et corpus quam vestimentum ». Qui ergo escam aut vestimentum pauperibus largitur, sed tamen animae vel corporis iniquitate polluitur, quod minus est iustitiae obtulit, et quod maius est, culpae: sua enim Deo dedit, et se diabolo.

At contra admonendi sunt, qui adhuc et aliena rapere contendunt, ut sollicite audiant, quid veniens in iudicium

8. Luc. VI, 30.

11. Eccli. XII, 4.

13. Tob. IV, 18.

27. Luc. XII, 23.

Dominus dicat. Ait namque: « Esurivi, et non dedistis  
 « mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere; hospes  
 « eram et non collegistis me; nudus, et non operuistis me;  
 « infirmus et in carcere et non visitastis me ». Quibus  
 5 etiam praemittit, dicens: « Discedite a me maledicti in  
 « ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius ». Ecce nequaquam audiunt, quia rapinas vel quaelibet alia  
 violenta commiserunt, et tamen aeternis gehennae ignibus  
 mancipantur. Hinc ergo colligendum est, quanta damnatione  
 10 plectendi sunt, qui rapiunt aliena, si tanta animadversione  
 feriuntur, qui sua indiscrete tenuerunt. Perpendant, quo eos obliget reatu res capta, si tali subiicit poenae  
 non tradita. Perpendant quid mereatur iniustitia illata,  
 si tanta percussione digna est pietas non impensa.

15 Cum aliena rapere intendunt, audiant quod scriptum est: « Vae ei, qui multiplicat non sua: usquequo aggravat  
 « contra se densum lutum? » Avaro quippe contra se densum lutum aggravare, est terrena lucra cum pondere peccati cumulare. Cum multiplicare large habitationis spatia  
 20 cupiunt, audiant quod scriptum est: « Vae, qui coniungitis  
 « domum ad domum, et agrum agro copulatis, usque ad  
 « terminum loci. Numquid habitabitis soli vos in medio  
 « terrae? » Ac si aperte diceret: Quousque vos extenditis,  
 qui habere in communi mundo consortes minime potestis?  
 25 Coniunctos quidem premitis, sed contra quos valeatis vos  
 extendere, semper invenitis. Cum augendis pecuniis inhiant,  
 audiant, quod scriptum est: « Avarus non impletur pecunia,  
 « et qui amat divitias, non capiet fructus ex eis ». Fructus  
 30 quippe ex illis caperet, si eas bene spargere non amando  
 voluisset. Qui vero eas diligendo retinet, hic utique sine  
 fructu derelinquet. Cum repleri cunctis simul opibus inardescunt, audiant quod scriptum est: « Qui festinat ditari,

6. MATTH. XXV, 41-43.

17. HAB. II, 6.

23. ISAI. V, 8.

28. EETH. V, 9.

« non erit innocens »: profecto enim, qui augere opes ambit, vitare peccatum negligit, et more avium captus, cum escam terrenarum rerum avidus conspicit, quo stranguletur peccati laqueo, non agnoscit. Cum quaelibet praesentis mundi lucra desiderant, et ea, quae de futuro damna patientur ignorant, audiant quod scriptum est: « Hereditas, ad « quam festinatur in principio, in novissimo benedictione « carebit ». Ex hac quippe vita initium ducimus, ut ad benedictionis sortem in novissimo veniamus: qui itaque in principio hereditari festinant, sortem sibi in novissimo benedictionis amputant; quia dum per avaritiae nequitiam hic multiplicari appetunt, illic ab aeterno patrimonio exheredes fiunt. Cum vel plurima ambiunt, vel obtinere cuncta quae ambierint, possunt, audiant quod scriptum est: « Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animae vero suae « detrimentum faciat? » Ac si aperte Veritas dicat: Quid prodest homini, si totum, quod extra se est, congregat, si hoc ipsum solum, quod ipse est, damnat? Plerumque autem citius raptorum avaritia corrigitur, si in verbis admonentis, quam fugitiva sit praesens vita, monstretur: si eorum ad medium memoria deducatur, qui et ditari in hoc mundo diu conati sunt, et tamen in adeptis divitiis diu manere nequiverunt: quibus festina mors repente et simul abstulit, quidquid eorum nequitia nec simul nec repente congregavit; qui non solum hic rapta reliquerunt, sed secum ad iudicium causas rapinae detulerunt. Horum itaque exempla audiant, quos in verbis suis procul dubio et ipsi condemnant, ut, cum post verba ad cor redeunt, imitari saltem, quos iudicant, erubescant.

CAP. XXI. QUOMODO ADMONENDI, QUI ALIENA NON APPETUNT SED SUA RETINENT, ET QUI SUA TRIBUENTES ALIENA

1. *Prov.* XXVIII, 20.

8. *Prov.* XX, 21.

16. MATTH. XVI, 26.

TAMEN RAPIUNT. Aliter admonendi sunt, qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur: atque aliter, qui et ea quae habent tribuunt, et tamen aliena rapere non desistunt. Admonendi sunt, qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur,  
 5 ut sciant sollicite, quod ea, de qua sumpti sunt, cunctis hominibus terra communis est, et idcirco alimenta quoque omnibus communiter profert. Incassum ergo se innocentibus putant, qui commune Dei munus sibi privatum vindicant: qui cum accepta non tribuunt, in proximorum nece gras-  
 10 santur; quia tot pene quotidie perimunt, quot morientium pauperum apud se subsidia abscondunt. Nam cum quaelibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur; iustitiae debitum potius solvimus, quam misericordiae opera implemus. Unde et ipsa Veritas, cum  
 15 de misericordia caute exhibenda loqueretur, ait: « Attendite, « ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus ». Cui quoque sententiae etiam Psalmista concinens dicit: « Disper- « sit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in aeternum ». Cum enim largitatem impensam pauperibus praemisisset,  
 20 non hanc vocare misericordiam, sed iustitiam maluit; quia quod a communi Domino tribuitur, iustum profecto est, ut quicunque accipiunt, eo communiter utantur. Hinc etiam Salomon ait: « Qui iustus est, tribuet et non cessabit ». Admonendi sunt quoque, ut sollicite attendant, quod fical-  
 25 nea, quae fructum non habuit, contra hanc districtus agricola queritur, quod etiam terram occupavit. Terram quippe ficalnea sine fructu occupat, quando mens tenacius hoc, quod prodesse multis poterat, inutiliter servat. Terram ficalnea sine fructu occupat, quando locum, quem exercere  
 30 aliis per solem boni operis valuit, stultus per desidia umbra premit.

Hi autem nonnunquam dicere solent: Concessis uti-

16. MATTH. VI, 1.

23. Prov. XXI, 26.

18. Psal. CXI, 9.

mur, aliena non quaerimus, et si digna misericordiae retributione non agimus, nulla tamen perversa perpetramus. Quod idcirco sentiunt, quia videlicet aurem cordis a verbis coelestibus claudunt. Neque enim dives in Evangelio, qui induebatur purpura et byssō, qui epulabatur quotidie splendide, aliena rapuisse, sed infructuose propriis usus fuisse perhibetur, eumque post hanc vitam ultrix gehenna suscepit, non quia aliquid illicitum gessit, sed quia immoderato usu totum se licitis tradidit.

Admonendi sunt tenaces ut noverint, quod hanc pri-<sup>10</sup>  
mam iniuriam faciunt Deo, quia danti sibi omnia nullam misericordiae hostiam reddunt. Hinc etiam Psalmista ait:  
« Non dabit Deo propitiationem suam, nec pretium redem-  
ptionis animae suae ». Pretium namque redemptionis dare,  
est opus bonum praevenienti nos gratiae reddere. Hinc  
<sup>15</sup> Ioannes exclamat dicens: « Iam securis ad radicem arboris  
« posita est. Omnis arbor, quae non facit fructum bonum,  
« excidetur et in ignem mittetur ». Qui ergo se innoxios,  
quia aliena non rapiunt, aestimant, ictum securis vicinae  
praevideant, et torporem improvidae securitatis amittant,  
<sup>20</sup> ne cum ferre fructum boni operis negligunt, a praesenti vita  
funditus quasi a viriditate radices exsecantur.

At contra admonendi sunt, qui et ea, quae habent, tribuunt, et aliena rapere non desistunt, ne valde munifici videri appetant, et de boni specie deteriores fiant. Hi etenim  
<sup>25</sup> propria indiscrete tribuentes non solum, ut supra iam diximus, ad impatientiae murmurationem proruunt, sed cogente se inopia usque ad avaritiam devolvuntur. Quid ergo eorum mente infelicius, quibus de largitate nascitur avaritia, et peccatorum seges quasi ex virtute seminatur? Prius  
<sup>30</sup> itaque admonendi sunt, ut tenere sua rationabiliter sciant, et tunc demum, ut aliena non ambiant. Si enim radix

culpae in ipsa effusione non exuritur, nunquam per ramos exuberans avaritiae spina siccatur. Occasio ergo rapiendi subtrahitur, si bene prius ius possidendi disponatur. Tunc vero admoniti audiant, quomodo, quae habent misericorditer 5 tribuant, quando nimirum didicerunt, ut bona misericordiae per interiectam rapinae nequitiam non confundant. Violenter enim exquirunt, quae misericorditer largiuntur. Sed aliud est pro peccatis misericordiam facere, aliud pro misericordia facienda peccare; quae iam nequaquam misericordia nuncupari potest, quia ad dulcem fructum non proficit, quae per virus pestiferae radicis amarescit. Hinc est enim, quod ipsa etiam sacrificia per Prophetam Dominus reprobat dicens: « Ego Dominus diligens iudicium, et odio « habens rapinam in holocausto ». Hinc iterum dixit: « Ho- 10 15 « stiae impiorum abominabiles, quae offeruntur ex scelere ». Qui saepe quoque et indigentibus subtrahunt, quae Deo largiuntur. Sed quanta eos animadversione renuat, per quendam sapientem Dominus demonstrat dicens: « Qui offert « sacrificium de substantia pauperis, quasi qui victimat fi- 20 25 « lium in conspectu patris sui ». Quid namque esse intollerabilius potest, quam mors filii ante oculos patris? Hoc itaque sacrificium quanta ira aspiciatur ostenditur, quod orbati patris dolori comparatur. Et tamen plerumque, quanta tribuunt, pensant; quanta autem rapiunt, considerare dissimulant. Quasi mercedem numerant et perpendere culpas recusant. Audiant itaque quod scriptum est: « Qui mercede- 30 35 « congregavit, misit eas in sacculum pertusum ». In sacculo quippe pertuso videtur quando pecunia mittitur, sed quando amittitur non videtur. Qui ergo quanta largiuntur aspiciunt, sed quantum rapiunt non perpendunt, in pertuso sacculo mercedes mittunt, quia profecto has in spem suae fiduciae intuentes congerunt, sed non intuentes perdunt.

14. ISAI. LXI, 8.

15. PROV. XXI, 27.

20. ECCLI. XXXIV, 24.

27. AGG. I, 6.

CAP. XXII. QUOMODO ADMONENDI SUNT DISCORDES ET PACATI. Aliter admonendi sunt discordes, atque aliter pacati. Discordes namque admonendi sunt, ut certissime sciant, quia quantislibet virtutibus polleant, spiritales fieri nullatenus possunt, si uniri per concordiam proximis negligunt. Scriptum quippe est: « Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax ». Qui ergo servare pacem non curat, ferre fructum spiritus recusat. Hinc Paulus ait: « Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis? » Hinc iterum quoque dicit: « Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum ». Hinc rursum admonens ait: « Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis: unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae ». Ad unam ergo vocationis spem nequaquam pertingitur, si non ad eam unita cum proximis mente curratur. At saepe nonnulli, quo quaedam specialiter dona percipiunt, eo superbiendo donum concordiae, quod maius est, amittunt: ut, si fortasse carnem prae caeteris gulæ refrenatione quis edomat, concordare eis, quos superat abstinendo, contemnat. Sed qui abstinentiam a concordia separat, quid admoneat Psalmista, perpendat; ait enim: « Laudate eum in tympano et choro ». In tympano namque sicca et percussa pellis resonat; in choro autem voces societas concordant. Quisquis itaque corpus afflit, at concordiam deserit, Deum quidem laudat in tympano, sed non laudat in choro. Saepe vero dum quosdam maior scientia erigit, a ceterorum societate disiungit, et quasi, quo plus sapiunt, eo a concordiae virtute desipiscunt. Hi itaque audiunt, quid per semetipsam Veritas dicat: « Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos ». Sal quippe sine pace non virtutis est donum, sed damnationis argumentum.

7. Gal. V. 22.

9. I Cor. III, 3.

11. Hebr. XII, 14.

14. Eph. IV, 3.

22. Psal. CL, 4.

30. MARC. IX, 49.

Quo enim quisque melius sapit, eo concordiam deserens dexterius delinquit, et idcirco inexcusabiliter merebitur supplicium, quia prudenter, si voluisset, potuit vitare peccatum. Quibus recte quoque per Iacobum dicitur: « Quod si zelum  
5 « amarum habetis, et contentiones sunt in corde vestro,  
« nolite gloriari, et mendaces esse adversum veritatem.  
« Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena,  
« animalis, diabolica. Quae autem desursum est sapientia,  
« primum quidem pudica est, deinde pacifica ». Pudica  
10 videlicet quia caste intelligit, pacifica autem quia per elationem se minime a proximorum societate disiungit. Admonendi sunt dissidentes, ut noverint, quod tamdiu nullum boni operis Deo sacrificium immolant, quamdiu a proximorum caritate discordant. Scriptum namque est: « Si offers  
15 « munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater  
« tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum  
« ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc  
« veniens offeres munus tuum ». Ex qua scilicet praeceptione pensandum est, quorum hostia repellitur, quam intolerabilis culpa monstratur. Nam cum mala cuncta bonis sequentibus diluantur, pensemus, quanta sint mala discordiae, quae nisi extincta funditus fuerit, bonum subsequi non permittunt. Admonendi sunt discordes, ut si aures a mandatis coelestibus declinant, mentis oculos ad consideranda  
20 ea, quae in infimis versantur, aperiant: quod saepe aves unius eiusdemque generis sese socialiter volando non deserunt, et quod gregatim animalia bruta pascuntur. Quia si solerter aspicimus, concordando sibi irrationalis natura indicat, quantum malum per discordiam rationalis natura  
25 committat, quando haec a rationis intentione perdidit, quod illa motu naturali custodiatur.

At contra admonendi sunt pacati, ne dum plus quam

necessae est pacem quam possident amant, ad perpetuam pervenire non appetant. Plerumque enim gravius intentio-  
nem mentium rerum tranquillitas tentat, ut, quo non sunt molesta, quae tenent, eo minus amabilia fiant, quae vocant,  
et quo delectant praesentia, eo non inquirantur aeterna. 5  
Unde et per semetipsam Veritas loquens, cum terrenam pacem a superna distingueret, atque ad venturam discipulos ex praesenti provocaret ait: « Pacem relinqu oibis, pacem « meam do vobis ». Relinquo scilicet transitoriam, do manus-  
suram. Si ergo in ea cor, quae relictum est, figitur, nun-  
quam ad illam, quae danda est, pervenitur. Pax igitur praes-  
sens ita tenenda est, ut et diligi debeat et contemni, ne,  
si immoderate diligitur, diligentis animus in culpa capiatur.  
Unde et admonendi sunt pacati, ne, dum nimis humanam pacem desiderant, pravos hominum mores nequaquam re-  
darguant, et consentiendo perversis ab auctoris sui se pace disiungant, ne, dum humana foras iurgia metuunt, interni foederis dissensione feriantur. Quid est enim pax transi-  
toria, nisi quoddam vestigium pacis aeternae? Quid ergo esse dementius potest, quam vestigia in pulvere impressa 20  
diligere, sed ipsum, a quo impressa sunt, non amare? Hinc David, dum totum se ad foedera pacis internae constrin-  
geret, testatur, quod cum malis concordiam non teneret dicens: « Nonne qui te oderunt, Deus, oderam illos, et « super inimicos tuos tabescerem? Perfecto odio oderam 25 « illos: inimici facti sunt mihi ». Inimicos etenim Dei per-  
fecto odio odisse, est et quod facti sunt diligere, et quod faciunt increpare: mores pravorum premere, vitae prodesse.

Pensandum ergo est, quando ab increpatione quiescitur, quanta culpa cum pessimis pax tenetur; si Propheta tantus 30  
hoc velut in hostiam Deo obtulit, quod contra se pro Domino pravorum inimicitias excitavit. Hinc est, quod tribus

Levi assumptis gladiis per castrorum media transiens, quia feriendis noluit peccatoribus parcere, Deo manus dicta est consecrasse. Hinc Phinees peccantium civium gratiam spernens coëuntes cum Madianitis perculit, et iram Domini iratus 5 placavit. Hinc per semetipsam Veritas dicit: « Nolite ar- « bitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non veni « pacem mittere, sed gladium ». Malorum namque cum incaute amiciis iungimur, culpis ligamur. Unde Iosaphat, qui tot de anteacta vita praeconiis attollitur, de Achab regis 10 amiciis pene peritus increpatur. Cui a Domino per Prophetam dicitur: « Impio præbes auxilium, et his, qui ode- « runt Dominum, amicitia iungeris, et idcirco iram quidem « Domini merebaris, sed bona opera inventa sunt in te, eo « quod abstuleris lucos de terra Iuda ». Ab illo enim, qui 15 summe rectus est, eo ipso iam discrepat, quo perversorum amiciis vita nostra concordat. Admonendi sunt pacati, ne, si ad correptionis verba prosiliant, temporalem pacem sibi perturbare formident. Rursumque admonendi sunt, ut eandem pacem dilectione integra intrinsecus teneant, quam per 20 invectionem vocis sibi extrinsecus turbant. Quod utrumque provide se David servasse perhibet, cum dicit: « Cum « his, qui oderunt pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, « impugnabant me gratis ». Ecce et loquens impugnabatur, et tamen impugnatus erat pacificus: quia nec insanientes 25 cessabat reprehendere, nec reprehensos negligebat amare. Hinc etiam Paulus ait: « Si fieri potest, quod ex vobis est, « cum omnibus hominibus pacem habentes ». Hortaturus enim discipulos, ut pacem cum omnibus haberent, præmisit dicens: « Si fieri potest », atque subiunxit: « Quod 30 « ex vobis est ». Difficile quippe erat, ut, si male acta corriperent, habere pacem cum omnibus possent. Sed cum

2. Cfr. *Exod.* XXXII, 27 sq.14. *II Par.* XIX, 2.4. Cfr. *Num.* XXV, 9.23. *Psal.* CXIX, 7.7. *MATTH.* X, 34.27. *Rom.* XII, 18.

temporalis pax in pravorum cordibus ex nostra increpatione confunditur, inviolata, necesse est, ut in nostro corde servetur. Recte itaque ait: « Quod ex vobis est ». Ac si nimirum dicat: Quia pax ex duarum partium consensu subsistit, si ab eis, qui corripiuntur, expellitur, integra tamen in vestra, qui corripitis, mente teneatur. Unde idem rursum discipulos admonet dicens: « Si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate et non commisceamini cum illo, ut confundatur ». Atque illico adiunxit: « Et nolite ut inimicum existimare illum, sed corripite ut fratre ». Ac si diceret: Pacem cum eo exteriorem solvite, sed interiorem circa illum medullitus custodite, ut peccantis mentem sic vestra discordia feriat, quatenus pax a cordibus vestris nec abnegata discedat. \*

CAP. XXIII. QUOMODO ADMONENDI, QUI IURGIA SERUNT ET PACIFICI. Aliter admonendi sunt seminantes iurgia, atque aliter pacifici. Admonendi namque sunt, qui iurgia seminant, ut, cuius sint sequaces, agnoscant. De apostata quippe angelo scriptum est, cum bonae messi inserta fuissent zizania: « Inimicus homo hoc fecit ». De cuius etiam membro per Salomonem dicitur: « Homo apostata, vir inutilis: graditur ore perverso, annuit oculis, terit pede, dígito loquitur, pravo corde machinatur malum, et omni tempore iurgia seminat ». Ecce, quem seminantem iurgia dicere voluit, prius apostatam nominavit; quia nisi more superbientis angeli a conspectu Conditoris prius intus aversione mentis caderet, foras postmodum usque ad seminanda iurgia non veniret. Qui recte describitur, quod annuit oculis, dígito loquitur, terit pede. Interior namque est custodia, quae ordinata servat exterius membra. Qui ergo statum mentis perdidit, subsequenter foras in inconstantiam

11. II Thess. III, 14.

24. Prov. VI, 12.

20. MATTH. XIII, 28.

motionis fluit, atque exteriori mobilitate indicat, quod nulla interius radice subsistat. Audiant iurgiorum seminatores, quod scriptum est: « Beati pacifici, quoniam filii Dei voca- « buntur ». Atque e diverso colligunt, quia si filii Dei vo-  
 cantur, qui pacem faciunt, procul dubio satanae sunt filii, qui confundunt. Omnes autem, qui per discordiam separantur a viriditate dilectionis, arefiunt. Qui etsi boni operis fructus in suis actionibus proferunt, profecto nulli sunt, quia non ex unitate caritatis oriuntur. Hinc ergo perpendant seminantes iurgia, quam multipliciter peccant: qui dum unam nequitiam perpetrant, ab humanis cordibus cunctas simul virtutes eradicant. In uno enim malo innumera peragunt; quia seminando discordiam caritatem, quae nimurum virtutum omnium mater est, extinguunt. Quia autem nihil pretiosius est Deo virtute dilectionis, nil est desiderabilius diabolo extinctione caritatis. Quisquis ergo seminando iurgia dilectionem proximorum perimit, hosti Dei familiarius servit: quia qua ille anissa cecidit, hanc iste vulneratis cordibus subtrahens eis iter ascensionis abscidit.

At contra admonendi sunt pacifici, ne tantae actionis pondus levigent, si inter quos fundare pacem debeant, ignorant. Nam sicut multum nocet, si unitas desit bonis, ita valde est noxium, si non desit malis. Si ergo perversorum nequitia in pace iungitur, profecto eorum malis actionibus robur augetur: quia quo sibi in malitia congruunt, eo se robustius bonorum afflictionibus illidunt. Hinc namque est, quod contra damnati illius vasis, videlicet Antichristi, praedicatores divina voce beato Iob dicitur: « Membra car- « nium eius cohaerentia sibi ». Hinc sub squamarum specie de eius satellitibus perhibetur: « Una uni coniungitur, et ne « spiraculum quidem incedit per eas ». Sequaces quippe il-

4. MATTH. V, 9.

vocat vas diaboli.

27. vasis. GREGORIUS, *Moral.* . XXVII, 26 et alibi Antichristum

29. IOB, XLI, 14.

31. IOB, XLI, 7.

lius, quo nulla inter se discordiae adversitate divisi sunt, eo in bonorum gravius nece glomerantur. Qui ergo iniquos pacem sociat iniquitati vires administrat, quia bonos deterius deprimunt, quos et unanimiter persecuntur. Unde praedicator egregius gravi pharisaeorum Sadducaeorumque persecutio deprehensus inter semetipsos dividere studuit, quos contra se graviter unitos vidit, cum clamavit dicens: «Viri fratres, ego pharisaeus sum, filius pharisaeorum, de spe et resurrectione mortuorum ego iudicor». Dumque Sadducaeis spem resurrectionemque mortuorum esse denegarent, 10 quam pharisaei iuxta sacri eloqui praecepta crederent, facta in persecutorum unanimitate dissensio est, et divisa turba illaesus Paulus exivit, quae hunc unita prius immaniter pressit. Admonendi itaque sunt, qui facienda pacis studiis occupantur, ut pravorum mentibus prius amorem debeant 15 internae pacis infundere, quatenus eis postmodum valeat exterior pax prodesse: ut, dum eorum cor in illius cognitione suspenditur, nequaquam ad nequitiam ex huius perceptione rapiatur: dumque supernam provident, terrenam nullo modo ad usum suae deteriorationis inclinent. Cum 20 vero perversi quique tales sunt, ut nocere bonis nequeant, etiamsi concuspicant, inter hos nimirum debet terrena pax construi, et priusquam ab eis valeat superna cognosci: ut hi scilicet, quos contra dilectionem Dei malitia suae impietatis exasperat, saltem ex proximi amore mansuescant, et 25 quasi e vicino ad melius transeat, ut ad illam, quae a se longe est, pacem Conditoris ascendant.

CAP. XXIV. QUOMODO ADMONENDI RUDES IN DOCTRINA SACRA, ET DOCTI SED NON HUMILES. Aliter admonendi sunt, qui sacrae Legis verba non recte intelligunt, atque aliter, 30 qui recte quidem intelligunt, sed haec humiliter non lo-

quuntur. Admonendi enim sunt, qui sacrae Legis verba non recte intelligunt, ut perpendant, quia saluberrimum vini potum in veneni sibi poculum vertunt, ac per medicinale ferrum vulnere mortali se feriunt, dum per hoc 5 in se sana perimunt, per quod salubriter abscindere sauciata debuerunt. Admonendi sunt, ut perpendant, quod Scriptura sacra in nocte vitae praesentis quasi quaedam nobis lucerna sit posita, cuius nimirum verba, dum non recte intelligunt, de lumine tenebrescunt. Quos videlicet ad in-  
10 tellectum pravum intentio perversa non raperet, nisi prius superbia inflaret. Dum enim se p[re]ce ceteris sapientes arbitrantur, sequi alios ad melius intellecta despiciunt: atque ut apud imperitum vulgus scientiae sibi nomen extorqueant, student summopere et ab aliis recte intellecta destruere, et  
15 sua perversa roborare. Unde bene per Prophetam dicitur: « Secuerunt praegnantes Galaad ad dilatandum terminum « suum ». Galaad namque acervus testimonii interpretatur. Et quia cuncta simul congregatio Ecclesiae per confessio-  
20 nem servit testimonio veritatis, non incongrue per Galaad Ecclesia exprimitur, quae ore cunctorum fidelium de Deo, quaeque vera sunt, testatur. Praegnantes autem vocantur animae, quae intellectum verbi ex divino amore concipiunt, si ad perfectum tempus veniant, conceptam intelligentiam operis ostensione pariturae. Terminum vero suum dilat-  
25 tare, est opinionis suaे nomen extendere. Secuerunt ergo praegnantes Galaad ad dilatandum terminum suum; quia nimirum haeretici mentes fidelium, quae iam aliquid de veritatis intellectu conceperant, perversa praedicatione perimunt, et scientiae sibi nomen extendunt. Parvulorum corda  
30 iam de verbi conceptione grava erroris gladio scindunt, et quasi doctrinae sibi opinionem faciunt. Hos ergo cum connamur instruere ne perversa sentiant, admoneamus prius

necesse est ne inanem gloriam quaerant. Si enim radix elationis abscinditur, consequenter rami pravae assertionis arietunt. Admonendi sunt etiam, ne errores discordiasque generando legem Dei, quae idcirco data est, ut sacrificia satanae prohibeat, eandem ipsam in satanae sacrificium ver- 5 tant. Unde per Prophetam Dominus queritur dicens: « Dedi « eis frumentum, vinum, et oleum, et argentum multiplicavi « eis et aurum, quae fecerunt Baal ». Frumentum quippe a Domino accipimus, quando in dictis obscurioribus subducto tegmine literae per medullam spiritus Legis interna sentimus. 10 Vinum suum Dominus nobis praestat, cum Scripturae suae alta praedicatione nos inebriat. Oleum quoque suum nobis tribuit, cum praceptoris apertioribus vitam nostram blanda lenitate disponit. Argentum multiplicat, cum nobis luce veritatis plena eloquia subministrat. Auro quoque nos ditat, 15 quando cor nostrum intellectu summi fulgoris irradiat. Quae cuncta haeretici Baal offerunt, quia apud auditorum suorum corda corrupte omnia intelligendo pervertunt. Et de frumento Dei, vino atque oleo, argento pariter et auro, satanae sacrificium immolant, quia ad errorem discordiae 20 verba pacis inclinant. Unde admonendi sunt, ut perpendant, quia dum perversa mente de praceptoris pacis discordiam faciunt, iusto Dei examine ipsi de verbis vitae moriuntur.

At contra admonendi sunt, qui recte quidem verba Legis intelligunt, sed haec humiliter non loquuntur; ut in divinis sermonibus, prius quam aliis eos proferant, semetipsos requirant, ne insequentes aliorum facta se deserant, et cum recte cuncta de sacra Scriptura sentiunt, hoc solum, quod per illam contra elatos dicitur, non attendant. Improbus quippe et imperitus est medicus, qui alienum mederi appetit, 30 et ipse vulnus, quod patitur, nescit. Qui igitur verba Dei humiliter non loquuntur, profecto admonendi sunt, ut cum

medicamina aegris apponunt, prius virus suae pestis inspi-  
ciant, ne alios medendo ipsi moriantur. Admoneri debent,  
ut considerent, ne a virtute dicti dicendi qualitate discordent,  
ne loquendo aliud, et ostendendo aliud praedicent. Audiant  
5 itaque, quod scriptum est: « Si quis loquitur, quasi sermo-  
« nes Dei ». Qui ergo verba, quae proferunt ex propriis  
non habent, cur quasi de propriis tument? Audiant, quod  
scriptum est: « Sicut ex Deo coram Deo in Christo loqui-  
« mur ». Ex Deo enim coram Deo loquitur, qui praedica-  
10 rationis verbum et, quia a Deo accepit intelligit, et placere  
per illud Deo non hominibus quaerit. Audiant, quod scrip-  
tum est: « Abominatio Domini est omnis arrogans ». Quia  
videlicet, dum in verbo Dei gloriam propriam quaerit, ius  
dantis invadit, eumque laudi suae postponere nequaquam  
15 metuit, a quo hoc ipsum, quod laudatur, accepit. Audiant,  
quod praedicatori per Salomonem dicitur: « Bibe aquam de  
« cisterna tua, et fluenta putei tui. Deriventur fontes tui fo-  
« ras, et in plateis aquas divide. Habeto eas solus, nec sint  
« alieni participes tui ». Aquam quippe praedicator de ci-  
20 sterna sua bibit, cum ad cor suum rediens prius audit ipse,  
quod dicit. Bibit sui fluenta putei, si sui irrigatione verbi  
infunditur. Ubi bene subiungitur: « Deriventur fontes tui  
« foras, et in plateis aquas divide ». Rectum quippe est, ut  
ipse prius bibat, et tunc praedicando aliis influat. Fontes  
25 namque foras derivare, est exterius aliis vim praedicationis  
infundere. In plateis autem aquas dividere, est in magna  
auditorum amplitudine iuxta uniuscuiusque qualitatem di-  
vina eloquia dispensare. Et quia plerumque inanis gloriae  
appetitus subrepit, dum sermo Dei ad multorum notitiam  
30 currit, postquam dictum est: « In plateis aquas divide »,  
recte subiungitur: « Habeto eas solus, nec sint alieni par-  
« ticipes tui ». Alienos quippe malignos spiritus vocat, de

6. I PET. IV, 11.

9. II COR. II, 17.

12. PROV. XVI, 5.

19. PROV. V, 15 sq.

quibus per Prophetam tentati hominis voce dicitur: «Alieni «insurrexerunt in me, et fortes quaeſierunt animam meam». Ait ergo: Aquas et in plateis divide, et tamen solus habe. Ac si apertius dicat: Si necesse est, ut praedicationi exterius servias, quatenus per elationem te immundis spiritibus non 5 coniungas, ne in divini verbi ministerio hostes tuos ad te participes admittas. Aquas ergo et in plateis dividimus, et tamen soli possidemus, quando et exterius late praedicationem fundimus, et tamen per eam humanas laudes assequi minime ambimus.

10

CAP. XXV. QUOMODO ADMONENDI, QUI OFFICIUM PRAE-DICATIONIS NIMIA HUMILITATE DETRECTANT, ET QUI PRAECI-PITI FESTINATIONE OCCUPANT. Aliter admonendi sunt qui cum praedicare digne valeant, p̄e nimia humilitate formi-dant, atque aliter admonendi sunt, quos a predicatione im-perfectio vel aetas prohibet et tamen praecipitatio impellit. Admonendi namque sunt, qui cum praedicare utiliter pos-sunt, immoderata tamen humilitate refugiunt, ut ex minori consideratione colligant, quantum in maioribus rebus delin-quant. Si enim indigentibus proximis ipsi, quas haberent, 20 pecunias absconderent, adiutores procul dubio calamitatis exstisset. Quo ergo reatu constringantur, aspiciant, qui dum peccantibus fratribus verbum praedicationis subtrahunt, morientibus mentibus vitae remedia abscondunt. Unde et bene quidam sapiens dicit: « Sapientia abscondita et thesaу « rus in visus, quae utilitas in utrisque? ». Si populos fames attereret, et occulta frumenta ipsi servarent, auctores procul dubio mortis exsisterent. Qua itaque plectendi sunt poena, considerent, qui cum fame verbi animae pereant, ipsi pa-nem perceptae gratiae non ministrant. Unde et bene per 30 Salomonem dicitur: « Qui abscondit frumenta, maledice-

« tur in populis ». Frumenta quippe abscondere, est praedicationis sanctae apud se verba retinere. In populis autem talis quisque maledicitur; quia in solius culpa silentii pro multorum, quos corrigere potuit, poena damnatur. Si medicinalis artis minime ignari secundum vulnus cernerent, et tamen secare recusarent, profecto peccatum fraternalae mortis ex solo torpore committerent. Quanta ergo culpa involvantur aspiciant, qui dum cognoscunt vulnera mentium, curare ea negligunt sectione verborum. Unde et bene per Prophetam dicitur: « Maledictus, qui prohibet gladium « suum a sanguine ». Gladium quippe a sanguine prohibere, est praedicationis verbum a carnalis vitae interfectione retinere. De quo rursum gladio dicitur: « Et gladius meus « manducabit carnes ».

Hi itaque, cum apud se sermonem praedicationis occultant, divinas contra se sententias terribiliter audiant, quatenus ab eorum cordibus timorem timor expellat. Audiant, quod talentum, qui erogare noluit, cum sententia damnationis amisit. Audiant, quod Paulus eo se a proximorum sanguine mundum credidit, quo feriendis eorum vitiis non pepercit dicens: « Contestor vos hodierna die, quia mundus « sum a sanguine omnium: non enim subterfugi, quo minus « annuntiarem omne consilium Dei vobis ». Audiant, quod voce angelica Ioannes admonetur, cum dicitur: « Qui audit, dicat: Veni ». Ut nimirum cui se vox interna insinuat, illuc etiam clamando alios, quo ipse rapitur, trahat; ne clausas fores etiam vocatus inveniat, si vocanti vacuus appropinquat. Audiant, quod Isaias, quia a verbi ministerio tacuit, illustratus superno lumine, magna voce poenitentiae se ipse reprehendit, dicens: « Vae mihi, quia tacui ». Audiant, quod

1. *Prov. XI, 26.*23. *Act. XX, 26.*11. *IER. XLVIII, 10.*25. *Apoc. XXII, 17.*14. *Deut. XXXII, 42.*30. *Isai. VI, 5.*19. Cfr. *MATTH. XXV, 14 sq.*

per Salomonem in illum praedicationis scientia multiplicari promittitur, qui in hoc, quod iam obtinuit, torporis vitio non tenetur. Ait namque: « Anima, quae benedicit, impinguabitur, et qui inebriat, ipse quoque inebrabitur ». Qui enim exterius praedicando benedicit, interioris augmenti pinguedinem recipit, et dum vino eloquii auditorum mentem inebriare non desinit, potu multiplicati muneris inebriatus excrescit. Audiant, quod David hoc Deo in munere obtulit, quod praedicationis gratiam, quam acceperat, non abscondit dicens: « Ecce labia mea non prohibeo, Domine, tu cognoscisti; iustitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam et salutare tuum dixi ». Audiant, quod sponsi colloquio ad sponsam dicitur: « Quae habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam ». Ecclesia quippe in hortis habitat, quae ad viriditatem intimam exulta planaria virtutum servat. Cuius vocem amicos auscultare, est electos quosque verbum praedicationis illius desiderare; quam videlicet vocem sponsus audire desiderat, quia ad praedicationem eius per electorum suorum animas anhelat. Audiant, quod Moyses, cum irascentem Deum populo cerneret, et assumi ad ulciscendum gladio iuberet; illos a parte Dei denunciavit existere, qui delinquentium scelera incunctanter ferirent dicens: « Si quis Domini est, iungatur mihi: « ponat vir gladium super femur suum: ite et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem, et amicum, et proximum suum ». Gladium quippe super femur ponere, est praedicationis studium voluptatibus carnis anteferre: ut cum sancta quis studet dicere, curet necesse est, illicitas suggestiones edomare. De porta vero usque ad portam ire, est a vitio usque ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, increpando discurrere. Per medium vero castrorum transire, est tanta

4. *Prov. XI, 25.*12. *Ps. XXXIX, 10.*14. *Cant. VIII, 13.*26. *Exod. XXXII, 27.*

aequalitate intra Ecclesiam vivere, ut qui delinquentium culpas redarguit, in nullius se debeat favorem declinare. Unde et recte subiungitur: « Occidat vir fratrem, et amicum, « et proximum suum ». Fratrem scilicet et amicum et proximum interficit, qui cum punienda invenit, ab increpationis gladio nec eis, quos per cognitionem diligit, parcit. Si ergo ille Dei dicitur, qui ad ferienda vitia zelo divini amoris excitatur; profecto esse se Dei denegat, qui inquantum sufficit, increpare vitam carnalium recusat.

10 At contra admonendi sunt, quos a praedicationis officio vel imperfectio, vel aetas prohibet, et tamen praecepsitatio impellit, ne dum tanti sibi onus officii praecepsitione arrogant, viam sibi subsequentis meliorationis abscidant, et cum arripiunt intempestive, quod non valent, perdaunt etiam, quod 15 implere quandoque tempestive potuissent: atque scientiam, quia incongrue conantur ostendere, iuste ostendantur amississe. Admonendi sunt, ut considerent, quod pulli avium, si ante pennarum perfectionem volare appetant, unde ire in alta cupiunt, inde in ima merguntur. Admonendi sunt, ut 20 considerent, quod structuris recentibus necdum solidatis, si tignorum pondus superponitur, non habitaculum, sed ruina fabricatur. Admonendi sunt, ut considerent, quod conceptas soboles feminae, si priusquam plene formentur, proferunt, nequaquam domos, sed tumulos replent. Hinc est enim, 25 quod ipsa Veritas, quae repente, quos vellet, roborare potuisset, ut exemplum sequentibus daret, ne imperfecti praedicare praesumerent, postquam plene discipulos de virtute praedicationis instruxit, illico adiunxit: « Vos autem sedete « in civitate quoadusque induamini virtute ex alto ». In 30 civitate quippe considemus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterius evagemur; ut, cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi a nobis-

metipsis foras etiam alios instruentes examus. Hinc per quemdam sapientem dicitur: « Adolescens loquere in causa tua vix, et si bis interrogatus fueris, habeat initium re-sponsio tua ». Hinc est, quod idem Redemptor noster, cum in coelis sit conditor, et ostensione suae potentiae semper doctor angelorum, ante tricennale tempus in terra magister noluit fieri hominum; ut videlicet praecipitatis vim saluberrimi timoris infunderet, cum ipse etiam, qui labi non posset, perfectae vitae gratiam non nisi perfecta aetate predicaret. Scriptum quippe est: « Cum factus esset annorum duodecim, remansit puer Iesus in Ierusalem ». De quo a parentibus requisito, paulo post subditur: « Invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum audientem illos et interrogantem ». Vigilanti itaque consideratione pensandum est, quod, cum Iesus annorum duodecim dicitur in medio doctorum sedens, non docens, sed interrogans invenitur. Quo exemplo scilicet ostenditur, ne infirmus docere quis audeat, si ille puer doceri interrogando voluit, qui per divinitatis potentiam verbum scientiae ipsis suis doctoribus ministravit. Cum vero per Paulum discipulo dicitur: « Praecipe haec et doce: nemo adolescentiam tuam contemnat »; sciendum nobis est, quia in sacro eloquio aliquando adolescentia iuventus vocatur. Quod citius ostenditur, si Salomonis ad medium verba proferantur, qui ait: « Laetare iuvenis in adolescentia tua ». Si enim utraque unum esse non decerneret, quem monebat in adolescentia, iuvenem non vocaret.

CAP. XXVI. QUOMODO ADMONENDI, QUIBUS OMNIA EX SENTENTIA SUCCEDUNT, ET QUIBUS NULLA. Aliter admonendi sunt, qui in hoc, quod temporaliter appetunt, prosperantur: atque aliter, qui ea quidem, quae mundi sunt, concupiscunt,

4. *Eccli.* XXXII, 10.

14. *Luc.* II, 42.

22. *I Tim.* IV, 12.

25. *Eccle.* XI, 9.

sed tamen adversitatis labore fatigantur. Admonendi namque sunt, qui in hoc, quod temporaliter appetunt, prospexit, ne cum cuncta ad votum suppetunt, dantem quaerere negligant: sed in his, quae dantur, animum figant, ne 5 peregrinationem pro patria diligent, ne subsidia itineris in obstaculo perventionis vertant, ne nocturno lunae lumine delectati claritatem solis videre refugiant. Admonendi itaque sunt, ut quaeque in hoc mundo consequuntur, calamitatis solatia, non autem praemia retributionis credant: sed contra 10 favores mundi mentem erigant, ne in eis ex tota cordis delectatione succumbant. Quisquis enim prosperitatem, qua utitur, apud iudicium cordis melioris vitae amore non reprimit, favorem vitae transeuntis in mortis perpetuae occasionem vertit. Hinc est enim, quod sub Idumaeorum specie, 15 qui vincendos se prosperitati suae reliquerunt, in huius mundi successibus laetantes increpantur, cum dicitur: « De- « derunt terram meam sibi in hereditatem cum gaudio, et « toto corde, et ex animo ». Quibus verbis perpenditur, quod non solum, quia gaudeant, sed quod toto corde et ex 20 animo gaudeant, districta reprehensione feriantur. Hinc Salomon ait: « Aversio parvolorum interficiet eos, et pro- « speritas stultorum perdet illos ». Hinc Paulus admonet dicens: « Qui emunt, tamquam non possidentes, et qui « utuntur hoc mundo, tamquam non utantur ». Ut vide- 25 licet sic nobis, quae suppetunt, exterius serviant, quatenus a supernae delectationis studio animum non inflectant; ne luctum nobis internae peregrinationis temperent ea, quae in exilio positis subsidium praebent, et quasi felices in transitoriis non gaudeamus, qui ab aeternis nos interim miseros 30 cernimus. Hinc namque est, quod electorum voce dicit Ecclesia: « Laeva eius sub capite meo, et dextera illius am- « plexabitur me ». Sinistram Dei, prosperitatem videlicet

18. EZECH. XXXVI, 5.

22. Prov. I, 32.

24. I Cor. VII, 30.

32. Cant. II, 6.

vitae praesentis, quasi sub capite posuit, quam intentione summi amoris premit. Dextera vero Dei eam amplectitur, quia sub aeterna eius beatitudine tota devotione continetur. Hinc rursum per Salomonem dicitur: « Longitudo dierum in dextera eius, in sinistra vero illius divitiae et gloria ». <sup>5</sup> Divitiae itaque et gloria, qualiter sint habenda, docuit, quae posita in sinistra memoravit. Hinc Psalmista ait: « Salvum me fac dextera tua ». Neque enim ait manu, sed dextera, ut videlicet, cum dexteram diceret, quia aeternam salutem quaereret, indicaret. Hinc rursum scriptum est: « Dextera manus tua, Domine, confregit inimicos ». Hostes enim Dei, etsi in sinistra eius proficiunt, dextera franguntur: quia plerumque pravos vita praesens elevat, sed adventus aeternae beatitudinis damnat.

Admonendi sunt, qui in hoc mundo prosperantur, ut solerter considerent, quia praesentis vitae prosperitas aliquando idcirco datur, ut ad meliorem vitam provocet, aliquando vero, ut in aeternum plenius damnet. Hinc est enim, quod plebi Israëliticae Chanaan terra promittitur, ut quandoque ad aeterna speranda provocetur. Neque enim rudis ille <sup>15</sup> populus promissionibus Dei in longinquum crederet, si a Promissore suo non etiam e vicino aliquid percepisset. Ut ergo ad aeternorum fidem certius roboretur, nequaquam solummodo spe ad res, sed rebus quoque ad spem trahitur. Quod liquido Psalmista testatur dicens: « Dedit eis regiones <sup>25</sup> gentium, et labores populorum possederunt: ut custodiant iustificationes eius, et legem eius requirant ». Sed cum largientem Deum humana mens boni operis responsione non sequitur, unde nutrita pie creditur, inde iustius damnatur. Hinc enim per Psalmistam rursum dicitur: « Deicisti eos, <sup>30</sup> dum allevarentur ». Quia videlicet reprobi, cum recta

5. *Prov. III, 16.*

27. *Psalm. CIV, 44.*

8. *Psalm. CVII, 7.*

31. *Psalm. LXXII, 18.*

11. *Exodus. XV, 6.*

opera divinis muneribus non rependunt, cum totos se hic deserunt, et affluentibus prosperitatibus dimittunt, unde exteriorius proficiunt, inde ab intimis cadunt. Hinc est, quod in inferno cruciato diviti dicitur: « Recepisti bona in vita tua ». 5 Idcirco enim bona hic recepit et malus, ut illic plenius mala reciperet, quia hic fuerat nec per bona conversus.

At contra admonendi sunt, qui ea quidem, quae mundi sunt, concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur, ut sollicita consideratione perpendant, Creator dispositorque 10 cunctorum quanta super eos gratia vigilat, quos in sua desideria non relaxat. Aegro quippe, quem medicus desperat concedit, ut cuncta quae concupiscit accipiat. Nam qui sanari posse creditur, a multis quae appetit prohibetur, et pueris nummos subtrahimus, quibus tota simul patrimonia 15 heredibus reservamus. Hinc ergo de spe aeternae hereditatis gaudium sumant, quos adversitas vitae temporalis humiliat; quia nisi salvandos in perpetuum cerneret, erudiendos sub disciplinae regimine divina dispensatio non frenaret. Admonendi itaque sunt, qui in his, quae temporaliter con- 20 cupiscunt, adversitatis labore fatigantur, ut sollicite considerent, quod plerumque etiam iustos, cum temporalis potentia sustollit, velut in laqueo culpa comprehendit. Nam, sicut in priori huius voluminis parte iam diximus, David Deo amabilis rectior fuit in servitio, quam cum pervenit 25 ad regnum. Servus namque amore iustitiae deprehensum adversarium ferire timuit: rex autem persuasione luxuriae devotum militem etiam sub studio fraudis extinxit. Quis ergo opes, quis potestatem, quis gloriam quaerat innoxie, si et illi extiterunt noxia, qui haec habuit non quaesita? Quis 30 inter haec sine magni discriminis labore salvabitur, si ille in his culpa interveniente turbatus est, qui ad haec fuerat Deo eligente praeparatus? Admonendi sunt, ut considerent,

4. LUC. XVI, 25.

23. Cfr. Reg. Past. P. I, c. 3.

25. Cfr. I Reg. XXIV, 18.

27. Cfr. II Reg. XI, 17.

quia Salomon, qui post tantam sapientiam usque ad idolatriam cecidisse describitur, nihil in hoc mundo, priusquam caderet, adversitatis habuisse memoratur, sed concessa sapientia funditus cor deseruit, quod nulla vel minima tribulationis disciplina custodivit.

5

CAP. XXVII. QUOMODO ADMONENDI CONIUGATI, ET CAELIBES. Aliter admonendi sunt coniugiis obligati, atque aliter a coniugii nexibus liberi. Admonendi namque sunt coniugiis obligati, ut cum vicissim, quae sunt alterius, cogitant, sic eorum quisque placere studeat coniugi, ut non 10 displiceat Conditori: sic ea, quae huius mundi sunt, agant, ut tamen appetere, quae Dei sunt, non omittant: sic de bonis praesentibus gaudeant, ut tamen sollicita intentione mala aeterna pertimescant; sic de malis temporalibus lugent, ut tamen consolatione integra spem in bonis perennibus figant: quatenus, dum in transitu cognoscunt esse, quod agunt, in mansione, quod appetunt, nec mala mundi cor frangant, cum spes bonorum coelestium roborat; nec bona praesentis vitae decipient, cum suspecta subsequentis iudicii mala contristant. Itaque animus christianorum coniugum et infirmus et fidelis, qui et plene cuncta temporalia despicer non valet, et tamen aeternis se coniungere per desiderium valet; quamvis in delectatione carnis interim iaceat, supernae spei refectione convalescat. Et si habet quae mundi sunt in usu itineris, speret quae Dei sunt in 25 fructu perventionis: nec totum se ad hoc quod agit conferat, ne ab eo quod robuste sperare debuit funditus cadat. Quod bene ac breviter Paulus exprimit dicens: « Qui habent uxores, tamquam non habentes sint, et qui flent, tamquam non flentes, et qui gaudent, tamquam non gaudentes ». 30 Uxorem quippe quasi non habendo habet, qui sic per illam

carnali consolatione utitur, ut tamen numquam ad prava opera a melioris intentionis rectitudine eius amore flectatur. Uxor rem quasi non habendo habet, qui transitoria esse cuncta conspiciens, curam carnis ex necessitate tolerat, sed aeterna 5 gaudia spiritus ex desiderio expectat. Non flendo autem flere, est sic exteriora adversa plangere, ut tamen noverit aeternae spei consolatione gaudere. Et rursum, non gau- dendo gaudere, est sic de infimis animum attollere, ut tamen numquam desinat summa formidare. Ubi apte quoque paulo 10 post subdit: « Praeterit enim figura huius mundi ». Ac si aperte diceret: Nolite constanter mundum diligere, quando et ipse non potest, quem diligitis, stare. Incassum cor quasi manentes figitis, dum fugit ipse, quem amatis.

Admonendi sunt coniuges, ut ea, in quibus sibi aliquando 15 displicant, et patientes invicem tolerent, et exhortantes in- vicem salvent. Scriptum namque est: « Invicem onera ve- « stra portate, et sic adimplebitis legem Christi ». Lex quippe Christi caritas est: quia ex illo nobis et largiter sua bona contulit, et aequanimitter mala nostra portavit. Tunc ergo 20 legem Christi imitando complemus, quando et nostra bona benigne conferimus, et nostrorum mala pie sustinemus. Admonendi quoque sunt, ut eorum quisque non tam quae ab altero tolerat, quam quae ab ipso tolerantur, attendat. Si enim sua quae portantur considerat, ea quae ab altero 25 sustinet levius portat.

Admonendi sunt coniuges, ut suscipienda proli se meminerint causa coniuctos, et cum immoderatae admix- tioni servientes propagationis articulum in usum transferunt voluptatis, perpendant, quod licet extra non exeant, in ipso 30 tamen coniugio coniugii iura transcendunt. Unde necesse est, ut crebris exortationibus deleant, quod pulchram copulae speciem admixtis voluptatibus foedant. Hinc est enim,

10. I Cor. VII, 51.

17. Gal. VI, 2.

quod peritus medicinae coelestis Apostolus non tam sanos instituit, quam infirmis medicamenta monstravit, dicens : « De quibus scripsistis mihi : Bonum est homini mulierem non tangere : propter fornicationem autem unusquisque suam habeat uxorem, et unaquaeque suum virum habeat ». 5 Qui enim fornicationis metum praemisit, profecto non stantibus praeceptum contulit; sed ne fortasse in terram ruerent, lectum carentibus ostendit. Unde adhuc infirmantibus subdidit : « Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor « viro ». Quibus dum in magna honestate coniugii aliquid de voluptate largiretur, adiunxit : « Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium ». Culpa quippe esse innuitur, quod indulgeri perhibetur; sed quae tanto citius relaxetur, quanto non per hanc illicitum quid agitur, sed hoc, quod est licitum, sub moderamine non tenetur. Quod bene Loth in semetipso exprimit, qui ardentem Sodomam fugit; sed tamen Segor inveniens nequam mox montana concendit. Ardentem quippe Sodomam fugere, est illicita carnis incendia declinare. Altitudo vero montium est munditia continentium. Vel certe quasi in monte sunt, qui etiam carnali copulae inhaerent, sed tamen extra suscipienda prolis admixtionem debitam nulla carnis voluptate solvuntur. In monte quippe stare est, nisi fructum propaginis, in carne non quaerere. In monte stare, est carni carnaliter non adhaerere. Sed quia multi sunt, qui scelera quidem carnis deserunt, nec tamen in coniugio positi usus solummodo debiti iura conservant, exiit quidem Loth Sodomam, sed tamen mox ad montana non pervenit, quia iam damnabilis vita relinquitur, sed adhuc celsitudo coniugalis continentiae subtiliter non tenetur. Est vero in medio Segor civitas, quae fugientem salvet infirmum : quia videlicet, cum sibi per incontinentiam miscentur coniuges,

et lapsus scelerum fugiunt, et tamen venia salvantur. Quasi parvam quippe in civitatem veniunt, in qua ab ignibus defendantur: quia coniugalis haec vita non quidem in virtutibus mira est, sed tamen a suppliciis secura. Unde 5 idem Loth ad angelum dicit: « Est civitas hic iuxta, ad « quam possum fugere, parva, et salvabor in ea. Num « quid non modica est, et vivet anima mea in ea? » Iuxta ergo dicitur, et tamen ad salutem tuta perhibetur; quia coniugalis vita nec a mundo longe divisa est, nec tamen a 10 gaudio salutis aliena. Sed tunc in hac actione vitam suam coniuges quasi in parva civitate custodiunt, quando pro se assiduis deprecationibus intercedunt. Unde et recte per angelum ad eundem Loth dicitur: « Ecce etiam in hoc su- 15 « scepi preces tuas, ut non subvertam urbem, pro qua lo- « cutus es ». Quia videlicet, cum deprecatione funditur Deo, nequaquam talis coniugii vita damnatur. De qua deprecatione Paulus quoque admonet dicens: « Nolite fraudare invi- « cem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi ».

At contra admonendi sunt, qui ligati coniugiis non sunt, 20 ut praeceptis coelestibus eo rectius serviant, quo eos ad curas mundi nequaquam iugum copulae carnalis inclinat: ut quos onus licitum coniugii non gravat, nequaquam pondus illicitum terrenae sollicitudinis premat; sed tanto eos paratores dies ultimus, quanto et expeditiores inveniat; ne 25 quo meliora agere vacantes possunt, sed tamen negligunt, eo supplicia deteriora mereantur. Audiant, quod Apostolus, cum quosdam ad caelibatus gratiam instrueret, non coniugium sprevit, sed curas mundi nascentes ex coniugio repulit dicens: « Hoc ad utilitatem vestram dico, non ut 30 « laqueum vobis iniiciam: sed ad id, quod honestum est, « et quod facultatem praebeat sine impedimento Domino « observandi ». Ex coniugiis quippe terrenae sollicitudi-

7. Gen. XIX, 20.

15. Gen. XIX, 21.

18. I Cor. VII, 5.

32. I Cor. VII, 35.

nes prodeunt, et idcirco magister gentium auditores suos ad meliora persuasit, ne sollicitudine terrena ligarentur. Quem igitur caelibem curarum saecularium impedimentum praepedit, et coniugio se nequaquam subdidit, et tamen coniugii onera non evasit. Admonendi sunt caelibes, ne sine damnationis iudicio misceri se feminis vacantibus putent. Cum enim Paulus fornicationis vitium tot crimini-  
bus exsecrandis inseruit, cuius sit reatus indicavit dicens : « Neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adul-  
teri, neque molles, neque masculorum concubitores, ne-  
que fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici,  
neque rapaces regnum Dei possidebunt ». Et rursum :  
« Fornicatores autem et adulteros iudicabit Deus ». Admonendi itaque sunt, ut si temptationum procellas cum difficultate salutis tolerant, coniugii portum petant. Scriptum namque est : « Melius est nubere, quam uri ». Sine culpa scilicet ad coniugium veniunt, si tamen necdum meliora voverunt. Nam quisquis bonum maius subire proposuit, bonum minus, quod licuit, illicitum fecit. Scriptum quippe est : « Nemo mittens manum suam ad aratum, et respi-  
ciens retro, aptus est regno coelorum ». Qui igitur fortiori studio intenderat, retro convincitur respicere, si relictis amplioribus bonis ad minima retorquetur.

CAP. XXVIII. QUOMODO ADMONENDI PECCATA CARNIS EXPERTI, ET EORUM EXPERTES. Aliter admonendi sunt peccatorum carnis consci, atque aliter ignari. Admonendi namque sunt peccata carnis experti, ut mare saltem post naufragium metuant, et perditionis suae discrimina vel cognita perhorrescant; ne qui pie post perpetrata mala servati sunt, haec improbe repetendo moriantur. Unde peccanti animae et nunquam a peccato desinenti dicitur: « Frons

12. *I Cor.* VI, 9.13. *Hebr.* XIII, 4.16. *I Cor.* VII, 9.21. *Luc.* IX, 62.

« mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere ». Admonendi itaque sunt, ut studeant, quatenus, si accepta naturae bona integra servare noluerunt, saltem scissa resarciant. Quibus nimirum necesse est, ut perpendant, in tam 5 magno fidelium numero quam multi et se illibatos custodiant, et alios ab errore convertant. Quid ergo isti dicturi sunt, si aliis in integritate stantibus ipsi nec post damna resipiscunt? Quid dicturi sunt, si cum multi et alios secum deferunt ad regnum, hi expectanti Domino nec semetipsos 10 reducunt? Admonendi sunt, ut praeterita commissa considerent, et imminentia devitent. Unde sub Iudeae specie per Prophetam Dominus corruptis in hoc mundo mentibus transactas ad memoriam culpas revocat, quatenus pollui in futuris erubescant dicens: « Fornicatae sunt in Aegypto, in 15 15 « adolescentia sua fornicatae sunt: ibi subacta sunt ubera « earum, et fractae sunt mammae pubertatis earum ». In Aegypto quippe ubera subiguntur, cum turpi huius mundi desiderio humanae mentis voluntas substernitur. In Aegypto pubertatis mammae franguntur, quando naturales sensus adhuc in semetipsis integri pulsantis concupiscentiae corruptione vitiantur.

Admonendi sunt peccata carnis experti, ut vigilanti cura conspiciant, post delicta nobis ad se redeuntibus Deus quanta benevolentia sinum suae pietatis expandat, cum per Prophetam dicat: « Si dimiserit vir uxorem suam, et illa recedens 25 « duxerit virum alium, numquid revertetur ad eam ultra? « Numquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Tu « autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen rever- « tere ad me, dicit Dominus ». Ecce, de fornicante et re- 30 licta muliere argumentum iustitiae proponitur, et tamen nobis post lapsum redeuntibus non iustitia, sed pietas exhibetur. Ut hinc utique colligamus, si nobis delinquentibus tanta pie-

1. IER. III, 3.

29. IER. III, 1.

16. EZECH. XXIII, 3.

tate parcitur, a nobis nec post delictum redeuntibus quanta improbitate peccatur? aut quae ab illo erit super improbos venia, qui non cessat vocare post culpam? Quae nimurum bene per Prophetam post delictum misericordia vocationis exprimitur, cum averso homini dicitur: « Et erunt oculi 5  
« tui videntes praeceptorem tuum, et aures tuae audient « verbum post tergum monentis ». Humanum quippe genus Dominus in faciem monuit, quando in paradiſo condito homini atque in libero arbitrio stanti, quid facere, quidve non facere deberet, indixit. Sed homo in Dei faciem terga dedit, 10 cum superbienſis eius iussa contempsit. Nec tamen superbientem Deus deseruit, qui ad revocandum hominem Legem dedit, exhortantes angelos misit, in carne nostrae mortalitatis Ipse apparuit. Ergo post tergum stans nos admonuit, qui ad recuperationem nos gratiae etiam contemptus vocavit. 15 Quod igitur generaliter simul potuit dici de cunctis, hoc necesse est specialiter sentiri de singulis. Quasi enim coram Deo positus quisque verba monitionis eius percipit, cum priusquam peccata perpetret, voluntatis eius pracepta cognoscit. Adhuc enim ante faciem eius stare, est nec- 20 dum eum peccando contemnere. Cum vero derelicto bono innocentiae iniquitatem eligens appetit, iam terga in eius faciem mittit. Sed ecce, adhuc et post tergum Deus subsequens monet, qui etiam post culpam ad se redire persuadet. Aversum revocat, commissa non respicit, revertenti sinum 25 pietatis expandit. Vocem ergo post tergum monentis audimus, si ad invitantem nos Dominum saltem post peccata revertimur. Debemus igitur pietatem vocantis erubescere, si iustitiam nolumus formidare; quia tanto graviori improbitate contemnitur, quanto et contemptus adhuc vocare non dignatur. 30

At contra admonendi sunt peccata carnis ignorantes, ut tanto sollicitius praecipitem ruinam metuant, quanto al-

tius stant. Admonendi sunt, ut noverint, quia, quo magis  
 loco prominenti consistunt, eo crebrioribus sagittis insidia-  
 toris impetuntur. Qui tanto ardenter solet erigi, quanto  
 robustius se conspicit vinci: tantoque intolerabilius dedi-  
 gnatur vinci, quanto contra se videt per integra infirmae  
 carnis castra pugnari. Admonendi sunt, ut incessanter  
 praemia suscipiant, et libenter procul dubio tentationum,  
 quas tolerant, labores calcabunt. Si enim attendatur feli-  
 citas, quae sine transitu attingitur, leve fit, quod transeundo  
 10 laboratur. Audiant, quod per Prophetam dicitur: « Haec  
 « dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbata mea,  
 « et elegerint, quae volui, et foedus meum tenuerint: dabo  
 « eis in domo mea et in muris meis locum, et nomen me-  
 « lius a filiis et filiabus ». Eunuchi quippe sunt, qui com-  
 15 pressis motibus carnis affectum in se pravi operis absci-  
 dent. Quo autem apud Patrem loco habeantur, ostendit-  
 tur: quia in domo Patris videlicet aeterna mansione etiam  
 filii praferuntur. Audiant, quod per Ioannem dicitur:  
 « Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: vir-  
 20 « gines enim sunt, et sequuntur Agnum, quocunque ierit ». Et quod canticum cantant, quod nemo potest dicere, nisi  
 illa centum quadraginta quatuor millia. Singulariter quippe  
 canticum Agno cantare, est cum eo in perpetuum pre-  
 cunctis fidelibus etiam de incorruptione carnis gaudere.  
 25 Quod tamen electi ceteri canticum audire possunt, licet  
 dicere nequeant; quia per caritatem quidem in illorum cel-  
 situdine laeti sunt, quamvis ad eorum praemia non assur-  
 gant. Audiant peccatorum carnis ignari, quod per semetip-  
 sam de hac integritate Veritas dicit: « Non omnes capiunt  
 30 « verbum hoc ». Quod eo innotuit summum, quo dene-  
 gavit omnium; et dum praedicit, quia difficile capitur, au-  
 dientibus innuit, captum cum qua cautela teneatur.

14. ISAL. LVI, 4.

20. Apoc. XIV, 4.

30. MATTH. XIX, 11.

Admonendi sunt itaque peccata carnis ignorantes, ut et praeeminere virginitatem coniugio sciant, et tamen se super coniuges non extollant; quatenus dum et virginitatem praefrerunt, et se postponunt, et illud non deserant, quod melius esse aestimant, et se custodiant, quo se inaniter non exaltant. Admonendi sunt, ut considerent, quod plerumque actione secularium vita continentium confunditur, cum et illi ultra habitum assumunt opera, et isti iuxta ordinem proprium non excitant corda. Unde bene per Prophetam dicitur: « Erubesc Sidon, ait mare ». Quasi enim per vocem maris ad verecundiam Sidon adducitur, quando per comparationem vitae secularium atque in hoc mundo fluctuantium eius, qui munitus et quasi stabilis cernitur, vita reprobatur. Saepe enim nonnulli ad Dominum post carnis peccata redeentes tanto se ardentius in bonis operibus exhibent, quanto damnabiliores se de malis vident. Et saepe quidam in carnis integritate perdurantes, cum minus se respiciunt habere, quod defleant, plene sibi sufficere vitae suae innocentiam putant, atque ad fervorem spiritus nullis se ardoris stimulis inflammant. Et fit plerumque Deo gratior amore ardens vita post culpam, quam securitate torpens innocentia. Unde et voce Iudicis dicitur: « Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum ». Et: « Gaudium erit in coelo super uno peccatore poenitente, magis quam super nonaginta novem iustis, quibus non opus est poenitentia ». Quod citius ex ipso usu colligimus, si nostrae mentis iudicia pensemus. Plus namque terram diligimus, quae post spinas exarata fructus uberes producit, quam quae nullas spinas habuit, sed tamen exculta sterilem segetem gignit. Admonendi sunt peccata carnis ignoranttes, ne superioris ordinis celsitudine se ceteris praeferant, cum ab inferioribus quanta se melius agantur, ignorant.

10. ISAI. XXIII, 4.

23. LUC. VII, 47.

26. LUC. XV, 10.

In examine namque recti iudicis mutat merita ordinum qualitas actionum. Quis enim consideratis ipsis rerum imaginibus nesciat, quod in natura gemmarum carbunculus praferatur hyacintho? Sed tamen coerulei coloris hyacinthus praefertur pallenti carbunculo: quia et illi, quod naturae ordo subtrahit, species decoris adiungit, et hunc, quem naturalis ordo praetulerat, coloris qualitas foedat. Sic ergo in humano genere et quidam in meliori ordine deteriores sunt, et quidam in deteriori meliores; quia et isti sortem 10 extremi habitus bene vivendo transcendunt, et illi superioris loci meritum moribus non exsequendo diminuunt.

CAP. XXIX. QUOMODO ADMONENDI, QUI PECCATA OPERUM LUGENT, ET QUI SOLUM COGITATIONUM. Aliter admonendi sunt qui peccata deplorant operum, atque aliter, qui cogitationum. Admonendi quippe sunt, qui peccata deplorant operum, ut consummata mala perfecta diluant lamenta, ne plus adstringantur in debito perpetrati operis, et minus solvant fletibus satisfactionis. Scriptum quippe est: « Potum de- « dit nobis in lacrymis in mensura »: ut videlicet unius- 20 cuiusque mens tantum poenitendo compunctionis suae bibat lacrymas, quantum se a Deo meminit aruisse per culpas. Admonendi sunt, ut incessanter admissa ante oculos reducant, atque vivendo agant, ut a districto iudice videri non debeant. Unde David cum peteret dicens: « Averte oculos 25 « tuos a peccatis meis »; paulo superius intulit: « Delictum « meum coram me est semper ». Ac si diceret: Peccatum meum ne respicias postulo, quia hoc respicere ipse non cesso. Unde et per Prophetam Dominus dicit: « Et pec- « catorum tuorum memor non ero, tu autem memor esto ».

5. carbunculo: « carb. gemma  
« coloris ignei et accensum carbo-  
« nem referens: rubino orientale:  
« de qua multa PLINIUS, XXXVII,  
« 25, 1 sq. »; FORCELLINI.

19. *Psal.* LXXIX, 6.  
25. *Psal.* L, 11.  
26. *Psal.* L, 5.  
29. *Isai.* XLIII, 25 sec. LXX.

Admonendi sunt, ut singula quaeque admissa considerent, et dum per unumquodque erroris sui inquinationem deflent, simul se ac totos lacrymis mundent. Unde bene per Ieremiam dicitur, cum Iudaeae singula delicta pensarentur: « visiones aquarum deduxit oculus meus ». Divisas quippe ex oculis aquas deducimus, quando peccatis singulis disperitas lacrymas damus. Neque enim uno eodemque tempore aequa mens de omnibus dolet; sed dum nunc huius, nunc illius culpae memoria acris tangitur, simul de omnibus in singulis commota purgatur.

10

Admonendi sunt, ut de misericordia, quam postulant, praesumant, ne vi immoderatae afflictionis intereant. Neque enim pie Dominus ante delinquentium oculos flenda peccata poneret, si per semetipsum ea districte ferire voluisse. Constat enim, quod a suo iudicio abscondere voluit, quos miserando praeveniens sibimetipsis iudices fecit. Hinc enim scriptum est: « Praeveniamus faciem « Domini in confessione ». Hinc per Paulum dicitur: « Si « nosmetipsos diiudicaremus, non utique iudicaremur ». Rursumque admonendi sunt, ut sic de spe fiduciam habeant, ne tamen incauta securitate torpescant. Plerumque enim hostis callidus mentem, quam peccato supplantat, cum de ruina sua afflictam respicit, securitatis pestiferae blanditiis seducit. Quod figurate exprimitur, cum factum Dinae memoratur. Scriptum quippe est: « Egressa est Dina, ut videret « mulieres regionis illius: quam cum vidisset Sichem filius « Hemor Hevaei, princeps terrae illius, adamavit eam, et « rapuit, et dormivit cum illa, vi opprimens virginem; et « conglutinata est anima eius cum ea, tristemque blanditiis « delinivit ». Dina quippe, ut mulieres videat extraneae regionis, egreditur, quando unaquaque mens sua studia negligens, actiones alienas curans extra habitum atque extra or-

3. *Thren.* III, 48.18. *Psal.* XCIV, 2.19. *I Cor.* XI, 31.30. *Gen.* XXXIV, 1 sq.

dinem proprium vagatur. Quam Sichem princeps terrae opprimit; quia videlicet inventam in curis exterioribus diabolus corrumpit. « Et conglutinata est anima eius cum ea »; quia unitam sibi per iniquitatem respicit. Et quia, cum 5 mens a culpa resipiscit, addicitur, atque admissum flere conatur: corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos revocat, quatenus utilitatem tristitiae subtrahat, recte illic adiungitur: « Tristemque blanditiis delinivit ». Modo enim aliorum facta graviora, modo nil esse, quod perpetratum est, modo misericordem Deum loquitur, modo ad- 10 huc tempus subsequens ad poenitentiam pollicetur; ut dum per haec decepta mens ducitur, ab intentione poenitentiae suspendatur: quatenus tunc bona nulla recipiat quam nunc mala nulla contristant; et tunc plenius obruatur suppliciis, 15 quae nunc etiam gaudet in delictis.

At contra admonendi sunt, qui peccata cogitationum deflent, ut sollicite considerent intra mentis arcana utrum delectatione tantummodo, an etiam consensu deliquerint. Plerumque enim tentatur cor, et ex carnis nequitia de- 20 lectatur, et tamen eidem nequitiae ex ratione renititur, ut in secreto cogitationis et contristet quod libet, et libeat quod contristat. Nonnunquam vero ita mens barathro temptationis absorbetur, ut nullatenus renitatur, sed ex delibera- 25 ratione sequitur hoc, unde ex delectatione pulsatur, et si factas exterior suppetat, rerum mox effectibus interiora vota consummat. Quod videlicet si iusta animadversio districti iudicis respicit, non est iam cogitationis culpa, sed operis; quia, etsi rerum tarditas foras peccatum distulit, in- 30 tuis hoc concessionis opere voluntas implevit.

In primo autem parente didicimus, quia tribus modis omnis culpe nequitiam perpetramus, suggestione scilicet, delectatione, et consensu. Primum itaque per hostem, secundum vero per carnem, tertium per spiritum perpetratur. Insidiator enim prava suggerit, caro se delectationi subiicit,

atque ad extremum spiritus victus delectatione consentit. Unde et ille serpens prava suggessit, Eva autem quasi caro se delectationi subdidit, Adam vero velut spiritus suggestione ac delectatione superatus assensit. Suggestione itaque peccatum agnoscimus, delectatione vincimur, consensu 5 etiam ligamur. Admonendi sunt igitur, qui nequitias cogitationis deflent, ut sollicite considerent, in qua peccati mensura ceciderunt, quatenus iuxta ruinae modum, quam in semetipsis introrsus sentiunt, etiam mensura lamentationis erigantur, ne, si cogitata mala minus cruciant, usque ad 10 perpetrandis opera perducant. Sed inter haec ita terrendi sunt, ut tamen minime frangantur. Saepe enim misericors Deus eo citius peccata cordis abluit, quo haec exire ad opera non permittit, et cogitata nequitia quanto citius solvit, quia effectu operis districtius non ligatur. Unde recte 15 per Psalmistam dicitur: « Dixi, pronuntiabo adversum me « iniustias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis « mei ». Qui enim impietatem cordis subdidit, quia cogitationum iniustias pronunciare vellet, indicavit. Dumque ait: « Dixi, pronunciabo », atque illico adiunxit: « Et 20 « tu remisisti »; quam sit super haec facilis venia, ostendit. Qui dum se adhuc petere promittit, hoc, quod petere se promittebat, obtinuit: quatenus, quia usque ad opus non venerat culpa, usque ad cruciatum non perveniret poenitentia; sed cogitata afflictio mentem tergeret, quam nimirum tantummodo cogitata iniquitas inquinasset.

CAP. XXX. QUOMODO ADMONENDI, QUI A PECCATIS  
QUAE DEFLENT NON ABSTINENT, ET QUI CUM ABSTINEANT  
NON DEFLENT. Aliter admonendi sunt, qui admissa plangunt, nec tamen deserunt; atque aliter qui deserunt, nec 30 tamen plangunt. Admonendi sunt enim, qui admissa plan-

gunt, nec tamen deserunt, ut considerare sollicite sciant, quia flendo inaniter se mundant, qui vivendo se nequiter inquinant, cum idcirco se lacrymis lavant, ut mundi ad sordes redeant. Hinc enim scriptum est: « Canis reversus  
5 « ad suum vomitum, et sus lota in vulutabro luti ». Canis quippe cum vomit, profecto cibum, qui pectus deprimebat, proicit; sed cum ad vomitum revertitur, unde levigatus fuerat, rursus oneratur. Et qui admissa plangunt, profecto nequitiam, de qua male satiati fuerant, et quae mentis in-  
10 tima deprimebat, confitendo proiiciunt, quam post confessionem, dum repetunt, resumunt. Sus vero in volutabro luti cum lavatur, sordidior redditur. Et qui admissa plan-  
15 git, nec tamen deserit, poenae gravioris culpae se subiicit; quia et ipsam, quam flendo potuit impetrare, veniam con- temnit, et quasi in lutosa aqua semetipsum volvit, quia dum fletibus suis vitae munditiam subtrahit, ante Dei oculos sor- didas ipsas etiam lacrymas facit. Hinc rursum scriptum est: « Ne iteres verbum in oratione tua ». Verbum namque in oratione iterare, est post fletum committere, quod  
20 rursum necesse sit flere. Hinc per Isaiam dicitur: « Lava-  
« mini, mundi estote ». Post lavacrum enim mundus esse ne-  
gligit, quisquis post lacrymas vitae innocentiam non custo-  
dit. Et lavantur ergo, et nequaquam mundi sunt, qui com-  
missa flere non desinunt, sed rursus flenda committunt.  
25 Hinc per quendam sapientem dicitur: « Qui baptizatur a  
« mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit lavatio eius? » Baptizatur quippe a mortuo, qui mundatur fletibus a pec-  
cato: sed post baptismum mortuum tangit, qui culpam post  
lacrymas repetit.  
30 Admonendi sunt, qui admissa plangunt, nec tamen de-  
serunt, ut ante districti iudicis oculos eis se esse similes

5. *Prov.* XXVI, 11; II PET. II, 22.

21. ISAI. I, 16.

18. *Eccli.* VII, 15.

26. *Eccli.* XXXIV, 30.

agnoscant, qui venientes ad faciem quorundam hominum magna eis submissione blandiuntur; recedentes autem inimicitias ac damna, quae valent, atrociter inferunt. Quid est enim culpam flere, nisi humilitatem Deo suae devotionis ostendere? Et quid est post fletum prava agere, nisi superbias in eum, quem rogaverat, inimicitias exercere? Iacobo attestante qui ait: «Quicunque voluerit amicus esse seculi «huius, inimicus Dei constituitur». Admonendi sunt, qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut sollicite considerent, quia ita plerumque mali inutiliter compunguntur ad iustitiam, sicut plerumque boni innoxie tentantur ad culpam. Fit quippe mira exigentibus meritis dispositionis internae mensura, ut et illi, dum de bono aliquid agunt, quod tamen non perficiunt, superbe inter ipsa, quae etiam plenissime perpetrant, mala confidant, et isti dum de malo tentantur, cui nequaquam consentiunt, quo per infirmitatem titubant, eo gressus cordis ad iustitiam per humilitatem verius figant. Balaam quippe iustorum tabernacula respiciens ait: «Moriatur anima mea morte iustorum, et fiant novissima mea horum similia». Sed cum compunctionis tempus abscessit, contra eorum vitam, quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium praebuit, et cum occasionem de avaritia reperit, illico oblitus est, quidquid sibi de innocentia optavit. Hinc vero doctor et praedicator gentium Paulus ait: «Video aliam legem in membris meis, «repugnantem legi mentis meae, et captivum me ducendum in lege peccati, quae est in membris meis». Qui profecto idecirco tentatur, ut in bono robustius ex ipsa infirmitatis suae cognitione solidetur. Quid est ergo, quod ille compungitur, et tamen iustitiae non appropinquat; iste tentatur, et tamen eum culpa non inquinat; nisi hoc, quod

8. IAC. IV, 4.

20. Num. XXIII, 10.

27. Rom. VII, 23.

aperte ostenditur, quod nec malos bona imperfecta adiuvant, nec bonos mala inconsusuma condemnant?

At contra admonendi sunt, qui admissa deserunt, nec tamen plangunt; ne iam relaxatas aestiment culpas, quas 5 etsi agendo non multiplicant, nullis tamen fletibus mundant. Neque enim scriptor, si a scriptione cessaverit, quia alia non addidit, etiam illa, quae scripserat, delevit: neque qui contumelias irrogat, si solummodo tacuerit, satisfecit, cum profecto necesse sit, ut verba praemissae superbiae verbis 10 subiectae humilitatis impugnet: nec debitor absolutus est, quia alia non multiplicat, nisi et illa, quae ligaverat, solvat. Ita et cum Deo delinquimus, nequaquam satisfacimus, si ab iniquitate cessamus, nisi voluptates quoque, quas dileximus, e contrario appositis lamentis insequamur. Si 15 enim nulla nos in hac vita operum culpa maculasset, nequaquam nobis hic adhuc degentibus ipsa ad securitatem innocentia nostra sufficeret; quia illicita animum multa pulssarent. Qua ergo mente securus est, qui perpetratis iniquitatibus sibi testis est, quia innocens non est?

Neque enim Deus nostris cruciatibus pascitur, sed delictorum morbos medicamentis contrariis medetur: ut qui voluptatibus delectati discessimus, fletibus amaricati redeamus, et qui per illicita defluendo cecidimus, etiam a licitis nosmetipsos restringendo surgamus: et cor, quod insana laetitia 20 infuderat, salubris tristitia exurat: et quod vulneraverat elatio superbiae, curet abiectio humili vitæ. Hinc enim scriptum est: « Dixi inquis: Nolite inique agere: et delinquentibus: « Nolite exaltare cornu ». Cornu quippe delinquentes exaltant, si nequaquam se ad poenitentiam ex cognitione suae 25 iniquitatis humiliant. Hinc rursum dicitur: « Cor contritum et humiliatum Deus non spernit ». Quisquis enim peccata plangit nec tamen deserit, cor quidem conterit

sed humiliare contemnit. Qui vero peccata iam deserit, nec tamen plangit, iam quidem humiliat, sed tamen cor conterere recusat. Hinc Paulus ait: « Et haec quidem « fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis ». Quia nimirum illos emendatior vita sanctificat, quos per poenitentiam abluens afflictio fletuum mundat. Hinc Petrus, cum quosdam territos malorum suorum consideratione consiperet, admonuit dicens: « Poenitentiam agite, et baptizetur « unusquisque vestrum ». Dicturus enim baptismus praemisit poenitentiae lamenta; ut prius se aqua suae afflictionis infunderent, et postmodum sacramento baptismatis lavarent.

Qua igitur mente, qui transactas culpas flere negligunt, vivunt securi de venia, quando ipse summus pastor Ecclesiae huic etiam sacramento addendam poenitentiam credidit, quod peccata principaliter extinguit?

CAP. XXXI. QUOMODO ADMONENDI QUI ILLICITA QUORUM SUNT CONSCI LAUDANT, ET QUI CONDEMNANTES MINIME TAMEN CAVENT. Aliter admonendi sunt, qui illicita, quae faciunt, etiam laudant: atque aliter, qui accusant prava, nec tamen devitant. Admonendi sunt enim, qui illicita, quae faciunt, etiam laudant, ut considerent, quod plerumque plus ore quam opere delinquent. Opere namque per semetipsos solos prava perpetrant; ore autem per tot personas iniquitatem exibent, quot audientium mentes iniqua laudantes docent. Admonendi ergo sunt, ut si eradicare mala dissimulant, saltem seminare pertimescant. Admonendi sunt, ut eis perditio privata sufficiat. Rursumque admonendi sunt, ut si mali esse non metuunt, erubescant saltem videri, quod sunt. Plerumque enim culpa, dum absconditur, effugatur: quia, dum mens erubescit videri, quod tamen esse non meritum, erubescit quandoque esse, quod fugit videri. Cum vero

pravus quisque impudenter innotescit, quo liberius omne facinus perpetratur, eo etiam licitum putat et quod licitum suspicatur, in hoc procul dubio multiplicius mergitur. Unde scriptum est: « Peccatum suum sicut Sodoma praedicaverunt  
 5 « nec absconderunt ». Peccatum enim suum si Sodoma absconderet, adhuc sub timore peccaret. Sed funditus frena timoris amiserat, quae ad culpam nec tenebras inquirebat. Unde et rursum scriptum est: « Clamor Sodomorum et  
 10 « Gomorrhæ multiplicatus est ». Peccatum quippe cum voce est culpa in actione, peccatum vero etiam cum clamore est culpa cum libertate.

At contra admonendi sunt, qui accusant prava, nec tamen devitant, ut provide perpendant, quid in districto Dei iudicio pro sua excusatione dicturi sunt, qui de reatu suorum criterium etiam semetipsis iudicibus non excusantur. Hi itaque quid aliud quam praecones sunt sui? Voces contra culpas proferunt, et semetipsos operibus reos trahunt. Admonendi sunt, ut videant, quia de occulta iam retributione iudicij est, quod eorum mens, malum quod perpetrat illuminatur ut  
 20 videat, sed non conatur ut vincat: ut quo melius videt, eo deterius pereat; quia et intelligentiae lumen percipit, et actionis pravae tenebras non relinquit. Nam cum acceptam ad adiutorium scientiam negligunt, hanc contra se in testimonium vertunt, et de lumine intelligentiae augent supplicia,  
 25 quod profecto acceperant, ut possent delere peccata. Quorum nimirum nequitia cum malum agit, quod diiudicat, venturum iam iudicium hic degustat: ut cum aeternis suppliciis servatur obnoxia, suo hic interim examine non sit absoluta: tantoque illic graviora tormenta percipiat, quanto hic malum  
 30 non deserit, etiam quod ipsa condemnat. Hinc enim Veritas dicit: « Servus, qui cognovit voluntatem Domini sui, « et non praeparavit, et non fecit secundum voluntatem eius,

5. ISAI. III, 9.

9. GEN. XVIII, 20.

« vapulabit multis ». Hinc Psalmista ait: « Descendant in « infernum viventes ». Vivi quippe, quae circa illos aguntur, sciunt et sentiunt, mortui autem sentire nil possunt. Mortui enim in infernum descenderent, si mala nesciendo perpetrarent. Cum vero sciunt mala, et tamen faciunt, ad 5 iniquitatis infernum viventes miseri sentientesque descendunt.

CAP. XXXII. QUOMODO ADMONENDI QUI SUBITO MOTU,  
ET QUI CONSULTO PECCANT. Aliter admonendi sunt, qui  
repentina concupiscentia superantur, atque aliter qui in culpa 10  
ex consilio ligantur. Admonendi quippe sunt, quos repen-  
tina concupiscentia superat, ut in bello praesentis vitae se  
quotidie positos attendant, et cor, quod praevidere vulnera  
non potest, scuto solliciti timoris tegant; ut occulta insi-  
diantis hostis iacula perhorrescant, et in tam caliginoso cer- 15  
tamine intentione continua intra mentis castra se muniant.  
Nam si a circumspectionis sollicitudine cor destituitur, vul-  
neribus aperitur: quia hostis callidus tanto liberius pectus  
percutit, quanto nudum a providentiae lorica deprehendit.  
Admonendi sunt, qui repentina concupiscentia superantur, 20  
ut curare nimis terrena desuescant; quia intentionem suam  
dum rebus transitoriis immoderatius implicant, quibus cul-  
parum iaculis transfigantur, ignorant. Unde et per Salomo-  
nem vox percussi et dormientis exprimitur, qui ait: « Ver- 25  
« beraverunt me, sed non dolui; traxerunt me, et ego non  
« sensi. Quando evigilabo, et rursum vina reperiam ? »  
Mens quippe a cura suae sollicitudinis dormiens verberatur  
et non dolet, quia sicut imminentia mala non prospicit, sic  
nec, quae perpetraverit, agnoscit. Trahitur, et nequaquam 30  
sentit, quia per illecebras vitiorum ducitur, nec tamen ad  
sui custodiam suscitatur. Quae quidem evigilare optat, ut

1. LUC. XII, 47.

2. PSAL. LIV, 16.

26. PROV. XXIII, 35.

rursum vina reperiat: quia quamvis somno torporis a sui custodia prematur, vigilare tamen ad seculi curas nititur, ut semper voluptatibus inebrietur, et cum ad illud dormiat, in quo solerter vigilare debuerat, ad aliud vigilare appetit, ad 5 quod laudabiliter dormire potuisset. Hinc superius scriptum est: « *Et eris quasi dormiens in medio mari, et quasi so-*  
 « *pitus gubernator amissus clavo* ». In medio enim mari dormit, qui in huius mundi temptationibus positus providere motus irruentium vitiorum quasi imminentes undarum cu-  
 10 mulos negligit. Et quasi clavum gubernator amittit, quando mens ad regendam navem corporis studium sollicitudinis perdit. Clavum quippe in mari amittere, est intentionem providam inter procellas huius seculi non tenere. Si enim gubernator clavum sollicite stringit, modo in fluctibus ex  
 15 adverso navem dirigit, modo ventorum impetus per obliquum findit. Ita cum mens vigilanter animam regit, modo alia superans calcat, modo alia providens declinat, ut et praesentia laborando subiiciat, et contra futura certamina prospiciendo convalescat. Hinc rursum de fortibus supernae  
 20 patriae bellatoribus dicitur: « *Uniuscuiusque ensis super fe-*  
 « *mur suum, propter timores nocturnos* ». Ensis enim super femur ponitur, quando acumine sanctae praedicationis prava suggestio carnis edomatur. Per noctem vero caecitas no-  
 strae infirmitatis exprimitur; quia quidquid adversitatis in  
 25 nocte imminet, non videtur. Uniuscuiusque ergo ensis super femur suum ponitur propter timores nocturnos; quia vide-  
 licet sancti viri, dum ea quae non vident metuunt, ad intentionem certaminis parati semper assistunt. Hinc rursum sponsae dicitur: « *Nasus tuus sicut turris, quae est in Li-*  
 30 « *bano* ». Rem namque, quam oculis non cernimus, plerumque odore praevideamus. Per nasum quoque odores foetoresque discernimus. Quid ergo per nasum Ecclesiae,

7. *Prov.* XXXIII, 34.30. *Cant.* VII, 4.21. *Cant.* III, 8.

nisi Sanctorum provida discretio designatur? Qui etiam turri similis, quae est in Libano, dicitur; quia discreta eorum providentia ita in alto sita est, ut temptationum certamina et, priusquam veniant, videat, et contra ea, dum venerint, munita subsistat. Quae enim futura praevidentur, cum praesentia fuerint, minoris virtutis fiunt; quia dum contra ictum quisque paratior redditur, hostis, qui se inopinatum credidit, eo ipso, quo praevitus est, enervatur.

At contra admonendi sunt, qui in culpa ex consilio ligantur, quatenus provida consideratione perpendant, quia dum mala ex iudicio faciunt, districtius contra se iudicium accidunt; ut tanto eos durior sententia feriat, quanto illos in culpa arctius vincula deliberationis ligant. Citius fortasse delicta poenitendo abluerent, si in his sola praeципitatione cecidissent. Nam tardius peccatum solvitur, quod et per consilium solidatur. Nisi enim mens omni modo aeterna despiceret, in culpa ex iudicio non periret. Hoc ergo praeципitatione lapsis per consilium pereuntes differunt, quod, cum hi a statu iustitiae peccando concidunt, plerumque simul et in laqueum desperationis cadunt. Hinc est, quod per Prophetam Dominus non tam praeceptionum prava, quam delictorum studia reprehendit dicens: « Ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, et succendatur, et non sit, qui extinguat, propter malitiam studiorum vestrorum ». Hinc iterum iratus dicit: « Visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorum ». Quia ergo peccatis aliis differunt peccata, quae per consilium perpetrantur, non tam prave facta Dominus, quam studia pravitatis insequitur. In factis enim saepe infirmitate, saepe negligentia, in studiis vero malitiosa semper intentione peccatur. Quo contra recte beati viri expressione per Prophetam dicitur: « Et in ca-

17. *Hoc*: scil.: In hoc ... differunt etc.

24. IER. IV, 4.

26. IER. XXIII, 2.

« thedra pestilentiae non sedit ». Cathedra quippe iudicis esse vel praesidentis solet. In cathedra autem pestilentiae sedere, est ex iudicio prava committere; in cathedra pestilentiae sedere, est et ex ratione mala discernere, et tamen 5 ex deliberatione perpetrare. Quasi in perversi consilii cathedra sedet, qui tanta iniquitatis elatione attollitur, ut adimplere malum etiam per consilia conetur. Et sicut assistentibus turbis praelati sunt, qui cathedrae honore fulciuntur, ita delicta eorum, qui praecipitatione corruunt, exquisita per 10 studium peccata transcendunt. Admonendi ergo sunt, ut hinc colligant, qui in culpa etiam se per consilium ligant, qua quandoque ultione feriendi sunt, qui nunc pravorum non socii, sed principes fiunt.

CAP. XXXIII. QUOMODO ADMONENDI QUI MINIMIS SED 15 CREBRIS NOXIS, ET QUI MINIMAS CAVENTES GRAVIBUS ALIQUANDO IMMERGUNTUR. Aliter admonendi sunt, qui licet minima, crebro tamen illicita faciunt: atque aliter, qui se a pravis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur. Admonendi sunt, qui quamvis in minimis, sed tamen frequenter 20 excedunt, ut nequaquam considerent qualia, sed quanta committunt. Facta enim sua si despiciunt timere cum pensant, debent formidare cum numerant. Altos quippe gurgites fluminum parvae, sed innumerae replent guttae pluviarum. Et hoc agit sentina latenter excrescens, quod patenter pro- 25 cella saeviens. Et minuta sunt, quae erumpunt membris per scabiem vulnera, sed cum multitudo eorum innumerabiliter occupat, sic vitam corporis sicut unum grave inflictum pectori vulnus necat. Hinc videlicet scriptum est: « Qui modica spernit, paulatim decidit ». Qui enim pec- 30 cata minima flere ac devitare negligit, a statu iustitiae non quidem repente, sed partibus totus cadit. Admonendi sunt, qui in minimis frequenter excedunt, ut sollicite considerent,

quia nonnumquam in parva deterius, quam in maiori culpa peccatur. Maior enim quo citius, quia sit culpa, agnoscitur, eo etiam celerius emendatur: minor vero dum quasi nulla creditur, eo peius, quo et securius in usu retinetur. Unde fit plerumque, ut mens assueta malis levibus nec gravia 5 perhorrescat, atque ad quandam auctoritatem nequitiae per culpas nutrita perveniat, et tanto in maioribus contemnat pertimescere, quanto in minimis didicit non timendo peccare.

At contra admonendi sunt, qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur, ut sollicite seipsos 10 deprehendant; quia dum cor eorum de custoditis minimis extollitur, ad perpetranda graviora ipso elationis suae barathro devorantur, et dum foris sibi parva subiiciunt, sed per inanem gloriam intus intumescunt, languore superbiae intrinsecus victam mentem etiam foras per mala maiora prosterunt. Admonendi ergo sunt, qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur, ne ubi se stare extrinsecus aestimant, ibi intrinsecus cadant, et iuxta districti iudicis retributionem elatio minoris iustitiae via fiat ad foveam gravioris culpe. Qui enim vane elati boni 20 minimi custodiam suis viribus tribuunt, iuste derelicti culpis maioribus obruuntur, et cadendo discunt non fuisse proprium, quod steterunt, ut mala immensa cor reprimant, quod minima bona exaltant. Admonendi sunt, ut considerent, quod et in culpis gravioribus alto reatu se obligant, et tamen 25 plerumque in parvis, quae custodiunt, deterius peccant; quia et in illis iniqua faciunt, et per ista se hominibus, quod iniqui sunt, tegunt. Unde fit, ut cum maiora mala perpetrant coram Deo, apertae iniquitatis sit, et cum parva bona custodiunt coram hominibus, simulatae sanctitatis. Hinc est 30 enim, quod pharisaeis dicitur: « Liquantes culicem, camelum « autem glutientes ». Ac si aperte diceretur: Minima mala

discernitis, maiora devoratis. Hinc est, quod rursum ore Veritatis increpantur, cum audiunt: « Decimatis mentham, « et anethum, et cyminum; et relinquitis, quae graviora sunt « legis, iudicium et misericordiam, et fidem ». Neque enim 5 negligenter audiendum est, quod cum decimari minima diceret, extrema quidem de oleribus maluit, sed tamen bene olentia memorare: ut profecto ostenderet, quia simulatores, cum parva custodiunt, odorem de se extendere sanctae opinionis quaerunt, et quamvis implere maxima praetermittant, 10 ea tamen minima observant, quae humano iudicio longe lateque redoleant.

CAP. XXXIV. QUOMODO ADMONENDI, QUI BONA NEC INCHOANT, ET QUI INCHOATA NON ABSOLVUNT. Aliter admonendi sunt qui bona nec inchoant, atque aliter qui inchoata 15 minime consummant. Qui enim bona nec inchoant, non sunt eis prius aedificanda, quae salubriter diligent, sed destruenda ea, in quibus semetipsos nequiter versant. Neque enim sequuntur, quae inexperta audiunt, nisi prius, quam perniciosa sint ea, quae sibi sunt experta, deprehendant; 20 quia nec levari appetit, qui et hoc ipsum, quia cecidit, ne- scit, et qui dolorem vulneris non sentit, salutis remedia non requirit. Prius ergo ostendenda sunt, quam sint vana, quae diligunt, et tunc demum vigilanter intimanda, quam sint utilia, quae praetermittunt. Prius videant fugienda, quae 25 amant, et sine difficultate postmodum cognoscant amanda esse, quae fugiunt. Melius enim inexperta recipiunt, si de expertis, quidquid disputationis audiunt, veraciter cognoscunt. Tunc igitur pleno voto discunt vera bona quaerere, cum certo iudicio deprehenderint falsa se vacue tenuisse. Au- 30 diant ergo, quod bona praesentia et a delectatione citius transitura sunt, et tamen eorum causa ad ultionem sine transitu

permansura; quia et nunc, quod libet, invitatis subtrahitur, et tunc, quod dolet, invitatis in supplicium reservatur. Itaque eisdem rebus terreantur salubriter, quibus noxie delectantur; ut, dum perculsa mens alta ruinæ suae damna conspiciens sese in præcipitum pervenisse deprehendit, gressum post 5 terga revocet, et pertimescens quae amaverat, discat diligere quae contemnebat.

Hinc est enim, quod Ieremiae misso ad prædicationem dicitur: « Ecce constitui te hodie super gentes et super regna, « ut evellas et destruas, et disperdas et dissipes, et aedifices 10 « et plantes ». Quia, nisi prius perversa destrueret, aedificare utiliter recta non posset: nisi ab auditorum suorum cordibus spinas vani amoris evelleret, nimirum frustra in eis sanctae prædicationis verba plantaret. Hinc est, quod Petrus prius evertit, ut postmodum construat, cum nequam Iudaeos monebat quid iam facerent, sed de his quae fecerant, increpabat dicens: « Iesum Nazarenum virum ap- 15 « probatum a Deo in vobis virtutibus et prodigiis et signis, « quae per illum fecit Deus in medio vestri, sicut vos scitis; « hunc definito consilio et præscientia Dei traditum per 20 « manus iniquorum affigentes interemistis, quem Deus su- « scitavit solutis doloribus inferni »: ut videlicet crudelitatis suae cognitione destructi aedificationem sanctae prædicationis, quanto anxie quaererent, tanto utiliter audirent. Unde et illico responderunt: « Quid ergo faciemus, viri fratres? » 25 Quibus mox dicitur: « Agite poenitentiam, et baptizetur « unusquisque vestrum ». Quae aedificationis verba profecto contemnerent, nisi prius salubriter ruinam suae destructionis invenissent. Hinc est, quod Saulus, cum super eum coelitus lux emissa resplenduit, non iam quid recte deberet facere, 30 sed quid prave fecisset, audivit. Nam cum prostratus requireret dicens: « Quis es Domine? », respondetur pro-

tinus: « Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris ». Et cum repente subiungeret: « Domine, quid me iubes facere? », illico adiungitur: « Surgens ingredere civitatem, et ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere ». Ecce de coelo  
 5 Dominus loquens persecutoris sui facta corripuit, nec tamen illico, quae essent facienda, monstravit. Ecce elationis eius fabrica iam tota corruerat, et post ruinam suam humilis aedificari requirebat, et cum superbia destruitur, aedificationis tamen verba retinentur; ut videlicet persecutor immanis diu  
 10 destructus iaceret, et tanto post in bonis solidius surgeret, quanto prius funditus eversus a pristino errore cecidisset. Qui ergo nulla adhuc agere bona coeperunt, a rigiditate antea suae pravitatis correctionis manu evertendi sunt, ut ad statum postmodum rectae operationis erigantur; quia et  
 15 idcirco altum silvae lignum succidimus, ut hoc in aedificii tegmine sublevemus: sed tamen non repente in fabrica ponitur, ut nimirum prius vitiosa eius viriditas exsiccatetur, cuius quo plus in infimis humor excoquitur, eo ad summa solidius levatur.  
 20 At contra admonendi sunt, qui inchoata bona minime consummant, ut cauta circumspectione considerent, quia, dum proposita non perficiunt, etiam quae fuerant coepita, convellunt. Si enim quod videtur gerendum, sollicita intentione non crescit, etiam quod fuerat bene gestum, decrevit. In hoc quippe mundo humana anima quasi more navis est contra ictum fluminis consendentis: uno in loco nequam stare permittitur, quia ad ima relabitur, nisi ad summa conetur. Si ergo inchoata bona fortis operantis manus ad perfectionem non sublevat, ipsa operandi remissio contra hoc,  
 25 scit. In hoc quippe mundo humana anima quasi more navis est contra ictum fluminis consendentis: uno in loco nequam stare permittitur, quia ad ima relabitur, nisi ad summa conetur. Si ergo inchoata bona fortis operantis manus ad perfectionem non sublevat, ipsa operandi remissio contra hoc,  
 30 quod operatum est, pugnat. Hinc est enim, quod per Salomonem dicitur: « Qui mollis et dissolutus est in opere suo, « frater est sua opera dissipantis ». Quia videlicet qui coepita

bona districte non exsequitur, dissolutione negligentiae manum destruentis imitatur. Hinc Sardis ecclesiae ab angelo dicitur: « Esto vigilans, et confirma cetera, quae moritura erant: non enim invenio opera tua plena coram Deo meo ». Quia igitur plena coram Deo eius opera inventa non fuerant, moritura reliqua etiam, quae erant gesta, praedicebat. Si enim quod mortuum in nobis est, ad vitam non accenditur, hoc etiam extinguitur, quod quasi adhuc vivum tenetur. Admonendi sunt, ut perpendant, quod tolerabilius esse potuisset recti viam non arripere, quam arrepta post 10 tergum redire. Nisi enim retro aspicerent, erga coeptum studium nullo torpore languerent. Audiant ergo, quod scriptum est: « Melius erat eis non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem retrorsum converti ». Audiant, quod scriptum est: « Utinam frigidus esses, aut calidus: 15 « sed quia tepidus es, et nec frigidus nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo ». Calidus quippe est, qui bona studia et arripit et consummat: frigidus vero est, qui consummanda nec inchoat. Et sicut a frigore per teporem transitur ad calorem, ita a calore per teporem redditur ad 20 frigus. Quisquis ergo amisso infidelitatis frigore vivit, sed nequaquam tepore superato excrescit, ut ferveat, procul dubio calore desperato, dum noxio in tepore demoratur, agit, ut frigescat. Sed sicut ante teporem frigus sub spe est, ita post 25 frigus tepor in desperatione. Qui enim adhuc in peccatis est, conversionis fiduciam non amittit. Qui vero post conversionem teputit, et spem, quae esse potuit de peccatore, substraxit. Aut calidus ergo quisque esse, aut frigidus quaeritur, ne tepidus evomatur: ut videlicet aut needum conversus adhuc de se spem conversionis praebeat, aut iam conversus 30 in virtutibus inardescat: ne evomatur tepidus, qui a calore, quem proposuit, torpore ad noxiun frigus reddit.

4. Apoc. III, 2.

14. II PET. II, 21.

17. Apoc. III, :5.

CAP. XXXV. QUOMODO ADMONENDI, QUI MALA CLAM,  
 ET BONA PALAM FACIUNT, AC QUI VERSA VICE. Aliter admonendi sunt, qui mala occulte agunt, et bona publice; atque aliter, qui bona, quae faciunt, abscondunt, et tamen 5 quibusdam factis publice mala de se opinari permittunt. Admonendi enim sunt, qui mala occulte agunt, et bona publice, ut pensent, humana iudicia quanta velocitate evolant, divina autem quanta immobilitate perdurant. Admonendi sunt, ut in fine rerum mentis oculos figant; quia 10 et humanae laudis attestatio praeterit, et superna sententia, quae et abscondita penetrat, ad retributionem perpetuam convalescit. Dum igitur occulta mala sua divinis iudiciis, recta autem sua humanis oculis anteponunt, et sine teste est bonum, quod publice faciunt, et non sine aeterno teste 15 est, quod latenter delinquunt. Culpas itaque suas occultando hominibus, virtutesque pandendo et unde puniri debeant, abscondentes detegunt, et unde remunerari poterant, detegentes abscondunt. Quos recte sepulcra dealbata speciosa exterius, sed mortuorum ossibus plena Veritas vocat: quia vitiorum mala intus contegunt, humanis vero oculis quorundam demonstratione operum de solo foris iustitiae colore blandiuntur. Admonendi itaque sunt, ne quae 20 agunt, recta despiciant, sed ea meriti melioris credant. Valde namque bona sua diiudicant, qui ad eorum mercedem sufficere 25 humanos favores putant. Cum enim pro recto opere laus transitoria quaeritur, aeterna retributione res digna vili pretio venundatur. De quo videlicet pretio percepto Veritas dicit: « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam ». Admonendi sunt, ut considerent, quia dum pravos se in occultis 30 exhibent sed tamen exempla de se publice in bonis operibus praebent, ostendunt sequenda, quae fugiunt; clamant amanda, quae oderunt; vivunt postremo aliis, et sibi moriuntur.

20. Cfr. MATTH. XXIII, 27.

28. MATTH. VI, 2.

At contra admonendi sunt, qui bona occulte faciunt, et tamen quibusdam factis publice de se mala opinari permitunt, ne cum bona semetipsos actionis rectae virtute vivificant, in se alios per exemplum pravae aestimationis occidunt: ne minus quam se proximos diligent, et cum ipsi salubrem potum vini sorbeant, intentis in sui consideratione mentibus pestiferum veneni poculum fundant. Hi nimur in uno proximorum vitam minus adiuvant, in altero multum gravant, dum student et recta occulte agere, et quibusdam factis ad exemplum de se prava seminare. Quisquis enim laudis concupiscentiam calcare iam sufficit, aedificationis fraudem perpetrat, si bona, quae agit, occultat; et quasi iactato semine germinandi radices subtrahit, qui opus, quod imitandum est, non ostendit. Hinc namque in Evangelio Veritas dicit: « Videant opera vestra bona, et glorificent « Patrem vestrum, qui in coelis est ». Ubi illa quoque sententia promitur, quae longe aliud praecipisse videtur dicens: « Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, « ut videamini ab eis ».

Quid est ergo, quod opus nostrum et ita faciendum est ne videatur, et tamen ut debeat videri praecipitur, nisi quod ea quae agimus et occultanda sunt ne ipsi laudemur, et tamen ostendenda sunt, ut laudem coelestis Patris augemus? Nam cum nos iustitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illico adiunxit: « Ut vi « deamini ab eis ». Et cum rursus videnda ab hominibus bona opera nostra praeciperet, protinus subdidit: « Ut glorifificant Patrem vestrum, qui in coelis est ». Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda, ex sententiis fine monstravit: quatenus operantis mens opus suum et propter se videri non quaereret, et tamen hoc propter coelestis Patris gloriam non celaret. Unde fit plerumque,

ut bonum opus et in occulto sit, cum fit publice, et rursus in publico, cum agitur occulte. Qui enim in publico bono opere non suam, sed superni Patris gloriam quaerit, quod fecit, abscondit, quia solum illum testem habuit, cui placere curavit. Et qui in secreto suo bono opere deprehendi ac laudari concupiscit, et nullus fortasse vidiit, quod exhibuit, et tamen hoc coram hominibus fecit: quia tot testes in bono opere secum duxit, quot humanas laudes in corde requisivit. Cum vero prava aestimatio, in quantum sine peccato valet, ab intuentium mente non tergitur, cunctis mala creditibus per exemplum culpa propinatur. Unde et plerumque contigit, ut, qui negligenter de se mala opinari permittunt, per semetipsos quidem nulla iniqua faciant, sed tamen per eos, qui se imitari fecerint, multiplicius delinquant. Hinc est, quod Paulus immunda quaedam sine pollutione comedentibus, sed imperfectis temptationis scandalum sua hac comeditione moventibus dicit: « Videte, ne forte haec licentia vestra offendiculum fiat infirmis ». Et rursum: « Et peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est. Sic autem peccantes in fratre tres et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis ». Hinc est, quod Moyses, cum diceret: « Non maledices surdo », protinus adiunxit: « Nec coram coeco pones offendiculum ». Surdo quippe maledicere, est absenti et non audienti derogare: coram coeco vero offendiculum ponere, est discretam quidem rem agere, sed tamen ei, qui lumen discretionis non habet, scandali occasionem praebere.

CAP. XXXVI. DE EXHORTATIONE MULTIS EXHIBENDA,  
30 UT SIC SINGULORUM VIRTUTES ADIUVET, QUATENUS PER HANC

18. I Cor. VIII, 9.

22. I Cor. VIII, 11-12.

24. Lev. XIX, 14.

CONTRARIA VIRTUTIBUS VITIA NON EXCRESCANT. Haec sunt, quae praesul animarum in praedicationis diversitate custodiat, ut sollicitus congrua singulorum vulneribus medicamina apponat. Sed cum magni sit studii, ut exhortandis singulis serviatur ad singula, cum valde laboriosum sit unum- 5 quemque de propriis sub dispensatione debitae considerationis instruere; longe tamen laboriosius est auditores innumeros ac diversis passionibus laborantes, uno eodemque tempore voce unius et communis exhortationis admonitione instruere. Ibi quippe tanta arte vox temperanda est, ut cum diversa 10 sint auditorum vitia, et singulis inveniatur congrua, et tamen sibimetipsi non sit diversa; ut inter passiones medias uno quidem ductu transeat, sed more bicipitis gladii tumores cogitationum carnalium ex diverso latere incidat, quatenus sic superbis praedicetur humilitas, ut tamen timidis non au- 15 geatur metus. Sic timidis insfundatur auctoritas, ut tamen superbis non crescat effrenatio. Sic otiosis ac torpentibus praedicetur sollicitudo boni operis, ut tamen inquietis im- moderatae licentia non augeatur actionis. Sic inquietis po- natur modus, ut tamen otiosis non fiat torpor securus. Sic 20 ab impatientibus extinguitur ira, ut tamen remissis ac le- nibus non crescat negligentia. Sic lenes accendantur ad zelum, ut tamen iracundis non addatur incendium. Sic te- nacibus infundatur tribuendi largitas, ut tamen prodigis ef- fusionis freна minime laxentur. Sic prodigis praedicetur 25 parcitas, ut tamen tenacibus periturarum rerum custodia non augeatur. Sic incontinentibus laudetur coniugium, ut tamen iam continentes non revocentur ad luxum. Sic con- 30 tinentibus laudetur virginitas corporis, ut tamen in coniugibus despecta non fiat fecunditas carnis. Sic praedicanda sunt bona, ne ex latere iuventur et mala. Sic laudanda sunt bona summa, ne desperentur ultima. Sic nutrienda sunt ultima, ne dum sufficere creduntur, nequaquam tendatur ad summa.

CAP. XXXVII. DE EXHORTATIONE, QUAE UNI ADHIBENDA  
EST CONTRARIIS PASSIONIBUS LABORANTI. Et gravis quidem  
praedicatori labor est, in communis praedicationis voce ad  
occultos singulorum motus causasque vigilare, et palaestra-  
rum more in diversi lateris arte se vertere: multo tamen  
acriori labore fatigatur, quando uni contrariis vitiis servienti  
praedicare compellitur. Plerumque enim quis laetae nimis  
consersionis existit; sed tamen eum repente tristitia oborta  
immaniter deprimit. Curandum est itaque praedicatori,  
10 quatenus sic tergatur tristitia, quae venit ex tempore, ut  
non augeatur laetitia, quae suppetit ex conspersione, et sic  
frenetur laetitia, quae ex conspersione est, ut tamen non  
crescat tristitia, quae venit ex tempore. Iste gravatur usu  
immoderatae praecipitationis, et aliquando tamen ab eo, quod  
15 festine agendum est, eum vis praepedit subito natae formidi-  
dinis. Ille gravatur usu immoderatae formidinis, et ali-  
quando tamen in eo, quod appetit, temeritate impellitur  
praecipitationis. Sic itaque in isto reprimatur subito oborta  
formido, ut tamen non excrescat enutrita diu praecipitatio.  
20 Sic in illo reprimatur repente oborta praecipitatio, ut tamen  
non convalescat impressa ex conspersione formido. Quid  
autem mirum, si mentium medici ista custodiunt, dum tanta  
discretionis arte se temperant, qui non corda sed corpora  
medentur? Plerumque enim debile corpus opprimit lan-  
25 guor immanis, cui languori scilicet obviari adiutoriis for-  
tibus debet, sed tamen corpus debile adiutorium forte non  
sustinet. Studet igitur, qui medetur, quatenus sic superexis-  
tentem morbum subtrahat, ut nequaquam supposita corporis  
debilitas crescat, ne fortasse languor cum vita deficiat. Tanta  
30 ergo adiutorium discretione componit, ut uno eodemque tem-  
pore et languori obviet et debilitati. Si igitur medicina cor-  
poris indivise adhibita servire divisibiliter potest (tunc enim

8. *conspersio*: natura seu indoles.

vere medicina est, quando sic per eam vitio superexistenti succurritur, ut etiam suppositae conspersioni serviatur), cur medicina mentis una eademque praedicatione apposita morum morbis diverso ordine obviare non valeat, quae tanto subtilior agitur, quanto de invisibilibus tractatur? 5

CAP. XXXVIII. QUOD ALIQUANDO LEVIORA VITIA RELINQUENDA SUNT, UT GRAVIORA SUBTRAHANTUR. Sed quia plerumque, dum duorum vitiorum languor irruit, hoc levius, illud fortasse gravius premit, ei nimurum vitio rectius sub celeritate subvenitur, per quod festine ad interitum tenditur. 10 Et si hoc a vicina morte restringi non potest, nisi illud etiam, quod existit, contrarium crescat; tolerandum praedicatori est, ut per exhortationem suam artificioso moderamine unum patiatur crescere, quatenus possit aliud a vicina morte retinere. Quod cum agit, non morbum exaggerat, 15 sed vulnerati sui, cui medicamentum adhibet, vitam servat, ut exquirendae salutis congruum tempus inveniat. Saepe enim quis a ciborum se ingluvie minime temperans iamiamque pene superantis luxuriae stimulis premitur, qui huius pugnae metu territus, dum se per abstinentiam restringere 20 nititur, inanis gloriae tentatione fatigatur, in quo nimurum unum vitium nullatenus extinguitur, nisi aliud nutriatur. Quae igitur pestis ardentius insequenda est, nisi quae periculosius premit? Tolerandum nunquam est, ut per virtutem abstinentiae interim arrogantia contra viventem crescat, ne eum per ingluviem a vita funditus luxuria extinguat. Hinc est quod Paulus, cum infirmum auditorem suum perpenderet aut prava adhuc velle agere, aut de actione recta humanae laudis retributione gaudere, ait: « Vis non 25 « timere potestatem? bonum fac, et habebis laudem ex illa ». 30 Neque enim ideo bona agenda sunt, ut potestas huius mundi

nulla timeatur, aut per haec gloria transitoriae laudis sumatur. Sed cum infirmam mentem ad tantum robur ascendere non posse pensaret, ut et pravitatem vitaret simul et laudem, praedicator egregius ei admonendo aliquid ob*s*tulit, et aliquid tulit. Concedendo enim lenia subtraxit acriora; ut quia ad deserenda cuncta simul non assurget, dum in quodam suo vitio animus familiariter relinquitur, a quodam suo sine labore tolleretur.

CAP. XXXIX. QUOD INFIRMIS MENTIBUS OMNINO NON  
 10 DEBENT ALTA PRAEDICARI. Sciendum vero est praedicatori, ut auditoris sui animum ultra vires non trahat, ne, ut ita dicam, dum plus quam valet tenditur, mentis chorda rum-  
 patur. Alta enim quaeque debent multis audientibus con-  
 tegi, et vix paucis aperiri. Hinc namque per semetipsam  
 15 Veritas dicit: « Quis, putas, est fidelis dispensator et pru-  
 « dens, quem constituit dominus super familiam suam, ut  
 « det illis in tempore tritici mensuram? ». Per mensuram  
 quippe tritici exprimitur modus verbi, ne cum angusto cordi  
 incapabile aliquid tribuitur, extra fundatur. Hinc Paulus  
 20 ait: « Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi  
 « carnalibus. Tamquam parvulis in Christo lac vobis po-  
 « tum dedi, non escam ». Hinc Moyses a secreto Dei  
 exiens coruscantem coram populo faciem velat; quia nimi-  
 rum turbis claritatis intimae arcana non indicat. Hinc per  
 25 eum divina voce praecipitur, ut is, qui cisternam foderit,  
 si operire neglexerit, corruente in ea bove vel asino pre-  
 tium reddat; quia ad alta scientiae fluenta perveniens, cum  
 haec apud bruta audientium corda non contegit, poenae reus  
 addicitur, si per verba eius in scandalum sive munda sive  
 30 immunda mens capiatur. Hinc ad beatum Iob dicitur:

17. LUC. XII, 42.

22. I COR. III, 1.

24. Cfr. EXOD. XXXIV, 33.

27. EXOD. XXI, 33.

« Quis dedit gallo intelligentiam? » Praedicator etenim sanctus, dum caliginoso hoc clamat in tempore, quasi gallus cantat in nocte, cum dicit: « Hora est iam nos de somno « surgere ». Et rursum: « Evigilate iusti, et nolite pec- « care ». Gallus autem profundioribus horis noctis altos 5 edere cantus solet; cum vero matutinum iam tempus in proximo est, minutas ac tenues voces format; quia nimirum, qui recte praedicat, obscuris adhuc cordibus aperta claimat, nil de occultis mysteriis indicat, ut tunc subtiliora quaeque de coelestibus audiant, cum luci veritatis appropinquant. 10

CAP. XL. DE OPERE PRAEDICATIONIS ET VOCE. Sed inter haec ad ea, quae iam superius diximus, caritatis studio retorquemur, ut praedicator quisque plus actibus quam vocibus insonet, et bene vivendo vestigia sequacibus imprimat potius, quam loquendo, quo gradiantur, ostendat. Quia et gallus iste, quem pro exprimenda boni praedicatoris specie in locutione sua Dominus assumit, cum iam edere cantus parat, prius alas excutit, et semetipsum feriens vigilantiorem reddit; quia nimirum necesse est, ut hi, qui verba sanctae praedicationis movent, prius studio bonae actionis evigilent, ne in semetipsis torpentes opere alios excitent voce: prius se per sublimia facta excutiant, et tunc ad bene vivendum alios sollicitos reddant: prius cogitationum alis semetipsos feriant; quidquid in se inutiliter torpet, sollicita investigatione deprehendant, districta animadversione corrigant, et tunc demum aliorum vitam loquendo componant: prius punire propria fletibus current, et tunc, quae aliorum punienda sunt, denuntient; et antequam verba exhortationis insonent, omne, quod locuturi sunt, operibus clament.

1. IOB, XXXVIII, 36.  
4. Rom. III, 11.

5. I Cor. XV, 34.

SANCTI GREGORII PAPAE  
REGULAE PASTORALIS LIBER  
PARS QUARTA



Sed quia saepe, dum praedicatio modis congruentibus  
ubertim funditur, apud semetipsum de ostensione sui oc-  
culata laetitia loquentis animus sublevatur, magna cura ne-  
cessere est, ut timoris laceratione se mordeat; ne qui aliorum  
5 vulnera medendo ad salutem revocat, ipse per negligentiam  
suae salutis intumescat, ne proximos iuvando se deserat,  
ne alios erigens cadat. Nam quibusdam saepe magnitudo  
virtutis occasio perditionis fuit; ut cum de confidentia vi-  
rium inordinate securi sunt, per negligentiam inopinatae mo-  
10 rentur. Virtus namque cum vitiis renitur, quadam de-  
lectatione eius sibimetipsi animus blanditur: fitque, ut bene  
agentis mens metum suae circumspectionis abiiciat, atque  
in sui confidentia secura requiescat; cui iam torpenti se-  
ducto callidus omne, quod bene gessit, enumerat, eamque  
15 quasi prae ceteris praepollentem in tumore cogitationis exal-  
tat. Unde agitur, ut ante iusti iudicis oculos fovea mentis  
sit memoria virtutis; quia reminiscendo, quod gessit, dum  
se apud se erigit, apud humilitatis auctorem cadit. Hinc  
namque superbienti animae dicitur: « Quo pulchrior es,  
20 « descende, et dormi cum incircumcisio ». Ac si aperte  
diceretur: Quia ex virtutum decore te elevas, ipsa tua pul-  
chritudine impelleris, ut cadas. Hinc sub Ierusalem specie  
virtute superbiens anima reprobatur, cum dicitur: « Per-

1. Huic quartae parti titulus  
praemittitur in ed. MAURINORUM  
atque HURTER: *Qualiter praedica-*  
*tor omnibus rite peractis ad semet-* ipsum redeat, ne hunc vel vita vel  
praedicatio extollat.

20. EZECH. XXXII, 19.

«fecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit « Dominus, et habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo ». Fiducia quippe suae pulchritudinis animus attollitur, cum de virtutum meritis laeta apud se securitate gloriatur. Sed per hanc eandem fiduciam ad fornicationem ducitur; quia cum interceptam mentem cogitationes suae decipiunt; hanc maligni spiritus per innumera vitia seducendo corrumpunt. Notandum vero, quod dicitur: « Fornicata es in nomine tuo »: quia, cum respectum mens superni rectoris deserit, laudem protinus 10 privatam querit, et sibi arrogare incipit omne bonum, quod ut largitoris paeconio serviret, accepit; opinionis suae gloriam dilatare desiderans satagit, ut mirabilis cunctis innotescat. In suo ergo nomine fornicatur, quae legalis thori connubium deserens corruptori spiritui in laudis appetitu 15 substernitur. Hinc David ait: « Tradidit in captivitatem « virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus ini- 20 mici ». In captivitatem etenim virtus, et pulchritudo in manus inimici traditur, cum deceptae menti antiquus hostis ex boni operis elatione dominatur; quae tamen virtutis elatio, quamvis plene non superat, utcunque tamen et electorum animum saepe tentat; sed cum sublevatus destituitur, destitutus ad formidinem revocatur. Hinc etenim David iterum ait: « Ego dixi in abundantia mea, non movebor in aeter- 25 num ». Sed quia de confidentia virtutis intumuit, paulo post quid pertulit, adiunxit: « Avertisti faciem tuam a me, « et factus sum conturbatus ». Ac si aperte dicat: Fortem me inter virtutes credidi, sed quantae infirmitatis sim, derelictus agnovi. Hinc rursum dicit: « Iuravi, et statui 30 « custodire iudicia iustitiae tuae ». Sed quia eius virium non erat manere in custodia, quam iurabat, debilitatem suam

3. EZECH. XVI, 14.

27. Psal. XXIX, 8.

18. Psal. LXXVII, 61.

30. Psal. CXVIII, 106.

25. Psal. XXIX, 7.

protinus turbatus invenit. Unde et ad precis opem repente se contulit, dicens: « Humiliatus sum usquequaque, Domine, « vivifica me secundum verbum tuum ». Nonnunquam vero superna moderatio, priusquam per munera provehat, 5 infirmitatis memoriam ad mentem revocat, ne de acceptis virtutibus intumescat. Unde Ezechiel propheta, quoties ad contemplanda coelestia ducitur, prius filius hominis vocatur: ac si hunc aperte Dominus admoneat, dicens: Ne de his, quae vides, in elatione cor subleves, cautus perpende, 10 quod es: ut cum summa penetras, esse te hominem recognoscas, quatenus dum ultra te raperis, ad temetipsum sollicitus infirmitatis tuae freno revoceris. Unde necesse est, ut cum virtutum nobis copia blanditur, ad infirma sua mentis oculus redeat, seseque salubriter deorsum premat; nec recta 15 quae egit, sed quae agere neglexit aspiciat: ut dum cor ex memoria infirmitatis atteritur, apud humilitatis auctorem robustius in virtute solidetur. Quia et plerumque omnipotens Deus idcirco rectorum mentes, quamvis ex magna parte perficit, imperfectas tamen ex parva aliqua parte derelinquit: 20 ut cum miris virtutibus rutilant, imperfectionis suae taedio tabescant, et nequaquam se de magnis erigant, dum adhuc contra minima innitentes laborant; sed quia extrema non valent vincere, de praecipuis actibus non audeant superbire.

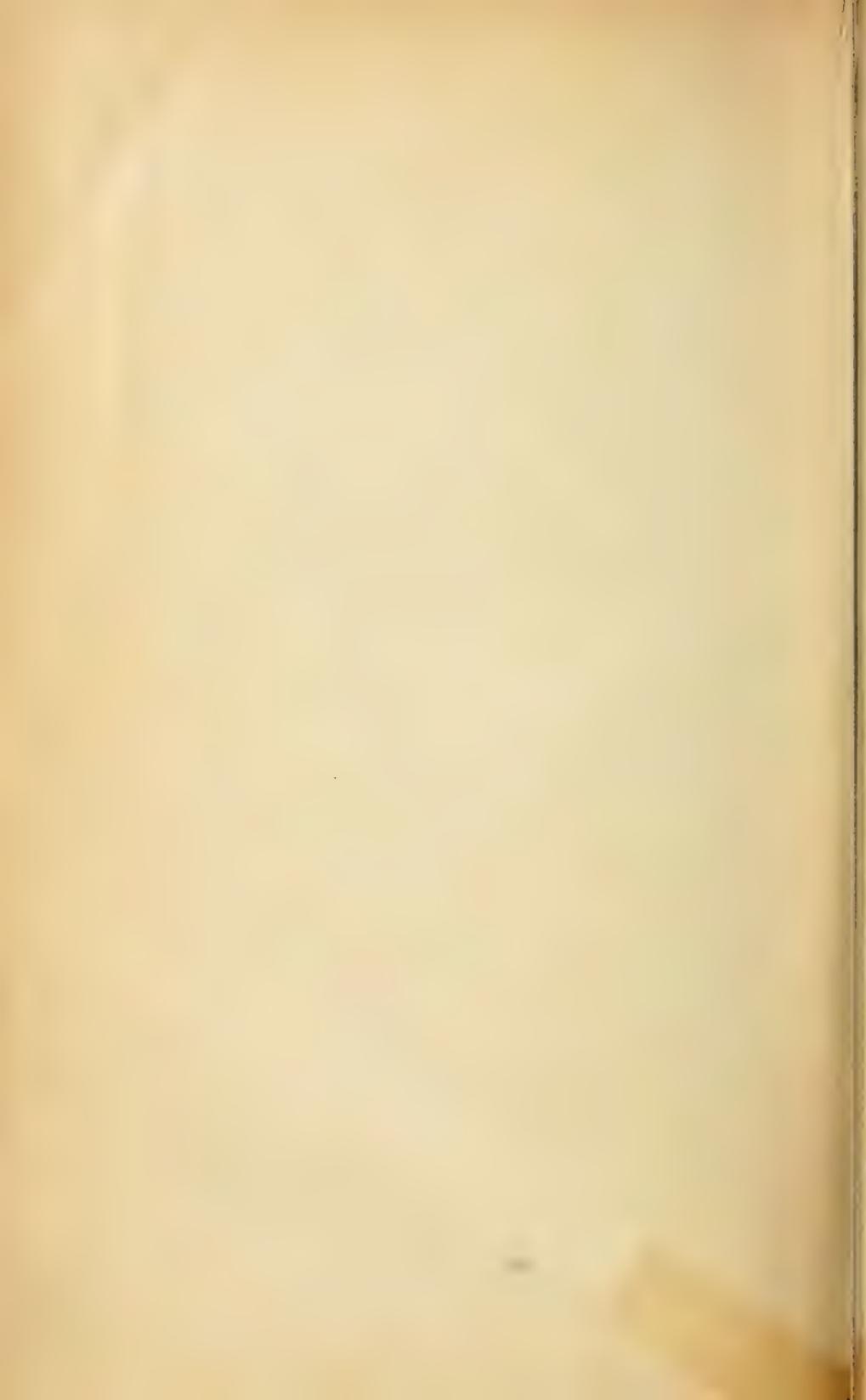
Ecce bone vir reprehensionis meae necessitate compulsus, 25 dum monstrare qualis esse debeat pastor invigilo, pulchrum depinxi hominem pictor foedus aliosque ad perfectionis litus dirigo, qui adhuc in delictorum fluctibus versor. Sed in huius quaeso vitae naufragio orationis tuae me tabula sustine, ut quia pondus proprium deprimit, tui meriti manus me levet.

3. *Psal. CXVIII, 107.*

ad Iohannem dicatoriae sunt ha-

24. *Ecce ... Quae sequuntur  
verba ut conclusionem epistolae*

benda (quam v. p. 3).



---

## TABULA MATERIARUM

---

PROLEGOMENA . . . . . Pag. v

### REGULAE PASTORALIS LIBER

#### PARS PRIMA.

Epistola ad Iohannem episcopum Ravennatem . . . . .	3
CAPUT I. Ne venire imperiti ad magisterium audeant . . . . .	4
CAPUT II. Ne locum regiminis subeant, qui vivendo non perficiunt, quae meditando didicerunt . . . . .	6
CAPUT III. De pondere regiminis: et quod adversa quaeque despicienda sunt, et prospera formidanda . . . . .	7
CAPUT IV. Quod plerumque occupatio regiminis soliditatem dissipet mentis . . . . .	8
CAPUT V. De his, qui in regiminis culmine prodesse exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam spectando refugiunt.	10
CAPUT VI. Quod hi, qui pondus regiminis per humilitatem fugiunt, tunc vere sunt humiles, quum divinis iudiciis non reluctantur . . . . .	12
CAPUT VII. Quod nonnunquam praedicationis officium et nonnulli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter coacti pertrahuntur . . . . .	12
CAPUT VIII. De his, qui praeesse concupiscunt et ad usum suae libidinis instrumentum apostolici sermonis arripiunt . . . . .	14
CAPUT IX. Quod mens praeesse volentium plerumque sibi ficta bonorum operum promissione blanditur . . . . .	15
CAPUT X. Qualis quisque ad regimen venire debeat . . . . .	16
CAPUT XI. Qualis quisque ad regimen venire non debeat . . . . .	17

#### PARS SECUNDA.

CAPUT I. Is quis ad regimen ordinate pervenerit, qualem se in ipso regimine debeat exhibere . . . . .	25
CAPUT II. Ut rector cogitatione sit mundus . . . . .	25

CAPUT III. Ut rector semper sit operatione praecipuus .	Pag. 27
CAPUT IV. Ut sit rector discretus in silentio, utilis in verbo.	30
CAPUT V. Ut sit rector singulis compassionem proximus, prae- cunctis contemplatione suspensus . . . . .	33
CAPUT VI. Ut sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum iustitiae erectus . .	36
CAPUT VII. Ut sit rector internorum curam in exteriorum oc- cupatione non minuens, exteriorum providentiam in inter- norum sollicitudine non relinquens . . . . .	42
CAPUT VIII. Ne placere rector suo studio hominibus appetat, sed tamen ad quod placere debeat, intendat . . . . .	48
CAPUT IX. Quod scire sollicite rector debet, quia plerumque vitia virtutes se esse mentiuntur . . . . .	50
CAPUT X. Quae esse debet rectoris discretio correptionis et dissimulationis, fervoris et mansuetudinis . . . . .	51
CAPUT XI. Quantum rector sacrae legis meditationibus esse de- beat intentus . . . . .	57

## PARS TERTIA.

PROLOGUS . . . . .	61
CAPUT I. Quanta debet esse diversitas in arte praedicationis .	62
CAPUT II. Quomodo admonendi sint inopes et divites . . .	63
CAPUT III. Quomodo admonendi laeti et tristes . . . .	65
CAPUT IV. Quomodo admonendi subditi et praelati . . .	66
CAPUT V. Quomodo admonendi servi et domini . . . .	70
CAPUT VI. Quomodo admonendi sapientes et hebetes . . .	70
CAPUT VII. Quomodo admonendi impudentes et verecundi .	71
CAPUT VIII. Quomodo admonendi protervi et pusillanimes .	72
CAPUT IX. Quomodo admonendi sint impatientes et pa- tientes . . . . .	74
CAPUT X. Quomodo admonendi benevoli et invidi . . . .	75
CAPUT XI. Quomodo admonendi simplices et versipelles .	81
CAPUT XII. Quomodo admonendi sunt incolumes et aegri .	85
CAPUT XIII. Quomodo admonendi, qui flagella metuunt, et qui contemnunt . . . . .	90
CAPUT XIV. Quomodo admonendi taciturni et verbosi . . .	92
CAPUT XV. Quomodo admonendi pigri et praecipites . . .	96
CAPUT XVI. Quomodo admonendi mansueti et iracundi .	98
CAPUT XVII. Quomodo admonendi humiles et elati. . . .	101
CAPUT XVIII. Quomodo admonendi pertinaces et inconstantes.	104

CAPUT XIX. Quomodo admonendi, qui intemperantius, et qui parcios cibo utuntur . . . . .	Pag. 106
CAPUT XX. Quomodo admonendi qui sua distribuunt et qui rapiunt aliena . . . . .	109
CAPUT XXI. Quomodo admonendi, qui aliena non appetunt, sed sua retinent, et qui sua tribuentes aliena tamen rapiunt .	114
CAPUT XXII. Quomodo admonendi sunt discordes et pacati .	118
CAPUT XXIII. Quomodo admonendi, qui iurgia serunt, et pacifici . . . . .	122
CAPUT XXIV. Quomodo admonendi rudes in doctrina sacra, et docti sed non humiles . . . . .	124
CAPUT XXV. Quomodo admonendi, qui officium praedicationis nimia humilitate detrectant, et qui praeципiti festinatione occupant . . . . .	128
CAPUT XXVI. Quomodo admonendi, quibus omnia ex sententia succedunt, et quibus nulla . . . . .	132
CAPUT XXVII. Quomodo admonendi coniugati, et caelibes .	136
CAPUT XXVIII. Quomodo admonendi peccata carnis experti, et eorum expertes . . . . .	140
CAPUT XXIX. Quomodo admonendi, qui peccata operum lugent, et qui solum cogitationum . . . . .	145
CAPUT XXX. Quomodo admonendi, qui a peccatis, quae deflent, non abstinent, et qui, cum abstineant, non deflent . . . .	148
CAPUT XXXI. Quomodo admonendi, qui illicita, quorum sunt consci, laudant, et qui condemnantes minime tamen cavent.	152
CAPUT XXXII. Quomodo admonendi, qui subito motu, et qui consulto peccant . . . . .	154
CAPUT XXXIII. Quomodo admonendi, qui minimis, sed crebris noxis, et qui minimas caventes gravibus aliquando immerguntur . . . . .	157
CAPUT XXXIV. Quomodo admonendi, qui bona nec inchoant, et qui inchoata non absolvunt. . . . .	159
CAPUT XXXV. Quomodo admonendi, qui mala clam et bona palam faciunt ac qui versa vice . . . . .	163
CAPUT XXXVI. De exhortatione multis exhibenda, ut sic singularum virtutes adiuvet, quatenus per hanc contraria virtutibus vitia non excrescant . . . . .	165
CAPUT XXXVII. De exhortatione, quae uni adhibenda est contrariis passionibus laboranti. . . . .	167
CAPUT XXXVIII. Quod aliquando leviora vitia relinquenda sunt ut graviora subtrahantur . . . . .	168

CAPUT XXXIX. Quod infirmis mentibus omnino non debent alta praedicari . . . . .	Pag.	169
CAPUT XL. De opere praedicationis et voce . . . . .		170

## PARS QUARTA.

Qualiter praedicator omnibus rite peractis ad semetipsum redeat, ne hunc vel vita nel praedicatio extollat . . . . .		173
---	--	-----









BQ  
6005  
.T8  
v. 1  
pt. 2  
Gregorius I

Gregorius I BQ  
Epistolae selectae curante 6005  
v. 1 .T8  
pt. 2

PONTIFICAL INSTITUTE  
OF MEDieval STUDIES  
51 ST. GEORGE PARK  
TORONTO 5, CANADA

